

وهرزنامه

تورکياناسی

ژماره (٦) سالی دووهم، کانونی بهکهمی ٢٠٢٤ سهنتهری لیکۆلینوهی نایندهیی وهرزانه دهريدهکات

- ◆ پرۆسهی ناشتی له تورکیا، راستی یان خهیاڵ!
- ◆ تورکیا له نالۆزییهکانی پۆژههلاتی ناوهراستدا.
- ◆ ههولێکانی پرۆسهی ناشتی له سالی (1993) وه ههتا ئیستا له تورکیا.
- ◆ بۆچی نهردۆغان له نهیاره ناوخوازییهکانی نزیکدهبیتهوه؟
- ◆ کیشهی کورد له تورکیا، ئیستا نایندهی.

نالان تان: دهولت بۆ باشوور، نۆتۆنۆمی بۆ پۆژههلات و پۆژناوا،
دیموکراسی بۆ تورکیا، تاکه چارهسهری کیشهی کورده

وهرزنامه‌ی نورکیاناسی

گۆفاریکه گرنگی به توپژینه‌وه‌ی ستراتیجی و ئاینده‌ی سه‌باره‌ت
به تورکیا ده‌دات، سه‌نته‌ری لیکۆئینه‌وه‌ی ئاینده‌ی ده‌ریده‌کات.

ژماره (٦)، سائی دووهم، کانونی یه‌که‌می ٢٠٢٤

خاوه‌نی ئیمتیاز: سه‌نته‌ری لیکۆئینه‌وه‌ی ئاینده‌ی

سه‌رنوسه‌ر: به‌ختیار نه‌حمه‌د صالح

به‌رپۆه‌به‌ری نووسین: نه‌حمه‌د سیروانی

بۆردی راویژکاران:

د.ئومید ره‌فیع فتح
د.هه‌ردی مه‌هدی میکه
د. جه‌ئیل عومه‌ر عه‌لی

د.یوسف گۆران
د.عابد خالد رسول
د.فاروق عبیدول مه‌ولود

نه‌خشه‌سازی: شاهۆ عه‌بدوپه‌حمان

هه‌له‌گر: گرووی زهنویر (هه‌ژیر عه‌بدوپه‌حمان)

شوین:

عیراق-هه‌ریمی کوردستان-سلیمانی

Address: Iraq - Kurdistan-Slemani

Tel: +964 (0) 773 836 3758 - +964 (0) 751 833 9135

ناونیشانی ته‌لیکترونی

www.centerfs.org

Facebook: Center.of.Future.Studies

Instagram: centerfs

Twitter: center_fs

Email: info@center.org

وهرزنامەى توركياناسى

توركياناسى؛ گۆقارپكى تايبەتمەندە بە توپئىنەو و شىكارى
سىياسەت و ستراتىجى توركيالەسەر ھەردوو ئاستى ناوخۆيى و
دەرەكى و سەنتەرى لىكۆلئىنەو ھى ئايندەيى وەرزانە دەرىدەكات.
دەركردنى گۆقارپكى لەم شىوہىيە ئەگەر بۆخۇي پيدانى مەعريفەى گشتى بىت، ئەوا لە
ناستە تايبەتەكەيدا ئەركىكى وردترى ھەيەكە ھەولددەدات شرۆفەو بەدواداچوون بۆ
ھەموو ئەو پرس و برپار و سىياسەتانە بكات كە توركيای نوئى وەك پاشماوہى گەرەتيرى
ئىمپراتورىيەتى مېژويى بەرامبەر گەلان و ولاتانى جىهان دەيانگىرتەبەر، لەناوئىشاندا
بەرامبەر بەگەلى كورد بەگشتى و ھەرىيى كوردستان بە تايبەتى كە بە ھۇي بوونى كومەلپك
فاكتەرى مېژووى و جوگرافى و كەلتورىيەو كاريگەرى و لپكەوتەو دەرھاوئىشەكانى
بۆسەر ئىمەى كورد زياترەو ئەستەمە ناديدەيان بگيرىن و خۆمانى لى بەدوربگيرىن.
ھەرۆھە توركيای نوئى وەك كارەكتەرىكى ھەرىمايەتى و ئەندامى بە ھىزىرتيرى ھاوپەيمانى
سەربازى (ناتۆ) واىكردو بەردەوام جوئەو كاروكردەوكانى جىگەى سەرنج و
بەدواداچوونى ناوئەندەكانى لپكۆلئىنەو بىت. لەم روانگەيەو سەنتەرى لپكۆلئىنەو ھى
ئايندەيى دەركردنى گۆقارپكى پسپۆرى تايبەتى بە توركييا بە پپويست و گرنگ زانيوہ.
توركياناسى كار دەكات لەسەر ئەو ھى كە توركييا وەك خۆى بناسىت بە بى ھىچ جوړە
پيش داوہرىيەك تا بتوانىت ئەو دەرڤەت و ھەرەشانە بخوئىنئىتەو كە توركييا دەتوانىت
دروستى بكات لە پرسە جىھانى و ھەرىمايەتەكان و پرسى كورد بە تايبەتى

ناوەرۆك

سەرۆتار

◇ توركيا: گەمەكارىكى فرە رۆن..... بەختيار كاكى | ۵

توئىنەوہ

◇ پىرۆسى ناشتى لە توركيا: راستى يان خەيان!..... ئەحمەد سىروانى، فەرزان چالشان | ۹

◇ ئەمىرىكاو توركيا: لە پەراويزخستەوہ بۆ گەتوگۆ "چوار سالى داھاتووى پەيوەندىيەكانيان"..... نەورەس جاف | ۲۷

◇ سادات: سىبەرى سەربازىي ئەردۇغان لە جىھاندا..... بەختيار ئەحمەد سالىح | ۴۵

◇ توركيا لە ئالۆزىيەكانى رۆژھەلتى ناوہراستدا..... د. جەللىل عومەرەلى | ۶۳

◇ ئەلفوبىي ھاوبەش: ھەوئىك بۆ يەكخستى جىھانى تورك..... ھونەر عىسا محەمەدئەمىن | ۷۳

◇ مېژوووى سانسۇركردنى "كوردو كوردستان" لە بەلگەنامەكانى ئەرشىفى عوسمانى و كۆمارى توركيدا (۱۸۹۸-۱۹۶۰)..... سامان مستەفا رەشىد | ۸۳

◇ مەزارى بزرگراو (مەزارى سەركردە كوردەكان لە توركيا بە نموونە)..... م.ى. رابەر سىوہىلى | ۱۰۱

وہرگىزان

◇ ھەولەكانى پىرۆسى ناشتى لە سالى (۱۹۹۳)وہ ھەتا ئىستا لە توركيا..... وەرگىزان:نەحسەن وسو عەبدوللا | ۱۱۳

◇ كىشەى كورد لە توركيا: ئىستاو ئابندەى..... وەرگىزان: سەركۆ عەلى عەبدولقادر | ۱۲۱

◇ بۆچى ئەردۇغان لە نەيارە ناوخواييەكانى نىكەدەيىتەوہ؟..... وەرگىزان: توركياناسى | ۱۳۳

◇ چۆن چەقبەستووي بەردەم پەيوەندىيەكانى توركياو ئىران تىدەپەرىنرەن؟..... وەرگىزان:رابەرسىوہىلى | ۱۳۹

جاويكەوتن

◇ ئالتان تان: دەولەت بۆ باشوور، ئۆتۆنۆمى بۆ رۆژھەلت و رۆژئاوا، ديموكراسى بۆ توركيا: تاكە چارەسەرى كىشەى كوردە..سازدانى: توركياناسى | ۱۴۹

كتىناسى

◇ ھىچ نەگۆراوہ: پەرلەمانتارە كوردەكان لە پەرلەمانەوہ بۆ زىندان..... ئامادەكردنى: توركياناسى | ۱۵۹

چەمكناسى

◇ گونداپارتىز (Köy Korucusu)..... ئامادەكردنى: توركياناسى | ۱۶۷

وهرزنامه‌ی
تورکیاناسی

سەرتار

تورکيا؛ گەمەکارىكى فرە پۆل

بەختار كاكى

ھاۋكات لەگەڵ پەرتەوازەيى ھاۋپەيمانەكانى سوريە، روسيا بە ئۆكرانيا و سەرقالبوونى ئىران بە لوبنانەو، دواجار دەرفەتلىك بۆ گرووپە چەكدارەكانى سوريە پەخسا، ھەتا بە پشتيوانىيى تورکيا نەخشەى سياسى لە سوريە بگۆرن. پڕۆسەى سەربازى (بەرەنگاربوونەو ھى دوژمنكارى)، كە لە ۲۷ى تشرىنى دووھى ۲۰۲۴ ھو دەستپىکرد و توانيان لە كاتىكى پىوانەييدا بگەنە ديمەشق و ئەسەد لە دەسەلات دورىخەنەو.

ئامانجى تورکيا لەم پشتيوانىيە روونە، دەيەويت بەر لە دەسەلات گرتنە دەستى دۇنالد ترەمپ لە كانوونى دووھى ۲۰۲۵ دووبارە نەخشەى ھەژموون بە شپۆھەك بکەشیتەو كە لەگەڵ بەرژەو ھەندىيە كانيدا بىتەو، بە تايبەت دواى يەكگرتنەو ھى پلانەكەى لەگەڵ پلانى ئيسرائىل بۆ دەريەراندى ئىران لە سوريە.

ئۆپەراسيۆنى "بەرەنگار بوونەو ھى دوژمنكارى" بەبى رەزامەندى ئەنقەرەو داينکردنى پالپشتى سەربازى و ھەوالگى بۆ گرووپە چەكدارەكانى سوريە نەدەكرا ئەنجام بدرىت. ئەنقەرە بەم كارەى نەو ھەك تەنھا روسيا و ئىرانى لە خەو پراچلەكاند و ريسەكەى لىكردنەو بە خورى، بە مليۆنەھا پەنابەرى سوريەش دەگىرپتەو بۆ باكوورى سوريە و كار لە سەر گۆرپى ديمۆگرافيا و بچووكردنەو ھى ناوچە كوردنشىنەكان دەكات لە سوريە.

رۆئی تورکیا له سوریا به پوونی دیاره، به تایبته کاتیك هاكان فیدان وهزیری دهرهوهی تورکیا ده ئیته: رژیسی سوریا، به داخه وه، نه چهزی کردووه و نه پلانی هه بووه بۆ دانوستان له گه ل "ئۆپۆزیسیۆن" ی وڵاته که یی و ئەمه ییش هۆکار بوو بۆ ئەو گۆرانی کارییانه ی که له م دواییانه دا پروویاندا، وهزیری دهرهوهی تورکیا ئاماژه ی به وه دا بوو که روسیا و ئێران هیچ دهره به سستی ناسایکردنه وه ی په یوه نندییه کانی تورکیا نه بوون له گه ل سوریا.

به پێ ئاماژه کان، یه کێکی دیکه له ئامانجه کانی پرۆسه که، دوورخستنه وه ی ئێران بوو له سوریا، به مه به سستی پچراندن و رێگرێکردن له گواستنه وه ی چه ک و چه کدار له عێراقه وه بۆ لوبنان، رۆئی سوریا بۆ ئێران چاره نووسازه، دوای ئەوه ی به سه ر حیزبوللادا هات، له ده ستدانی سوریا ییش به واتای لاوازکردنی توانای ئێران دیت بۆ به رگریکردن له خۆی له دهره وه ی سنووره کانی. ئێران ئەوه ی به لایه وه گرنجبوو، مانه وه ی به شار نه سه د و رژیسی سوریا بوو، به لام له دوای که وتنی ئەسه د ئەگه ر هه یه ئەو دۆخه نوێیه ی سوریا بێت به شه رێکی هه رێمی و به شێک له وڵاتانی ناوچه که تێوه بگلیت، به تایبته عێراق و ئیمارات و سعودیه (ئه گه ر چی له گه ل ئێراندا ناکۆکیش بن)، به مه به سستی سنووردارکردنی تورکیا و نه هیشتنی مه ترسی ئیسلامیه توندپه وه کان له نزیک سنوره کانیان.

ئه گه رچی ئێران له ژێر گوشارێکی گه وره دایه، به لام له دوای که وتنی ئەسه د پێشبینی ده کریت ئێران به لایه نی که مه وه کار بکات له سه ر دا بینکردنی ئاسایشی ئەو رێنگایانه ی که سوریا به که ناراهه کان و عێراق به لوبنانه وه ده به ستیته وه. سه باره ت به روسیا ییش، ده کریت بڵێن ئەو وڵاته زیاتر له هه وڵی پاراستنی به رژه وه نندییه کانی خۆیدا ده بێت له سوریا.

به ر له پرۆسه ی "به ره نگاری بوونه وه ی دوژمنکاری"، سوریا به کرده وه دابه شکراوه به سه ر سێ ناوچه ی کاریگه ریدا، نزیکه ی (٦٥٪) ی له ژێر کۆنترۆلی حکومه تی دیمه شقدا بوو، به پالێشتی روسیا و ئێران. دووه میان نزیکه ی (٢٥٪) ی خاکی سوریا له ژێر ده سه لاتی هێزه کانی سوریا ی دیموکرات (هه سه ده) دا بوو، به پالێشتی هاوپه یمانی نیوده وڵه تی له ژێر فه رمانده یی ئەمریکا و به شی سییه میش، که ده که وێته باکوور و باکووری رۆژئاوا ی سوریا، له ژێر کۆنترۆلی هه یئنه ی ته حریر شام و ئەو گرووپانه دا بوو که تورکیا پالێشتی ده کردن.

ئێستا له دوای که وتنی ئەسه د دۆخه گۆراوه، به لام هیشتا روون نییه په یوه نندی ئەم گرووپانه له گه ل تورکیا له سه ر هه مان رێچکه ی پێش پرۆسه ی "به ره نگار بوونه وه ی دوژمنکاری" به رده وام ده بێت یان نا، به تایبته ته هه ر له سه ره تاوه هیژێکی وه ک هه یئنه ی ته حریری شام به گومان بوو له تورکیا و پێ وابوو که پشتبسته ستی ته واوه تی به تورکیا

هه له یه کی گه وره یه، له بهر نه وهی تورکیا نه گه ری هه یه له هه ر ده رفه تی کدا پشتیان تی بکات، هه یته ی ته حریری شام ئیستایشی له گه لدا بیت، به گومانه له تورکیا ده روانیت و سه رته تا ناماده نه بوو به شداری له پرۆسه که دا بکات، به لام دوا ی نه وهی له لایه ن نه نقه ره وه خراوه ته ژیر گوشاره وه به داخستی ده روزه سنووریه کانی ئیدلب له گه ل تورکیادا و پنگریکردن له گه یشتی هاوکاری، هه یته ی ته حریری شام له ناکاودا برپاری به شداریکردنی له پرۆسه سه ربازییه که ده رکرد.

نه گه رچی له ئیستادا هه موو شتی ک به خواستی تورکیا به پرۆه ده چیت له سوریا، به لام نه سته مه هه روه ک خوی بمینیتته وه، له بهر نه وهی پیشینی ده کریت هه ر زوو نه و هاوپه یمانیه ی که له نیوان گرووپه چه کداره کانی سوریا به زور دروستکراوه، هه لپوه شینته وه و لایه نه کان بکه ونه شه ر له گه ل یه کتردا و ئیرانیش هاوپه یمانی نوئی ده ست بکه ویت بو شه ری هه ژموونی تورکیا له سوریا.

تویژینه وه کان

تورکیاناسی

پرۆسەى ئاشتى لە تورکيا؛ راستى يان خەيال!

ئەحمەد سىروانى
فەرزان چالشان

پوختە

گۇرانبكارىيە خىراو فراوانەكانى جىهان و رۇژھەلاتى ناوەرپاست كارىگەرپى لە سەررەوتى سىياسەت و پىشھاتە ناوخۆيىيەكانى ۆلاتانى جىهان بە گىشتى و خۆرھەلاتى ناوەرپاست و كوردستان دروستدەكات. تورکيا وەك ۆلاتىكى خۆرھەلاتى ناوەرپاست كە گەورەترىن پارچەى كوردستان لە چوارچىوھەيداىيە و زۆرترىن ھاۆلاتى كوردى تىدا نىشتە جىيە.

ئەم پىشھاتە جىهانى و ھەئىمىيانە، بەرپرسانى بالاي تورکياى خستووھتە گومانەوھو ترسىان لەوھىيە پرېشكى ئاگرەكە بگات بە مالىان، بۇ رىنگرتن لە دروستبوونى ئازھوھى ناوخۆيى و پارچەبوونى خاكى تورکيا دەرگاي پرۆسەيەكى نوپيان بۇ چارەسەرى پرسى كورد كر دووھتەوھ، لە لايەكەوھ ئالۆزى لىدوانەكانى بەرپرسانى بالاي حىزبە دەسەلاتدارەكان و بەرپرسانى بالاي ۆلات، لە لايەكى دىكەيشەوھ ھەنگاوه دژبەرييەكانى بەشيك لە دامەزراوھكانى ۆلات بە ئارپاستەى دژەكوردو بەرھى ئۆپۆزسىۆن ئەگەرى دەستپىكردنەوھى پرۆسەى ئاشتى و چارەسەرى پرسى كوردو ئايندەى تورکيايان لە دوورپانى جەنگ و ئاشتىدا ھىشتووھتەوھ.

ئەم توپىنەوھىيە ئامازھكانى دەستپىكردنەوھى پرۆسەى ئاشتى لە تورکيا، زەمىنەى جىبە جىكردنى و لەمپەرھەكانى بەردەمى و دواچار مانەوھى تورکيا لە لىوارى جەنگ و ئاشتىدا شىدەكاتەوھ.

سهال دهستیپیشخه ریه که ی له باربرد. له کاتیکیدا شهرو پیکدادانه کان به رده و امبوون، دیسان ئوجه لان له (١٥) ی کانونی دووومی (١٩٩٥) و (١) ی نیلوی (١٩٩٨) دوو ئاگرهستی جیاوازی راگه یانند. دهستیپیکردنی ئۆپه راسیونی پۆلا (Çelik Harekatı) له (٢٠) ی ئاداری (١٩٩٥) بۆ سه ر خاکی هه رێی کوردستان له و ناوچانه ی بنکه و باره گای په که که ی تیدا بوو ئاگرهستی هه ئوه شانده وه. دهستیگیرکردنی عه بدوللا ئۆجه لان له (١٥) ی شوباتی (١٩٩٩) هینده ی تر به نزیی به ئاگری جه نگدا کرد (١).

له گه ل دامه زانندی پارتی دادو گه شه پیدان (ئاکپارتی) (Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti)) و هاتنه سه ر ده سه لاتی ره جه ب ته یب ئه ردوغان هه نگاوه کانی دهستیپیکردنی پرۆسه ی ئاشتی گه رمتربوونه وه، په خشی کوردی له مه ودایه کی سنوورداردا له که نالی ده ولته تدا رتگه پیدرا، دانوستان له نیوان به پرسانی ده ولته ت و ئوجه لان و سه رکرده کانی کۆما جفاکین کوردستان (که جه که) دهستیپیکرد، به پرسانی ئاکپارتی و پارتی دیموکراتی هه ریمه کان (ده به په) (Demokrat Bölgeler) (DBP) و پارتی دیموکراتی گه لان (هه ده په) (Partisi Halkların Demokrat (HDP)) (Partisi)) دهستیپیکردو په که که له رتکه وتی جیا جیا بریاری ئاگرهستی

هه وله کانی پرۆسه ی ئاشتی له تورکیا له سائی (١٩٩٤) هوه هه تا نیستا بۆ چاره سه کردنی پرسی کورد له تورکیا چه ندین هه ولی جۆراوجۆر دراو، به لام هه ر جاریک له به ر کۆمه لیک هۆکار ئه م هه ولانه بیته نجام بوون.

ئه و جه نگه ی له (١٥) ی ئابی (١٩٨٤) به هیژی پارتی کرێکارانی کوردستان (په که که) بۆ سه ر خاله سه ربازییه کان له ناوچه ی ئیروح له سیرتو شه مزینان له هه کاری (جوله میزگ) دهستیپیکردو بۆ ماوه ی چل سال به بێ پچران به رده وامه، نه گه رچی له ماوه ی چل سالی رابردوودا بریاری ئاگرهستی له کاته جیا جیاکاندا دراوه، دانوستانه کان به شیوازی جیاوازی کراوه له نیوان لایه نه کاند، ئه م هه ولانه له سائی (٢٠٠٥) هوه له ژیر ناوی پرۆسه ی چاره سه ری (Barış Süreci) زۆر چتربوون، به لام له سائی (٢٠١٥) هوه به کرداری خرا نه ناو چه که مه جه وه و پرسه که به چاره سه رنه کراوی ماوه ته وه.

راگه یانندی یه که مین ئاگرهستی تاکلایه نانه له (٢٠) ی ئاداری (١٩٩٣) له لایه ن عه بدوللا ئۆجه لان رتبه ری په که که و بریاری درتژکردنه وه ی ئاگرهستی که له (١٥) ی نیسانی سائی (١٩٩٣)، وه ک ئاماژه یه ک بۆ دهستیپیکردنی پرۆسه ی ئاشتی ده خوینترایه وه، به لام مردنی ته مومژاوی تورگوت ئۆزال؛ سه روکوه زیرانی ئه و کاته ی تورکیا له (١٧) ی نیسانی هه مان

دهرکرد. حکومه تی ئاکپارتی له ژیر ناوی "پاکیچی مافی مرؤف" دا هه ندیک هه نگاوی سه بارهت به کرانه وه به پرووی زمانی کوردیدا نا. له سه ر بانگه وازی ئۆجه لان، دوو گرووی جیاواز له ئه وروپا و قه ندیله وه به ناوی "گرووی ناشتی" یه وه چوونه تورکیا. "شانندی ئیمراالی"، که له سیاسه تمه دارانی ده به په وه هه ده په پیکهاتبوون، له گه ل ئۆجه لاند له ئیمراالی کۆبوونه وه. ئۆجه لان له (٢١) ی ئاداری (٢٠١٣) دا نامه یه کی بۆ رایگشتی کورد له تورکیا ناردو له ئاههنگی نه وروژدا له دیاربه کر خوینزایه وه. له نامه که دا ئۆجه لان رایگه یاند که مملانی نیوان تورکیا و په که که کۆتاییهاتوه. گه ریلاکانی په که که له سه ر بانگه وازی ئۆجه لان ده ستیانکرد به ده رچوون له سنوره کانی تورکیا. "کۆمسییونی چاره سه ر" له په رله مانی تورکیا دروستکرا (٢).

له گه ل هه موو ئه م پيشهاتانه دا پرۆسه که به هیلکی راست به ره وپيشنه ده چوو. جگه له هه نگاوه کانی لایه نه کان به ره و چاره سه ر، پيشهاتگه لیکیش هه بوون که رینگر بوون له پيشکه وتن و به ره وپيشچوونی پرۆسه که. داخستنی پارتی دیموکراتی هه ریمه کان (ده به په) به کۆی دهنگ له لایه ن دادگای ده ستوورییه وه و لیسه ننده وهی مافی په رله مانتاری له هه ریه ک له ئه حمه د تورک و ئایسه ل توغلوک، ده ستبه سه رکردنی به کۆمه ل بۆ سیاسه تمه دارانی کورد، به پرسانی

هه لئیردرارو، پۆژنامه نوسان و نوینه رانی کۆمه لگه ی مه ده نی، به ناوی "ئۆپه راسیۆنه کانی که جه که" وه رینگر بوون له به رده م ئه وه ی پرۆسه ی ناشتی به ئه نجامبگات. له لایه کی دیکه وه، فه رمانی ده ستگیرکردن بۆ (١٣) که س له (٣٤) ئه ندای "گرووی ناشتی" له که مپه کانی قه ندیل و مه خمور ده رچوو. هه روه ها دژایه تی به ره ی ئۆپۆزسیۆن له تورکیا که خۆی له پارتی بزوتنه وه ی نه ته وه په رست (مه هه په) (MHP) (Milliyetçi Hareket Partisi) و پارتی گه لی کۆماری (جه هه په) (Cumhuriyet Halk Partisi) (CHP) دا ده بینیه وه. له لایه کی دیکه وه، راگه یاندنی کانتۆنه کانی رۆژئاوای کوردستان و خۆپيشاندانه کانی (٦-٨) ی تشرینی یه که می (٢٠١٤) بۆ پشتیوانی له کۆبان و یه کینه کانی پاراستنی گه ل (یه په گه) له رۆژئاوای کوردستان و لیدوانه توندئا میزه کانی سه لآحه دین ده میرتاش دژی ده وله تی تورکیا و ئاکپارتی و خودی ئه ردوغان، روداوه کانی خه نده ق (لیدانی خه نده ق له ناو شارو ده ور به ری شاره کان له لایه ن گه ریلاکانی په که که) و ده ستبه سه رداگرتنی شرناخ، جزیره، قه لای دیاربه کرو ژماره یه ک قه زاو ناحیه له باکووری کوردستان و سه ر سنووری رۆژئاوای کوردستان؛ دۆخه که یان ئالۆزترکرد (٣).

هه لوه شاننده وه و پابه ننده بوونی ره جه ب ته یب ئه ردوغان به ناوه رۆکی

سهر قه زای جزیره و ناوچه ی "سور/ قه لا" له ناوهندی دیاربه کرو پیکدادانی قورسی چه کداری له نیوان گه ریلو هیزه نه منییه کانی تورکیادا پرویدا، پاگه یاندنی شیوهیه ک له "خوبه رپوه بهری" و دانانی دادگای گهل (Halk Mahkemesi) له بری دادگاکانی حکومهت (٥) و هه وئی کوده تاکه ی (١٥) ی ته مموزی (٢٠١٦) و پیدشاته کانی دواتر، نه گه ری گه پانه وهی لایه نه کانی بو سهر میزی گفتوگوو به ته وای له باربرد.

پاش تیپه رپوونی نزیکه ی (١٠) سال، له (١) ی تشرینی یه که می (٢٠٢٤) ده ولتهت باخچه لی یه که م هه نگاهی به ناراسته ی ده ستپیکردنه وهی گه ریکی نوئی پرۆسه ی ئاشتی ده ستپیکردوه ته وه، به لام هه تا ئیستا له قوناغی گفتوگوو لیدوانی به رپرسیانی پارتیه ده سه لاتداره کاندایه.

ئامازه کانی ده ستپیکردنه وهی پرۆسه ی ئاشتی

رۆژی (١) ی تشرینی یه که می ته مسال، له مه راسیعی کردنه وهی وه رزی نوئی کو بوونه وه کانی په رله مانی تورکیادا په جه ب ته یب نه ردوغان؛ سهرۆککۆماری نه و ولاته له گوتاریکیدا باسی له دۆخی ئالۆزو جه نگاهی جیهان و خوره لاتی ناوه پراست کردو ئامازهی به مه ترسییه نه منی و سه ربازییه کانی سهر تورکیا کرد. نه ردوغان له و گوتاره که یدا جه ختی له سهر "یه کگرتووی گه لی تورکیا و هیزه

لیکتیگه یشتنی دۆلمه باخچه (Dolmabahçe Mutabakatı) وه، که له (٢٨) ی شوباتی (٢٠١٥) له نیوان به رپرسیانی حکومهت و ئاکپارتی و نه ندامانی شانندی ئیمرالی واژۆکرا بوو کوئا هه نگاهی نه و پرۆسه ی ناشتییه ی پاگرت، که خودی نه ردوغان ده ستپیشخه رو ئالاهه لگری بوو. نه مه جگه له و لیدوانه تونده ی ده میرتاش له (١٧) ی ئیاری (٢٠١٥)، که به ناراسته ی نه ردوغان پایگه یانند: "پنگه نادیه ن بیت به سه رۆک" (٤)، هینده ی تر په یوه ندییه کانی هه ده په و حکومهتی تورکیای گرژکرد.

هیژی بو مپریژکراو، که دوو رۆژ پيش هه لپژاردنه کانی (٧) ی حوزه ی رانی (٢٠١٥) له میتینگیکی هه ده په له دیاربه کر پرویدا، هیژی داعش له سوروج له (٢٠) ی ته مموزی (٢٠١٥)، کوشتنی دوو نه فسهری پۆلیس له ماله کانیا ن له ناوچه ی جه یلانپنار له ئورفا له (٢٥) ی ته مموزی هه مان سال، کوومه لکوژی و یستگه ی شه مه نده فه ری نه نقه ره له (١٠) ی تشرینی یه که می (٢٠١٥)، پاگه یاندنی "به یاننامه ی خوبه رپوه بهری"، که له پاییزی (٢٠١٥) له شاره جیا جیا کانی باکووری کوردستان به تایبه تی سور، جزیره، نوسایبین، یوکسه ک ئوفا، سیلقان و سلۆپی و دواتر پیکدادانه کانی نه و شارانه هه تا سه ره تای (٢٠١٦) به رده و امبوو. به تایبهت هیژی گه ریلاکانی په که که بو

رېبهری پارتي کرټکارانی کوردستان (په که که)، با بیته په رله مانی تورکیا و له کۆبوونه وهی تایبه تی ده مپارتیدا دان به شکستی ته وای په که که دا بنییت و هاواربکات که ئەم "گرووپه تیرۆریستییه" کۆتایماتوو. له به رانبه ردا به گویره ی برگی (٢) له ماده ی (١٠٧) ی یاسای جیبه جیکردنی سزاگان (İnfaz Kanunu)، ژماره (٥٢٧٥) ی سالی (٢٠٠٤) ی تورکیا؛ ئۆجه لان ده توانییت سوود له و مافه وهریگریت که باس له وه ده کات "ههر که سیک که سزای زیندانی هه تاهه تایی قورسی به سه ردا ده سه پیژنییت، دوا ی ته وایبوونی (٢٤) سال یا خود (٣٠) سال له زیندانیکردنی، ده توانییت داواکاری پیشکەش به لایه نی په یوه نیدیار بکات بو پیداجوونه وهی دادگا به دۆسیه که یدا و ده رکردنی بریاری نازادکردنی مه رجدار بو ی" (٩). به م جوړه ئۆجه لان ده رگای نازادبوونی مه رجدار (ده ستبه سه رکردنی له مائیکدا) و ته نانه ت نازادبوونی یه کجاره کی به روودا بکریته وه.

ئۆجه لان له و نامه یه یدا که له ئاهه نگی نه ورۆزی (٢٠١٣) له دیاربه کر خوینر ایه وه، کۆتایماتنی مملانی نیوان تورکیا و په که که ی راگه یانند.

سیاسیه کانی ولات" کرده وه (٦). دوا ی کۆبوونه وه که ی په رله مان، ده ولت باخچه لی (Devlet Bahçeli)؛ سه رۆکی پارتي بزوتنه وهی نه ته وه په رست (مه هه په) (Milliyetçi Hareket Partisi) (MHP) خو ی گه یاننده هاوسه رۆکانی پارتي یه کسان و دیموکراسی گه لان (ده مپارتي) (DEM Parti) (Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi) و ته وقه ی له گه ل هاوسه رۆکو چه ند په رله مانتاریکی نه و پارتو و ئۆزگیور ئۆزیل (Özgür Özel)؛ سه رۆکی پارتي گه لی کۆماری (جه هه په) (Cumhuriyet Halk Partisi) (CHP) کرد (٧).

ئەم پیشهاتانه ده نگدانه وهی خپرا و فراوانی له میدیا و شه قامی تورکیا و باکووری کوردستاندا لیکه و ته وه و وه ک سه ره تایی گۆرانکاری نو ی له سیاسه تی ده ولتدا رافه ده کریت.

رۆزی سی شه ممه؛ (٢٢) ی تشرینی یه که می (٢٠٢٤)، باخچه لی له گوتاریکیدا له کۆبوونه وهی تایبه تی فراکسیونی مه هه په (٨) له په رله مانی تورکیا رایگه یانند: "سه رکرده ی تیرۆریستان با بیته په رله مان، له کۆبوونه وهی تایبه تی فراکسیونی ده مپارتي هه لوه شان وهی گرووی تیرۆریستی راگه یه نییت، هاواربکات که تیرۆر کۆتایماتوو. پاشان چه ند ده کریت سوود له مافی ئومید وهریگریت". له م په یامه یدا باخچه لی ده یه وییت بلیت: عه بدوللا ئۆجه لان؛

کاردانه وهی دامه زراوه دهولته تی و حیزیه
سیاسییه کان

گوته کان (۲۲) ی تشرینی یه که می
باخچه لی کاردانه وهی زۆرو جیاوازی
لیکه وته وه، هه ر لایه ن و گرووپییک
به گویره ی به رژه وه نندییه کان خوی
پیشوازی له و پیشهاته نوییه کرد. ره جه ب
ته یب نه ردوغان له رژه کان سهره تاوه
بیده نگیی هه لئبارد. موسافات دارفیش
ئوغلو (Müsavat Darvışoğlu): سه روکی
ئی پارتی (İyi Parti) (۱۰) له گوتاریدا
له کۆبوونه وهی تایبه تی پارتیه که ی له
په رله مان گوریسیکی فرپیداو داوا یکرد
دهولته باخچه لی نه و گوریسه بیات، له
ژووره که ی خویدا هه لیبواسیت (۱۱).
ئومیت ئوزداغ (Umit Ozdağ):
سه روکی پارتی زافه ر (Zafer Partisi)،
که به توندپه وترین پارتی نه ژادپه رستی
تورکیا داده نریت، به توندی ره خنه ی له
لیدوانه کان باخچه لی گرت و پییابوو
ئه وهی باخچه لی دهیکات، نه نجامی
پاشه کشه ی جه ماوه ری پارتیه که یه تی.

پروسه که ئالوزو گومانای ده بیته
دوای تیپه رپوونی نریکه ی دوو مانگ به
سه ر ده ستپیشخه ری و بانگه شه که ی
دهولته باخچه لی و ناماده یی ئوجه لان،
ده میرتاش، ده مپارتی و قه ندیلدا بۆ
دانوستان، به لام هه تا ئیستا حکومه تی
تورکیا هیج هه نگاوئیکی کرده یی به
ئاراسته ی ده ستپیکردنه وهی پروسه ی

ئاشتی نه ناوه، به پیچه وانه وه به شیک
له لیدوان و برپاری نه ردوغانیش به
ئاراسته ی رینگین له پروسه که.
رۆژی سیشه ممه (۲۶) ی تشرینی دووهم
دهولته باخچه لی له گوتیه کیدا له
کۆبوونه وهی فراکسیونی مه هه په له
په رله مانی تورکیا له و بانگه شه یه ی
پیشوو ی بۆ هاتی ئوجه لان بۆ
په رله مان پاشگه زبووه وه و رایگه یاند:
"با هوسه روکانی ده مپارتی سهردانی
ئوجه لان بکه ن له زیندان" (۱۲)، به لام
ئه م ده ستپیشخه ریبه ش هه ر به ئه ری
رافه ده کرت، له به رئه وهی له لایه که وه،
پشتیوانی له هه لگرتی گۆشه گبری
له سه ر ئوجه لان ده کات و له لایه کی
دیکه وه، نه و ده مپارتیه ی که چه ندین
سائه باخچه لی به "تیرۆریست و پشتیوانی
تیرۆر" ناوزه دیده کات، ئیستا وه ک پارتیکی
سیاسی بانگه شه یان بۆ ده کات، داوا له
هاوسه روکانی ده کات سهردانی ئیمراالی
بکه ن.

تونجار باکرهان و تولای هاتیم ئوغلو؛
هاوسه روکانی ده مپارتی، چه ند کاژیریک
دوای بانگه شه که ی باخچه لی خویان
گه یانده وه زاره تی دادی تورکیا و داوا ی
چاوپیکه وتیان له گه ل ئوجه لاند
پیشکه شکرد (۱۳)، وه زیری دادیش؛
یه لئماز تونج، رایگه یاندووه که
داواکارییه که هه لئده سه نگین، نه مه یش
نامازه یه کی ئه رینییه بۆ پروسه که، به لام
هه تا چه ند هاوسه روکانی ده مپارتی

سامانی ولات به ئه کرهه ئیمام ئوغلوی سهرۆکی شارهوانی ئهسته نبول و مه نسور یا فاشی سهرۆکی شارهوانی ئه نقره، بهردهوامی لیدوانه توندهکانی ئهردوغان بهرانبهر به سهرکرده کورددهکان له تورکیا، شکاندن بیدهنگی له لایهه ئهردوغانه وه له سهر دۆسیهه گهندهلی بهرپرسیانی مهههپه له ناو حکومهت و ناچارکردنی دهولت باخچهلی بۆ ده رکردنی سئ پهزله مانتاری حیزه کهه له فراکسیونی مهههپه به تۆمهتی قاچاخی ئالتون، جیاکردنه وهی دۆسیهه کورد له باکووری کوردستان له گهه رۆژئاوا و باشووری کوردستان له لایهه دهستهی راویژکارانی سهرۆکایه تی کۆماردا.

پابه نندنه بوونی رهجهه تهب ئهردوغان به ناوهرۆکی لیکتینگه یشتنی دۆله باخچه (Dolmabahçe Mutabakatı) وه؛ کۆتا ههنگاوی ئه و پرۆسهی ناشتییهی پاگرت که خودی ئهردوغان دهستیپیشخهرو ئالاهاه لگری بوو.

له لایهه کی دیکه وه، هه رچه نده له گوته کانیدا باخچهلی جهختی له وه کردوه ته وه که "لابردنی سهرۆکی شارهوانییه کان و دانانی قه ییوم پرۆسه یه کی کاتییه"، به لام ئهردوغان سووره له سهر پرۆسه که و

دهتوانن په یامی راشکاوانهی ئوجه لان بگه یه ننه رایگشتی، ئه مه یان هیشتا نادیاره.

ناکوکییهکانی باخچهلی و ئهردوغان هه رچه نده باخچهلی و ئهردوغان چه نه جاریک جهختیان له سهر نه بوونی هیچ کیشه یه که له نیوانیاندا کردوه ته وه، به لام هه ر له سهرتهای بانگه شه کهه باخچه لییه وه چه نندین قسه و کردوهی ئهردوغان ئاماژه ن بۆ بوونی ناکوکی له نیوان ئه و دوو سهرکرده یه دا. له سهررووی هه موویشیان وه، ساردوسرپی ئهردوغان و پیداکری باخچهلی له سهر هه لوئستهکانی ئاماژه یه کی روونه بۆ ناکوکی نیوانیان.

له سهرهتا وه بۆ ماوهی هه فته یه که زیاتر ئهردوغان هیچ لیدوانیکی به ئاراسته ی پشتیوانی له بانگه شه کهه باخچهلی پانه گه یاند، کاتیکیش قسه ی له سهر ئه و بابه ته کرد، زۆر به کالوکرچی و ناراسته وخۆ دوودلییه وه پشتیوانی له باخچهلی کردوه. له لایهه کی دیکه وه، لابردنی ژماره یه که سهرۆکی شارهوانی ده مپارتی و جهههپه و دانانی قه ییوم له جییان و بهردهوامی پرۆسه که، کردنه وهی دۆسیهه دادگایی سیاسی بۆ تونجار باکرهان؛ هاوسه رۆکی ده مپارتی، کردنه وهی دۆسیهه دادگایی گهندهلی بۆ ژماره یه که سهرۆکی شارهوانی جهههپه له سهر تۆمهتی گهندهلی و بههه دهردانی

تورکیا و ناروونیی بهرچاوی بهرپرسیانی بالایی نه و ولاتهی بهرانبهر به ههنگاو که هی دهولت باخچهلی ههلمالیوه. رهنگه هۆکاری سهرهکیی نه م دوودلییهی نهردوغان بۆ نهجامی ههلبژاردنه کانی نه مریکا بگه پرتته وه، له بهر نه وهی هه رچه نده تورکیا نه زموونی (۴) سالی له گه ل دؤنالده تره مپدا هه یه، به لام هیشتا نازانیت هه لوئستی ئیداره ی نوئی واشنتون بهرانبهر به رۆژه لاتی ناوه راست، ئیسرائیل، تورکیا و دۆخی سوریا به تایبهت رۆژئاوا ی کوردستان چی ده بیته. نه مه یش به هۆی ناجیگیری له هه لوئستی تره مپو هه لبژاردنی کۆمه لیک که سی "نزیکو دۆستی ئیسرائیل و بهرپرسیانی یه په گه و په یه ده" وه.

باخچهلی سووره له سهر ده ستیپیشخه ریبه که هی و له نویتیرین پيشه اتدا چاوی به ئوفوک ئوراس (Ufuk Uras) که وتوووه (۱۵)، ئوراس سیاسییه کی کوردهو پيشوو وه که سیکي سهر به خۆ نه ندای په رله مانی تورکیا بووه، به گویره ی زانیارییه کان باخچهلی به ئوراسی گوتوووه بابه تی لابر دنی سهرۆکی شاره وانیه کان و دانانی قه ییوم له جییان کاتییه و داوی کوردوو که ئوراس نه م په یامه به تایبهت بگه یه نیته به نه حمه د تورک؛ سهرۆکی شاره وانیی دیاربه کر، دوا ی ته و ابوونی دانیه شته که یان، ئوراس به ئۆتۆمیلیکی تایبه تی باخچهلی گه یه نراوته نه و ئوتیلهی نه حمه د تورکی

زیاتریشیده کات، ته نانه ت گۆشه گیرکردنی ده مپارتی و جه هه په گه یشتوو ته ئاستی لیکۆلینه وه له بهرپرسیانی بالایی ده مپارتی و لیکۆلینه وه له گه نده لپی سهرۆکی شاره وانیه گه وره کانی جه هه په به نه سته نبول و نه نقه ره یشه وه (۱۴).

سووربوونی باخچهلییش له سهر هه لوئسته کانی خۆی و بانگه شه ی بۆ چاوپیکه وتی هاوسه رۆکانی ده مپارتی و ئۆجه لان، هیما یه بۆ ناچارکردنی نه ردوغان بۆ به ده مه وه چوونی بانگه شه که ی باخچهلی و جیبه جیکردنی نه رکی خۆی وه ک سهرۆککۆمارو تاکه که سیک، که ده توانیت گلۆپی سه وز بۆ ده ستپیکردنی پرۆسه ی ناشتی هه لیکات.

هه موو نه م تاکتیکو هه نگاوانه ئاماژن بۆ بوونی ناکۆکی قوول له نیوان باخچهلی و نه ردوغان، به تایبهت په یوه ست به کیشه ی کوردو هه نگاوه کانی ده ستپیکردنه وه ی پرۆسه ی ناشتییه وه.

ناکۆکی نه ردوغان له گه ل باخچهلیدا و ناروونیی سیاسی ته نه مریکا

نه و پرۆسه یه ی که نه ردوغان له گوتاره که ی په رله مانی تورکیادا ئاماژه سهره تاییه کانی نیشاندو ده ولت باخچهلی له رینگه ی هه نگاوو لیدوانه کانیه وه خسته به واری جیبه جیکردنه وه، جگه له ناشکراکردنی ناکۆکییه کانی نه ردوغان و باخچهلی، په رده ی له سهر دوولپی سهرۆککۆمار

ليبووه له ئه نقه ره.

ئه گه رى بوونى ناكوكى نيوان ئه ردوغانو ده ولت باخچه لى به يه كيك له هوكاره كانى بئده نكي ئه ردوغان له مه پ هه نكاوو ليدوانه كانى باخچه لى دادهنرئت، تهنانهت ههنديك له شاره زايان هه وله كانى باخچه لى وه ك كارتىكى فشارى ناوبراو به رانبه ر به ئه ردوغان راقه ده كه ن. هه ر كه متر له مانگيك تينه په ريبوو به سه ر بانگه وازه كه ي باخچه ليدا، به رينمايى راسته وخوى ئه ردوغان (۴) سه روكى شاره وانى جه هه په و ده مپارتى لابران و له جيگه يان قه بيوم دانراوه (۱۶)، تهنانهت د. ئه حمه د ئوزهر؛ سه روكى شاره وانى قه زاي ئيسه نيورت له ئه سته نيول له لايه ن هئزه ئه منييه كانه وه ده ستيگيركرا (۱۷).

به گويره ي برگه ي (۲) له مادده ي

(۱۰۷) ي ياساى جيبه جيكردى

سزاكان (infaz Kanunu)، ژماره

(۵۲۷۵) ي سالى (۲۰۰۴) ي توركييا،

ده كرئت برپارى نازادكردى مه رجدار

يان ده سته سه ركردى له مائيكدا بو

ئوجه لان ده ريكريت.

رهنگه هوكارى سه ره كى دوودلى

ئه ردوغان په يوه ندى به ئه نجامى

هه لئاردنه كانى ئه مريكاو ترسى له

هه لوه شانوه ي هاوپه يمانى كؤمار بيت. ئه گه ر ئه ردوغان ده ستيپيشخه ريبه كه ي باخچه لى به ته واوى رته بكتاه وه، واتاى تيكچوونى په يوه ندىه كانى ناكپارتى و مه هه په و دوا جار هه لوه شانوه ي هاوپه يمانى كؤمار ده بيت. ئه گه ر ئه مه رويدات، ئه ردوغان له هه لئاردنه كاندا باجه كه ي ده دات و به بئ هاوپه يمانى له گه ل مه هه په دا سه ركه وتن به ده سته ناهئيت. له هه مان كاتدا به هوى هه لئاردنى دؤنالده تره مپ وه ك سه روكى ئه مريكاو ده سته كارنه بوونى ناوبراو، به رچاوى ئه ردوغان پروون نييه كه ئايا تره مپ و ئه مريكا چؤن سياسه تيك به رانبه ر به رؤژه لاتى ناوه راست و توركييا په يره وده كه ن، به تايبهت له ئه گه رى ده ستيپيكرده وه ي پرؤسه ي ئاشتى له توركييا ئه ردوغان به بايه خه وه له هه لئوستى ئه مريكاو ولاتانى زله ئيز ده پروانئيت. ئه م بؤچوونه يش له گوته كانى ره جه ب ته يب ئه ردوغان له رؤزى چوارشه ممه؛ (۲۷) ي تشرينى دووهمى ئه مه سال، له كؤبوونه وه ي فراكسيونى ناكپارتى له په رله مانى توركييا به روونى هه ستيپيكر. ئه ردوغان له گوتاره كه يدا ئامازهى به وه دا كه "ئيمه بير له ره هه ندى نيوده ولته تى بانگه شه كه ي ده ولته باخچه لى ده كه ينه وه" (۱۸). ئه م گوته يه ي ئه ردوغان به روونى ئامازهى به بؤ ترسو دوودلى سه روككؤمارى توركييا له كاردانه وه نيوده ولته تيبه كان په يوه ست

به دهستیپکردنه وهی پرۆسهی ناشتی له تورکیا.

هه لۆیستی کورد

هه رچه نده نوینه رانی کورد هه موو کاتیک ئامادهیی گفتوگۆو دانوستانیان بۆ چاره سه ری کیشه که ده برپوه، به لام ئەم جار ه به هۆی ناروونی له لیدوانه کانی ده ولت باخچه لی و ئه ردۆغان و ته نانه ت له نیوان قسه کانی خودی خو یاندا له رۆژتیکه وه بۆ رۆژتیک دیکه، جوړیک له ناروونی له لای کورده کانیش دروستبووه و به راشکاوی نازانن باخچه لی و ئه ردۆغان چییان له کورد ده ویت.

بۆ هه ر دهستیپشخه ری و هه نگاوێکی باخچه لی و حکومه تی تورکیا به ئاراسته ی چاره سه ری کیشه ی کورد له و ولاته، کورده کان به گه رموگوری به ده میه وه ده چن، به لام نیستا به هۆی ئه وه ی کوردیش نازانیت کۆ وه لامی خواست و داواکاریه کانی ده داته وه، جوړیک له بیدهنگی بالی به سه ردا کیشاون.

هه رچه نده هیژشه که ی (۲۲) ی تشرینی یه که می ئه نقه ره به جوړیک له وه لامی نه رینیی قه ندیل بۆ دهستیپشخه ریبه که ی باخچه لی راقه کراوه، به لام پاگه یه نه راوه که ی که جه که، که تیدا ئماژه به وه کراوه که "برپارو پلانی هیژشه که ماوه یه کی زۆر پيش لیدوانه کانی ده ولت باخچه لی بووه" (۱۹)، ئماژه یه

بۆ راقه ی هه له ی ته قینه وه که. له گه ل ئه وه ی شدا به هۆی ئه وه ی قه ندیل نیستا به سه ر چه ند بالیکدا دابه شبووه، ناتوانریت ئه و پاگه یه نه راوه ی که جه که وه ک هه لۆیستی ته واوی قه ندیل و په که که بخوینریته وه.

هه رچه نده له (۲۳) ی تشرینی یه که می (۲۰۲۴) عه بدوللا ئۆجه لان له رپگه ی عومه ر ئۆجه لانی برازایه وه له په یامیکیدا رایگه یاندا: "توانام هه یه هه م به تیوری و هه م له مه یداندا هه وله کانی پرۆسه ی ناشتی و به ده سته یانی مافه کانمان له زه مینه ی شه رو رووبه رووبوونه وه وه به یینه زه مینه ی سیاسی و یاسایی" (۲۰).

ئهم گوته له لایه که وه، هیمان بۆ روانیی ئه رینیی ئۆجه لان بۆ دهستیپشخه ریبه که ی باخچه لی و توانای له رازیکردنی به رپرسیانی ده مپارتی و قه ندیل و رایگه سته ی کورد له تورکیا بۆ چاره سه ری کیشه که، به لام هه تا چه ند ته واوی به رپرسیانی قه ندیل گوپرایه لی ئۆجه لان ده بن، جی گومانه.

به رپرسیانی ده مپارتیییش ئاماده ییان بۆ گفتوگۆو دانوستان ده برپوه، ته نانه ت چه ند کاژتیریک دوا ی قسه کانی ده ولت باخچه لی له (۲۶) ی تشرینی دوووم، سه باره ت به جاوپیکه وتی هاوسه رۆکانی ده مپارتی و ئۆجه لان، خپرا هه ریبه که له تونجار باکرهان و تولای هاتیم ئوغلۆ خو یان گه یانده وه زاره تی دادو داواکارییان بۆ بینیی ئۆجه لان پیشکه شکرد.

له راستیدا کیشه ی کورد به درژایی میژوو

زەمینەسازی و لەمپەرەکانی بەردەم
پرۆسە ی ناشتی
ئەو هی ئیستا دەگوزەریت، جگە لە
کۆمەڵیک لیدوانی کالوکرچ، زەمینە یه کی
پپویست بۆ دەستپیکردنەو هی پرۆسە ی
ناشتی لە ئارادا نییە.

دوورخستنهو هی دەمیرتاش و قەندیل لە
پرۆسە که هەر لە دەستپیشخه ریه که ی
باخچه لیه وه، ناکۆکی شاراوو
هه ستپیکراوی نیوان دەوڵەت باخچه لی و
ره جەب تەیب ئەردۆغان، رکا به ریه کانی
دادگای دەستووری و ئەنجومه نی
دادوهری ئەو و لاتە و لایه ندراری
سەرۆککۆمار بۆ ئەنجومه نی دادوهری،
لاوازبوونی رۆلی پەرلەمان، بەردەوامی
قەیرانی دارایی و بەرزبوونهو هی پڕژە ی
هە ئئاواسان، بەردەوامیدان بە سیاسە تی
پشتگو یخستنی پارێزگا کوردیه کان
لە رووی گە شه پیدانی ئابووریه وه،
دابینکردنی نزیکه ی (۱۰٪) ی بودجه ی
سالانه بۆ جه نگو پیشه سازی
بەرگری، قوولبوونهو هی کیشه کانی
نیوان دەسه لات و ئۆپۆزسیۆن/
حکومه ت و شاره وانیه کان، لابر دنی
سەرۆکی شاره وانیه کانی دەمپارتی و
جه هه په و دانانی قە ییوم لە جیگه یان،
دەستگیرکردنی بەردەوامی چالاکوان و
رۆژنامه وانانی کورد، کردنهو هی
دۆسیه ی دادگایی لە سەر بەرپرس و
سیاسه تمه دارانی کوردو دەمپارتی،
هە لکشانی تەوژمی نەتە وه په رستی و

دووبەرەکی و ناکۆکی بوو، بە داخه وه لە م
پیشهاته نوپیه ی تورکیایشدا ئەم دۆخه
هه ستپیدە کریت. لە کاتی کدا دوا ی
دەستپیشخه ریه که ی دەوڵەت باخچه لی
هەموان چاوه رپنی بە دەمه وه چوونی
قەندیل بوون، بە لام هیرشیک ی چه کداری
لە ئەنقەرە خەریکبوو دیسان رپسه که
بکاته وه بە خوری. چه ند کازتیریک دوا ی
هیرشه که؛ دەمپارتی ئیدانه ی روداو ه که ی
کردو دوا ی گفتوگۆ و دانوستانی کرد (۲۱).
لە هەمان کاتدا سەرەرای ئەو هی
باخچه لی لە گوتارە که ییدا سه لآحه دین
دەمیرتاشی لە دەرەو هی چاره سه ری
کیشه ی کورد راگرت، بە لام دەمیرتاش
لە راگه یه نراوینکدا بە توندی ئیدانه ی
هیرشه که ی ئەنقەرە ی کردو دوا ی
بیدەنگکردنی چه که کانی کرد (۲۲). ئەمه
جۆریک لە ناکۆکی لە نیوان بەرپرسیانی
کورد لیدە خوینرتیه وه.

سەرەرای پاشگەزبوونهو هی باخچه لی
بۆ هاتی ئۆجه لان بۆ پەرلەمانی
تورکیا، بە لام داواکاری بۆ رینگه دان بە
چاوپیکه وتنی هاوسەرۆکانی دەمپارتی و
ئۆجه لان وه ک هه نگاوینکی دیکه بۆ
دەستپیکردنەو هی پرۆسە ی ناشتی
دە خوینرتیه وه.

تورکیادا ده کهن، به لام هیرشى ئاسمانی بو سهر رۆژئاوا بهرده وامه و له ههر ئانوساتیکیشدا کردنی ئۆپه راسیۆنی سهربازی نه گهرئکی کراوه یه. له بهرانبهردا به پرسانی ده مپارتی و قه ندیلیش ده ستبهرداری پشتیوانی له رۆژئاواى کوردستان نابن، ههروهک له راگه یه نراوی کۆبوونه وهی مه کته بی سیاسی ده مپارتیدا ئاماژه به وه دراوه که "ده ستبهرداری ده ستکه وته کان له باکوورو رۆژهه لاتی سوریا نابن" (٢٣).

لیره دا تاکه چاره سهر بریتییه له مامه له کردنی نه نقه ره له گه ل رۆژئاواى کوردستاندا به هه مان شیوه ی هه ریعی کوردستانی عێراق، له به ره ئه وهی بوونی کانتۆنه کانى رۆژئاواى کوردستان ده به یه کی تیپه پارانده ووه وه ک دیفاکتۆیه ک هه ر لایه نیک مامه له ی له گه لدا ده کات. به م جوړه دۆخی رۆژئاواى کوردستان، له بری ئه وهی هۆکاری مانه وهی کیشه کان بیته به هه لئاسراوی، ده کریت بیته به مایه ی چاره سهر. له هه مان کاتدا پیوستن اکات کوردانی باکووریش کیشه ی کورد له تورکیا به ستنه وه به دۆخی رۆژئاوا وه لویستی تورکیا به رانبه ری.

دژیه کی و جیا کردنه وهی کیشه ی کورد له کاتی کدا باخچه لی بانگه شه ی چاره سهری کیشه ی کوردو قسه کردنی ئۆجه لان له په رله مان و نه گه ری ئازا کردنی ده کات، له ولاره هه ره شه له و

په گه زه په رستی تورک، هیرشه سهربازی و نه منیه کانى تورکیا بو سهر باشوورو رۆژئاواى کوردستان، به رده وامی کیشه کانى نیوان نه نقه ره و سلیمانی، دابه شبوونی بزوتنه وهی نه ته وهی کورد به سهر چه ند بالیکى جیاوازا، درێژهدان به خه باتی چه کداری له لایه ن په که که وه هه م هۆکارو له مپه رن له به رده م پرۆسه که و پیوسته تیپه پرنه یین، هه میش پرنه یین له دروستبوونی زه مینه ی پیوست بو دانوستان، بو یه پیوسته هه م تورکیا وه م کورده کانیش هه ول بو تیپه پاراندى ئه و له مپه رانه بده ن، بو ئه وهی زه مینه سازى پیوست بو ده ستپیکردنی گفتوگۆکانى ناشتی بیته کایه وه.

رۆژئاواى کوردستان وه ک گرێکۆپه ری چاره سهر

وه ک چۆن دامه زراندى کانتۆنه کانى رۆژئاواى کوردستان هۆکاریکی سهره کی بوو بو شکسته پینانى پرۆسه ی ناشتی و ته نانه ت به هۆی پیشهاته کانى ئه و ناوچه یه وه ئالۆزییه کی زۆر له باکووری کوردستانیش دروستبوو، به هه مان شیوه ئیستایش رۆژئاواى کوردستان به ستراوه ته وه به باکوورو به ی چاره سهری کیشه ی تورکیا و کانتۆنه کانى رۆژئاوا، چاره سهری پرسى کورد له تورکیادا به مه حال ده بینریت.

له کاتی کدا به پرسانی تورکیا بانگه شه ی چاره سهر کردنی کیشه ی کورد له ناوخۆی

هه یه" (٢٥). ههروهه ها ئه ردوغانیش له گوته کانی پوژی چوارشه ممه ی له کۆبوونه وه ی فراکسیونی حیزه که ی باسی له وه کرد که "له سائی ئاینده دا له سنووره کانی ئیرانه وه هه تا ده ربای ناوه پاست، ناوچه ی ئارام و پاککراوه له تیرۆر" دروستده که یین (٢٦). ئه مه ییش به واتای ئه وه دیت که ئه نقهره له خاکی باشووری کوردستان، که هاوسنووره له گه ل تورکیا و ئیران و له خاکی رۆژئاوا ی کوردستاندا، که هاوسنووره له گه ل ده ربای سپی و تورکیادا، ئه و ناوچه ئارامه دروستده کات.

پینگه ی هه ولپرو په یوه ندیبه کانی ئه نقهره و سلیمانی

به درێژایی چه نندین سائی رابردوو، هه ربی کوردستان پینگه یه کی گرنگی هه بووه له کیشه ی کورد له تورکیا و هه میسه لایه نیکی به شدار بووه چ له چاره سه ر یا خود له جه نگدا. هه رچه نده دوای راپه ربینی سائی (١٩٩١) و دروستبوونی جوړیک له خۆبه رپوه به ری له باشووری کوردستان، به رپرسیانی بالای ئه و کاته ی تورکیا بانگه شه ی ئه وه یان ده کرد که "رینگه نادهن هه ریمیک بو کورده کان له باکووری عیراق دابمه زریت"، به لام له هه شتاکانی سه ده ی رابردوو دا تورگوت ئۆزال؛ سه روکوه زیرانی ئه و کاته ی تورکیا پیشوازیی له هه ربه ک له مه سهوود بارزانی و جه لال تاله بانی کردوووه ئه و دوو

پوژنامه وان و ده زگا راگه یانندنانه ده کات که قسه له سه ر حیزه که ی ده که ن و په خنه یلیده گرن (٢٤)، له ملاوه په خنه ی توند له ئه حمه د داودئوغلۆ؛ سه روکی پارتی ئاینده، ده گریت، که بوچی له تشرینی دووهمی ئه مه سألدا سه ردانی هه ولپری کردوووه، جگه له مانه ییش، باخچه لی هیشتا پییوایه شوینیک به ناوی کوردستانه وه نییه.

ئه و پروسه یه ی که ئه ردوغان له گوتاره که ی په رله مانی تورکیادا ناماژه سه ره تاییه کانی نیشاندا و ده ولته باخچه لی له رینگه ی هه نگاوو لید و انه کانیه وه خسته یه بواری جیه جیکردنه وه، جگه له ناشکر کردنی ناکۆکییه کانی ئه ردوغان و باخچه لی، په رده ی له سه ردوودئی سه روککۆماری تورکیا و ناروونی به رچاوی به رپرسیانی بالای ئه و ولاته ی به رانبه ربه هه نگاوه که ی ده ولته باخچه لی هه ئمانیوه.

هه لبهت ته نها باخچه لی به م جوړه بیرناکاته وه، که سیکی وه ک مه همهت ئوچوم؛ سه روکی دهسته ی راپوێژکارانی سه روککۆمار، راپگه یاندوووه که "نیمه له ناوخۆدا کیشه ی کوردمان نییه، به لکو له دهروهه کیشه ی کوردمان

به شیک له گرژیه کانی نیوان هه ولیئرو
ئه نقه ره تیپه پئران، به لام هیشتا
په یوه نندییه کان نه گه یشتوونه ته وه ئاستی
پیش (٢٥) ی ئه یلوولی (٢٠١٧).

هه لکه وته ی جوگرافیای هه ریئی
کوردستانییش به جوریکه سنووریک
فراوانی له گه ل تورکیا و ئیراندا هه یه،
گه ریلکانی په که که ییش ئیستا له م
سنووره دان، که واته چاره سه ری کیشه ی
کورد له تورکیا پیویستی به پشتیوانی
حکومه تی هه ریم و به تایبه تییش
پارتی دیموکراتی کوردستان و یه کیتی
نیشتیمانی کوردستان هه یه.

ئه وه یشمان له یادنه چیت،
په یوه نندییه کانی تورکیا له گه ل هه ولیئرو
(پارتی) و سلیمانی (یه کیتی) به یه ک جورو
له یه ک ئاستدا نییه، بویه هه م تورکیا
ناچاره مامه له یه کی جیاوازه له گه ل
به پرسانی ئه م دوو شارهدا بکات، هه م
به پرسانی ئه م دوو شاره ییش پیویسته
جاریکی دیکه به خودا چوونه وه یه کی
ورد سه باره ت به سیاستیان له مه ر
چاره سه ری کیشه ی کورد له تورکیا و
هه لویستیان به رانبه ر به ئه نقه ره و
قه ندیل باشتریکه ن، به جوریک بتوانن
هاوسه نگی له نیوان به رژه وه نندییه
نیشتیمانی و نه ته وه ییه کانی هه ریئی
کوردستان و ته وای کورد له تورکیا و
پارچه کانی دیکه له گه ل دوخی سیاسی،
ئه منی و دیپلوماسی تورکیا وه ک هیزیک
هه ریئی بپارزن.

سه رکرده کورده ییش به پاسپورتی تورکیا وه
چه ندین ولاتی نه وروپادا ده گه رین و لوبی
بو کوردستان ده کهن، ته نانه ت وه ک
پوژنامه وانی تورکیا؛ له فنه نت گیولته کین
(Levent Gültekin) باسیکردوه که
تورکیا له ریگه ی جه نه رال نه جاتی
ئوزگه ن پاشا (Orgeneral Necati Özgen Paşa)
وه "ریککه و تنیک له گه ل
بارزانی و تاله بانیدا واژوده کات بو پاراستی
سنووره کانی تورکیا له دیوی عیراقه وه له
تیروریستان" (٢٧).

له سه رده می ره جه ب ته یب
ئه ردوغانییدا جگه له وه ی له سایه ی
باشی په یوه نندییه کانی ناوبرا و له گه ل
جه لال تاله بانیدا وه ک سه رۆکۆماری
عیراق په یوه نندییه کانی ئه نقه ره و
به غداد باشتی بوون، له هه مان کاتدا
له لایه که وه مه سهوود بارزانی وه ک
سه رۆکی هه ریئی کوردستان پۆلیکی
کارای هه بو و له گفتوگۆکانی پرۆسه ی
ئاشتی و لیکنزیکردنه وه ی لایه نه کان و
له لایه کی دیکه ییشه وه په یوه نندییه کانی
هه ولیئرو ئه نقه ره گه شه ی به رچاوی
به خو یه وه بیئی، به لام له پفراندومی
هه ریئی کوردستان و ئه و پیشه اتانه ی
که وه ک ئه نجامی پفراندومه که
پویاندا، په یوه نندییه کانی تورکیا و هه ریئی
کوردستانی تیکدا و ئه نقه ره ناراسته ی
به هیزکردنی په یوه نندییه کانی به ره و
به غداد وه رچه رخاند. هه رچه نده له م
چه ند ساله ی رابردو ودا هه تا راده یه ک

کۆمارو میلله تیان ناچار کرد بۆ خولی دووهمی هه لئباردنی سه ره رۆکایه تی کۆمار پئیکه وتنیان له گه لدا واژۆبکه ن. له گه ل ئه وه یشدا دوا ی هه لئباردنی شاره وانیه کانی ئه مسالی تورکیا، پئشه اته کانی رۆژه لاتی ناوه پاستو جیهان، قهیرانی دارایی تورکیا و هه وله کان بۆ هه مواری ده ستوو رو هه لئباردنه کانی داها تووی ئه و ولاته، جارێکی دیکه رۆژی "مه لیک" ده داته وه به کورده کان، ئه وه ی گرنکه، پارێزگارییه له و کارته و به کاره ینانیه تی له شوینی گونجاودا.

ئێستا به دهر له روانگه نیوده وه له تی و هه ر ئیمیه کان، ئه ردۆغان و هاوپه یمانی کۆمار به باشی له م رۆله ی کورد تیگه یشتوون. ده ستی پئشه خه ری و بانگه شه کانی ده ولته باخچه لییش بۆ چاره سه ری کئشه ی کورد له تورکیا له هه مان دیده وه سه رچاوه ده گریت. ئه وه ی گرنکه، تیگه یشتنی به پرسانی کوردو ده مپارتیه له و هیما و ئاماژانه ی له پشت لیدوان و هه نگاوه کانی به پرسانی ده ولته، ئاکپارتی و هاوپه یمانی کۆماره وه شاردرانه ته وه بۆ بانگه یشتی "مه لیک" بۆ پئیکه وتن و به ستنی هاوپه یمانی و چاره سه ری کئشه ی کورد. به جوړیک "کش ماتی" ئه م جارهی مه لیک له شه تره نچی پکابه ریه سیاسییه کاند له چوارچیه ی تاکتیک و به ده سه مپنانه ی چهند ده سته و تیکی کاتی هه لئباردن و به رله مان و هه مواری چهند یاسایه ک

ئه نجام؛ کورد وه ک مه لیک شه تره نجه که له مملانی سیاسییدا ئه گه ر نه توانیت پشتیوانی زۆرینه به ده سه تمپنیت، نازیه تی له وه دایه به هیژیکی که م یاخود ناوه ندی بتوانیت ببیت به مه لیکو هه موان هه و ئی ماتکردنت بدهن، ئه و کاته له رنکه ی رنکه و تئیکه وه مه رچ و داواکارییه کانی خۆت به رانبه ر به "ماتکردنت" به سه ر لایه نی به رانبه ردا ده سه پینیت.

ئه گه ری بوونی ناکوکی نیوان ئه ردۆغان و ده ولته باخچه لی به یه کئیک له هۆکاره کانی بیده نگی ئه ردۆغان له مه ره نه نگا و لیدوانه کانی باخچه لی داده نریت، ته نانه ت هه ندیک له شاره زایان هه وله کانی باخچه لی وه ک کارتیکی فشاری ناوبرا و به رانبه ر به ئه ردۆغان راقه ده که ن.

هه رچه نده له هه لئباردنه گشتیه کانی (٢٠٢٣) ی تورکیادا کورده کان نه یانتوانی پارێزگاری له رۆژی "مه لیک" ی بکه ن، بۆیه دوا ی خولی یه که می هه لئباردن ئه م رۆله که وته ده ستی تورکه نه ته وه په رسته و فاشیسته کان و به به ده سه تمپنانه ی رنزه ی (٧٠٪) ی ده نگه کان، هه ردوو هاوپه یمانی

Töreninde Konuşuyor, 01.10.2024, <https://www.youtube.com/watch?v=cD7DWUzEewA>, 15.11.2024.

7- HALKTV, MECLİS'TE ŞAŞIRTAN ANLAR! Devlet Bahçeli, daha önce topa tuttuğu DEM Partililerle tokalaştı!, 01.10.2024, <https://www.youtube.com/watch?v=9BNqX0wWWXw&t=1s>, 15.11.2024.

۸- به گویره ی په پیره وی ناوخوی په رله مانی تورکیا و کولتووری چالاکیی حیزبی سیاسی له په رله مان، هه فراکسیۆنیک هۆنیکیی بۆ دایینکراوه، له هه هۆله دا هه فتانه کۆبوونه وه ده کړیت و سه رۆکی حیزبه که گوتاریک بۆ په رله مانتارو نه ندام لایه نگرانی حیزبه که ی دهدات و هه لویستی خوی دهرباره ی رۆژه ئی ئه و هه فته یه ی جهان و تورکیا راده گه یه نیت.

9- Mevzuat Bilgi Sistemi, CEZA VE GÜVENLİK TEDBİRLERİNİN İNFAZI HAKKINDA KANUN, 29.12.2004, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5275&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>, 22.10.2024.

۱۰- پارتی باش یه کیکه له پارتیه نه ته وه په رسته کانی تورکیا، ته نانه ت به شیک له به پرسانی بالایی خاوه نی تپروانیی نه ژاد په رستی تورکن، به پرسانی ئه م پارتیه له سائی (۲۰۱۷) له مه هه په جیابوونه وه له هه لئێژار دنه کانی (۲۰۱۸، ۲۰۱۹ و ۲۰۲۳) ی تورکیا بوون به حیزبیکیی کاریگه ری تورکیا، به لام له هه لئێژار دنه شاره وانیه کانی ئاداری ئه مسالدا پاشه کشه یه کی به رچاوی کردووه و هاتووه ته پزیه ندی شه شه م پارتی سیاسی تورکیا.

۱۱- فرپدانی گوریسیک له لایه ن دارفیش ئوغلوووه نه وه په یامه ی به ده و له ت باخچه لی داوه، که له سائی (۲۰۰۷) ده و له ت باخچه لی وه ک کاردانه وه به رانه به به هه و له کانی ره جه ب ته یب ئه ردوغان بۆ ده ستپیکردنی پرۆسه ی

قه تیه سنه کړیت، به لکو کاربکړیت له پیناوی به ده پینانی به رژه وه ندیه بالاکانی کورددا له تورکیا، ئه مه یش خوی ده بینیت وه له هه مواری ده ستوورو گۆرانکاری پدشه یی له و ماددانه ی هیمان بۆ نه ژاد په رستی تورکو به خشین ناسنامه یه کی نه ته وه یی و سیاسی و کارگپری به کورده کان له چوارچپوه ی ده ستووری هه موارکراودا.

سه رچاوه کان

- 1- Ferid Memirel ve Nedim Turfent, 1993'ten günümüze "Barış girişimleri", 04.09.2023, https://bianet.org/haber/1993-ten-gunumuze-baris-girisimleri-283396#google_vignette, 12.11.2024.
- 2- Perspektif, Çözüm Süreci Neden Bitti?, 26.07.2021, <https://www.perspektif.online/cozum-sureci-neden-bitti-2/>, 21.11.2024.
- 3- BBC News Türkçe, 2013-2015 arasında çözüm sürecinde neler yaşandı?, 21.10.2024, <https://www.bbc.com/turkce/articles/c2ln40n2ynxo>, 21.11.2024.
- 4- Aljazeera Turk, Selahattin Demirtaş: Seni başkan yaparmayacağız, 17.05.2015, <https://www.youtube.com/watch?v=FwKUBhyny8Y>, 02.12.2024.
- 5- Perspektif, Çözüm Süreci Neden Bitti?, 26.07.2021, <https://www.perspektif.online/cozum-sureci-neden-bitti-2/>, 21.11.2024.
- 6- KRTTV, Cumhurbaşkanı Erdoğan Türkiye Büyük Millet Meclisi Açılış

پیکه پناوه و زۆرینه ی دانیشتوانه که ی له کورد پیکه باتووہ.

16-NTV, CHP'li Belediye Başkanı Ahmet Özer Neden Gözaltına Alındı?, 29.10.2024, <https://www.youtube.com/watch?v=7vbiO-fy4Qo>, 01.12.2024.

17-Findy News, Cumhurbaşkanı ve AK Parti Genel Başkanı Erdoğan, partisinin TBMM Grup Toplantısı'nda 27 Kasım 2024, 27.11.2024, <https://www.youtube.com/watch?v=8MISFiHN1gg>, 01.12.2024.

18-BBC News Türkçe, TUSAŞ: PKK'nın üstlendiği saldırı ile ilgili neler biliniyor?, 23.10.2024, <https://www.bbc.com/turkce/articles/c14ljddrxo>, 01.12.2024.

19-Ömer Öcalan X hesabı, 23 Ekim tarihinde İmralı Ada Hapishanesi'de Sayın Öcalan ile görüşme gerçekleştirdim, 24.10.2024, https://x.com/omerocalan/status/1849342534381720042?t=ZydW_mRib3SzUwY1L3nnaA&s=19, 01.12.2024.

20-K24, DEM Parti'den TUSAŞ'taki saldırıya kınama, 23.10.2024, <https://www.kurdistan24.net/tr/story/807643>, 01.12.2024.

21- Gazeteoksijen, TUSAŞ saldırısı sonrası Demirtaş: Barış isteyenlerin sesinin bu defa bastırılmasına asla izin vermeyeceğiz, 23.10.2024, <https://gazeteoksijen.com/turkiye/tusas-saldirisi-sonrasi-demirtas-baris-isteyenlerin-sesinin-bu-defa-bastirilmasina-asla-izin-vermeyecegiz-226166>, 01.12.2024.

22- Bianet, DEM Parti PM toplantısı bildirgesi: İlk adım Öcalan'a yönelik

ناشتی له گوتاریکیدا گوریسیکی فریداو رایگه یاند: "با ئهردوغان به م گوریسه ئۆجه لان هه لبواسیت".

HALKTV, Bahçeli 2007'de Erdoğan'a uzattığı ipi unuttu, Öcalan'a Meclis çağırısı yaptı! Erdoğan'a neler demiş?, 22.10.2024, <https://www.youtube.com/watch?v=jgQocy4ahrg>, 21.11.2024.

12- Adem Kara, Bahçeli'den yeni Öcalan çıkışı, Dem parti İmralı'ya gidiyor!, 26.11.2024, <https://www.youtube.com/watch?v=ydomHkHKvvc>, 01.12.2024.

13- Son Gelişme, ANKARA - DEM Parti, PKK elebaşı ile görüşmek için Adalet Bakanlığı'na başvurdu, 26.11.2024, <https://www.youtube.com/watch?v=RzxY-grMODQ>, 01.12.2024.

13- Euronews, Ankara'dan sonra İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne de soruşturma başlatıldı, 13.11.2024, <https://tr.euronews.com/2024/11/13/ankara-buyuksehir-belediyesine-konser-sorusturmasi-baslatildi>, 1.12.2024.

14-Haber7, Ufuk Uras, Bahçeli'yle görüşmesinin detaylarını yazdı, 26.11.2024, <https://www.haber7.com/siyaset/haber/3481836-ufuk-uras-bahceliyle-gorusmesinin-detaylarini-yazdi>, 01.12.2024.

١٥- د. ئەحمەد ئۆزپەر (Dr. Ahmed Özer) کوردەو له بنه پەتدا ئەندامی دەمپارتییە، له چوارچێوهی پێککهوتنی شار (Kent Uzlaşısı) له نێوان جەهه پەو دەمپارتییدا وهک کاندیدی جەهه پە وهک سه رۆکی شارهوانی قه زای ئیسە نیورت (Esenyurt) له ئەسته نیوڵ له هه ئێژاردنی شارهوانییەکانی ئەمسائدا هه ئێژێردرا. قه زای ئیسە نیورت یه کیکه له و (٣٩) قه زایه ی که شاری گه وره ی ئەسته نیوڵی

tecridin kaldırılmasıdır, 27.10.2024,
<https://bianet.org/haber/dem-parti-pm-toplantisi-bildirgesi-ilk-adim-ocalana-yonelik-tecridin-kaldirilmasidir-301157>,
01.12.2024.

23- ANKA Haber Ajansı, MHP Grup Toplantısı, 26.11.2024, https://www.youtube.com/watch?v=rt_D5BpCoMg,
01.12.2024.

24- Haber Türk, Cumhurbaşkanı Başdanışmanı Uçum: Türkiye'nin "iç Kürt Sorunu" Kalmamıştır, 27.11.2024, <https://www.youtube.com/watch?v=RpUesMjmlw>, 01.12.2024.

25-Levent Gültekin, CHP'li BELEDİYELERE OPERASYON HAZIRLIĞI, 28.11.2024, <https://www.youtube.com/watch?v=pgPlwiNaORo&t=1329s>,
01.12.2024.

26-Levent Gültekin, NANKÖR KÜRTLER!, 01.12.2024, <https://www.youtubecomwatch?v=ZV2WCCd8nQI&t=1922s>,
02.12.2024.

ئەمىرىكاو تورىكا؛ لە پەراويزخستنهوه بۆ گفئوگوۆ "چوار سالى داھاتووى پەيوەندىيەكانىان"

نەورەس جاف

پيشەكى

توركىيائى نوئى، كە لە سالى (١٩٢٣) لە دوای روخانى دەولەتى عوسمانىيەو دەمەزراو، لەو كاتەو بە فۆرمىكى سىكۆلار پىكپاتە سەرەكىيەكانى سىياسەتى دەروەى خۆى دارشتو هەنگاوى بۆ ئەندامبوون لە ناتۆو پەيوەندىي پتەوو دۆستانە لەگەڵ يەكپىتى ئەوروپادا نا. لە ماوئى چەند دەيەى رابردوويشدا توركىيا؛ وڵاتانى دراوسى، يەكپىتى ئەوروپاو تەنانەت ئەمىركايشى بە سىياسەتەكانى دەروەى سنوورى خۆى تورپەكرد، بە تايبەتئيش سىياسەتى كۆچبەران، هەژموونو دەستووردانە سەربازىيەكان لە لىبىيا، سورىاو چەند ناوچەيەكى دىكەى رۆژھەلاتى ناوھراست. رەجەب تەيب ئەردوغان دوای هەلبژاردنەوئى وەك سەرۆككۆمارى توركىيا، لە فۆرمىكى نوئىدا، وادەردەكەوئىت كە بەردەوامىدەدات بە سىياسەتى سەربەخۆى دەروە، لەمەيشدا بە پلەى يەكەم پششت بە پەيوەندىي پتەو لەگەڵ روسىاو چىندا دەبەستىت، ئەمەش لەلايەن ئەمىركاوه وەك بەزاندىنى هئىلى سوورە.

واشنتۆن و ئەنقەرە لە سەر ژمارەيەك پرس ناكۆكن، بە تايبەتى ئەو پرسانەى پەيوەندىيان بە رۆژھەلاتى ناوھراستەو هەيە، بۆ نمونە: توركىيا لە پالپشستى ئىسرائىل بەرانبەر بە غەززەو گرووپە چەكدارىيە كوردىيەكان لە سورىا نىگەرانە، لە بەرانبەريشدا ئەمىركا لە پەيوەندىيەكانى ئەنقەرە لەگەڵ مۆسكۆو چىن، پالپشستى توركىيا بۆ گرووپە چەكدارىيەكانى غەززە، هەژموونى توركىيا لە هەندىك وڵاتى ناوچەكە نىگەرانە. لە كاتىكدا ئىران رۆئى سەرەكىي لە سىياسەتى سورىادا هەيە، توركىيايش بە هەمان شىوئى رۆئى هەيە، ئەمەيش واىكردووه توركىياو ئىران پەيوەندىيەكى سەقامگىرو هەتارادەيەك جىگىرىيان هەبىت. لىرەو وئىنەيەك روندەبىتەو، كە ئەمىركا پىويستە

حکومرانییه که ی سئ کیشوهری جهانی گرتوو ته وه، حوکمی هه موو جهانی ئیسلامی و به شیک له کۆمه لگه ی ئه و ور و پایشی کردوو. ئه و خاکه ی ئه و حوکمیکردوو، لیوانلیو بووه له شه پ، ململانئ و له نیوان ئه م ئیمپراتۆریه ته و گه لانی دیکه دا، له رۆژه لات و رۆژناوایش، له نیوان ئیسلام و کریستیان و ته نانه ت مۆدیرنه و کلاسیکیشدا، که واته تورکیا به و باشخانه وه له گۆره پانه که دایه و ئه و سیاسه ته ی ئه مپرو پیا دهیده کات، ره نگدانه وه ی هه موو ئه و هه ژمونه یه که بۆی به جیماوه، به لام دهی شیه ویت به شیوه یه ک خو ی بنه خشینت، وه ک هیزکی سه ره خو به ناسنامه یه کی نیشتمانیه وه.

باشترین رینگه بۆ ئه مریکا و ئیداره ی نوئی دۆنالد تره مپ هه تا له گه ل تورکیادا بیگریته بهر، ئه وه یه درک به و راستییانه بکات له سروشت و ژینگه و توانای تورکیادا هه ن، چونکه زیاتر له دوو ده یه یه تورکیا ده یه ویت رۆئی نیوه ندگیرو ناوه ندبوون ببینت، نه ک پاشکۆ بیئت. هه ر له جه نگی سیساله ی ئوکرایناوه، که رۆلیکی چالاک بینیوه، له سیاسه تی ولاتانی باشووری قه وقاز (۲) رۆل و قسه ی یه کلاسیکه ره وه ی هه یه، هه ژموون و هیزی تورکیا له ناوچه ی ساحل، ئه فریقا و ولاتانی بالکان له باشترین دۆخیدا یه. ئه و سیاسه ت، هه ژموون و رۆله ی تورکیا هه یه تی و ده یگی رت، تورکیای

بیئت به هاوبه ش و هاوپه یمانیکی باشی تورکیا له بهر چه ند ره هه ندیکی جیاواز، له وانه یه ش: زالبوون به سه ر قه یرانه سیاسی و سه ربازییه کاند، رۆلیکی به هیز له نیوه ندگی رکردنی ململانئکی ئیسرائیل و ئیران، ههروه ها ته و او ی ئه و هیزشانه ی که له رۆژه لاتی ناوه پراست ده کړینه سه ر بنکه و باره گاکانی ئه مریکا.

تورکیای نوئی؛ ئه و زاراوه یه ی که ده وله تی تورکیای دوای روخانی ئیمپراتۆریه تی عوسمانی پیده ناسرتته وه، ناسنامه ی زۆری هه یه له رووی جوگرافیای سیاسی، دیبلۆماسی و هه ژموونی حکومرانییه وه، که ده توانین بلین: به ئاسانی هه یه کیکیان ناخه ملپیرین و پۆلینبه ندنا کرین، بۆ نمونه: ئه گه ر یه کیکه له ولاتانی رۆژه لاتی ناوه پراست، ئه و تاکه ده وله تی ناوچه که یه که ده سه لاتی به سه ر ده ریای په شدا هه یه. ئه گه ر یه کیکه له ولاتانی ئه وروپا، ئه و تاکه ده وله تی ئه وروپیه هاوسنووره له گه ل ئیراندا. ئه گه ر ده وله تیکی ئیرۆزی و ئیسلامییشه (۱)، ئه و تاکه ده وله ته ئه ندامی ناتۆیه. ئه گه ر سه یریکی رابردوویش بکه یه ن، له راستیدا تورکیا هاوشیوه ی زۆریک له ده وله تانی دیکه ی جه ان نییه، له رووی سیاسه ت، میژوو، کۆمه لگه، هیزی ئیستا و ته نانه ت رابردوویشه وه، چونکه تورکیا ده وله تیکه به مردنی ئیمپراتۆریه تی که له دایکبووه. به جوریک، زیاتر له (۶۰۰) سال، واته شه ش سه ده حوکمیکردوو، سنووری

ئەرمینیا و ئازەربایجاندا، پەییوەندییەکانی ئەنقەرە لە گەڵ مۆسکۆو پەکیندا و پێشکەوتنە سەربازییەکانی تورکیا؛ لە دیارترین ئەو پرسیانەن کە کۆشکیسپی نیگەراند کردوو.

هەژموون پێویستی بە پەییوەندی و هەماهەنگییە، نەک سەپاندنی بۆچوون و ویستی وڵات یان تاکە کەسیک، بۆ ئەوەیش پێویستی بە برۆا پێنەن و سەلماندنی زەمینە پێویستە بۆ لایەنی بەرانبەر، بۆ نمونە لە سالی (٢٠١٤) چین دەستپێشخەرییەکی ڕاگەیاندا بۆ کردنەوێی بانکی وەبەرھێنانی پەرەپێدانی ئاسیا، ئیدارەیی باراک ئوباما رەتیکردوو بە شداریی لە دەستپێشخەرییە کەدا بکات و هەوڵیشیدا ھاو پەیمان و ھاوڕێکانی رازیبکات هەتا رەتیبکەنەوێی بە شدارینە کەن، بەلام دواتر لە سالی (٢٠١٥)، بەریتانیا چوو و ناو دەستپێشخەرییە کەوێی دوای ئەوەیش بە شیکێ زۆر لە وڵاتانی ئاسیا و ئەوروپا، کە پەییوەندیی نزیکی تایبەتیان لە گەڵ ئەمریکادا هەبوو، چوونە ناو دەستپێشخەرییە کەوێی.

لە راستیدا پەییوەندییەکانی رەجەب تەیب ئەردوغان لە گەڵ ئەمریکادا دەمییکە لە سکی ئاسایی خۆی دەرچوو و هەتا رادەییە کە لە خراپەوێی نزیکی، هەلۆەشانندنەوێی سەردانە کەیشی بۆ کۆشکیسپی لە مانگی ئایاری ئەمسال و بەبێ هیچ پاساویکی برۆا پێنەر،

کردوو بە هیژکی ناوەندگیر و ناوەندی، بۆیە پێویستە ئەمریکا وەک هیژکی ناوەند مامەتە لە گەڵ تورکیادا بکات، ھاویشیوی هیندستان و ئەندەنوسیا، بە پەسەندکردنی ئەمەیش، ئەو پەییوەندییەکی بە هیژ لە نیوان ئەم وڵاتانە و واشنتۆن و رکا بەرەکانیاندا دیتە کایەو.

تورکیا لە چاوی کۆشکیسپیدا

دوای ئەوێی لە سالی (٢٠٢١) چوو کۆشکیسپی و بوو بە چلوشە شەمین سەرۆکی ئەمریکا، جۆبایدن سترا ئیژییە کە ی بریتی بوو لە دابەشکردنی جیهان بۆ دوو بەرە، ئەوانیش بەرەیی دیموکراسی و بەرەیی ئۆتۆکراتی، ئەمەیش هەنگاوی یە کەمی بایدن بوو بۆ ئەوێی لەم رێگەیی و ھاوڕێ و ھاو پەیمانەکانی ئەمریکا بە گوێرەیی ئایدۆلۆژییەکانیان هەلئێریت. ئەم هەنگاوییش دوو چاری ئاستەنگو بەرەییستی زۆر بوو، چونکە دەستنیشانکردنی وڵاتیک بە ئۆتۆکرات و ئەوێی دیکەیش بە دیموکراسی؛ کارێکی ئاسان نییە. یەکیک لە وڵاتانەش کە چوو و ناو ئەم بازەنییەو، کە بە وڵاتێکی دیموکراسی ئەژمارنە کریت، تورکیا بوو، هەر بۆیە لە لوتکەیی دیموکراسی سالی (٢٠٢١)، بایدن رێگەیی بە بە شداریکردنی ئەردوغان نەدا. پەلەویشتی تورکیا بۆ سوریا، عێراق، لیبیا، غەزە، قوبرس، کیشەیی ناگۆرۆنا-قەرەباخ لە نیوان

لوتکه ی دیموکراسی به شداربکات، ههروهه ها به فهرمیش کوشتاری ئه رمه نه کانی وه ک جینۆساید ناساند.

**سیاسه تی دهره وه ی ئه مریکا له رابردوو؛
بۆ چوار سالی داها توویش!**

سیاسه تی دهره وه ی ئه مریکا له دوا ی جهنگی جیهانی دوومه وه، له چوار چپوه ی سیسته میکی تیکه لآوو ئالۆزدا دارپژراوه، دواتریش له ماوه ی جهنگی ساردا فراوانترکراو هه تا سهرده می دوا ی جهنگی سارد درێه یکیشا، هه ربه که له وه زاره ته کانی دهره وه، به رگری و دامه زراوه هه والگریه کانی ئه مریکا دارپژهری ئه و سیاسه ته بوون و ئامانجیشان به هیزکردن و فراوانکردنی هه ژمونی ئه مریکا بوو له سهر ئاستی دهره وه ی، جیکردنه وه ی هه ر جوره ستراتژییه ک له و سیاسته دا، کات و هه ولێکی زۆری ویستوه، بۆیه هه ر گۆرانکاریه کیش له سیاسه تی دهره وه یدا کارێکی ئاسان نییه.

به درێژایی چه ند ده یه ی رابردوو، زۆریک له سهرۆکه کانی ئه مریکا ویستوو یانه گۆرانکاری له سیاسه تی دهره وه ی ئه و ولاته دا بکه ن، بۆ نموونه: له سالی (۱۹۷۷)، جیمی کارته ری سهرۆکی ئه و کاته ی ئه مریکا (۳) هه ولیدای به شیک له هیزه سهربازیه کانی ئه مریکا له کۆریای باشوور بکشینیته وه، له سالی (۲۰۰۹) باراک ئۆباما؛ سهرۆکی ئه و کاته ی ئه مریکا، هه ولیدای به ندیخانه ی

نیشانه ی ئه و په یوه ندییه خراپه یه. له کاتیکدا ئه م سهردانه، یه که م سهردانی ئه ردۆغان ده بوو بۆ کۆشکیسپی له ماوه ی سهرۆکایه تی جۆبایدندا، سهرباری بانگهێشتی درهنگی ئه ردۆغان، له کۆتاییدا هه لۆه شایه وه. نه کردنی سهردانه که دوو دهرفه تی له باربرد، یه کیکیان به زیانی تورکیا و ئه وی دیکه ییش به زیانی ئه مریکا، دهرفه تی یه که م بۆ ئه نقهره بوو هه تا بتوانیت له و سهردانه دا په یوه ندییه کانی له گه ل و اشنتۆندا ئاساییبکاته وه و هه نگاوی گه وره تر بۆ کاری هاوبه ش و پیکه وه یی دیکه بنیت. ههروه ها دهرفه تیکیش بوو بۆ ئه مریکا له گه ل هیزکی خاوه ن جیۆپۆله تیکی وه ک تورکیا له رۆژه لاتنی ناوه راستدا؛ رپه وێکی دیکه بۆ سیاسه ت و هه ژمونی خۆی له ناوچه که دروستبکات، به لآم ئه م دهرفه ته ییش له ده ستچوو.

سهرباری گشت ناکۆکی و خاله جیاوازه کانی ئه نقهره له گه ل و اشنتۆندا، ره جه ب ته یب ئه ردۆغان کارکردنی له گه ل دۆنالد تره مپدا پیکۆشبووه و هه نگاوی بۆ پته و بوونیشی ناوه، هه ر بۆیه له ماوه ی خولی یه که می سهرۆکایه تییه که ی تره مپدا، ئه نقهره و و اشنتۆن بره ویان به په یوه ندییه کانیان دا، به لآم به راورد به جۆبایدن، هه ر له سهره تای کابینه که یدا به ئه ندازه یه کی دوورمه ودا؛ ئه نقهره ی له و اشنتۆن دوورخسته وه، ته نانه ت رینگه یینه دا ره جه ب ته یب ئه ردۆغان له

ئه نجومه نی نوینه ران و پیران نه بووه وه و توانرا برپاره که ی جیبه جیبکریت، که ده چیته خانه ی گۆرانکاری له سیاستی دهره وه، یان کاتییک دۆنالد تره مپ برپاریدا هیزه کانی ئه مریکا له ئەلمانیا بکشینیته وه، خودی خوی تاکلایه نه له کۆشکیسیپیه وه برپاریدا، به لّام دواتر هاوپه یمانه رۆژئاواییه کانی و حکومتی پۆله ندا توانیان برپا به دۆنالد تره مپ بهین له بری ئه وه ی هه موو هیزه کانی له ئه وروپا بکشینیته وه، به شیک له هیزه کانی ئه مریکا له ئەلمانیا وه بۆ پۆله ندا بگوازیته وه.

تورکیا تاکه دهوله تی رۆژه لاتی ناوه پراسته که دهسه لاتی به سهر ده ریای ره شدا هه بیّت، ههروه ها تاکه دهوله تی ئه وروپیه که هاوسنوره له گه ل ئیراندا، له مانه ش گرنگتر؛ تاکه دهوله ته که به شیکی له ئاسیاو به شیکی له ئه وروپادا بیّت و ئه ندای ناتو بیّت.

به م جوړه ئه و ئیداره نوپیه ی له مانگی کانونی دووهمی (٢٠٢٥) ده چیته کۆشکیسی، بۆئه وه ی هه ر گۆرانکاریه ک له سیاستی دهره وه ی ئه مریکا دا بکات، سه ره تا پیوستی به پلانییک هه یه، به لّام پلانییک له گه ل زه مینه ی واقعدا

گوانتانامو دابخات، ههروه ها له سانی (٢٠١٩) یش، دۆنالد تره مپ؛ سه رۆکی ئه و کاته ی ئه مریکا رایگه یاند که هیزه کانی ئه مریکا له سویرا ده کشینیته وه، به لّام هیچیان جیبه جینه کران و وه ک خویان مانه وه. لیره وه ده گه ینه ئه و ئه نجامه ی زۆریک له سه رۆکه کانی ئه مریکا هه ولّی گۆپینی سیاستی دهره وه ده دن، به لّام سه رکه وتوو نابن.

ئه نجومه نی نوینه رانی ئه مریکا (کۆنگریس) ده توانیّت برپاره سه رۆکایه تییه کان ره تبکاته وه، به پشتبه ستن به و هیزه زۆرینه ی له ناو ئه نجومه نه که هه یه، که دهسه لاتی یاسادانان ده توانیّت گۆرانکاریبکات، یان ره تبکاته وه له بودجه، ریککه وتننه کان یان کاره کانی ئیداره ی سه رۆکایه تی، ئه مانه یش ده چنه چوارچیوه ی گۆرانکارییه وه. پرونتر بیلین، کۆنگریس ده توانیّت به پشتبه ستن به هۆکاری سیاسی یان یاسایی یان هۆکاری دیکه، برپاره کانی سه رۆکایه تی ره تبکاته وه، ئه مه یش به تایبه تی کاتییک ئه گه ر حیزبی به رانبه ر کۆنترۆلّی ئه نجومه نی نوینه ران یان ئه نجومه نی پیرانی کرد بیّت، به لّام هه ندیک جاریش ژینگه ی سیاسی، که له گه ل برپاری سه رۆکدا یه کده گریته وه، ئه و کاته دهره تی ئه نجامدانی گۆرانکاری ئاسانتر ده بیّت، بۆ نمونه: کاتییک دۆنالد تره مپ برپاری کشانه وه ی له ریککه وتننامه ی ئه تۆمی له گه ل ئیراندا داوه، رووبه رووی ئاسته نگی

ئاماده کاربکهن بۆ "جهنگی دژه تیرۆر" و دواتریش هیرشیکردده سهر عیراق و داگیریکرد.

دوو ئیداره ی جیاوازی ئەمریکا بەرانبەر بە تورکیا

دهکرت پهیوهندییهکانی تورکیا و ئەمریکا؛ له ماوهی دوو دهیهی رابردوودا به سهر سین قۆناغدا دابه شیکهین، ئەوانیش قۆناغی تره مپ، قۆناغی هاتنی بایدن و ههروهها قۆناغی ئیستایش، که قۆناغی گه پانه وهی دۆنالد تره مپه بۆ کۆشکیسپی، چونکه ئەوهی ئیداره ی تره مپ و بایدن جیا ده کاته وه، چۆنه تی ئیداره دانی پهیوهندییهکانی دهره وهی ئەمریکایه، بگره خالی سهره کی جیا که ره وه یان بریتیه له وهی که دۆنالد تره مپ به گرنگیه وه له پهیوهندییه که سی و تایبه تییهکانی خۆی دهره وانیت، ههر ئەمه ییش وایکردوه که تورکیا و خودی ئەردۆغانیش دلی به گه پانه وهی دۆنالد تره مپ بۆ کۆشکیسپی خوش بیئت!

لێر وه ده گه یین به و راستیه ی بۆچی ئەردۆغان خوازیاری گه پاندنه وهی دۆنالد تره مپه بۆ کۆشکیسپی. خودی سهرۆک کۆماری تورکیا دلتیایه له وهی که پهیوهندییهکانی له گه ل دۆنالد تره مپدا ناسانکاری بۆ ده کات بۆ به ده سه ته پینانی، ئەگه ره هه مویشی نه بیئت، به شیک له ئامانجهکانی. له کاتی کدا جۆبایدن که سهرۆکی ئەمریکا بوو، له خالی سهره تایی

یه کبگریته وه، بۆ ئەمه ییش پهیوسته هه موو دامه زرا وهکانی ئەمریکا له م پلانه دا هاوبه شیکه ن و رۆلیان هه بیئت، دواتریش بره وانیه پینیت ئەم پلانه نه ک ته نها له به رژه وهندی نیه تیمانی له سهر ناستی ناوخۆ و دهره وهی ئەمریکایه، به لکو له به رژه وهندی خودی دامه زرا وه بالاکانی ئەو وڵاته یشدا یه.

گۆرانکاری له سیاسهت، پهیوسته له باشترین فۆرم و شیوه دا بخریته پروو، هه تا بتوانیت باشترین ئەنجام و باشترین کاریگه ری هه بیئت، رینگه بیئت له وهی ئەنجامی نه رێنی و نه خوازاوی هه بیئت. له کۆتاییدا پهیوسته ئەو ئیداره یه به گوێره ی هه بوون، زۆری و که می قه یران و کیشه، گۆرانکاری له سیاسهتی دهره وهی خۆیدا بکات، له دوا ی سالی (۱۹۴۵) وه زۆرتین ئەو گۆرانکارییهانی له سیاسهتی دهره وهی ئەمریکا دا کران، له کاتی قه یران و ئالۆزییه سه ختهکاندا بوون، بۆ نمونه: سه ره له دانی جهنگی کۆریا له سالی (۱۹۵۰) وایکرد که هاری ترومان؛ سه رۆکی ئەو کاته ی ئەمریکا (له نیوان سالانی (۱۹۴۵) هه تا (۱۹۵۳) سه رۆکی ئەمریکا بووه) برپاری (NSC-۶۸) (۴) دهریکات بۆ پیداجوونه وهی ته واهه تی به سیاسهتی سه ربازی و ستراتیژی ته ی ئەمریکا. به هۆی رودا وهکانی (۱۱) ی سپته مبه ری (۲۰۰۱) وه، جۆج بۆش؛ سه رۆکی ئەو کاته ی ئەمریکا، داوای له دامه زرا وهکانی وڵاته که ی کرد

ئەردۇغان بوو، تەنانەت ترەمپیشی بە ھاوړی و دۆستی خوئی ناوېرد، ھەر ئەمەیش نا، بە لکو بە فەرمیش بانگپیشتی ئەنقەرە ی کرد، کہ ئەم بەرگپیشتی ئەگەر سەر بگریت، جگە لەو هی پە یامیکە بۆ دەرەو هی تورکیا، پە یامیکی بە ھیزیشە بۆ ناو خوئی تورکیا لە بەرژەو ھندی خودی ئەردۇغان بە پلە ی یە کہ م. لە لایە کی دیکەو، ئەمەیش ئەو نیشانە بە ھیزە ی ویستی رە جەب تە یب ئەردۇغانە، کہ دە یە ویت لە چوار سالی داھاتوودا، بە واتایە کی دیکە لە خولی دوو ھمی سەرۆکیا ی تە ی دۆنالد ترەمپدا، ھەنگاوی ئەرینی و پیکەو ھیی لە نیوان واشنتۆن و ئەنقەرە دا بیئە کا یەو.

تورکیا ھەر لە جەنگی سیسالی ی ئۆکر اینا رۆ لیک چالاکی بینو، لە سیاسە تی ولاتانی باشووری قە وقاز رۆ ل و قسە ی یە کلا ییکە رەو هی ھە یە، ھە ژموون و ھیزی تورکیا لە ناو جە ی ساحل، ئە فریق او ولاتانی بالکان لە باشترین دۆ خیدا یە.

بوونی ویستیکی ھاو بەش بۆ سیاسە تکردن لە نیوان ترەمپ و ئەردۇغاندا زۆر گرنگ و جی تیرامانە، بە جوړیک ھەردووکیان ھەک چۆن بازرگان دە یە ویت بە خیرایی

نامانجە کانی ھە تا کۆتایی رەتدە کردەو، چونکە جو بایدن و ئیدارە کی حکومە تی ئیستای تورکیان بە لادان لە پرنسیپ و ھە تا رادە یە کیش دژایە تیکردنی سیاسەت و ستراتییە تی ئەمریکا دەزانی، بە تاییە تی لە رۆژ ھە لاتی ناو ھراستدا. بە م جوړە ئەگەر لە م گوۆشە نیگایەو ھە لی بېروانین، ھە تا رادە یە ک ئەو ھمان بۆ روندە بیئەو ھ ئیدارە و تیمی نوئی چلو ھو تە مین سەرۆکی ئەمریکا، جیاواز لە ئیدارە ی پیش خوئیان سیاسە تی دەرەو هی ئەمریکا دادە پێژنەو ھو لێرە ی شەو ھ ئاسۆی بەرە و پێشچوون و ھە تا رادە یە کیش ئاسایبوونەو ھی پە یو ھندیە کانی واشنتۆن و ئەنقەرە دەر دە کە ویت. رەنگە لە قو ناغی یە کہ می تیمی سیاسە تی دەرەو هی ئەمریکا دا، ھەنگاوانان بیئ بۆ چاک کردنەو ھی ئەو پە رت بوونە ی کہ لە پە یو ھندیە کانی واشنتۆن و ئەنقەرە دا ھە یە. دوا ی ئەمەیش، ھەنگاوە کانی دۆنالد ترەمپ بۆ دۆستایە تی و ئاساییکردنەو ھی پە یو ھندیە کانی لە گە ل ئەنقەرە دا، دەرگایە کی نوئی بۆ ھە ژموون و سیاسە تی ئەمریکا لە رۆژ ھە لاتی ناو ھراست دە کاتەو.

لە ناو ئەو کە سانە ی لە کاتژمێرە کانی سەرە تای دەر کەوتنی ئەنجامی ھە لبژاردنە کانی ئەمریکا دا پیرۆزبایی لە دۆنالد ترەمپ کرد بە بۆنە ی دووبارە ھە لبژاردنەو ھی بە سەرۆکی ئەمریکا،

جهان"ی که مال نه تاتورکی گۆری به "سفرکردنه وهی کی شه کان له گه ل ولاتانی دراوسیدا"، به مه یش ناراسته و ستراتیزه تی تورکیا به ره و رۆژه لاتی ناوه راست چرتیووه وه، به لام کشانه وه یان ده توانین بلیین گۆرینی ستراتیزه تی نه مریکا له رۆژه لاتی ناوه راست بو باشووری ئاسیا و ولاتانی نه فریقا، ههروه ها نه بوونی به ره یه کی یه کگرتووی نه وروپا له رۆژه لاتی ناوه راست؛

دهرجه یه کی بو تورکیا کرده وه و به و ئاراسته یه یشدا نه ردوغان نه خشی نوئی سیاستی دهره وهی تورکیای دارپشتووه ته وه. نه م جاره له بری میکانیزمی سه ربازی، به روی زیاتری به میکانیزمه دیبلوماسی و سیاسییه که داوه، ته نانه ت تیگه یشته هه له سیاسییه کانی رابردوو، له ناویشیاندا پاشه کشه له سیکتته ری دیبلوماسی و به ره و پیشچوون له سیکتته ره سه ربازییه که یدا، زانی زۆری پیگه یاندوون.

نیستا هیژی سه ربازی تورکیا له نو ولاتی جهان هه یه، هه ره له عیراقه وه بو سوّمال، له باکووری قوبرس، بنکه یه کی سه ربازی گه وهری له قه تهر هه یه. جگه له مانه یش، تورکیا کۆنترۆلی رووبه ریکی فراوانی له سوریا کردوو.

نه وهی نیستا هه یه، قۆناغیکی نوپه له ئیداره دانی سیاستی دهره وهی تورکیا، به جۆرێک ته واو جیاوازه له و جۆره سیاسته نه ریتییهی تورکیا له داوی جهنگی

مامه له بکات و به خیرایش بریاریدات، نه مانیش به هه مان شیوه، ده یانه ویت به خیرایی مامه له بکه ن و بریاره کانیشیان دوانه که ویت. ویستی هه ماهه نگیی خیرای نه ردوغان له گه ل تره مپدا، پالنه ر بوو له وهی که له ریزه ندیی یه که مینی نه و سه رۆک و سه رکرده جهانییه نه دا بیت که پیرۆزبایان له دووباره هه لئێژاردنه وهی دۆنالد تره مپ کرد.

سیاسه تی دهره وهی تورکیا

رچه ب ته یب نه ردوغان، ماوهی چهنه سالیکه به فۆرمیکی دیکه سیاستی دهره وهی تورکیا ئاراسته ده کات، به جۆرێک جه خته ده کاته وه له سه ر فراوانکردنی پیگه ی سه ربازی و دیبلوماسی تورکیا، بو نه مه یش ده توانین سه یری هه نگاوو ده ستوهردانه سه ربازییه کانی تورکیا له نازه ربایجان، عیراق، لیبیا و سوریا بکه ین، ههروه ها پالپیشی سه ربازی و پیدانی درۆن به ئۆکراینا و ئیسۆپیا، به گشتی کردنه وه و دامه زرانندی قوتابخانه تورکییه ئیسلامییه کان له سه رانسهری جهاندان.

چه ندین ده یه یه تورکیا به ناراسته ی په یوه ندییه کی باش له گه ل ولاتانی رۆژئاوا دا هه نگاوده نیّت و ئاستیکی باشی برپوه، داوی نه وه یشی ده سه لاتی گرته ده ست، رچه ب ته یب نه ردوغان؛ سه رۆککۆماری تورکیا، نه و دروشمه ی پیشتری "ئاشتی له ناوخۆ، ئاشتی له

دەرەووی تورکیا رهنګه هۆکاری به شیک له چاره سهری کیشه کانی تورکیا و پوژناوا بیت، چونکه جوگرافیا ستراتژییه که ی تورکیا، هه ژمونه هه ژمییه که ی و پوژ به پوژ گه شه سه نندی پیشه سازیه سه رازییه به رگرییه که ی بوونه به هو ی نه وه ی که تورکیا له لایه کی دیکه وه ببیت به هاوپه یمان و هاوبه شیکی متمانه پیکراوی پوژناوا.

ئه و سیاسهت، هه ژموون و پوژله ی تورکیا هه یه تی و ده یگپوژیت، نه و ولاته ی کردوو به هیزکی ناوهندی، بویه پوژسته نه مریکا وه ک هیزکی ناوهند مامه له له گه ل تورکیادا بکات، هاوشپوهی هیندستان و نه نده نوسیا.

تورکیا له ماوهی دهیه ی راپردودا به و ستراتژییه نوپیه ی بو سیاسهتی دهرهوی پیاده ی کرد، توانی هه ژموونکی به هیزتر بو خوی له ناوچه که به ده ستمپینیت و له وینه ی شهرو مملانی سوریا، لیبیا، عیراق، فه له ستین، ناگورؤنا- قهره باخ و جهنگی روسیا و ئوکرانیایش پوژنی نیوه ندگیرنکی به هیز بگپوژیت. له لایه کی دیکه ی شه وه، توانی په یوه ندییه کولتووری، کومه لایه تی، فرههنگی و ئابوورییه که ی شی فراوان بکات و وه ک

سارده وه هه تا نه م چهند ساله ی دوایش پیاده ی ده کرد. سیاسهتیک بوو هیلی په یوه ندییه کانی له گه ل ولاتانی پوژناوا و نه مریکا دا به هیزده کردو به ره که ی دیکه ی جهمانی په راویزده کرد، به لام ئیستا تورکیا ههنگاو بو په یوه ندییه کی باش و سه قامگیر له گه ل نه مریکا و ولاتانی نه وروپادا له لایه که وه و روسیا و چین له لایه کی دیکه وه ده نیبت. له لایه که وه سییه م هیزی ناتویه و هاوپه یمانی نه مریکا و نه وروپایه، له لایه کی دیکه ی شه وه په یوه ندییه کی باشی له گه ل روسیا و چیندا هه یه و له هه موو سیکته ره کانه وه پوژ به پوژ ئاستی هه ماهه نگیه که ی به رزده کاته وه.

لپروه ده گه یین به و خاله ی که چی نه مریکای نیگه ران، بگره توپه کردوو. تورکیا ده یه ویت جوژیک له سه ربه خوی له هاوسهنگی هیز له جهمان و به تاییه تیش له پوژه لاتنی ناوه راست بو خوی ده سته به ریکات، بو نمونه: له نه فریقا، ئاسیای ناوه راست و پوژه لاتنی ناوه راست تورکیا په یوه ندییه کی باشی له گه ل چین، روسیا و ئیراندا هه یه و هیلیکی هاوکاری و هه ماههنگی باشیش له نیوانیاندا هه یه. نه مه ییش ده توانریت له ناو نه و خاله سه ره کییه نا کوکانه دا نه ژماربکریت که بوونه به به ربه ستی ئاسایب بوونه وه ی په یوه ندییه کانی نه نقه ره و واشنتون، ته نانهت ولاتانی نه وروپا به وپه رپی نیگه رانییه وه له م جوژه سه ربه خوییه ده روانن، به لام سیاسهتی

له هه نگاوه کانی ئەم ستراتژییە، که رەنگه ئەمە یه کێک بێت له نیگه رانییە کانی واشنتۆن به رانبەر به ئەنقەرە.

نزیك له دوژمن؛ وهك دۆستی دوژمن یه کێک له و گرفته سه ره کیانی هه بوونه به هۆی نیشته وهی تۆز به سه ره چه قبه ستووی په یوه ندییه کانی واشنتۆن و ئەنقەرە، چه ند پرسێکن که ماوه یه کی زۆره ئەمریکا و تورکیای له دووری یه کتر راگرتووه، به هۆی ئەوهی واشنتۆن تورکیا به هاوکارێکردن یان هه بوونی په یوه ندی له گه ل دوژمنه کانی ئەمریکا دا تۆمه تبارده کات، له وان هیش: نزیکیه تی تورکیا و ئێران، به جوړیک واشنتۆن تورکیا به هاوکارێکردن ئێران له پرووی داراییه وه، به تایبه تییش له رێگه ی هالک بانکی تورکیا وه تۆمه تبارده کات. به گوێره ی ئەمریکا، هاوکاریه کانی تورکیا بوونه به هۆی که مکردنه وهی کاریگه ربی سزاکانی سه ر ئێران له لایه ن ئەمریکا وه له به رانبه ریشدا هاوکاریه کانی ئەمریکا بۆ گرووپه چه کداریه کورده کانی سووریا، بوونه به هۆی توره کردنی ئەردوغان. له سه رووی هه موویشیه وه، تورکیا هه ریه که له ئەمریکا و ناتۆ به دارپشتی کوده تاکه ی سائی (۲۰۱۶) تۆمه تبارده کات، به تایبه تییش دوای ئەوهی که واشنتۆن ره تی کرده وه رپه ربی گرووبی خزمه ت؛ فه تحو للاً گوله ن، راده ستی ئەنقەرە بکاته وه وه ئەمه ییش

زنجیره یه کی به هێز له کۆی هه ژموونی ده ره وهی خۆی جیگه ربکات. ته نانته کاتی که له شوپاتی (۲۰۲۲) روسیا هێرشیکرده سه ر ئوکرانیا و قو ناغه کانی دوای ئەوه، تورکیا به هاوکارێ نه ته وه یه کگرتووه کان هه و لێ نیوه ندگیری و ئاشتی ده ستپێ کردو سه ره تایش رپککه و تن نامه ی دانه و لێ له نیوان مۆسکو و کیئشدا له ئەسته نبو ل و ژو کرا. دواتریش وه ک به شیک له رپککه و تنه که، ژماره یه ک له به ندکراوی سه ربازی له نیوان روسیا و ئوکرانیا ئالو گو رپان پیکرا، ئەمانه ییش رۆ لێ تورکیا یان له پاراستن و به هێز کردنی ئاشتی و سه قامگیری نیوده و لێ تهیدا پته و تر کرد.

ئیداره ی جو بایدن تورکیای له به ره ی ولاتانی ئوتو کراتی هه ژمار کردو وه.

یه کێک له پایه به هێزه کانی سیاسه تی ده ره وهی تورکیا بریتیه له وهی نایه ویت په یوه ندییه سیاسیه کانی ته نها به هاو په یمانه دیرینه کانی وه گرێدات، که بریتین له هاو په یمانه رۆژئا واییه کانی، ئەوانیش ئەمریکا، یه کپیتی ئەوروپا و ناتۆن، به لکو دیه ویت په یوه ندییه کانی جو رئا و جو ریکات به گوێره ی به رژه وه ندییه کانی، به شدار یکردن له گرووبی ولاتانی بریکس (BRICS) یه کپیکه

سائی (١٩٣٦)، تورکیا کۆنترۆلی به سەر پڕه‌وییه ئاوییه‌کانی بۆسفوړو دهریای مه‌رپه‌رهدا هه‌یه، که ئەم پڕه‌وه ئاوییه‌کانه دهریای ره‌ش و دهریای ناوه‌راست به‌یه‌که‌وه ده‌به‌ستنه‌وه، ساڵانه سه‌دان ملیۆن ته‌ن کالۆ که‌لوپه‌ل له‌وه پڕه‌وانه‌وه ده‌گوازێنه‌وه. له‌لایه‌کی دیکه‌وه، ژماره‌یه‌ک بنکه‌ی سه‌ربازی گه‌وره‌ی ئەمریکا و ناتۆ له‌ تورکیا هه‌ن، ته‌نانه‌ت ئەمریکا ژماره‌یه‌ک له‌ کالۆه‌وه تۆمبیه‌کانی له‌ بنکه‌ی سه‌ربازی نه‌جهرلیکی له‌ تورکیا داناوه، ئەم بنکه‌یه‌ پۆلیکی سه‌ره‌کی و گه‌وره‌ی له‌ شه‌رو مملانیکیانی دوای جه‌نگی سارد له‌ پۆژه‌ه‌لاتی ناوه‌راست بینه‌وه.

په‌له‌اویشتنی تورکیا بۆ سوریا، عێراق، لیبیا، غه‌ززه، قوبرس، کیشه‌ی ناگۆرۆنا-قه‌ره‌باخ له‌ نیوان ئەرمینیا و نازهربايجان، په‌یوه‌ندییه‌کانی ئەنقهره‌ له‌ گه‌ل مۆسکۆو په‌کیندا، پێشکه‌وتنه‌ سه‌ربازییه‌کانی تورکیا، له‌ دیارترین ئەو پرسانه‌ن که‌ کۆشکیسپیان نیگه‌رانکردووه.

له‌ هه‌موو ئەمانه‌یش گرنه‌گر، نیستا که‌ هه‌ریه‌که‌ له‌ روسیا و چین له‌ پۆژه‌ه‌لاتی ناوه‌راست هه‌ژمونی خۆیان پته‌وه‌کردووه

وه‌ک به‌لگه‌یه‌ک بۆ تۆمه‌تبارکردنه‌که‌ی ئەمریکا له‌قه‌له‌مه‌ده‌دات. له‌ کاتیکدا جه‌هان به‌ سه‌ر دوو به‌ره‌وه‌ له‌ نیوان واشنتۆن و مۆسکۆدا دابه‌شبووه، به‌لام ئەنقهره‌ پۆژ به‌ پۆژ په‌یوه‌ندییه‌کانی فراوانترده‌کات، ته‌نانه‌ت کاتیکی له‌ پابردوودا، پرسی کرپنی سیسته‌می به‌رگری نیس-٤٠٠ (S-٤٠٠) بووه‌ جی ناکۆکی سه‌ختی نیوان ئەنقهره‌وه‌ واشنتۆن، به‌لام دواتر ئەنقهره‌ ئەو سیسته‌می کرپنی، سه‌ربازی جه‌ختکردنه‌وه‌ی ئەمریکا بۆ نه‌کرپنی ئەو سیسته‌مه‌، به‌لام هێشتا له‌وه‌مه‌له‌فه‌ گرنه‌گانه‌یه‌ که‌ ئەمریکا وه‌ک دهرچه‌یه‌ک بۆ چوونه‌ناو قۆناغی دیکه‌و پێشکه‌وتووی په‌یوه‌ندییه‌کانی خۆی و تورکیای ده‌بینیت و هۆشداریه‌شده‌دات به‌ تورکیا که‌ خۆی له‌ به‌کارهێنانی ئەو سیسته‌مه‌ به‌رگری به‌دووهریگریت. له‌ کاتیکدا تورکیا کرپنی ئەو سیسته‌مه‌ وه‌ک هه‌نگاوێک بۆ به‌هێزکردنی سیسته‌می به‌رگریه‌که‌ی ده‌زانیت، به‌لام ئەمریکا سه‌زای به‌ سه‌ر تورکیادا سه‌پاندو له‌ چوارچێوه‌ی فرۆشتنی پرۆگرامی فرۆکه‌ی جه‌نگی نیف-٣٥ (F-٣٥) دووربخسته‌وه.

هه‌ژمونی تورکیا؛ پێویستی ئەمریکا نیستا هه‌ژمونی تورکیا له‌ ئاسیای ناوه‌راست، یه‌کیته‌ی ئەوروپا، دهریای ناوه‌راست، پۆژه‌ه‌لاتی ناوه‌راست و باشووری ئەفریقا چهرده‌بیته‌وه، به‌ گۆنهری پێکه‌وتنه‌نامه‌ی مۆنتیریکسی

ئه نقهره هاوشیوهی په کین نهیتوانیوه له ژیرخانی ئابووریی ئه فریقا پشکی هه بیټ، به لّام تورکیا و کۆمپانیا پیشه سازی و بازرگانییه کانی له هه ندیک سیکتهدرا، به تایبه تیش سیکتهدری رنّگه و بان و پرۆژه خزمه تگوزارییه زه به للاحه کان، ده توانیټ به نزیکه بی کیپرکیټی چین بکات.

له لایه کی دیکه وه، بوونه سه ربازییه که ی تورکیا، که بووه به خالیکی سه ره کیی هه ژموونی ئه و ولّاته له باکووری ئه فریقا، له ماوه ی ئه م چه ند ساله ی رابردوویشدا، تورکیا رنّککه و تننامه ی سه ربازیی فراوانی له گه لّ ولّاتانی رۆژه لّات و رۆژئاوای ئه فریقادا، له ساحل، له وان هیش نه یجیر، که له ماوه ی رابردوودا له لایه ن خه لّکه که یه وه ئه مریکا و فه پرنسا کرانه دهره وه، و ازۆ کردووه.

له ماوه ی دوو دهیه ی رابردوودا، تورکیا هه نگاو به هه نگاو هه ژموونی خو ی له ئه فریقا به هیژ کردووه، بو نمونه: له سالی (۲۰۰۲) تورکیا ته نها (۱۲) بالیۆزخانه ی له ئه فریقا هه بووه، به لّام له سالی (۲۰۲۲) ژماره که به رزبووه ته وه بو (۴۴) بالیۆزخانه، هه روه ها (۳۸) ده ولّه تی ئه فریقایش بالیۆزخانه یان له ئه نقهره کردووه ته وه، رۆژانه فرۆکه له نیوان تورکیا و (۶۲) ناوچه ی نیشته وه ی ئه فریقا هاتوچۆ ده کات. هه ژموونه که ته نها ئه مه نییه، به لّکو ئه وه ی وینه گه وره که ی هه ژموونی تورکیا نیشانده دات، بریتیه له و بره زه به للاحه بازرگانییه ی نیوان

رۆژ به رۆژیش بازنه ی کاریگه ربیه که یان فراوانترده که ن. له به رانبه ردا ئه وه ی که رۆژ به رۆژ لاوازه بیټ، هه ژموونی ئه مریکایه، بو ئه مه ییش واشنتۆن پیویستی به پشتیوانیی دوسته میژووییه که ی هه یه، که تورکیایه.

سه رباری گشت ناکۆکی و خاله جیاوازه کانیان، به لّام هیشتا زه مینه ی باش؛ ژینگه ی تیگه یشتی هاوبه ش، ویستی هاوبه شی هه ردوولاو پیداویدیستی ناوچه که و جیهان، هه تا پیویستی هه ردوولایان بو ئه وه ی هه نگاوی هاوبه شی زیاتر بنین، ئه مریکا و تورکیا ده توانن له پیناوی به رژه وه ندیه هاوبه شه کانیاندا پیکه وه کاریکه ن. ئیستا تورکیا هه نگاوده نیټ بو فراوانکردنی به ره یه کی خوړاگرو به هیژکردنی ئه و هه ژموونه ی هه یه تی، به تایبه تیش له رۆژه لّاتی ناوه رپاست و باکووری ئه فریقا، ئه مریکایش ده یه ویټ پروبه پرووی هه ژموونی روسیا و چین بیته وه، به تایبه تی له و دوو ناوچه یه، ئه مه ش ده کرټ زه مینه یه ک بیټ بو ئامانجیکی هاوبه ش. له سالی (۲۰۰۷) هوه، تورکیا په یوه ندی دیبلۆماسی له گه لّ ولّاتانی ئه فریقادا دروستکردووه، به چری چوو ته ناو کیشوهره که وه به به های ملیاران دۆلار له ژیرخانی ئه فریقا وه به ره یانیکردووه، رنّککه و تننامه سه ربازی و به رگرییه کان و ته نانه ت فروشتی درۆنیش، هه ژموونیکی نه رمی بو تورکیا دروستکردووه. راسته

به جوریک ته‌ها له سالی (۲۰۲۳) قه‌بارهی وه‌به‌ره‌ینانی چین له ئەفریقا گه‌یشتوو به (۲۸۲) ملیار دۆلار. له کاتی‌کدا قه‌بارهی وه‌به‌ره‌ینانی تورکیا له هه‌مان سالدئا، ته‌ها (۱۰) ملیار دۆلار بووه.

په‌یوه‌ندییه‌کانی ره‌جه‌ب ته‌یب نه‌ردوغان له‌گه‌ل ئەم‌ریکادا ده‌می‌که له‌سکه‌ی ئاسایی خۆی ده‌رچوووه هه‌تا راده‌یه‌ک له‌ خراپه‌وه‌ نزیکه، هه‌لوه‌شانده‌وه‌ی سه‌ردانه‌که‌یشتی بۆ کۆشکیسپی له‌ مانگی ئایاری ئەمه‌سال و به‌بئ هیچ پاساویکی برۆپه‌په‌ینه‌ر ناماژه‌یه‌کی روونه.

دیپلۆماسی ئەم‌ریکا به‌بئ تورکیا له رۆژه‌لاتی ناوه‌راست هی‌رشه‌که‌ی بزوتنه‌وه‌ی حه‌ماس له (۷) ی تشرینی یه‌که‌می (۲۰۲۳) بوو به‌هۆی هه‌لدانه‌وه‌ی په‌رپه‌یه‌کی نوئ له‌ مملاتی و گه‌رژیه‌کانی رۆژه‌لاتی ناوه‌راست، به‌ تابه‌تیی نیوان ئیسرائیل و گرووپه‌ چه‌کدارییه‌ فه‌له‌ستینییه‌کان. به‌ وینه‌یه‌کی گه‌وره‌تر، له‌ نیوان ئیسرائیل و گرووپه‌ چه‌کدارییه‌کانی نزیک له‌ ئێران له‌ رۆژه‌لاتی ناوه‌راست؛ دوا‌ی زیاتر له‌ سالی‌کو سئ مانگ هی‌شتا‌ئو شه‌ره‌ به‌رده‌وامه‌و زیانیکی زۆری مرویی، ئابووری، سه‌ربازی و

تورکیا و ئەفریقا، به‌ جوریک له‌ سالی (۲۰۲۳) گه‌یشتوو به‌ (۳۷) ملیار دۆلار. له‌ کاتی‌کدا له‌ سالی (۲۰۰۴) ئەم ژماره‌یه ته‌ها (۵.۴) ملیار دۆلار بووه. ئۆمیر پۆلات؛ وه‌زیری بازرگانی تورکیا، ده‌لیت: "له‌ ماوه‌ی چه‌ند ده‌یه‌ی رابردوو، تورکیا هه‌زارو (۸۶۴) پرۆژه‌ی گه‌وره‌و ستراتیژی له‌ وڵاتانی ئەفریقا جیبه‌جیکردوو،" ده‌یشت: "کۆی بری وه‌به‌ره‌ینانی تورکیا له‌ ئەفریقا ده‌گات به‌ (۸۵.۴) ملیار دۆلار." جگه‌ له‌ مانه‌یش، ئیستا تورکیا و وڵاتانی ئەفریقا، له‌ ناویشیاندا سۆمال، له‌ قوناغیکی دیکه‌ی په‌یوه‌ندییه‌کانیاندا، نه‌ویش پرسی نه‌وت و وزه‌یه، به‌ جوریک له‌ مانگی تشرینی یه‌که‌می ئەمه‌سالدا تورکیا که‌شتی نه‌وت دۆزه‌ره‌وه‌ی بۆ سۆمال نارد، به‌ مه‌به‌ستی گه‌ران بۆ دۆزینه‌وه‌ی نه‌وت و گاز له‌ پووبه‌ره‌ ئاوییه‌کانی ئەفریقا، ئەمه‌یش دوا‌ی ئەو ریککه‌وتنه‌ی له‌ مانگی ته‌مموزی ئەمه‌سال له‌ نیوان هه‌ردوولادا کرا، بۆئه‌وه‌ی تورکیا له‌ سئ (۳) بلۆکی ناوچه‌که‌ ناراوپییه‌کانی سۆمال به‌ دوا‌ی نه‌وت و گازدا بگه‌ریت. له‌مه‌یش زیاتر، به‌ گوپه‌ی ئەو داتایه‌ی ناوه‌ندی (SIPRI) ی سویدی بۆیکردوو ته‌وه‌، تورکیا چاره‌م گه‌وره‌ترین فرۆشیاری چه‌که‌ به‌ وڵاتانی ئەفریقا، به‌ تابه‌تیی فرۆشتنی درۆنی بایراکتار به‌ ژماره‌یه‌ک له‌ ده‌وله‌تانی ئەفریقا.

ئه‌وه‌ی هی‌شتا‌ تورکیا پینه‌گه‌یشتوو، هه‌ژمونه‌ به‌هێزه‌که‌ی چینه‌ له‌ ئەفریقا،

دارایی به که رتی غه ززه و ئیسرا ئیلیش گه یان دووه. دواتر ئه مریکاو به شیک له و لاتانی ئه وروپا هه نگاوی دیبلۆماسی و سیاسیان ده ستپیکرد، به مه به ستی پاگه یانندی ناگر به ست و ده ستپیکردنی پرۆسه ی ناشتی، به لام له یه که م هه نگاوه وه ئه مریکا تورکیای له م بازنه یه دوور خسته وه وه نه پششت ئه نقره هه یچ رۆلکی له و پرۆسه یه هه بیئت، یه کیک له هۆکاره سه ره کییه کانی ئه مه ش بو ئه و لیدوانانه ی ئه ردوغان ده گه رنته وه بو پشتیوانی حه ماس و غه ززه و دژیه تی پالپشتی ئه مریکای بو ئیسرا ئیل ده کرد. لیره وه په ریه کی نوئی مملانی و ساردبوونه وه ی په یوه ندییه کانی ئه نقره وه واشنتون ده ستپیده کات، چونکه تورکیا له سه ر گۆره پانی سیاستی رۆژه لاتی ناوه راست و ته نانه ت جهانیش خوی وه ک ته نها ده ولته تیک نابینیت، به لکو خوی وه ک میراتگری ئیمپراتوریه تی عوسمانی ده زانیت. له لایه کی دیکه وه، تورکیا وه ک ده ولته تیکی سوننه له لایه که وه وه هه بوونی په یوه ندییش له گه ل ئیسرا ئیلدا، ده یه ویت رۆل هه بیئت له پرۆسه ی ناگر به ستی نیوان هه ردوو به رهی شه ردا، که ده کرا ئه مریکا له م رپه وه وه بتوانیت پرۆسه که بباته قوناغیکی دیکه وه.

سالی (۲۰۲۳) وه چیدیکه له شرۆقه ی سیاست و دیبلۆماسیه تی رۆژه لاتی ناوه راست جینابیته وه، چونکه په جه ب ته یب ئه ردوغان؛ سه رۆکۆماری تورکیا، به زنجیره یه ک سه ردان په یوه ندییه کانی تورکیای له گه ل میسر، سعودیه و ئیماراتدا ئاساییکرده وه ته نانه ت گر به ستی زه به لاجی ئابووری، وزه، سه ربازی و کشتوکالییشی له گه لدا واژۆکردن، دواتریش له سالی (۲۰۲۴) دا به شداریی له کۆبوونه وه ی کۆمه له ی بریکس (BRICS) له قازانی پایته ختی ته ترستان کردو وه ک ئه ندامیکی سه ره کییش ناسپترا.

کیشه ی سوریا به به رۆکی تورکیا و ئه مریکاوه

له دوا ی سه ره له دانی به هاری عه ره بی له رۆژه لاتی ناوه راست، له سالی (۲۰۱۱) وه په وش ی سوریا سه قامگیری له ده ستدا وه هه تا ئیستایش نه گه راوه ته وه بو دۆخی پیشووی، تورکیایش به ناوی پاراستی ئه منیه ت و ئاسایشی سنووری خویه وه له گه ل سوریا دا دژ به چه کداره کوردیه کان، به تایبه تیش هیزه کانی پاراستنی گه ل (یه په گه) چوو ه ناو خاکی سوریا وه هه تا ئیستایش بوونی سه ربازی له رۆژئاوا ی کوردستان و سوریا هه یه. یه کیک له خاله ناکوکه کانی نیوان ئه نقره وه واشنتونیش بریتیه له پالپشتی و هه ماهه نگی ئه مریکا له گه ل

له سالی (۲۰۲۳) ده کرا په یوه ندییه کانی تورکیا له گه ل به شیکی زۆر له و لاتانی رۆژه لاتی ناوه راست به خراب ناوبریت، به لام ئه م ناوبردنه له

له گه‌ل ئه‌نقهره‌و گرووپه چه کداریه کوردیه‌کاندا کاربکات، بۆئوه‌ی دنیایی له پاراستنی مافی کورده‌کان مسۆگه‌ربکات.

ئاسۆی لیکنزیکیبوونه‌وه‌و دۆستایه‌تی له زانستی دیبلۆماسیدا؛ خالی کۆتایی و برانه‌وه نییه‌و به‌رده‌وام ده‌رچه‌یه‌ک ده‌هیلریتته‌وه‌و بۆ ئه‌وه‌ی ده‌رفه‌ته‌کان یاریده‌ی پرۆسه سیاسییه‌که‌ بدەن، ئه‌مه‌یش بۆ په‌یوه‌ندییه‌کانی ئه‌مریکا و تورکیا راسته، ره‌جه‌ب ته‌یب ئه‌ردۆغان هه‌تا چوار سالی دیکه له سه‌ر کورسی سه‌رۆکایه‌تی تورکیا ده‌مینیتته‌وه، سه‌رۆکی ئه‌مریکایش به‌هه‌مان شپۆه، که‌واته کاته‌که‌ دوورودرپژوه‌هه‌ردوولایش پپوئیستیان به‌یه‌کتره، هه‌تا بگه‌ن به‌و رینگه‌یه‌ی که‌ لیکیاننزیکیکاته‌وه، تورکیا له‌ ویستگه‌ی زۆریک له‌ کیشه‌و ئاریشه‌ جهمانییه‌کان وه‌ستاوه‌و زۆریکیشیان دایه‌لۆگیان پپوئیسته، به‌تایبه‌تی به‌ هاوبه‌شی له‌گه‌ل ئه‌مریکادا. لیره‌وه ده‌گه‌ین به‌ خالی یه‌کتربینی داها‌تووی نیوان سه‌رۆکی ئه‌مریکا و تورکیا، ده‌بیته‌ جگه‌ له‌ گفتوگۆو په‌یوه‌ندییه‌ دووقۆلییه‌کانیان، بچنه‌ده‌ره‌وه‌ی ئه‌و بازنه‌یه‌و برپار له‌ چاره‌سه‌ریان یه‌کلاییکردنه‌وه‌ی هه‌ندیک پرس و بابه‌ت بدەن، بۆ ئه‌مه‌یش تورکیا ئۆفهری مه‌زن و گرنگی له‌ به‌رده‌سته‌ بۆ ئه‌مریکا هاوبه‌یمانه‌ نه‌وروپیه‌کانی، له‌وانه‌ش سیکته‌ره‌کانی بازرگانی و سه‌ربازی و

هیزه‌ شه‌پکه‌ره‌ کوردیه‌کاندا له‌ رۆژئاوای کوردستان، چونکه‌ تورکیا به‌ ته‌واوی هه‌ر هاوکارییه‌کی ئه‌مریکا بۆ ئه‌و گرووپانه‌ په‌تده‌کاته‌وه‌و بوونی ئه‌و هیزانه‌یش به‌ مه‌ترسی بۆ سه‌ر ئاسایشی نه‌ته‌وه‌یی خۆی ده‌زانیت.

ره‌جه‌ب ته‌یب ئه‌ردۆغان کارکردنی له‌گه‌ل دۆنالد تره‌مپدا پپخۆشبووه‌و هه‌نگاوی بۆ په‌وه‌بوونی شی ناوه.

ئه‌وه‌ی تورکیا ده‌یه‌ویت، هه‌لوه‌شانده‌وه‌و کۆتایه‌ینانه‌ به‌و ئیداره‌ خۆسه‌رییه‌ کوردیه‌ی رۆژئاوای کوردستان، که‌ له‌ باکوورو رۆژه‌لاتی سووریا هه‌یه‌تی. ئه‌مریکایش له‌گه‌ل ئه‌مه‌دا نییه‌و پالپشتی ریشه‌به‌ری خۆسه‌ر ده‌کات. که‌واته‌ جگه‌ له‌ چاره‌سه‌ری درێژخایه‌ن بۆ ئه‌م گرفته، چاره‌سه‌ریکی دیکه‌ش هه‌یه، ئه‌ویش ئه‌وه‌یه‌ ئه‌مریکا به‌ پرۆسه‌و میکانیزمیکی هاوبه‌ش له‌گه‌ل تورکیا و کورده‌کانی رۆژئاوای کوردستاندا کاربکات، جگه‌ له‌مه‌یش، دابه‌شکارییه‌ک له‌ نیوان ئیداره‌ خۆجییه‌کاندا، که‌ هه‌ریه‌که‌ له‌ ئه‌مریکا، تورکیا و هیزه‌ کوردیه‌کان پالپشتییده‌که‌ن، بکریته، ئینجا به‌ هه‌نگاوی هاوبه‌ش رینگه‌ چاره‌ی ناشتی ده‌ستنی‌شان بکریته. له‌ لایه‌کی دیکه‌یشه‌وه، پپوئیسته‌ واشنتۆن

ئىستا دؤنالدى تره مپ به سه رۆكى ئه مريکا هه لېژىردراوه ته وه به په يوه ندىيه کى باش و سه قامگيرى له گه ل تورکيا و خودى ئه ردوغان ده ناسرېته وه، به لام ده بىت ئه وه يشمان له بىر بىت له سه رده مى خودى تره مپدا به هۆى پرسى کرپنى چه کى ئىس- ٤٠٠ (S٤٠٠) ى روسيه وه؛ تره مپ سزای نابوورپى به سه ر تورکيا دا سه پاند.

هه روه ک له سه ره تا وه ئاماژه پىپى کراوه، تورکيا هاوشى وهى و لاتانى دىکه نىيه. لېره وه ئه وه رونه ده بىته وه که وه ک پىويستىيه کى قوناغه که پىويسته ئه مريکا و تورکيا يه که م هه نگاويان بنىاتنانه وهى متمانه ى نيوانيان بىت، له سه ر مېزى گف توگو دابنېشن و به راشکاوى باس له کيشه و مملانىپکانيان بکه ن، چونکه ئه وهى له سه ر سنووره کانى تورکيا، رۆژه ه لاتى ناوه راست، باکوورى ئه فرىقا، ئۆکراينا و جېمانىش ده گوزهرېت، پىويستى به وه يه هه ردو ولايان پىکه وه کار بکه ن و هه ماهه نگیيان هه بىت. دواتر پرسى داها تووى هه ره که له عىراق، سوريا، لىبيا و به شىک له و لاتانى ئه فرىقايش گف توگو بکه ن و برپارى له باره وه بدن، چونکه تورکيا هېزى سه ره کى و هه تا راده يه کيش يه که مېنىشه له هه ندىک له و و لاتانه و ئه مريکا بو هه ژموونى خوېشى بىت، پىويستى به گوئگرتن له داوا کار بيه کانى تورکيا و دواترېش رېککه وتن له گه لىدا هه يه. هه روه ها پرسه کانى مافى مرؤف،

به رگرى، هه روه ها هاو کار بىکردنيان له رو به رو بوونه وهى هه ژموونى چىن، ئىران و روسيا، به تا بيه تىيش له و ناوچانه ى تورکيا چالا که و رۆلى سه ره کى هه يه و له به رانه رىشدا ئه مريکا رۆل و بوونى سنوورداره.

ئه وهى ئىستا بو تورکيا و خودى ئه ردوغان گرنگه، له بازنه ى داخراوى روسيا-چىن بىته ده ره وه و ئاوړىک له هاوړى و دوسته ئه مريکى و ئه و روپىيه کانى بداته وه و له وه تىبگات بازنه يه کى دىکه يش هه يه، که به شىکى زورى جېمانى به ده سته، هه روه ها له وه يش تىبگات که په رگىرى و دووره په رىزى تورکيا و رۆژئاوا له دواى جهنگى سارده وه باجه که ى بو ئه نقه ره که م نه بووه.

ئه نقه ره و واشنتون ده بىت چى بکه ن؟
(له برى کۆتايى)

قوناغه نوپيه که ى په يوه ندىيه کانى واشنتون و ئه نقه ره ده ستيپى کردوه، سه ربارى ئومىدېکى زور به باشبوونى په يوه ندىيه کانيان، به لام ئه و دوو پايته خته پىويسته به ئاوازى قه يران؛ گوړانى به سه ر کيشه و گرفته کانى نيوانياندا بلېنه وه، چونکه ئه وه ته نها سه رده مى بايدن نىيه که به سه رده مى قولبوونه وهى کيشه کانيان داده نرېت، به لکو سه رده مى تره مپىش ئه گه ر به هه مان شىوه ى بايدن نه بىت، ئه وا هىچى له و که متر نىيه، چونکه راسته

سه پاندوویه تی، چاوداده خات یان نا! ئەوه یان بابە تیکی دیکه یه، ههروهها تورکیایش گوی بۆ داواکارییه کانی ئەمریکا بۆ جهنگه که بگریت، به تایبه تیش پرسی بوونی درونی تورکی بایراکتار له جهنگه که دا.

زۆریک له سه رهۆکه کانی ئەمریکا هه وێ گۆرینی سیاسه تی دهره وهی ولاته که یان ده ده ن، به لام سه ره که وتوو نابن.

پرسی غه ززه ده بیلت به دهرچه ی قولبوونه وهی گفتوگۆکانی هه ردوولا، چونکه واشنتۆن و ئەنقهره له سه ره ئەه و په سه له وه پهری ناکۆکیدان. له لایه که وهه تورکیا به پشتیوانی غه ززه و گروپی چه کداریی هه ماس له قه له مده دریت، که ئەمریکا؛ تورکیا به یه کیک له هۆکاره کانی به هیزیی هه ماس له پرووی سیاسی و سه ربازییه وه ناوده بات، له به رانه ریشدا تورکیا له رۆلی ئەمریکا نیگه رانه و پێیوایه که رینگر نه بووه له کرده سه ربازی و چه کدارییه کانی ئیسرائیل له غه ززه و کردنه ئامانجی خه لکی سفیل. له دوا ی (۷) ی تشرینی یه که می (۲۰۲۳) وه (حه وتی ئۆکتۆبه ر)، ئەمریکا له پرسی غه ززه به ته واوی تورکیای په راویزخسته وه، ته نانه ت نه نتۆنی بلینکن؛ وه زیری دهره وهی

نازادیی پادهر برین و رۆژنامه وانی، نازادیی سیاسی و ده ستگیرکردنی خه لکی به هۆی بیروباوه ری سیاسییه وه، زیادبوونی توندوتیژی به رانه به ئافره تان، له وه پرسانه ن که ئەمریکا وه ک هیلکی سوور به دهری په یوه ندییه کانی خۆی و تورکیادا کیشاونی و پپوسته رووبه روو و به رانه به یه کتر باس له م گرفتانه بکه ن، ههروهها تورکیایش له گه ل ئەمریکادا له سه ره ئەم پرسانه رنکبکه ویت و گوی له داواکارییه کانی بگریت.

له کاتیکیدا ئەمریکا ده یه ویت رۆلی سیاسی، دیپلۆماسی و ته نانه ت سه ربازیی خۆی بگریت له دوو جهنگی گه وه ره (پرسیا و ئۆکرانیا، ئیسرائیل و هه ماس)، که جیهان و رۆژه لاتی ناوه راستی گرتووه ته وه و رۆژ به رۆژ ئاگره که یان زیاتر تاوده سیئیت، تورکیا دراوسی ئه م دوو به ره ی جهنگه یه و له گه ل لایه نه کانی هه ردوو جهنگه که یه له لایه که وه هه ژموون و له لایه کی تره وه رۆلی نیوه ندگیریی هه یه، که واته ئەمریکا زیاتر پپوستی به تورکیا و رۆله که ی هه یه.

پرسی جهنگی ئۆکرانیا یه کیکه له وه پرسه گرنگانه ی که هه ردوولا ده بیلت گفتوگۆی له باره وه بکه ن، سه ره تایش ده بیلت واشنتۆن رۆلی نیوه ندگیریی تورکیا له نیوان مۆسکۆو کیییدا په سه ندبکات، به لام نایا له ئاست بازرگانییه که ی ئەنقهره له گه ل مۆسکۆدا، که پێشیلکارییه به رانه به وه سزایانه ی رۆژئاوا به سه ره مۆسکۆدا

١٤. US Middle East Strategy - U.S. Strategy) (for Middle East
Neither Friend nor Foe: The Future of) (U.S.-Turkey Relations
١٦. (مستقبل العلاقات التركية-الأمريكية -
idrak - إدراك)
١٧. (المسارات المحتملة لعلاقة تركيا مع إدارة
بایدن)
١٨. (أبعاد التوتر في العلاقات التركية الأمريكية)
١٩. (تركيا والولايات المتحدة.. مصالح
إستراتيجية متبادلة)

پهراویزهکان

١. ئیروزی، بهو دهولت یان کهسه دهگوتیت
که به شیکی سهر به نهو روپایه و به شه که ی
دیکه یشی سهر به ئاسیایه.
٢. باشووری قهوقاز ژماره یه ک ولت دهگرتته وه،
که بریتین له نه رمینیا، جوجیا و نازه ریا یجان.
٣. له ماوهی نیوان سالانی (١٩٧١) هه تا
(١٩٨١)، سیونویه مین سه روکی نه مریکا بووه.
٤. پرؤژهی نه نجومه نی ئاسایشی نیشتمانی
(NSC-٦٨)، یه کیکه له به هیژترین پرؤژهکانی
ئاسایشی نیشتمانی نه مریکا و له لایه ن ستافی
پلاندنانی سیاسه تی وه زارته تی دهره وهی نه مریکا
له (٧) ی نیسانی سالی (١٩٥٠) ئاماده کراوه و
وهک پاکییی ئاسایشی نیشتمانی نه و کاته ی
نه مریکا پیشکه شی هاری ترومانی سه روکی
نه و کاته ی نه مریکا کراوه. ئامانج له م پرؤژه یه
داریشنه وهی سیاسه ت و ستراتییی نه مریکا
بوو له جهنگی سارد، به تایبه تییش له کاتی
سه ره له دانی جهنگی کوریا. بو زانیاری زیاتر
له سهر نه م پرؤژه یه؛ بروانه: پاکییی میژووی
وه زارته تی دهره وهی نه مریکا (٦٨-NSC ١٩٥٠ -
(Office of the Historian).

نه مریکا، تورکیای خسته دهره وهی گه پری
یه که می سه رده انهکانی بو پرؤژه له لاتی
ناوه رپاست، نه مه یش تورکیا و خودی
نه ردوغانی نیگه رانکرد، دواتر که چووه
نه سته نبول، نه ردوغان ئاماده نه بوو
چاویپی بکه ویت.

لیستی سه رچاوهکان

١. China and Russia in the Middle East:
Seeking Integration Under a "Common
Goal"
(Navigating Influence). ٢
٣. Condoleezza Rice: 'Do you want Russia
and China to shape the international
(?environment
٤. The United States should look to
Turkey as a regional balancing actor
(against Iran
٥. The Diplomatic Retreat of the US in the
(Middle East
٦. A U.S. Perspective on Turkey in the
(Middle East
٧. The US Shift Away From the Middle
(East
٨. (How Turkey Moved East)
٩. The Limits of Biden's Middle East
(Diplomacy
١٠. (Turkey's Role in the Middle East)
١١. NATO, Gaza, and the future of US-
(Turkish relations
١٢. Turkey (Türkiye): Major Issues and
(U.S. Relations
١٣. Turkey's Growing Foreign Policy
(Ambitions

سادات؛ سېبەرى سەربازىيە نەردوۋغان لە جىھاندا

بەختيار ئەحمەد سالىح

پېشەكى

كۆمپانىيا تايبەتە ئەمنى و سەربازىيە كان لە نەو دەدە كانى سە دەى رابردو و وە لە سەر گۆرە پانى سىياسەتى نىودە و لئەتى دەر كە و توون و رۆلئىكى گە و رەيان گېراو لە دارشتى نەخشەى سىياسەتى ژمارە يەك لە ولاتە زلەپزە كان.

كۆمپانىيا تايبەتە ئەمنى و سەربازىيە كان كاردە كەن بۇ گە يشتن بە ئامانجى حكومەتە كانىان بە بى ئەو وى ولاتە كانىان ناچار بىن دەستور دانى راستە و خو بكنەن. ئەم رېكارە ئىستا بوو بە بە شىكى دانە بر او لە شەپە مۆدېرنە كان و كۆمپانىيا تايبەتە كانىش بوون بە يە كىك لە گىرنگىرەن گە مە كارە كان. لە دە يە كانى رابردو ودا، زلەپزە نىودە و لئەتى و ناوچە يىبە كان، بۇ دۆزىنە وەى دە لاقە يەك بە شىو وى ناراستە و خو بۇ دەستور دان لە بوارە كانى شەپرى چە كدارىدا، چالاكى كۆمپانىيا ئەمنىيە تايبەتە كانىان فراوانتر كىرد، هەتا ئەم كۆمپانىيا نە ئامانجە كانى ئەو ولاتانە بە دىيەين، بە بى ئەو وى سوپا كانىان لە شەپە كاندا بە شدارىبكات. لە ژىر رۆشناي پەرە سەندنى ديار دەى كۆمپانىيا ئەمنىيە تايبەتە كاندا، كۆمپانىياى راولئىكارى بە رگرى تور كىيا؛ سادات، وەك يە كەم كۆمپانىياى تايبەتە ئەمنى لە تور كىيا دەر كە و ت، كە توانى رۆل لە ژمارە يەك ولاتدا بگېرېت، بە تايبەتە و لاتانى ئەفرىقا. لەم توئىزىنە وە يە دا هە و لئە دەين رۆشناي زياتر بىخە ينە سەر ئەو كۆمپانىيا سەربازىيە و رۆل لە ناوچە كە دا.

نیوده و له تاییه کاندانا ئاماده نو له هه ندیك ناوچه دا وهك ره گه زیکی سه ره کی له پرۆسه سه ربازییه کان سه یرده کرین. هه ره له و باره وه کۆمه لیک گۆراو به شداریه یان کردوو له گه شه سه نندی خیرای ئه م کۆمپانیایانه، که دیارترینیان بریتیه له زیادبوونی ژماره ی مملانی نیوده و له تاییه کان، سه ره له دانی دیارده ی تیرۆر له په یوه ندیه نیوده و له تاییه کان، به تاییه تکردنی که رتی ئه می، دابه زینی بودجه ی به رگری له زۆریک له ولاتان، گه شه سه نندی پیشه سازنی سه ربازی و به رده ستبوونی چه ک، سه ربازی ئه وه ی که لاوازی زۆریک له ولاتان له چاره سه رکردنی مملانی ناوخییه کان وایکردوو په نا بو کۆمپانیاییه ته سه ربازی و ئه منیه کان بریت (٢).

دیارترینی کۆمپانیاییه ئه می و سه ربازییه کان بریتین له کۆمپانیای بلاک ووته ری ئه مریکی، که یه کیکه له گه وره کۆمپانیای سه ربازییه تاییه ته کانی ئه مریکا، کۆمپانیای (G&S)، که کۆمپانیاییه کی فره نه ته وه یی به ریتانییه، گروپی فاگنه ر، که کۆمپانیاییه کی نیمچه ده و له تی سه ربازیی روسیایه و دواچار کۆمپانیای سویدی (Securitas AB). هاوشیوه ی ئه م کۆمپانیاییه له سالانی نه وودا ناوی سادات وه ک یه که م کۆمپانیای تاییه تی سه ربازیی تورکی سه ره له داوه، که ئه رکی به رفران له ده ره وه ی سنوره کانی تورکیا جیبه جیده کات (٣).

کۆمپانیاییه ته ئه می و سه ربازییه کان سه باره ت به ناساندنی کۆمپانیاییه ته ئه می و سه ربازییه کان، ده توانین بلین که دامه زراوه یه کی بازرگانیی تاییه تی به پیشکه شکردنی راویژکاری و کاری خزمه تگوزاریی سه ربازیی وه ک پاراستنی که سایه تی، کاروان، بینا، شوپنه کانه گرنگه کان، زیندانییه کان و راهینان به هیزه ناوخییه کان. به م پییه ده توانین بلین: کۆمپانیاییه ته ئه می و سه ربازییه کان بریتین له قه واره یه کی بازرگانی، که خزمه تگوزاریی ئه می و سه ربازیی پیشکه ش به ده و له ت، رنکخراوه نیوده و له تاییه کان و گه مه کاره لاوه کییه کان ده کات، به نامانجی به ده سه تپینانی قازانجی ماددی. به م پییه ئه م جوړه کۆمپانیاییه نامانجی سه ره کییان قازانجی داراییه، هه ره ها سه ره به حیزییکی دیاریکراو یان گروپیکی جو داخواز نین، که هه وئی ئازادکردنی ناوچه یه ک بدات (١).

کۆمپانیاییه ئه منیه کان له دوا ی سائی (١٩٩٨) و کۆتاییه اتنی جه نگی سارد بوونه به دیارده له سه ر گۆره پانیی سیاستی نیوده و له تی، به و پییه ی به ناوی هاوکاری له بواری کاروباری سه ربازیی ولاتانه وه به شداریه یان له شه ره کاندانا کردوو. ئه م کۆمپانیاییه له سالانی نه وه ده کاندانا به هوی رۆژی ئه مریکاوه گه شه ی زیاتریان سه ند، پاشان زۆریک له ولاتانی گه وره ی دیکه ش هه مان شوپنپینان هه لگرته وه. ئه مپۆ ئه م کۆمپانیاییه به شیوه یه کی به هیز له گۆره پانیی په یوه ندیه

دامه زانندی سادات

کۆمپانیای سادات له (٢٨) ی شوباتی (٢٠١٢) له ئەسته مبول له لایه ن عه مید عه دنان تانریقی پدییه وه دامه زراوه. ناوبراو سه رۆکی به شی ته ندروستی بووه له هیزه وشکانییه کان، به لام له (٣٠) ی ئابی (١٩٩٦) به هۆی باکگراوندی ئیسلامییه وه خانه نشینکراوه. برپاری ده رکردنی تانریقی پدی له سوپای تورکیا کۆتایی به ژبانی سیاسی ئه وه که سه نه هینا، به لکو بوو به سه ره تایه ک بۆ سه ره له دانی قوئاغیکی نوئ له ژبانی ناوبراودا.

تانریقی پدی له (٣٠) ی ئایاری (٢٠٠٤)، له گه ل کۆمه لیک نه فسه ری خانه نشینکراودا به شداربیان له دامه زانندی کۆمه له ی به رگریکارانی دادپهروه ری (ASDER) کردووه، که رۆلی هه بوو له به هیژکردنی بیرۆکه کانی به ره وپیشبردنی دیموکراسی و کارکردن بۆ پئگریکردن له کوده تای سه ربازی. له (٢٨) ی شوباتی (٢٠١٢) تانریقی پدی کۆمپانیای پراویژکاری و راهینانی به رگری سه ربازی ساداتی دامه زرانده وه کاره دا نزیکه ی (٢٣) نه فسه ری خانه نشینکراوی هیزه چه کداره کانی تورکیا پستیوانییا نکرده وه. ئه وه دروشمه ی که سادات هه ر له یه که م ساته وه خته وه به ئاشکرا پایگه یاند، بریتی بوو له کارکردن بۆ دروستکردنی که شیکی هاوکاری له بواری به رگری و پیشه سازی به رگری له نیوان وڵاتانی ئیسلامیدا،

هه تا جیهانی ئیسلامی بتوانیت ببیت به خاوه نی هیژکی سه ربازی خۆبژیو له بواری پیشکه شکردنی خزمه تگوزاری له بواره کانی ریکخستی هیزه چه کداره کان و ئاسایشی ناوخۆدا.

تانریقی پدی ناسراو بوو به په یوه ندییه مشتومراوییه کانی له گه ل گرووپه ئیسلامییه تونده وه کاندای له ناوه وه وه ده ره وه ی تورکیا، ئه مه ش به ئامانجی فراوانکردنی پیگه ی ده و له ت له جیهانی ئیسلامیدا. ناوبراو له (٢٦) ی ئابی (٢٠١٦) ده ستی له پۆستی سه رۆکایه تی ده سته ی به رپوه به رایه تی کیشایه وه وه له (٤) ی ئابی (٢٠٢٤) کۆچیدوایی کردو له گۆرستانی ئه یوب سوڵتان له ئەسته نبول به خاکسپێردرا. ئیستا سادات له له لایه ن عه لی کامیل میلیح تانریقی پدی کورپه وه سه رۆکایه تیده کریت (٤).

سادات تاکه کۆمپانیای سه ربازی تایبه ته له تورکیا که خزمه تگوزاری پراویژکاری، راهینانی سه ربازی و خزمه تگوزاری لۆجیستی له سه ر ئاستی نیوده وه له تی له که رتی به رگری و ئاسایشی ناوخۆدا پیشکه شه کات و ریکخراویکی پاشکۆی هه یه به ناوی سه نته ری لیکۆلینه وه ی ستراتیژیی به رگریکارانی دادپهروه ری (ASSAM).

سادات به سه رمایه ی (٦٤٣) هه زار لیره ی تورکی دامه زراوه، سه ره تا (٢٣) نه فسه ری خانه نشینی یه که جیاوازه کانی هیزه چه کداره کانی تورکیای له خۆگرتبوو،

پییه ی خزمه تگوزاری راهینان له بواری سه ربازیدا پیشکه شده کات له رینگه ی نه جامدانی راهینان وه له سهر شه پری ئاسایی و نارپنکخراوو له بواری لوجیستیدا خزمه تگوزاری پیشکه ش به پؤلیس و هیزه چه کداره کان ده کات.

دارایی

بؤ تیگه یشتن له کاره کانی سادات، تیگه یشتن له سه رچاوه داراییه که ی زور گرنکه. زورینه ی بودجه ی کۆمپانیا که له دوو سه رچاوه وه دیت، یه که م: سه رمایه ی ده و له تی تورکیا، دووهم: داها ت له چالاکیه بازرگانیه کانی کۆمپانیا که، به و پییه ی که سادات له رینگه ی که رتی راویژکاری به رگریه وه داها ت به ره مه ده هینیت، نمونه ی دابینکردنی خزمه تگوزاری راویژکاری، به رنامه کانی راهینان و پشتگیری سه ربازی/ لوجیستی بؤ کرپاره ناوخوی و نیوده و له تیبه کان. به پی زانیاریه کان، سادات به هوی په یوه ندیبه پته وه کانیه وه له گه ل حکومتی تورکیادا وه ندیگ نامانجی هاوبه ش، پاره له حکومت وه رده گریت. خه لکی ئاسایی دهستی به و زانیاریانه ناگات که تایبه تن به سروشتی تایبه ت و بری نه و هاوکاریه داراییانه ی که حکومتی تورکیا پیشکه شی ساداتی ده کات. سه ره پای نه وه ش، به له به رچاوگرتنی سروشتی بازرگانی کۆمپانیا که، ده کریت بلین: به شیکی دیکه ی سه رچاوه داراییه کانی

دواتر نزیکه ی (۶۴) کارمه ندی سه ربازی دیکه ی بؤ زیادبوو، که سه ره پهرشتی ئوپه راسیونه کانی مه شق و راهینانیا ن ده کرد له زیاتر له (۲۲) ولاتدا. سه ره تا ژماره ی هیزی سادات نزیکه ی (۵۶۱) هه زار بوو، به لام له (۱۰) ی نه یلوولی (۲۰۱۶) نزیکه ی (۲۰۰) هه زار سه ربازی لیکه مکرابه وه و ژماره که ی دابه زی بؤ (۳۵۱) هه زار که س (۵).

کاره کانی کۆمپانیا ی سادات

کاره کانی کۆمپانیا که په یوه ندیبه کی نزیکیان به حکومتی تورکیا وه هیه، ساداتیش هه ولده دات به پله ی یه که م به رزه وه ندیبه کانی تورکیا به اریژیت و له هه مان کاتدا خزمه تگوزاری راویژکاری، سه ربازی و به رگری خوی پیشکه شبکات، به و پییه ی کۆمپانیا که به هاوبه شی له گه ل وه زاره تی ده ره وه به رگریدا کارده کات بؤ چالاکیه بازرگانیه کانی. له چاوپیکه وتنی کدا له گه ل رادیویه کی ناوخوییدا له (۲۲) ی (۱) ی (۲۰۲۱)، تانریقیردی سه به رت به شیوازی کارکردنی کۆمپانیا که پایگه یان دووه: کاتیک کۆمپانیا که ئوفه ریک وه رده گریت که له گه ل ستاندارده کانی پیشکه شکردنی خزمه تگوزاریه کانیا ندا ده گونجیت، نه وان ئوفه ره که ده گه یه نن به وه زاره تی به رگری تورکیا بؤ وه رگرتی ره زامه ندی (۶). خزمه تگوزاریه کانی سادات ته نه له راویژکاری به رگریدا کورتنا بیته وه، به و

ده بیئت وه زاره تسی یه کییتی ئیسلامی له حکومه ته کانی ولاتانی ئیسلامیدا دابمه زریئت، ههروهها جهختی له سهر دروستکردنی دراویکی ئه لیکترۆنی ئیسلامی به ناوی ئاسریکا دینار کردووته وه (۸).

سادات تو انیویه تی وه ک یه که م
کۆمپانیای تایبه تی ئه منی تورکیا پۆل
له ژماره یه ک ولاتدا بگپرت، به تایبه تی
ولاتانی ئه فریقا

هه لۆیستی ئۆپۆزسیۆن
زۆرێک له پارتیه ئۆپۆزسیۆنه کانی تورکیا پێیانوایه هۆکاری دامه زرانندی سادات ده گه پرتتوه به بۆ نه بوونی متمانه ی ره جهب ته یب نه ردوغان؛ سه رۆککۆمار ی تورکیا به سوپای ولاته که ی و ترسی له ئه نجامدانی کوده تای سه ربازی و سه ره له دانی جه مسه رێکی به هیز له ناو سوپادا، ههروهها به هۆی ترسی به رده وامی له ئه نجامدانی کوده تا، ئه ردوغان ده سه لاتێکی زۆری به خشیوه به کۆمپانیاکه و ئیستا سادات به ته وای په یوه سته به ئه ردوغانه وه. ئۆپۆزسیۆنی تورکیا پێیوایه سه رۆککۆمار سادات به ئه لته رناتیف ده زانیئت بۆ ده زگای هه والگری و سوپای تورکیا و

له رینگه ی گریبه سته نوێیه کانه وه به ده سته ده ییئت (۷).

خه ونی کۆنفیدراسیۆنی ئیسلامی سادات زیاتر گرنگی به ولاتانی ئیسلامی ده دات و ئامانجی سه ره کی دروستکردنی ژینگه یه که بۆ هاوکاری له نیوان ولاته ئیسلامیه کان له بواری پیشه سازی به رگریدا، به ئامانجی دروستکردنی هیژکی سه ربازی خۆبژی بۆ جهانی ئیسلامی له ناو ولاتانی زله یژدا. تانریقیژدی له میانه ی "سییه مین کۆنفرانسی یه کگرتووی ئیسلامی"، که له لایه ن ناوه ندی لیکۆلینه وه ی سترا تیژییه وه (ئاسام) له نه سته نبول له مانگی کانونی دووهمی (۲۰۱۹) به پتوه چوو، مۆدیلی "ده ستووری یه کگرتووی ولاتانی ئیسلامی" ی خسته پروو و ئاماژه ی به وه دا که پێویسته ناوی ده وله ته که "ئاسریکا" و به شپوه ی کۆمارێکی کۆنفیدرالی بیئت. به پتی ئه و مۆدیله ده ستوورییه ی که تانریقیژدی پروونیکردووته وه، فیدراسیۆنی ولاتانی ئیسلامی (ئاسریکا) ملکه چی سیسته می جیا کردنه وه ی ده سه لاته کان ده بیئت و سیسته میکی سه رۆکا به تی به پتوه یده بات، پایته خته که ی نه سته نبول و زمانی فه رمی عه ره بی ده بیئت، ههروهها تانریقیژدی ده لیئت: یه کگرتنی ولاته ئیسلامیه کان پێویستی سه رده مه که یه و ئه م ده وله تانه پێویستیان به یه کگرتووی هه یه له ژیر ئیراده یه کدا، هه ر له به ر ئه م هۆکاره ش

هەر له کۆنگره رۆژنامه وانیه که دا کلیچدار ئوغلۆ رایگه یاند: نامانجی ئەم کۆمپانیایه رزگار بوونه له کۆماری عه لمانی تورکیا و دامه زرانندی کۆنفیدرالیزمیکی ئیسلامی، که ولاتانی ئیسلامی ناوچه که له خۆبگریت (۱۱). کلیچدار ئوغلۆ دوای سهردانه که ی له هه ژماری تایبه تی خۆی له تۆری کۆمه لایه تی (X) (تویته ر) رایگه یاند: "رێگه به هه یچ پیکهاته به کی نیمچه سه ربازی نادهین که دوژمنایه تی گه ل بکات" (۱۲).

تورکار ئارتورک؛ ده ریاوانی خانه نشین، سه باره ت به چالاکیه کانی سادات له سوریا، لیبیا و سوّمال، ده لپت: سادات مه شق و راهینان به چه کداره کان ده کات له بواره کانی بۆردومانکردن، بۆسه دانان، تیرۆرکردن و شه ری گه ریلادا. ئارتورک نیگه رانه له وه ی که نه گه ری هه به ئەم کۆمپانیایه په یوه ندی پاسته وخۆی هه بیته به گواستنه وه ی سه دان هه زار هاوولاتی ئه فغانی ته مه ن (۲۰) بۆ (۳۰) ساڵ له سنووری ئێران هه بۆ تورکیا، به مه به ستی سوود وه رگرتن لییان له ئەرکی مه تر سیداردا (۱۳). کاتیکیش ئه ردوغان له وه لامدا رایگه یاند که هه یچ په یوه ندی به کی له گه ل کۆمپانیاکه و سه رۆکی کۆمپانیاکه دا نییه، میدیاکانی تورکیا به خیرای وینه ی کۆبوونه وه به کیان بلاو کرده وه به سه رۆکیه تی ئه ردوغان و ناماده بوونی عه دنان تانریفی ددی و هاکان فیدان؛ به پرسی هه والگری تورکیا.

بۆ دهسته به رکردنی پاراستنی که سی خۆی دا کۆکی له بوونیان ده کات. جی ئاماژه پیدانه که هه ر سادات بوو ئامۆژگاری ئه ردوغانی کردوه که سیسته می حوکمرانی له په رله مانیه وه بگۆریت بۆ سیسته می سه رۆکیه تی، بۆنه وه ی رێگری له هه ر کوده تایه کی سوپا بکات له داها توودا (۹).

چه ند مانگیک به ر له ده ستپیکردنی بانگه شه ی هه لبژاردنه کانی په رله مان و سه رۆکیه تی کۆماری تورکیا له سائی (۲۰۲۳)، که مال کلیچدار ئوغلۆ و ئەندامانی پارته که ی، ویستیان سهردانی سادات بکه ن، دوای ئه وه ی هه وائی بلا بوونه وه ی مه شقی سه ربازی له لایه ن ئه و کۆمپانیایه بۆ ژماره به کی زۆر له په نابه رانی سوریا بلا بووه وه. دوای ئه وه ی رێگری له چوونه ژوو ره وه یان لیبرا، کلیچدار ئوغلۆ له به رده م باره گای کۆمپانیای سادات کۆنگره به کی رۆژنامه وانی رێکخه ست و نیگه رانی خۆی له چالاکیه کانی ئەم کۆمپانیایه ده ربپی له سه ر ئاستی ناوخۆیی و ده ره کی، له وان ه: ئەگه ری ئه وه ی که ئه ردوغان له داها توودا سوود له هه یزه کانی ئەم کۆمپانیایه وه ربگریت له ناوخۆی تورکیا، هه روه ها کلیچدار ئوغلۆ کۆمپانیاکه ی تۆمه تبار کرد به وه ی بۆ به رگریکردن له رژیی ده سه لاتدار، که شه وه وای تیرۆریستی و تۆقینه ر له ولاته که دا ده هیئت ه ئارا وه (۱۰).

ئۆپۆزسیۆنی سوریا، که له لایه ن تورکیاوه پالپشتیده کریت. ۳. له تۆکات و مونی له ناوه پراستی ئە نادۆل هه ندیگ له چه کداره کانی ئەم دوو که مپه راهی نانیانی پیکرا بۆ ئە وهی له ئە گهری شکستی هه لئار دنی په جه ب ته یب ئە ردۆغان له هه لئار دنه کانی سه رۆکایه تی تورکیا له سالی (۲۰۱۸) دا پشیوی دروستبکه ن.

تانریقیۆدی ناسراو بوو به په یوه ندییه مشتومراوییه کانی له گه ل گرووپه ئیسلامییه توندپه وه کان له ناوه وهو دهره وهی تورکیا، نه مه ش به نامانجی فراوانکردنی پیگه ی ده ولت له جهانی ئیسلامیدا.

سادات ورنکخراوی پاسه وانان رنکخراوی پاسه وانان له سه ره تای سالی (۲۰۲۰) له تورکیا دامه زرا، به پی لیدوانی به پرسانی کۆمپانیاکه، ئامانجی کۆمپانیاکه پالپشتیکردنی هیزه کانی پۆلیس بوو له پاراستنی ئاسایشی ناوخوا. ئە ردۆغان له و باره یه وه رایگه یان دبوو که چیت ناتوانن ته نها پشت به هیزه ئە منییه ته قلیدییه کان ببه ستن بۆ رنکخستنی ئاسایشی شاره کانی تورکیا، جیگه ی ئاماژه پیدانه که رنکخراوی پاسه وانان،

ئۆرهان بورسالی له رۆژنامه ی جمه وریه ت له و باره وه نوسیویه تی: "سه رۆککۆمار له م دوا ییانه دا زۆر شتی له بیر نییه، که واته چۆن په یوه ندییه نزیکه کانی له گه ل عه دنان تانریقیۆدی له بیر ده کات! کاتیگ سه رۆک ده لیت: ئیمه ه یچ په یوه ندییه کمان به ساداته وه نییه، له بیریده چیته وه که سه رۆکی دامه زینته ری کۆمپانیاکه ی برده نه ینیترین و هه ستیارتین کۆبوونه وهی ئە منی ولات و کردی به پاونزکاری سه ره کی خوی و ئە ندای ده سته ی ئاسایشی نیشتمانی و ئە نجومه نی سیاسه تی دهره وه" (۱۴).

ئۆپۆزسیۆن کۆمپانیاکه تۆمه تبار ده کات به کرده وهی مه ترسیدار، که خزمه ت به پرۆژه و پلانته کانی ئە ردۆغان ده کات له سوریا، لیبیا، سۆمال، عیراق و ولاتانی دیکه ی ناوچه که (۱۵). له سالی (۲۰۱۴) دا، رۆژنامه کانی تورکیا ئاشکرایانکرد که چه ک به باره لگری یارمه تی خۆراک گوازاوه ته وه بۆ سوریا و گومان هه بووه له به شداریکردنی ده زگای هه والگری له ئۆپه راسیۆنه کانی ساداتا (۱۶).

که مپه کانی مه شقی سه ربازی سادات ده که ونه ئەم ناوچانه وه:

۱. باکووری رۆژئاوای تورکیا له ناوچه ی مه رمه ره بۆ مه شق و راهینان به هیزه کانی ئۆپۆزسیۆنی سوریا،

۲. له پارنژگای کۆجائیلی، له سه ره تادا ئەم که مپه سه ر به هیزه ی دهریای تورکیا بووه، به هه مان شیوه بۆ مه شق و راهینان به

بوونی کۆمپانیای سادات ۱. سوریا

تانریقژدی له میانی به شداریکردنی له بهرنامه یه کی رادیوییدا، دانی به وهدا نا که کۆمپانیای سادات پاهینان و مه شقی به چه کداره کانی سوپای نازادی سوریا کردوو له که مپه کانی ناوخوی تورکیادا، بو به شداریکردن له شهرو پیکدادانه کانی ناوخوی سوریا. له میانی چاوپیکه وتنه که دا، که له گه ل مالپه پری هه وائی هابه رتورکدا کراوه، تانریقژدی دهستیخسته سهر کۆمه لیک دۆسیه ی، نه منی، که په یوه نندیان به تورکیاوه هه یه، له وانه: دۆسیه ی هیزه به کریگیراوه کان، کاتیک که سهردانی یه کیک له که مپه کانی په نابهرانی شاری هاتای کردوو له نزیکنووری سوریاو له گه ل ناماده بواندا گفتوگۆی له سهر دامه زانندی به ره یه کی چه کدار کردبوو بو بهرنگارپوونه وه ی رژی سوریا. له میانی گفتوگۆکه دا، تانریقژدی گوتبووی: گه یشتینه ریکه وتنی هاوبه ش له گه لیانداو دهسه لاتدارانی فه رمی تورکیامان له و باره یه وه ناگادار کرده وه (۱۸).

له لایه ن ساداته وه گروپه چه کداره کانی چالاک له باکووری حه له ب، که دیارترینیان فیرقه ی سولتان موراده، به شیوازی نهینی ناماده ده کرین و ده نیردین به ره و نه فریقا. گه شته که یان له کیلیسه وه دهستیپیده کات، له و شاره مۆبایله کان له چه کداره کان وهرده گیرینه وه هه تا

کۆمپانیایه کی دیکه ی نه منیه، که هه وئده دات هاوکاریی سادات بکات بو کۆنترۆلکردنی شه قامی تورکیا، به و پییه ی نه م ریکخراوه گه نجانی چه کداری لایه نگری نه ردوغان دادمه زینیت و هیزه کانی هاوشپوه ی هیزه کانی به سیجی ئیرانن. به پی زانیاریه کان بریار وایه ژماره ی هیزه کانی سهر به ریکخراوی پاسه وانان بگه یه نریتته (۳۰) هه زار که س له ژیر فه رمانده یی نه ردوغان.

نه گه ر بگه رپینه وه بو نه زموونی ئیران، که وا دیاره نه ردوغان پی کاریگه ره، دهرده که ویت بیرۆکه ی نه و دوو دامه زراویه هاوشپوه ی سوپای پاسداران و هیزه کانی به سیجه، واته سادات هاوشپوه ی سوپای پاسدارانی ئیرانه، که به رپرسه له ئۆپه راسیۆنه دهره کییه کان و ریکخراوی پاسه وانان، که هاوشپوه ی به سیجه، به رپرسه له دابینکردنی ئاسایشی ناوخو، به لام جیاوازی نیوان سادات و سوپای پاسدارانی ئیران نه وه یه که سادات هیشتا له قوناعی سهره تادایه. ئیستا سادات له سوریا، لیبیا، قه تهر، تونس، سۆمال، نه سیوپیا، بۆسنه وه هه رزه گۆفینا و کۆسۆقۆ هه یه. هیچ نامازه و زانیاریه ک نییه له باره ی بوونی کۆمپانیاکه وه له ولاتانی یه کییتی نه وروپادا، به لام به فه رمانی هه والگریی تورکیا نامرزی هه ماهه نگی هه یه له نیوان ریکخراوه چالاکه کان له نه وروپا و ساداتا (۱۷).

رینککه وتن له گه ل رژی می سوریا دا. له م چوارچیوه یه دا سه رچاوه کان ناماژه به پارادوکسیکی سه یر ده کهن، نه و چه کدارانه ی له لادیکانی حه له به وه کۆده کرینه وه، شه یران دژ به هیژه کانی روسیا کردو وه، که به دوژمی خو یانی ده زانن له سوریا، له کاتی کدا له نه فریقا هاوپه یمانن و شانبه شان ی روسه کان شه رده که ن (٢٠).

کۆمپانیای سادات نزیکه له حکومه ته وه وه و لده دات به پله ی یه که م به رژه وه ندیبه کانی تورکیا بپارژیت، هه ر بویه به شیک له بودجه ی کۆمپانیاکه له لایهن ده و له ته وه دابینه دکریت.

٢. نازه ربایجان

له مانگی تشرینی یه که می (٢٠٢٠)، ده زگا کانی راگه یانندن به وردی باسیان له جیگه رکردنی چه کدارانی سوریا کرد بۆ پشتیوانیکردن له به رژه وه ندیبه کانی نه نقه ره له نازه ربایجان. نه م بریکاران به شدارییان له شه ری ناوچه ی ناگورنۆ-قه ره باخدا کرد، که کیشی له سه ر بوو. له تشرینی دووهمی (٢٠٢٠)، نه ته وه یه کگرتوو ه کان سه باره ت به به کاره یانی به کرینگه رانان جه ختی کردوه له سه ر

شوینپی بیان هه لنه گه ریت، به لینی مووچه ی مانگانه ی نزیک به (١٥٠٠) دۆلاریان پی ده دریت، نه گه رچی نه و به لینیانه ی له ئۆپه راسیونه کانی پیشوودا دراون، جیبه جینه کراون. سادات چه کداره کان کۆده کاته وه به بی گویدانه ته مه ن یان پاده ی نه زمون له مامه له کردن له گه ل چه کداو داوای هیج به لگه نامه یه ک له و که سانه ناکات که ده یانه ویت له ژیر فه رمانده ییبه که یدا شه رپکه ن، جگه له به لگه نامه یه ک که ناوو ره چه له کی چه کداره که ی تیدا نوسرابیت. بارودۆخی زۆر خرابی ژیان له سوریا وا له زۆر پیک له گه نجان ده کات به ره وه نه م رینگه یه هه نگاوبنن، به و هیوا یه ی که ناستی ژیانان باشتربکات، به تایبه تی بۆ نه وانه ی له که مپه سه ره تایبه کانی نزیک سنوور نیشته جین. نه و چه کدارانه پیویدیان به تیچووی دارایی که م هه یه، به راورد له گه ل هیژه کانی دیکه ی تورکیا، جگه له وه ی پشتبه ستن به و که سانه رینگه به دوورکه وتنه وه له هه ر فشاریکی ناوخیی ده دات له نه گه ری گیانله ده ستدان یان برینداربوونیان، به تایبه تی له ژیر پۆشنای دابه زینی ناستی جه ماوه ری پارتی دادو گه شه پییدا ن (١٩).

له لایه کی دیکه وه، تورکیا ده یه ویت نه و هیژانه له سنووره کانی دووربخاته وه و بیاننیریت بۆ جیگه ی دوور، هه تا له داها توودا گرفت بۆ خودی تورکیا دروستنه که ن، له نه گه ری گه یشتن به

بنکه‌ی سهربازی و کردنه‌وهی بازار
 بۆ هه‌ناردده‌کردنی چه‌ک و به‌رنامه‌ی
 مه‌شقی سهربازی و پښککه‌وتنه‌ی مه‌می و
 سهربازییه‌کان. کۆمپانیای سهربازی
 سادات له سالی (۲۰۱۳) وه له ئەفریقا
 ده‌رکه‌وت، دوا‌ی سهردان‌یک‌ی عه‌دنان
 تانریقی‌پردی؛ دامه‌زیننه‌ری کۆمپانیاکه
 بۆ لیبیا، بۆ دیاری‌کردنی پیداو‌یستیه‌کانی
 هیژه‌ چه‌کداره‌ نوپیه‌کانی لیبیا و گه‌پان
 به‌ دوا‌ی ئەگه‌ری پښککه‌شکردنی پراوینو
 پاره‌پان و خزمه‌تگوزاری ته‌قه‌مه‌نی بۆ
 لیبیا. له‌م سالانه‌ی دوا‌ییدا کۆمپانیای
 سادات توانیویه‌تی ئاماده‌ییه‌کی
 به‌ر‌فراوانی هه‌پیت له‌ ئەفریقا،
 پښینیه‌شده‌کریت له‌ سالانی داها‌توودا
 بینه‌ری زیادبوونی به‌رچاوی چالاکیه‌کانی
 کۆمپانیاکه‌ بین، به‌ تایبه‌تی له‌ نه‌یجیریا
 و مالی. زیادبوونی ئەم کاریگه‌رییه
 له‌ کاتی‌کدا‌یه‌ که‌ ناوچه‌ی ساحل
 گۆرانکاریه‌کی قوول به‌ خۆیه‌وه‌ده‌بینیت،
 دوا‌ی که‌مبوونه‌وه‌ی کاریگه‌رییه‌کانی
 فه‌رهنساو ناچاربوونی ئەم‌ریکا به
 کشانه‌وه‌ له‌ ناوچه‌که‌ (۲۳). تورکیا بوونی
 خۆی له‌ نه‌یجیریا فراوان‌ترکردووه‌ له‌ پښککه‌ی
 یارمه‌تیه‌ی مرۆپیه‌کان و گه‌شه‌پیدان و
 بازگانیه‌وه‌، هه‌روه‌ها پښککه‌ته‌ی به‌رگه‌ی
 ئەو په‌یوه‌ندییه‌ گرنگ‌تربووه‌ له‌ دوا‌ی
 واژو‌کردنی پښککه‌وتنه‌نامه‌ی هاوکاری
 سهربازی له‌ سالی (۲۰۲۰) و فرۆشتنی
 فرۆکه‌ی بی‌پفرۆکه‌وان (۲۴).
 جگه‌ له‌ په‌ره‌سه‌ندنی کاریگه‌ری نابووری و

ئه‌وه‌ی که‌ تورکیا به‌ شیوه‌ی به‌ر‌فراوان
 چه‌کدار له‌ سواریاوه‌ ده‌گوازیته‌وه‌، که
 هه‌ندیکیان سهر به‌ سوپای نیشتمانی
 سواریان. لیکچوون له‌ حاله‌تی جیگه‌ی‌کردنی
 به‌کرینگه‌راوانی سواریا له‌ لایه‌ن تورکیاوه
 له‌ هه‌ردوو وڵاتی لیبیا و نازره‌بایجان بوو
 به‌ هۆی تۆمه‌تبار‌کردنی پۆلی سادات له
 مملانیکاندا (۲۱).

۳. ئەفغانستان

پروانگه‌ی سواری بۆ مافه‌کانی مرۆف له
 مانگی ته‌مموزی پابردوودا پاپۆرتیک‌ی
 بلاو‌کرده‌وه‌، که‌ هه‌وا‌لگه‌ری تورکیا و
 سهر‌کرده‌کانی سوپای ئازادی سواری
 گه‌یشتوونه‌ به‌ پښککه‌وتنیک‌ بۆ
 گواستنه‌وه‌ی چه‌کدارانی سواری بۆ
 ئەفغانستان، به‌ پێی گه‌یه‌ستی فه‌رمی
 کۆمپانیای ئەمنیه‌ی تایبه‌ته‌کان، به‌ لām
 دوا‌ی ده‌سه‌لاتگرتنه‌ده‌ستی تالیبان و
 کشانه‌وه‌ی هیژه‌کانی ناتۆ، تورکیا پلانه‌کانی
 بۆ ده‌ستبه‌سه‌رداگرتنی ئاسایشی
 فرۆکه‌خانه‌ی کابول هه‌لوه‌شاندوه‌ (۲۲).

۴. ئەفریقا

کیشوهری ئەفریقا له‌ سالی (۲۰۰۵)
 هوه‌ له‌ ناو سیاسه‌تی ده‌ره‌وه‌ی تورکیادا
 ده‌رکه‌وتووه‌، له‌ سه‌ره‌تادا له‌ پښککه‌ی
 هیژی نه‌رم و یارمه‌تیه‌ی مرۆپیه‌کان و
 وه‌به‌ره‌پان و بازگانیه‌وه‌، پاشان به
 خیرایی به‌ره‌و به‌کاره‌پانانی نامرازه‌کانی
 هیژی ره‌ق هه‌نگاویناوه‌ هه‌تا دامه‌زراندنی

بسه پینتیت و له ژیر ناوی پالپشتیکردنی حکومتی سه راجدا، چه کو وراوئیکاریی سه ربازی رهوانه ی نه و ولاته بکات. به گویره ی زانیارییه کانی مایپه ری سادات، هاوکارییه کان ته نه له پیدشکه شکردنی پشتگیریی لوجیستی یان ته کنیکیدا سنوردار نییه، به لکو درپژده پیته وه بو پاراستی که سایه تیه کان وراوئیزی سه ربازی له لیپیا (۲۶).

تانیقیردی له لیدوانیکدا، که پوژنامه ی ناکشامی تورکی له (۱۷) ی کانونی دووهمی (۲۰۱۹) بلاویکردووه ته وه، ده لیت: تورکیا پیویستی به کومپانیا سه ربازییه تایبه ته کان هیه، که سه ربازی به کریگیروا به کارده هیین، وه ک کومپانیاکانی بلاک ووته رو فاگنه ر (۲۷). له کوتایی سالی (۲۰۱۹) کومپانیای سادات گریبه ستیکی له گه ل کومپانیای نه منی سایدی لیپیدا واژوکرد، که تایبه تمه نده به پیدشکه شکردنی خزمه تگوزارییه نه منییه کان و خزمه تگوزارییه مه شق و راهینان. کومپانیاکه رولیکی سه ره کی ده گپرت له به بازارکردنی نه و چه کانه ی که له لایه ن پیشه سازی به رگری گه شه سه ندووی تورکیاوه به ره مده هیترین، به تایبه تی له نه فریقاو رژه لاتی ناوه راست و سادات رولی نیوه ندگیری بینی له ته واوکردنی گریبه ستی چه ک له نیوان کومپانیاکانی تورکیا و حکومتی ریککه وتنی نیشتمانییدا. به پی زانیارییه کان، سادات

سیاسی تورکیا له سه ر کیشوهره که، کومپانیای سادات ریککه وتنی به رگری له گه ل ژماره یه ک ولاته دا واژوکرد، دیارترینی نه م ریککه وتنه له سه مائل بو، که له که مییکی مه شقی سه ربازی تورکیا له سه مائل ده ستیکرد به راهینانی هیزه کانی سه مائل. مالی و لیپیا ریککه وتنیکی هاوکارییان واژوکرد له گه ل کومپانیاکه دا بو دابینکردنی به رنامه ی مه شقی تایبه ت به هیزه نه منییه کانیان، که گرنگی به ئاسایشی سه ربازی ناوخوی و دهره کی ده دن، سه ربازی تونس و نه سیویا. له پروی سه ربازییه وه تورکیا (۳۷) نوینه رایه تی له نه فریقا هیه و چاوه پروانده کریت ریککه وتنیکی سه ربازی بو مه شق و راهینان به سوپای ئوگه ندا و هیزه تایبه ته کانی نه و ولاته په سه ندبکات (۲۵).

زوریک له پارتیه نوپوزسیونه کانی تورکیا پییانو ایه هوکاری دامه زراندنی سادات ده گه رپته وه بو نه بوونی متمانه ی نه ردوغان به سوپای تورکیا و ترسی له نه نجامدانی کوده تای سه ربازی.

أ. لیپیا

مایپه ری پادیوی فه رنه سا ئینته رناشنال بلاویکردووه ته وه: نه ردوغان هه ولده دات کونترولی خو ی به سه ر لیپیدا

له نیوان مانگی ته مموز هه تا ئه یلوولی (٢٠١٩) نزیکه ی (١٠) هه زار تن چه کو و ته قه مه نی بۆ لیبیا ناردوو (٢٨).

ب. نه یجیریا

له مانگی ئه یلوولی (٢٠٢٣) وه ناوی کۆمپانیای سادات له ناوخی نه یجیریا ده رکه و تووه، ئه مه ش له رینگه ی ناردنی ژماره یه ک سه ربازی به ره گه ز سویری کۆمپانیا که بۆ ده سه به رکردن و پاراستی به رژه وه نندییه بازرگانیه کانی تورکیا له پرۆژه کانی کانگاو ژێرخانی ئابووری نه یجیریا دا، ههروه ها بۆ دا بینکردنی ئاسایش بۆ کۆمپانیا تورکییه کان له نه یجیریا (٢٩).

له م سالانه ی دوا ییدا تورکیا هه وی به هیزکردنی پینگه ی سه ربازی خۆی له ناوخی نه یجیریا داوه، به و پێیه ی بازاری به کاره ی نه ری فراوان و هه لی وه به ره یبانی تیدا یه، که یارمه تیده ره بۆ زیاد بوونی هه نارده ی تورکیا، به تایبه تی هه نارده ی پیشه سازی به رگری. بواری سه ربازی گرن گترین بواره له په یوه نندییه کانی ئه و دوو وڵاته دا، دوا ی واژۆکردنی رینگه و تنیکی به رگری دوو قۆلی نیوان تورکیا و نه یجیریا له سالی (٢٠٢٠)، که بریتی بوو له راهینان و پرچه ککردنی سوپای نه یجیریا، ئه مه جگه له په ره پیدانی که رته کانی گواستنه وه و بینه سازی و وزه و چه نندین که رتی دیکه. دوا ی کوده تا سه ربازییه که ی نه یجیریا له ته مموزی (٢٠٢٣)، تورکیا

نیگه رانی هه بوو سه باره ت به دا هاتووی په یوه نندییه کانی له گه ل نه یجیریا دا و راده ی کاریه ره یبه کانی ئه م قه یرا نه له سه ر به رژه وه نندییه ئابووری و ئه منیه کان، که له سالانی رابردو دا گه شه یه کی به رچاوی به خۆیه وه بینیه، به لām په یوه نندییه کانی نیوان هه ردوو وڵات به باشی به رده و امبوو، ئه مه ش یارمه تی تورکیای داوه بۆ ئه وه ی ئاماده یی سه ربازی خۆی به هیز تر بکات، به ناردنی سه دان چه کداری سادات بۆ نه یجیریا. له ئه یلوولی (٢٠٢٣) وه له پیناوی پاراستی به رژه وه نندییه ئابووری و سه ربازییه کانی ئه نه قه رده له نه یجیریا، کۆمپانیای راوێژکاری به رگری سادات نزیکه ی هه زارو (١٠٠) چه کداری به ره گه ز سویری ره وانه ی ئه و وڵاته کردوو (٣٠). پروانگه ی سویری رایگه یان دووه که چه کداری سویری، که تورکیا پالپشتی یان ده کات له ناوچه ی سنووری نیوان نه یجیریا و مالی و بورکینا فاسۆ، جیگه یرن و مانگانه (٣٠) هه زار دۆلار مووچه وه رده گرن (٣١).

٥. هه ری کوردستان

به پێی راپۆرتیکی مائپه پری (Lêkolîn.org)، کۆمپانیای سادات له سالی (٢٠١٧) به که م بنکه ی خۆی له پارێزگای دهۆک دامه زران دووه. زۆرێک له کاره کانی سادات له باشووری کوردستان به شیوه یه کی ناراسته و خۆ له رینگه ی کۆمپانیا کانی (TIKA, HAKSIAD) وه ده کریت. به پێی

لایه ن بوو که سهرنجی به لای چالاکیه گومانواییه کانی ساداتا له ناوچه که دا پاکیشا. راپورتته هه وائلگریه کانی فه رهنسا باس له وه ده که ن سادات له لیبیا و شانشینى سعودیه و پاکستان چالاکیه مه شقی سهریازی و راپوژکاری ده کات (٣٤). ٢. به پئی زانیاریه کانی ناوه ندى ئازادییه کانی ستوکپۆلم، کۆمپانیای سادات له شهوی هه وئی کوده تا سهریازییه شکستخواردوو هه که ی (١٥) ته مموزی (٢٠١٦) دا رپۆئی گه وره ی هه بووه له پاراستنی ئه ردوغان، ههروه ها رپۆئی نیوه ندیگری گپراوه له هیئانی چه کدارانی رپنکخراوی تیرۆریستی داعش بۆ ناو لیبیا. هه ر له راپورتته که دا هاتوو هه که سادات هاوشپوهی سوپای پاسدارانی ئیران رپۆلیگیپراوه له دروستکردنی هه زارو (٥٠٠) مزگه وت له تورکیا، دواى ئه وهش ده ستیکردوو هه به کۆکردنه وه ی گه نجانى مزگه وته کانی ئاسیای ناوه پراستو په یوه ستیکردنیان به رپنکخراوی ئیخوان موسلیمینه وه (٣٥).

هه ر سادات بوو ئاموژگاری ئه ردوغانى کردوو هه که سیستمی حوکمرانی له به رله مانیه وه بگۆریت بۆ سه روکایه تی.

٣. میدیاکانی روسیا به تایبه تی باسیان له وه کردوو هه که سادات له نیوان

زانباریه کان، له سائی (٢٠١٨) هیزه کانی گولان و پيشمه رگه ی رپۆژی سه ر به نه نجومه نی نیشتمانی کورد له سه ر ده ستی کۆمه لپک شه ره زای سهریازی سادات له دهوک مه شقی به رفرانویان پیکراوه و په وانه ی ناو رپزه کانی سوپای ئازادی سوریا کراون و له چوارچپوه ی لیواى سه لآحه دین و فاروقدا کاریانکردوو هه. ته نها له ناو سوریدا سنووردار نه بوون، به و پیه ی چه کداره کان نیردراون بۆ لیبیا و له م دواپیا نه شدا بۆ ئازهریایجان، به ئامانجی خزمه تکردن به ئه جینداکانی تورکیا. ههروه ها ئه و چه کدارانه ی شه پی کوردیان له عه فرین و گرپسپی و سه رپنکای کردوو هه، له لایه ن کۆمپانیای ساداته وه راپهینانیا نپیکرابوو. ئه م کۆمپانیایه چه ندىن خولی راپهینانی بۆ ئه ندامانی پيشمه رگه ی رپۆژ له زاپ، خواکوپکو و قه ره رپنکخستبوو، ئه مه ش به ئامانجی به رهنگاریبونه وه ی چه کدارانی پارتي کرپنکارانی کوردستان (په که که) (٣٢). ههروه ها سادات له که رکوک، که به یه کپک له ناوچه کیشه له سه ره کانی نیوان حکومه تی هه رپم و عپراق داده نریت، پيشتر توانیبوو ی سوود له بۆشایى ئه منی ناوچه که وه ربگریت و راپهینان به گروپه چه کداره کان بکات، ئه مه ش به ئامانجی دروستکردنی ناکۆکی له نیوان هیزه کوردیه کان و تورکمانه کاند (٣٣).

١. ده زگای هه وائلگری فه رهنسا یه که م

گه نجان ده قۆزیتته وه بۆ دامه زران دنیان له به رانبهر موجه دا، هۆشداریشیدا له مه ترسی ئه و کارانه ی ئه م دامه زراوه یه له سوریا و ولاتانی ناوچه که ده یانکات (۳۸).

که مال کلیچدار ئوغلۆ؛ سه روکی
پیشووی جه هه په، پیوایه ئامانجی
سادات رزگار بوونه له کۆماری عه لمانی
تورکیا و دامه زران دنی کۆنفیدران ئیمیزی
ئیسلامی، که ولاتانی ئیسلامی ناوچه که
له خۆبگریت.

نه نجام

۱. پیده چیت له داها توودا چالاکیه کانی سادات زیاد بوون به خۆبه وه بینیت و هه ولبدات کاریگه ریه که ی له چه ندین شوینی پر له مملانییدا فراوانتر بکات. شاره زایی کۆمپانیا که له هه ماهه نگی و راهینانی هیزه چه کداره کاندایه ته گه ریکی زۆره وه خواستیکی زۆری له سه ر ده ییت، به تایبه تی له شوینه ستراتژییه کاندایه هه روه هاله ماوه ی درێخایه ندا، پرۆگرامی مه شق و راهینانه کانی سادات فراوانتر و چتر ده بن.

۲. شاره زایی کۆمپانیا که له مه شق و پسپۆری سه ر بازیدا ئه و ده رفه ته ی بۆ ده ره خسینیت پیدایه یستییه کانی ده ولته ته جیاوازه کان، هیزه له بریه کان و پێکخواه چه کداره کان دابینبکات و زیاتر سه رنجی

مانگه کانی ته مموزو ئه یلوولی (۲۰۱۹) چه کی به لایه نه شه رکه ره کانی نزیک له ته رابلوس فرۆشتوو، نموونه ی زریپۆش، موشه ک_هه لگرو فرۆکه ی بیفرۆکه وان. جیی ئامازه پیدانه، سالی (۲۰۱۵) لیکۆلینه وه یه ک له مۆسکۆ کراوه سه باره ت به گه شتی (۸۸۹) چه کداری بیانی له روسیا وه بۆ سوریا و عێراق. له لیکۆلینه وه که دا ده رکه وتوو که (۲۵٪) ی ئه و چه کدارانه په یوه ندییان به ساداته وه هه بووه (۳۶).

۴. به گوته ی مایکل رۆبن؛ به پرسی پیشووی ئه مریکی له پنتاگۆن، سادات راهینانی به (۳) هه زار چه کداری بیانی کردوو که ئیستاله سوریا و لیبیا شه رده که ن، هه روه ها حکومه تی تورکیا ش پشته گیری کۆمپانیا که ده کات به مه به ستی ئاسانکاری بۆ کاره کانی له و ولاتانه دا. هه روه ها ئامازه ی به وه ش کردوو که داعش و ئه لنوسره له ناو ئه و گرووپانه دا بوون که له سه ر ده ستی پسپۆرانی سه ر به کۆمپانیا که مه شقی سه ر بازریان وه رگرتوو. به پێی زانیاریه کانی مائپه ری یێرگۆنی ئه مریکی، ئه و کارانه ی سادات بۆ تورکیا ده یانکات، ئه ردۆغان ناتوانیت به سوپا و پۆلیسی بسپیریت (۳۷).

۵. سألح موسلیم له چاوپێکه وتنییدا له گه ل روانگه ی سوری بۆ مافه کانی مرۆفدا رایگه یاند: کۆمپانیا ی سادات له ناوخوا ی سوریا له چوارچیه ی پێکخواه هینیه کاندایه کار ده کات و بارودۆخی

هاوکاری نیوان سادات و دامه زراوه کانی دهولت ناسنده کات و توانای کارکردنی به رزده کاته وه.

٦. تیوه گلانی سادات له مملانی جیاوازه ناوچه ییه کاند، پرسیارو نیگه رانی سه بارهت به چالاکی و ئامانجه کانی وروژاندووه، به تایهت پشتیوانیکردنی سه رازی و لوجیستی به کریگیروان له ناوچه جیناکوکه کاند او راهینان و مه شقیپکردنیان.

سه رچاوه کان

١. أمانی السروجی: القوۀ الصلبة لتركيا في إفريقيا: دورُ شركة «سادات» للاستشارات الدفاعية في النيجر. <https://shafcenter.org>

٢. أمانی السروجی: القوۀ الصلبة لتركيا في إفريقيا: دورُ شركة «سادات» للاستشارات الدفاعية في النيجر.

<https://shafcenter.org>.

٣. الأبعاد القانونية للشركات الأمنية والعسكرية الخاصة. <https://irajournal.academy/2023/07/08/-/security-military-companies>

٤. شركة سادات التركية.. بين فكّي الاتهامات وحلم الكونفدرالية الإسلامية (/٤٦٣١٢/www.noonpost.com).

٥. سعيد عبد الرازق: تقرير غربي يكشف دور «سادات» التركية في حرب ليبيا <https://aawsat.com>

٦. سادات للاستشارات الدفاعية و الانشاءات و الصناعة و التجارة

(<https://www.sadat.com.tr>)

Tomás Fonseca: SADAT Defense Inc.:Y Turkey's PMC (<https://greynamics>).

له سه ر ئه و ناوچانه بیته که هه ژموونی تورکیا له مه ترسیدایه، یان مملاتیکانی کاریگه ری راسته و خوئیان له سه ر ناسایشی نیشتیمانی تورکیا هه یه.

٣. کۆمپانیا سه ر باییه تایبه ته کان به و پپیه ی که به شیوه ی نافه رمی کارده که ن، ئه و ده رفه ته ده دن به ده ولته کانیان که خوئیان بیبه ریبه کن له و کارانه ی که کۆمپانیا تایبه ته کان ده یکه ن. به م شیوه یه و لا ته کان ده توانن به شیوه ی ناراسته و خو لا شه ره کاند به شداریبه کن و هه ژموونی خوئیان به سه پین له مملانی ناوچه ییه کاند او پیشینیشده کریته وه ک نوپم ئه م شیوازه له کارکردن به رده و امبیته به هوی توندبوونه وه ی مملانی و کیپرکی و لا تانه وه له سه ر ناوچه گرنگ و ستراتژییه کان.

٤. سادات ده کریته وه ک کار ریکه ری لیبیروانین، که کارده کات له نیوان ده ولته ی تورکیا و هیزه چه کداره له بریه کانی تورکیا له سوریا و ناوچه که و ته و او که ری هه ولته فراوانخوازییه کانی تورکیایه، له گه ل ئه وه شدا په یوه ندی نزیکی سادات له گه ل هیزه له بریه کانی تورکیا له سوریا، ده توانیته نه قه ره رووبه پرووی چه ندین ئه نجامی نه خو ازرا و بکاته وه.

٥. سادات سوودمه نده له پشتیوانی به هیزی حکومت و ده سترگه یشتن به سه رچاوه کان، ئه م په یوه ندییه نزیکه ش

٢٠. علاء حلي: صناعة المرتزقة لا تتعطل: تركيا
تصدّر سورين إلى النيجر. (https://al-akhbar.com/Syria/٣٨٢٠٩٦/com/21.Matt Powers: Making Sense of
SADAT, Turkey's Private Military
(https://warontherocks.com/making-
sense-of-sadat-turkeys-private-military-
company/)
٢١. Matt Powers: Making Sense of
SADAT, Turkey's Private Military
(https://warontherocks.com/making-
sense-of-sadat-turkeys-private-military-
company/)
٢٢. تركيا تزيد نفوذها الأمني في النيجر على وقع
التنافس في الساحل الأفريقي
(https://www.asbab.com)
٢٣. تركيا تزيد نفوذها الأمني في النيجر على وقع
التنافس في الساحل الأفريقي
(https://www.asbab.com)
٢٤. تركيا تزيد نفوذها الأمني في النيجر على وقع
التنافس في الساحل الأفريقي
(https://www.asbab.com)
٢٥. تركيا تزيد نفوذها الأمني في النيجر على وقع
التنافس في الساحل الأفريقي
(https://www.asbab.com)
٢٦. جوان محمد: شركة "سادات SADAT"
هدف التأسيس ودورها الخفي؟
(https://ronahi.net)
٢٧. جوان محمد: شركة "سادات SADAT"
هدف التأسيس ودورها الخفي؟
(https://ronahi.net)
٢٨. سارة عبدالعزيز: جيش الظل: ماذا تفعل
شركة "سادات" التركية في الصراعات؟
(https://arabwall.com)
٢٩. أماني السروجي: القوة الصلبة لتركيا في
إفريقيا: دور شركة «سادات» للاستشارات
الدفاعية في النيجر
https://shafcenter.org)
٣٠. تركيا تنشر مئات المرتزقة في النيجر لحماية
مصالحها الاستراتيجية. (https://www.agenzianova.com/ar/news/niger-la-
- /com/sadat-defense-inc-turkeys-pmc
٨. شركة سادات التركية.. بين فكي الاتهامات
وحلم الكونفدرالية الإسلامية. (https://www.noonpost.com/٤٦٣١٢/)
٩. سادات التركية شركة دفاعية تدعم أردوغان
وتقلق إسرائيل وتحبط الانقلابات
www.alestiklal.net/ar/article/shrksadat
(altwkyhqwhhaelhfyyardwghan)
١٠. محمد نور الدين: بلاك ووتر التركية:
لإردوغان أيضاً... جيش سري - (https://al-337715/akhbar.com/World
١١. حسني محلي: أردوغان يتوعد الخصوم
والمعارضة تتخوف من حرب أهلية
(https://www.almayadeen.net)
١٢. هل يُمكن لشركة "سادات" الأمنية أن تُعيد
سيناريو "تمرد فاغنر" الروسي في تركيا؟
(https://www.raialyoum.com)
١٣. حسني محلي: أردوغان يتوعد الخصوم
والمعارضة تتخوف من حرب أهلية
(https://www.almayadeen.net/articles)
١٤. محمد نورالدين: بلاك ووتر التركية:
لإردوغان أيضاً... جيش سري - (https://al-337715/akhbar.com/World
١٥. حسني محلي: أردوغان يتوعد الخصوم
والمعارضة تتخوف من حرب أهلية
(https://www.almayadeen.net)
١٦. شركة سادات الأمنية تكشف عن عدد
الدول الأجنبية التي تعاملت معها
(https://www.zamanarabic.com)
١٧. شركة السادات الدولية للاستشارات
الدفاعية
(https://www.mena-researchcenter.org)
١٨. جوان محمد: شركة "سادات SADAT"
هدف التأسيس ودورها الخفي؟
(https://ronahi.net)
١٩. علاء حلي: صناعة المرتزقة لا تتعطل: تركيا
تصدّر سورين إلى النيجر. (https://al-akhbar.com/Syria/٣٨٢٠٩٦/com/)

- turchia-schiera-centinaia-di-mercenari-
 (/per-tutelare-gli-interessi-strategici
 ٣١.تركيا تنشر مئات المرتزقة في النيجر لحماية
 مصالحها الاستراتيجية (https://www.agenzia
 novacom/ar/news/niger-la-
 turchia-schiera-centinaia-di-mercenari-
 (/per-tutelare-gli-interessi-strategici
 ٣٢. Lekolin, Roj Peşmergeleri'ni SADAT.
 Eğitti!, https://www.lekolin.org/
 roj-pesmergelerini-sadat-egitti-ozel-
 ١٩,١١,٢٠٢٠./١-haber
 ٣٣. (https://rojnews.news/ar/?p)=٥٥٥٧٩.
 ٣٤. تقرير: شركة سادات تشرف على تدريب
 قوات كولان وبيشمركة روج (https://rojnews.
 (https://rojnews.com/news/ar/?p)=٥٥٥٧٩).
 ٣٥. تقرير: شركة سادات تشرف على تدريب
 قوات كولان وبيشمركة روج (https://rojnews.
 (https://rojnews.com/news/ar/?p)=٥٥٥٧٩).
 ٣٦. من هي شركة "سادات" التركية
 المساعد الرسمي لتدخل أردوغان في ليبيا ؟
 (https://www.mc-doualiya.com)
 ٣٧. "سادات" العسكرية.. أدوار مشبوهة وذراع
 تركية في ٢٠ دولة
 (https://www.alarabiya.net)
 ٣٨. "سادات" العسكرية.. أدوار مشبوهة وذراع
 تركية في ٢٠ دولة
 (https://www.alarabiya.net)

وهرزنامه‌ی
تورکیاناسی

تورکيا له ئالۆزىيەکانى رۆژهه لاتى ناوه راستدا

"جهنگى ئيسرائيل بهرانبهر به حماسو حيزبوللا به نمونه"

د. جهليل عومهر على

به رايى

تورکيا به هۆى پيڭگه جيوپۆله تىکو و توانا مرۆي و سه ربازى و ئابوريه كانىيه وه يه كيكه له گرنگترين دهوله ته به هيژه كانى خورهه لاتى ناوه راست، به تپه پيوونى ميژووى دروستبوونى ئەم دهوله ته له سالى (۱۹۲۳) هه تا ئىستا په يوه ندىيه كانى له گه له دهوله ته كانى ئەم ناوچه يه له هه لكشان و داكشانىكى به رده و امدا بووه و هه ر پرسیك له ناوچه كه هاتبیته ئاراوه و په يوه ندىي راسته و خو و ناراسته و خو ي به تورکيا وه هه بوویت، هه و لیداوه رۆلئىكى به هيژو كاراي تيدا بگيرپت، به تايبهت نه و پرسانه ي راسته و خو نه گه رى كارىگه ريان له سه ر پيڭگه و هيژى نه نقه ره هه يه.

هه ندىك له هۆكارى ناوخۆيى و ده ره كى بوون به سه ره تاي خالى و ده رچه رخان له سياسه تى تورکيا به رووى خورهه لاتى ناوه راستدا، به تايبهت كاتىك پارتى دادو گه شه پيدان (ئاكپارتى) به رابه رايه تى ره جه ب ته يب نه ردوغان گه يشته لوتكه ي ده سه لات به پاشخانئىكى ئيسلامىيه وه و هه و ئى دووباره پيناسه كردنه وه ي سياسه ت و ئاراسته ي تورکيا ي دا بهرانبهر به ده وله ت و نه ته وه و كۆمه لگه كانى ئەم ناوچه يه، ههروه ها نه و گۆرانا نه ي له م ناوچه يه دا هاتنه ئاراوه، به تايبهت پاش داگيركردنى عىراق له سالى (۲۰۰۳) له لايه ن ويلايه ته يه كگرتووه كانى ئەمريكا وه و پاشهاته كانى دواى خو ي له خورهه لاتى ناوه راست، ئەمه يش به روونى له ديدى وه زيرى پيشووى ده ره وه ي تورکيا (ئه حمه د داود ئوغللو) و كتيب به ناوبانگه كه يدا (قولايى ستراتىژى؛ رۆلئى تورکيا له گۆره پانى نيوده وله تيدا) (۱) ده ركه وت.

ئاماده گى تورکيا و چالاكىيه كانى له چه ندين پرسى گرنكى ناوچه كه دا به ده ركه وت،

سوریا)، دووهمیان نیمچه دورگه ی عه ره بی له گه لیدا (ئوردن و لوبنان و میسر)، سییه میان دهوله تانی نه نجومه نی هاریکاری که نداو، چواره میان دهوله تانی باکووری نه فریقا (٢).

به هوی نه و بارودوخه ی له م سالانه ی پیشوودا له خوره لاتی ناوه راستدا هاتووته نارواه، ههروه ها نه و ئالنگاری و پرسانه ی رویانداوه له ولاتانی ناوچه که دا، تورکیا نه ی توانیوه خوی به دوو برگریت و رولیبینیوه له سی سیناریوی جیاوازدا، نه وانیش بریتین له:

١- به کارهینانی هیزی سه ریزی تورکیا، به واتای زیاتر پشتبه ستن به سوپا له سیاستی دهره وه له ناوچه که وه دامه زانندی بنکه ی سه ریزیدا، وه که نه وه ی له هه ریکی کوردستان و عیراق و خورئاوای کوردستان و سوریا کردوو یه تی (٣).

٢- ته به نیکردنی رولی گه شه پیدانی تورکیا، پشتبه ست به هاوکاری ئابووری و پررژه هاوبه شه کان له گه ل دهوله تانی ناوچه که دا، نه مهیش وه که پررژه ی پنگه ی گه شه پیدان (٤).

٣- نه گه ری پاشه کشه ی رولی تورکیا به هوی سه رنه که وتنی له به ستنی هاوپه یمانی سه ریزی و نه منی، یاخود بینینی رولی هه ریمی به رچاو، که پشتبه ست بیت به هاوکاری ئابووری و باشکردنی بارودوخی سیاسی و ئابووری؛ چ ناوخیی یاخود دهره کی بیت.

به تابهت پرسی کوردو دهوله تی عیراق و پاشان مملانی عه ره بو ئیسرائیل و به رنامه ی نه تومی ئیران، یاخود خسته پرووی تورکیا وه که نمونه یه که له ناوچه که پاش جولانه وه گه لیه کان (به هاری عه ره بی) و دوا جاریش هه لگی رسانی جه نگی ئیسرائیل- حماس (حرکه المقاومة الاسلامیة) و دواتریش ته شه نه کردن و فراوانبوونی جه نکه که وه سه ره لسانی جه نگی "ئیسرائیل- حیزبولل" له لوبنان و نه و ئاینده ناروونه ی پرووی له ناوچه که وه جه مان کردوو.

قولایی نه نقره له خوره لاتی ناوه راست

به گه رانه وه بو جیه جیکردنی تیوری "قولایی ستراتیژی"، که گریمانه ی نه وه ده کات تورکیا ده که ویتته ناوچه رگه ی گو ماوی جوگرافیای کولتوویری (geocultural basins) وه که خوره لاتی ناوه راست و جهانی ئیسلامی و خورئاوا. پاشان به پی نه م تیوره، تورکیا ناتوانیت بییت به هیژکی هه ری و نه کته ریکی سه ره کی (pivotal actor) له ناوچه که، نه گه ره په یوه ندییه کی باشی له گه ل چوارده ورو هاوسیکانیدا نه بیت. لیره وه گرنگی بازنه ی خوره لاتی ناوه راست دهره که ویت، که تورکیا په یوه ندییه کانی تییدا دابه شکردوو به سه ر چوار ناوچه ی جوگرافی ته واودا، که یه که میان بریتیه دهوله تانی دراوسی نیک (عیراق و

یه که م: هه لویستی تورکیا بهرانبه ره به جهنگی ئیسرائیل - غه ززه و لیکه وته کانی پیش هیرشه که ی بزوتنه وهی حه ماس له (۷) ی تشرینی یه که می (۲۰۲۳)، تورکیا له سه روبه ندی ناشتبوونه وهو لیکتیگه یشتن و چاره سه رکردنی ناکوکییه کانی بوو له گه ل ئیسرائیلدا، گفتوگو یانده کرد له سه ر نه گه ری پیشخستنی په یوه نندیه کانیا، به تایبته پاش سهردانی سهروکی ئیسرائیل (ئیسحاق هرتسوغ) بو تورکیا له سالی (۲۰۲۲)، نه مهش یه که م سهردانی بهرپرسانی بالای ئیسرائیل بووه بو ئه نقره له سالی (۲۰۰۸) هوه. پاشان چاوپیکه وتنی سهروککوماری تورکیا (ره جهب ته یب نه ردوغان) و سهروکوه زیرانی ئیسرائیل (بنیامین ناتانیا هو) له نه ته وه یه کگرتووه کان له نیورک له ئیلوولی (۲۰۲۳). له کاتی خویدا وا چاوه پروانده کرا که هه ردوولا په ریه کی نوئ له په یوه نندیه کانیا هه لبدنه وه، به تایبته پاش ئه و ئالوزیانه ی که هاتنه مهیدانه وه، دوا ی هیرشی ئیسرائیل بو سهر که شتییه کی هاوکاریی تورکیا بو کهرتی غه ززه له سالی (۲۰۱۰)، که بوو به هوی کوژرانی ژماره یه ک چالا کوانی مروی تورکی (۵).

یه که م: هه لویستی تورکیا بهرانبه ره به جهنگی ئیسرائیل - غه ززه و لیکه وته کانی پیش هیرشه که ی بزوتنه وهی حه ماس له (۷) ی تشرینی یه که می (۲۰۲۳)، تورکیا له سه روبه ندی ناشتبوونه وهو لیکتیگه یشتن و چاره سه رکردنی ناکوکییه کانی بوو له گه ل ئیسرائیلدا، گفتوگو یانده کرد له سه ر نه گه ری پیشخستنی په یوه نندیه کانیا، به تایبته پاش سهردانی سهروکی ئیسرائیل (ئیسحاق هرتسوغ) بو تورکیا له سالی (۲۰۲۲)، نه مهش یه که م سهردانی بهرپرسانی بالای ئیسرائیل بووه بو ئه نقره له سالی (۲۰۰۸) هوه. پاشان چاوپیکه وتنی سهروککوماری تورکیا (ره جهب ته یب نه ردوغان) و سهروکوه زیرانی ئیسرائیل (بنیامین ناتانیا هو) له نه ته وه یه کگرتووه کان له نیورک له ئیلوولی (۲۰۲۳). له کاتی خویدا وا چاوه پروانده کرا که هه ردوولا په ریه کی نوئ له په یوه نندیه کانیا هه لبدنه وه، به تایبته پاش ئه و ئالوزیانه ی که هاتنه مهیدانه وه، دوا ی هیرشی ئیسرائیل بو سهر که شتییه کی هاوکاریی تورکیا بو کهرتی غه ززه له سالی (۲۰۱۰)، که بوو به هوی کوژرانی ژماره یه ک چالا کوانی مروی تورکی (۵).

هه ماسدا هه یه تی، له لایه کی تره وه هه وئی ناشتبوونه وهی له گه ل ئیسرائیلدا، که خه ریکبوو به نه نجام ده گه یشت. له سه رته ای جهنگه که دا تورکیا هه نگاوه کانی حساببوکراو بوون و نه یده ویست زیان به په یوه نندیه کانی له گه ل ئیسرائیلدا بگه یه نیت و به هوی نه مه یشه وه بهرزه وه نندیه کانی له خوره لاتی ناوه راست و په یوه نندیه کانی له گه ل خوژناوادا بکه ویتنه مه ترسییه وه. ناتوانریت ناکوکی نیوان ئیسرائیل و تورکیا به درپژایی سالانی پیشوو جیابکریتته وه له گه شه کردن و نزیکبوونه وهی ره جهب ته یب نه ردوغان؛ سهروککوماری تورکیا و بزوتنه وهی حه ماس، ده کریت خویندنه وهی نزیکبوونه وهی تورکیا بهراوردبکریت به هه مان بری دورکه وتنه وه له ئیسرائیل. ههروهک چون نزیکبوونه وه له حه ماس ته نها په یوه ست نییه به بهرزه وه نندیه کانی تورکیا وه، به لکو نزیکی ئایدولوزی نیوان نه ردوغان و بزوتنه وهی حه ماس ناکریت پشتگو یبخریت، نه مه یش ته نها نابه ستریتته وه به وهی نه ردوغان سهیری حه ماس ناکات به وهی بزوتنه وه یه کی تیرورستییه، به لکو کار گه یشتووه ته نه وهی ته به نیی ئایدولوزیای حه ماسیش بکات، ههروهک چون له سالی (۲۰۱۷) نه ردوغان ده قیک له میساقی دامه زراندنی حه ماسی هینایه وه، که باس له له ناویردنی ئیسرائیل دهکات و له سالی

کرده وه که "هه و له کانی تورکیا به بن پچران به رده و امده بن بو کۆتاییمینان به کاره ساته مرۆیه به رده و امه کان له غه ززه" (٦).

سه ره پای نه مانه یش، پیویسته نامازه به وه بدهین که حه ماس له تورکیا نوسینگه ی تایبته به خۆیان هه یه - له گه ل نه وه ی شوینه کانیان نه زانراوه، - به لام جو له کانی حه ماس له تورکیا ئاشکرا و فه رمین، به راده یه ک له سالی (٢٠١٥) وه جهاد یاغور؛ یه کپک له نه ندامانی حه ماس، که رۆلی له رفاندنی سه ربازنیکی ئیسرائیل هه بوو به ناوی (نحشون واکسمان)، نوینه ری بزوتنه وه ی حه ماسه له لای حکومه تی تورکیا. به پی ناوه ندی "مائیر نه میت" بو زانیاریه هه وائلگری و تیرۆرستییه کان، جهاد یاغور وه ک نه لقه ی په یوه ندییه کانی نیوان حه ماس و حکومه تی نه نقه ره وه ده زگای هه وائلگری نیشتمانی تورکیا (میت) کارده کات. هه ره وه ک چۆن نه ردوغان کۆبوونه وه ی ئاشکرا له گه ل سه ره کرده کانی حه ماسدا ده کات، دوا کۆبوونه وه یشیان له ته مموزی (٢٠٢٣) بووه. ته نانه ت له سالی (٢٠٢٠) ره گه زنامه ی تورکی دابوو به ئیسماعیل هه نیه، پیش نه وه ی له تارانی پایته ختی ئیران له ریکه وتی (٣١) ی ته مموزی (٢٠٢٣) بکوژیت، هه ره وه پاسپۆرتی به خشیوه به جیگره که ی (سالح عارور) پیش پاکتاوکردنی (اغتیا) (٧).

ناکریت نزیکی کبونه وه ی نه ردوغان و حه ماس ته نه ا له رووی ئایدۆلۆژییه وه

دواتریشدا ئیسرائیلی تۆمه تبارکرد به تاوانی "له ناو بردنی به کۆمه لی کولتوری"، هه ره وه ها رایگه یانده که سیاسه تی ئیسرائیل "مه ترسی که متر نییه له وه له ناو بردنه ی جووه کان روو به رووی بوونه وه له ماوه ی جهنگی جهانی دووهدا".

پاش هیرشی ئیسرائیل بو سه ره غه ززه، ره جهبه ته یب نه ردوغان؛ سه رۆککۆماری تورکیا، سه رکۆنه ی کۆمه لکۆژییه زۆره کانی ئیسرائیل و په ره چه کرداره لاوازه کانی خۆرئاوای کرد. راسته و خویش هاکان فیدان؛ وه زیری دهره وه ی تورکیا، جو له یه کی دیبلۆماسی چالاکی کرد، به مه به ستی رنگری له فراوانی وونی کرده سه ربازییه کانی ئیسرائیل و سنووردارکردنی قه باره ی زیانه کان له که رتی غه ززه.

هه ره وه ها له کۆنگره یه کی رۆژنامه وانیدا، که له به یروتی پایته ختی لوبنان سازدرا، فیدان گوتی: "هیزه هه ژموونگه راکانی زال به سه ره راگه یانده کانه وه، ماوه یه کی زۆره سه روشتی گرفتی نیوان ئیسرائیل و فه له ستینیان له بیبری جهان بر دووه ته وه، ئیستایش کاتی دانانی سنووریکه بویان". نامازه ی به وه یش دا که "ئیستا کاتی نه وه یه کۆمه لگه ی نیوده و له تی هه نگاوی جددی بنیت به ره وه چاره سه ری دووده و له تی و دروستکردنی ده و له تی فه له ستین به گوپره ی سنوری سالی (١٩٦٧) و پایته خته که ی قودس بیت". وه زیری دهره وه ی تورکیا جه ختی له وه یش

١. نه نقره پالپشتیه کی فراوانی نییه له کۆمه لگهی لوبنانیدا، هه ر بۆیه ناتوانیت نه و پۆله بگپۆیت که به گرنگیده زانیت. ب. نه و که سایه تیایانه ی له لوبنان هاوسۆز و پشتیوانی سیاسی ته کانی تورکیان، خاوه نی پیگه یه کی سیاسی گه وره و گرنگ نین له م ده و له ته دا، هه ر بۆیه تورکیا ناتوانیت به ربه ره کانپێ ئێران بکات، چونکه ئێران پشیه یه کی قووی له لوبنان هه یه و هیچ هیژیکێ تر نه یه توانیوه به ربه ره کانپێ بکات.

تورکیا په یوه ندییه کانی له گه ل خۆره لاتێ ناوه راستدا دابه شکردوه به سه ره ده و له تانی دراوسی نزیك (عێراق و سوریا)، نیمچه دورگه ی عه ره بی له گه لیدا (ئوردن و لوبنان و میسر)، ده و له تانی نه نجومه ی هاریکاری که نداوو ده و له تانی باکوری نه فریقا.

هه ر له به ر نه م هۆکاره تورکیا له لایه که وه پشتیوانییه کی ئاشکرا و پروونی نییه بۆ حیزبوللای لوبنانی و ئێران، به لام له لایه کی تره وه داوای کۆتایه پینان به جه نگی ئیسراییلی ده کات. له کاتی کدا نه نقره به توندی داوای کۆتایه پینانی ده سترژیه کانی ئیسراییل ده کات له که رتی غه ززه، له هه مان ساته وه ختدا به

تیبگه یین، به لکو لایه نیکی دیکه یشی هه یه. له سه رده می نه ردۆغاندا سیاسه تی تورکیا به پروونی گۆپانکاری به سه ردا هاتوو به رانه به ر به ئیسراییل، نه مه ش به ته وای جیاوازه له پێش نه ردۆغان، له به ر دوو هۆکار (٨):

١- باوه پروونی نه ردۆغان به شه رعیه تی چه ماس وه ک نه کته ریکی فه له ستینی، که شایسته ی به رده و امبوونه. نه مه ش وه ک نه نجامیکی سروشتی نزیکو وونه وه له گه ل کۆمه له ی برایانی مسولمان (اخوان المسلمین).

٢- پرسی فه له ستین نه ردۆغانی وه ک رابه ریکی هه ریعی ناساندو نه مه ش له هه لپژاردنه کانی تورکیا وه ک ئامرازیکێ بانگه شه ی هه لپژاردن به کاره یناوه.

دووهم: جه نگی ئیسراییل دژی حیزبوللای لوبنان

سیاسه تی تورکیا له لوبنان به ده ر نییه له و سیاسه ته ی که به رانه به ر به جه نگی ئیسراییل و غه ززه و بزوتنه وه ی چه ماس هه یه تی. له گه ل نه وه ی لوبنان بۆ تورکیا هاوشیوه ی غه ززه نییه، له به ر نه وه ی هیژگه لیکێ تری وه ک ئێران و سعودیه و ئیمارات پۆلیان له م ده و له ته دا فراوان و کاریگه ره، به لام تورکیا وه ک هیژیکێ نیوده و له تی هه و ئی هه ژموون و کاریگه ری هه یه له سه ر هاوکیشه کانی نه م ده و له ته، به لام رۆبه پرووی کۆمه لیک به ربه ست ده بیته وه، له وانه:

رۆلئیکی ئالۆزو پر مه ترسی کردوو، ئەم رۆلەیش تەنھا پەيوهست نىيە بە ويستە هەرمىيەکانىيەوه، بە لکو بە شىكى پەيوه ندى بە و کيپرکى دىژەوه هەيه که له گەل ئيسرائيل و ئيراندا هەيه تى.

کۆى ئەو دلەپراوکی و مه ترسيانەى رەجەب تەيب ئەردۇغان هەيه تى و له دانيشتى نائاسايى و داخراوى پەرلەمانى تورکيا باسيليۆه کرا و ئاشکرايوون، برىتييه له ئايندهى پرۆژەى تورکيا له ناوچه که و ئەو جەنگەى به وه کالهت که ئەکتەرى جياواز جياواز له لوبنان و سوريا و عىراق و يەمەن بە شدارن تىيدا و هەپەشەى فراوانبوونى هەيه و ئابلقەى سنوورى باشورى تورکيايان داوه، ئەمهيش راسته و خو هەپەشە له ئاسايشى نەته وهىى تورکيا دەکات و پىويستى به پلانئىكى تۆکمەى ئەنقەرە هەيه، که زياتر نەرمىبنوئىت بۆ مامەلە کردن له گەل ئەو بارودۆخه نوئيهى هاتوو ته ئاراو (۱۰).

ئەو پەيوه ندىيه ئالۆزهى نيوان تورکيا و حيزبوللا؛ ئەنقەرە ناچار دەکات به شيوهيه کى ورد مامەلە له گەل ئەو حيزبه دا بکات له سايهى ئەو پيشهاتانەى له ناوچه که دا هاتوونه ته ئاراو، به تايهت پاش دەستدرئىيه کانى ئيسرائيل بۆ سەر لوبنان و کوزرانى حەسەن نەسروللا، هەر بۆيه دەکرت ئايندهى پەيوه ندىيه کانى تورکيا و حيزبوللا له دوو سينارىؤدا کورتبکەينه وه (۱۱):

زمانئىكى جياواز له هيرشه کانى ئيسرائيل دەدويت له لوبنان دژى حيزبوللا، به تايهت پاش له ناوبردى ئەمىندارى گشتى ئەو حيزبه (حسن نصر الله) له ئەيلوولى ئەمسالدا، ئەمهش پىچه وانەى هەلوئىسته کانى بوو کاتيک ئيسماعيل هەنيه؛ سەرۆكى مه کته بى سياسى بزوئنه وهى حەماس، له ئيران کوزرا (۹).

پەيوه ندىى نيوان تورکيا و حيزبوللا پيش شەپى ناوخۆى سوريا له ناستىكى خراپدا نەبوو، بەلام پاش جەنگى ناوخۆى سوريا و پشتيوانى ئەم حيزبه بۆ حکومه تى سوريا بە شدارىکردنى له و جەنگانەى دژى ئۆپۆزسيۆنى چه کدارىى سوريا بوون، که له هەمان کاتدا ئەم هيزانه هاوپه يمانى تورکيان و بە شىک له سەرکرده کانيان هەتا ئىستاش له و ولاته نيشته جيئ و پشتيوانى سەربازى و مروئى دەکرتن، تىروانىنى تورکيا بۆ حيزبوللا گۆرپانى ريشەيى به سەردا هاتوو، هەر ئەمه شه گۆرپانکارىى له سياسەت و رۆلئى ئەم دەوله تەى به رانبەر به جەنگى ئيسرائيل دژى ئەم حيزبه به روون و ئاشکرايى دروستکردوو.

به درئىزايى چەند دهيه يه ي پيشوو ئەنقەرە هەولئى سنوردارکردنى هەژموونى ئىرانى داوه له ناوچه که دا، له گەل پاراستنى پەيوه ندىيه کى ئالۆز له نيوان خوئى و حيزبوللاى سەر به ئىران، بەلام دواى راگە ياندى جەنگى ئيسرائيل دژى حيزبوللا، تورکيا ئاماده کارىى بۆ

تورکیا رۆژی پینجشه مه؛ (٢٥) ی تشرینی یه که می (٢٠٢٤) رایگه یاند که بنیامین ناتانیا هوو ئه و حکومته ته جه نگییه ی سه ره شتییده کات، گه وره ترین به ره ستن له به رده م ناشتی ناوچه ییدا. له راگه یه نراوه که دا ئامازه به وه دراوه که جینگه ی سه رسورمان نییه حکومتی ئیسرائیل تورکیا و نه ته وه یه کگرتوو ه کان بکاته ئامانج (١٢)، ئه مه ییش وه ک پشتیوانییه ک بو حیزبوللا لیکده درئته وه.

سیناریۆکانی: به کاره پنانی هیزی سه ربازی تورکیا، ته به نیکردنی رۆژی گه شه پیدانی تورکیا پشتبه ست به هاوکاری داری، ئه گه ری پاشه کشه ی رۆژی نه نقه ره به هۆی سه رنه که وتی له به ستنی هاوپه یمانی سه ربازی و ئه منییه وه، ئامازهن بو رۆژی تورکیا له خوهره لاتی ناوه پراست.

سیناریۆی دووهم: دژایه تیکردنی ناشکرای حیزبوللا له وانه یه تورکیا رینگه ی دژ به حیزبوللا هه لئبژئیت له رپی به یاننامه و لیدوانه فه رمییه کانی سه رۆککۆماری تورکیا یا خود وه زیرانی حکومته ته که یه وه، به تایبه ت هاکان فیدانی وه زیری دهره وه و دژی هه ر هیرشیک بپت حیزبوللا

سیناریۆی یه که م: پشتیوانییه کی ناراسته وخۆی حیزبوللا له وانه یه تورکیا هه لئوستیکی هه تا راده یه ک بیلایه ن بگرتبه ره، کاتییک حیزبوللا هیرشده کاته سه ر ته لئه بیب. له کاتییکدا ره خنه ده گریت له هیرشی ئیسرائیل بو سه ر لوبنان، ئه مه ییش به وه ده خوینرته وه که پشتیوانییه کی ناراسته وخۆی حیزبوللا یه له کرده وه کانیدا دژی ئیسرائیل، به به لگه ی ئه وه ی جه نگی ئیسرائیل دژی غه ززه و فراوانبوونی هه ریمی جه نکه که نه نقه ره و حیزبوللا هه تا راده یه ک ده خاته یه ک به ره وه. ره نکه رۆژانی داهاوو بیرۆکه ی به شداری سوپای تورکیا له هیزه کانی ناشتیپاریزی نه ته وه یه کگرتوو ه کان (یونیفیل) به پینته ئاراهه و بلاوه یانپیکریت له سه ر سنوری ئیسرائیل-لوبنان وه ک ناوچه یه کی له چه کداملراوی نیوان حیزبوللا و سوپای ئیسرائیل، به مه ییش فراوانبوونی جه نگ رابگیریت و به ملیۆنان کۆچه ره له تورکیا وه بگه رنه وه بو ولاتی خویان له سوریا و لوبنان، ئه مه ییش یه کیکه له ئامانجه سیاسییه سه ره کییه کانی ره جه ب ته یب ئه ردوغان به هۆی هه لکشانی گوتاری رقبوونه وه ی تورکه کان له دژی کۆچه ران و قهیرانی نابووری ناوخۆیی تورکیا، به لام گرفت ئه م سیناریۆیه بریتییه له وه ی تورکیا ئه و قورساییه دیلۆماسییه ی له لوبناندا نییه هه تا ئه م رۆله بگپرت. وه زاره تی دهره وه ی

ئه نجام

تورکیا ههست به دلّه پراوکیی زور دهکات له ئه نجامی زیادبوونی قهیران و جهنگو ناکۆکییه کان له ناوچه کهدا، به تایبته کاتیگ له گه ل ئیسرائیلدا قوناغ به قوناغ ناکۆکییه کانیا له هه لکشاندایه. له لایه کی ترهوه، ئه گه ری رودانی جهنگی راسته و خۆی نیوان ئیسرائیل-ئیران و ئه و ناروونیه ی له ئه نجامه کانی ده که ویتته وه. دوا جار ئاشکراده بیته که تورکیا به یه ک شیوه مامه له له گه ل جهنگی ئیسرائیلدا به رانبه ر به غه ززه و حیزبوللاناکات، به لکو له دوو روانگه و به رژه وه ندیی جیاوازه وه لیاند ه پروانیته، ئه مه ش به شیکیان په یه وه سته به قولایی جیاوازی ریشه ی ئایدولۆژی و هه ندیکی تریان په یه وه سته به هاوکیشه ی هیزی هه رتمیه وه. له وانه یه تورکیا راسته و خۆ له جهنگی ئیسرائیل به رانبه ر به غه ززه و لوبناندا رۆلی گه وره و ئاشکرا نه گپرته، به لام شوینه واره کانی ئه م جهنگه کورتنا بیته وه ته نها له سنووریکه به رته سکدا و ئه گه ری به جیه شتی کاریگه ری گه وه ی هه یه له سه ر پیگه و هیزی تورکیا، به تایبته کاتیگ ده بینین له سواریادا هیزه کوردیه کان، به تایبته یه کینه کانی پاراستنی گه ل (یه په گه)، که تورکیا تۆمه تباریانده کات به درێژکراوه ی پارته کرێکارانی کوردسان (یه که که)، هاوسنووورن له گه ل تورکیادا و راسته و خۆ له لایه و ویلاته یه کگرتووه کانی ئه مریکا وه پشتیوانیده کرین. هه روه ها

بیکاته سه ر ئیسرائیل، یا خود گرتنه به ری هه نگا و گه لیگ که هیزی حیزبوللانا پیلا واز بیته به رانبه ر به ئیسرائیل، ئه مه یه له شیوه ی سه رکۆنه ی سه رکرده کانی حیزبوللانا له لایه ن ئه نقه ره و که م پيشاندانی زیانه کانی ئیسرائیل له ئه نجامی کرده سه ر یازیه کانی حیزبوللانا وه. له گه ل ئه وه ی ئه م سیناریۆیه ئه گه ری رودانی لاوازه، به لام به یزیوونی حیزبوللانا ئه گه ری به هیزیوونی هه ژموونی تورکیا زیاد ده کات به رانبه ر به هه ژموونی ئیران، به تایبته ئه گه ر لیسانی حیزبوللانا بیته به هۆی لاوازیوونی درێژخایه نی ئیران و گروپه شیعه هاوپه یمانه کانی، ئه مه یه رپخۆشکه ر ده بیته بو رۆلینیکی زیاتری تورکیا له سواریا و عیراق، به تایبته کاتیگ په جه ب ته یب ئه ردوغان ده یه ویت رۆلی رابه رایه تی جهانی ئیسلامی بینیت و خۆی وه ک پالوهانی فه له ستین پيشانبدات و بانگه شه ی سه رکردیه تی سوننه بکات له ناوچه که دا له رپی سواریا عیراقه وه، به تایبته پاش لاوازکردنی حیزبوللانا وه ک یه که م و به هیترین پشتیوانانی رژیی سواریا شیعی.

په یه وه ندیی تورکیا و هه ماس ته نها له وه دا نییه که ئه ردوغان وه ک گرووپیکی تیرۆریستی سه یری هه ماس ناکات، به لکو کارگه یشتووه به وه ی پشتگیریی ئایدولۆژیای ئه و بزوتنه وه به یه یه ده کات.

٦- احمد درویش، موقف ترکیا من طوفان الأقصى.. تخاذل صادم أم نصرة قدر المستطاع؟!، موقع الجزيرة نيت، على الرابط: <https://www.aljazeera.net>

٧- سارة شريف، المصدر السابق.

٨- نفس المصدر.

٩- غدي قنديل، حرب إسرائيل على حزب الله.. إلى أي الجهات ستنضم تركيا؟، مركز دراسات العربية الأوراسية، على الرابط: [file:///E/](file:///E:/) ستهنته ری.٪٢٠ ليكؤلینه وهی.٪٢٠ نایندهی.٪٢٠ له.٪٢٠١-٦-٢٠٢٤.٪٢٠ په یوه نديم.٪٢٠ کردووه/حرب.٪٢٠ اسرائیل.٪٢٠ علی.٪٢٠ حزب.٪٢٠ الله.٪٢٠ إلى.٪٢٠ أي.٪٢٠ الجهات.٪٢٠ ستنضم.٪٢٠ ترکیا؟.٪٢٠ مرکز.٪٢٠ الدراسات.٪٢٠ العربية.٪٢٠ الأوراسية.html.

١٠- هه مان سه رچاوه.

١١- هه مان سه رچاوه ی پيشوو.

١٢- احمد کارتال، ترکیا: ناتنیا هو و حکومت الحرب الإسرائيلية أكبر عقبة امام السلام الإقليمي، موقع اناضول: على رابط: ترکیا: نتنیا هو و حکومت الحرب الإسرائيلية أكبر عقبة أمام السلام الإقليمي.

نه گهر په یوه نندیبه کانی نیوان تورکیا و ئیسرائیل به ره و ئالؤزیی زیاتر پروات، نه گهری پشتیوانی کردنی په په گه له لایه ن ئیسرائیل وه زیادده بیئت، نه مه یش ده بیئت به هه په شه ی راسته و خوؤ بو سهر ئاسایشی نه ته وه یی تورکیا. سه ره رای هه موو نه مانه، تورکیا سه رکه و توو نه بوو له ئاسایی کردنه وه ی په یوه نندیبه کانی له گه ل ده سه لاتی سو ریادا. هه موو نه مانه یش ده بن به مه ترسی بو سهر به رزه وه نندیبه کانی نه نقه ره له ناوچه که دا.

سه رچاوه کان

١- احمد داود أغلو، العمق الاستراتيجي: دور تركيا في الساحة الدولية، دار العربية للعلوم- بیروت، و مرکز الجزيرة للدراسات- دوحه، الطبعة الثانية، ٢٠١١.

٢- شطاب غایبه، محددات السياسة الخارجية التركية تجاه منطقة الشرق الأوسط، المجلة الجزائرية للأمن والتنمية، جزائر، العدد الثامن، ٢٠١٦، ص ٢٩٧.

٣- نورا فخري أنور، مستقبل الدور التركي في الشرق الأوسط: السيناريوهات المتوقعة ومحددات التحرك المصري، مركز الأهرام للدراسات السياسية والاستراتيجية، على الرابط: <https://acpss.ahram.org.eg/> <https://acpss.ahram.org.eg/News/16583.aspx>.

٤- حيدر نعمة خبيبت، طريق التنمية العراقي فرص تنموية واعدة و تحديات كبيرة، مركز البيان للدراسات والتخطيط، بغداد. ٢٠٢٣.

٥- سارة شريف، ترکیا و حماس.. الأيديولوجيا لوحدها لا تكفي للهيمنة، مركز التركي للدراسات، مصر، على الرابط: <https://nlka.net/archives>. ١٢٣٩٢.

وہرزنامہ
تورکیاناسی

ئەلفوئېي ھاوبەش؛ ھەولېك بۇ يەكخستنى جىھانى تورى

ھونەر عىسا محەمەدئەمىن
خوئىندكارى دكتورا لە زمانى تورى / زانكۆي گازی

پېشەكى

بلاۋبوونە ۋەي تورىكە كان بە سەر ناۋچە يەكى فراۋانى جوگرافى و سىياسىدا بوۋە بە ھۇي سەرھەلدى زارو زمانى جىاواز. ئەو گەلانى كە رابدوۋىيەكى ھاوبەشيان ھەيە، ھەنگاۋدەنېن بۇ داھاتوۋىيەكى ھاوبەش، بۇيە ۋلاتە تورىكىيە كان لە سالى (۱۹۹۱) يەكەم كۆبوونە ۋەي خۇيان لە سەر پىرسى ئەلفوئېي ھاوبەش كىرد. لە دوا كۆبوونە ۋەشيان لە رېنگەي كۆمىسيۇنى ئەلفوئېي ھاوبەشە ۋە لە مسالدا ئەلفوئېي ھاوبەشى تورىكى بە كۆي (۳۴) پىت پەسەندىكرا.

ئەم ئەلفوئېيە بۇ دروستكىردنى سىستەمىكى نوسىنى ھاوبەشە لە نىۋان نەتە ۋە تورىكە كاندا، كە لە جوگرافىاۋ دەۋلەتە جىاوازە كاندا دەژىن. ئەلفوئېي ھاوبەش تەنيا گۆرپى سىستەمى نوسىن نىيە، بەلكو جەخت لە ۋە دەكاتە ۋە كە جىھانى تورىكى خاۋەنى ناسنامە يەكى ھاوبەشە. بە درىژاي مېژوو تورىكە كان ئەلفوئېي جىاوازيان بە كارھىناۋە، بەلام ئەم جۇراۋجۇرىيە يەكگرتوۋى لە نىۋانىندا مسۆگەرنە كىردوۋە. لە ژىر پۇشنايى ئەو ئەزمونە مېژوو پىيانەدا، پىرۇژەي ئەلفوئېي ھاوبەشى تورىكى ۋەك ھەنگاۋىك تەماشادە كىرىت بۇ يەكپىزى لە جىھانى تورىكدا.

ئەلفوئېي ھاوبەشى تورىكى چىيە؟

زمان ئامرازى دەرىپى سۆزۋ بىرى مرۇفە، لە رېنگەي نوسىنە ۋە گىرنگىيە كەي دەردە كەۋىت. نوسىن گىرنگىتەن توخمە بۇ ئاماژەدان بە بوۋنى زمانىك. لە رېي نوسىنە ۋە بەھا كۆلتوۋرىيە كان دەپارزىرېن دەگوازىرنە ۋە بۇ نەۋە كانى داھاتوو. توخى سەرەكى نوسىنىش ئەلفوئېيە. لە ئەلفوئېي ۋشە ۋ رستە دروستدە كىرىت، ئەمەش دەپىت بە پردى پەيوەندى لە نىۋان مرۇفە كاندا(۱).

وینه ی ئەلفوبی ئه هاوبه شی تورکی

سه چاوه:

<https://gdh.digital/34-harfli-ortak-turk-alfabesi-harfleri-nedir-ortak-turk-alfabesi-ile-ilgili-yapilan-toplantilar-127440>

تورکه کان که ئەلفوبی گۆکتورک، ئویگور، عەرهبی، کریلی و لاتینیان به کارهیناوه، له ئیستاشدا بابەتی ئەلفوبی هاوبه شی تورکی بووه به رۆژه ئیکی گرنگ له ولاتانی

له جیهاندا زمانه کان خاوهنی ئەلفوبی تایبەت به خۆیانن. هەندیک له زمانه کانیش چەندین جار ئەلفوبییان گۆرانکاری به سەردا هاتوووه. بۆ نموونه

دهکات. پهره پیدانی "ئه لفویبی هاوبه شی تورکی"، پهره به لیکتیگه یشتن و هاوکاربی یه کتر دهدات له نیوان گه لانی تورکو له هه مان کاتدا میراتی زمانه وانینیان ده پارژیت (۲).

ئه لفویبی هاوبه شی له (۲۹) پیتی ئه لفویبی کۆماری تورکیا و پیته کانی، Ñ، Q، ʒ، X (U) له زاراهوی هاوچه رخه تورکییه کان پیکهاتووه. ئه و ولاتانه ی که سوود له ئه لفویبی هاوبه شی تورکی وهرده گرن، بریتین له تورکیا، نازهرایجان، کازاخستان، قیرغیزستان، ته ته رستان، قوبرسی تورکی باکوورو ئۆزبه کستان (۳).

پرسی ئه لفویبی هاوبه شی له که یه وه ده ستیپیکردوو؟

بناغه ی پرسی ئه لفویبی هاوبه شی له کۆنگره ی زمانی تورکی دانرا، که له سائی (۱۹۹۱) له باکو به رپوه چوو. لیره دا برپاردرا ئه و ئه لفویبییه ی که جهانی تورکی خو ی له سه ر بونیاد بنییت، ئه لفویبی تورکی؛ ئه لفویبی لاتینی بییت. یه که م هه نگاو به ره و ئامانجی ئه لفویبی هاوبه شی له لایه ن کۆماری تورکیا وه ده ستیپیکردو پشتیوانی بو ئه م هه نگاو له هه موو ده وله تانی تورک چاوه روانده کرا. ئیستا ولاتانی تورک وه ک کۆماری تورکیا و نازهرایجان و کۆماری قوبرسی تورکی باکوور ئیستا ئه لفویبی لاتینی به کارده هیئن. پیکهاته تورکه کانی دانیشتووی کازاخستان، قیرغیزستان، ئۆزبه کستان، تورکستان و تورکمانستان،

جهانی تورکیدا، ئه م جهانه ش پیکهاتووه له ولاتانی "تورکیا، نازهرایجان، کازاخستان، قیرغیزستان، ته ته رستان، قوبرسی تورکی باکوورو ئۆزبه کستان".

کۆمیسسیونی هاوبه شی ئه لفویبی جهانی تورکیا به هه ماهه نگی له گه ل ئه کادیمیای تورکی و دامه زراوه ی زمانی تورکیدا له (۹-۱۱) ی نه یلوولی (۲۰۲۴)، سییه مین کۆبوونه وه ی خو ی له "باکو" ی پایته ختی نازهرایجان کرد. له م دیداره گرن گه دا، نه ندامانی کۆمیسسیون به فه رمی له گه ل ده وله تانی تورکیدا کۆبوونه وه. ئامانجی سه ره کبی کۆبوونه وه که بریتی بوو له پهره پیدان به ئه لفویبییه کی هاوبه شی بو زمانه تورکییه کان. به سوود هه رگرتن له و زانیاری و نه زمونه ی که له ئه نجامی دوو سال کاری هاوبه شدا به ده سه تاتوون. له میانی کۆبوونه وه که دا، به شیوه یه کی گشتگیر پیدا چوونه وه به پرۆزه ی "ئه لفویبی هاوبه شی تورکی" کرا. ئه م ئه لفویبییه له سه ر بنه مای لاتینییه. کۆمیسسیون گفتوگو ی وردی کردو برپاری پیویستی سه باره ت به و پرسانه ی که پیویست بوو له م پرۆزه ئه لفویبییه دا باشتریکرین، ده رکردوو. له ئه نجامدا له سه ر "ئه لفویبی هاوبه شی تورکی"، که له (۳۴) پیت پیکهاتووه، ریککه وتن کرا. هه ر پیتیک نامازه به فونییی جیاواز ده کات له زمانه تورکییه کاندای کۆتایهاتی سه رکه وتوانه ی ئه م دیداره نوینه رایه تی ساتیکی میژوویی بو ده وله ته تورکه کان

به خیرایی جیبه جیبکریت، ده توانریت سه چاوه بنوسریت و به رهه میک به رهه مپیتریت که هه موو پیکهاته ی ولاته تورکیه کان بتوانن بیخوننه وه و لیتیبگه ن.

سه بارهت به ئەلفویبی هاوبه ش، نوسه رو زماناسه ناوداره کانی تورک له سالی (۲۰۲۰) دا کتیبکیان نوسی به ناوی "ئەلفویبی هاوبه ش له جهانی تورکیدا؛ به کارهینان، به دوادا چوون و پینشیار"، له م کتیبه دا پ. د. ئوکان یه شیلوت (Prof. Dr. Okan Yeşilot) و نوسه ره کانی تر ئامازه بیان به چه ندین بابته تی گرنگی په یوه ست به ئەلفویبی هاوبه شه وه داوه. یه کیک له م نوسه رانه زماناسی به ناوبانگی تورک؛ ئەحمەد بیجان ئەرجیلاسونه (Ahmet Bican) (Ercilasun)، بابته که ی له ژیر ناویشانی "کیشه ی ئەلفویبی له جهانی تورکیدا و ئەو پره نسیپانه ی که ده بیت له گوپینی ئەلفویبیدا په یرو بکرین"، بابته تیکی تر به ناویشانی "ئەلفویبی هاوبه ش؛ زمانی هاوبه ش له جهانی تورکیدا"، "نویرین پیشه اته کان و گه ران به دوای چاره سه ردا له سه ر په سه ندکردنی ئەلفویبی لاتینی هاوبه شی تورکی له ولاتانی تورکدا" له لایه ن ته یمور کۆجانوغلوه وه (Timur Kocaoğlu) نوسراوه. بابته تی "پرسی زمانی هاوبه ش بۆ گفوتوگو له جهانی تورکیدا" له لایه ن عه بدولر په سول ئیسا کوفه وه (Abdrasul Isakov) ئامازه پیندراوه (۶).

هیشتا دوورن له م برپاره. ئەو ئەلفویبییه جیاوازه ی که به کارهینران، جیاوازی له نیوان تورکه کاندایا دروستده که ن (۴). لیره وه رۆشنییرانی تورک به رده وام هه وئی ئەوه بیان داوه رینگه چاره یه ک بدۆزنه وه بۆ یه کخستی ولاتانی تورک. یه کیک له م رۆشنییرانه ئیسماعیل گاسپیرالییه (Ismail Gaspıralı). ئەم پیاوه له کۆتایی سه ده ی نۆزده یه م و سه ره تایی سه ده ی بیسته مدا به بیرۆکه کانی هه ولیدا زمانی تورکی جارنکی دیکه له چوارچۆیه ی یه ک زمانی نوسراودا یه کبخریت. له ژیر دروشمی "یه کگرتوویی له زمان و کارو بیرکردنه وه" داو "یه کگرتوویی له زماندا"، که هه نگاوی یه که می بوو. گاسپیرالی له رینگه ی رۆژنامه ی (Tercüman) هه وه هه وئی بلأوکردنه وه ی بیرۆکه کانی داوه، توانی بۆ ماوه ی (۳۵) سال دهنگی هاوبه شی جهانی تورکیا بیت، گاسپیرالی له و باوه رده دا بوو که گرنگترین توخم، که هۆزه کانی نه ته وه ی تورک به یه که وه ده به ستیتته وه، "زمان" ه. بۆ زمانیکی نوسراوی هاوبه ش له جهانی تورکیدا یه کیک له هه نگاوه گرنگه کان ئەوه یه که ئەلفویبی هاوبه ش هه بیت (۵). له ئەیلوولی ئەمسالدا کۆمیسسیۆنی ئەلفویبی هاوبه شی ده ولته تانی تورک، یه که م هه نگاوی به ره و به دیمینانی خه ونی ئیسماعیل گاسپیرالی ناوه بۆ یه کخستی ده ولته تانی تورک له ده وری زمان و شوناسیکی هاوبه شی ئەده بی. ئەگه ر ئەلفویبی هاوبه ش دوای سازشه که

مه‌رت (Prof. Dr. Osman Mert) گوتوویه‌تی: ئەلفووبی هابو‌ه‌شی تورکی "یه‌کیک له‌مه‌رجه سه‌ره‌کییه‌کانی یه‌کخستی کولتووری یه‌کگرتووپییه له‌نوسیندا". مه‌رت به‌ئامازهدان به‌گرنگی کۆده‌نگی له‌سه‌ر ئەلفووبی هابو‌ه‌شی تورکی جه‌ختی له‌وه‌کردووته‌وه که "جوگرافیای تورکیا نزیکترده‌بیته‌وه‌و توانای پیکه‌وه‌مامه‌له‌کردن زیاترده‌بیته‌و گوتیشی: "به‌سه‌ندکردنی ئەلفووبی هابو‌ه‌ش، لیکتیگه‌یشتن و هاوکاری له‌نیوان گه‌لانی تورکدا په‌رده‌سینیت و له‌رووی جوگرافییه‌وه له‌یه‌کتزیکتده‌بنه‌وه‌و توانای پیکه‌وه‌ه‌لسوکه‌وتکردنیان زیاترده‌بیته‌و له‌بواره‌کانی په‌روه‌ده‌و ئەده‌بو و ئابووری و سیاسه‌ت و ه‌ی تردا. ئەم گه‌شه‌سەندنه‌که‌ته‌ها له‌لای گه‌لانی تورک، به‌لکو له‌جه‌مان و ناوچه‌که‌ش زیادده‌کات، له‌هه‌مان کاتدا هه‌نگاوێکه‌که‌کاره‌گه‌رییه‌کی قوویی له‌سه‌ر داها‌توو ده‌بیته‌و، له‌مه‌ودوا یه‌کیته‌و هاوده‌نگی و هاوکاری له‌جه‌مانی تورکدا به‌ه‌یترده‌بیته‌و.

ئەلفووبی هابو‌ه‌شی تورکی بۆ
دروستکردنی سیسته‌میکی نویسی
هابو‌ه‌شه له‌نیوان نه‌ته‌وه‌تورکه‌کاندا،
که له‌جوگر افیادده‌وله‌ته
جیاوازه‌کاندا ده‌ژین.

نامانجه‌کانی ئەلفووبی هابو‌ه‌شی تورکی جگه له‌ئاسانکاری په‌یوه‌ندیکردن، ئەلفووبی هابو‌ه‌ش کارلیکی نیوان تورکه‌کانیش زیادده‌کات. له‌هه‌مان کاتدا ده‌توانیت رۆلێکی گرنگ بگه‌یته‌و له‌دروستکردنی شوناسیکی به‌کۆمه‌ل له‌دژی روسیا، که ه‌یشتا ده‌وله‌تانی تورک وه‌ک ده‌وله‌تی ژێرده‌ستی خو‌ی له‌ناو یه‌کیته‌ی سوڤیه‌تدا ده‌بینیت. هه‌روه‌ها ئەلفووبی هابو‌ه‌ش وا ده‌کات ده‌وله‌تانی تورک له‌ئاستی نیوده‌وله‌تیدا کاره‌گه‌رترو به‌ه‌یتره‌بین. پێویسته‌رێکخراوی ده‌وله‌تانی تورک (Türk Devletleri Teşkilatı) له‌پشت ئەم ئەلفووبییه‌بوه‌ستیت و ئیراده‌ی سیاسی پیشانبدات. به‌م شیوه‌یه‌ئەو ده‌وله‌ته‌تورکانه‌ی که خه‌ریکن ئەلفووبیان ده‌گۆرن بۆ ئەلفووبی لاتینی، ده‌توانن ئەم ئەلفووبی هابو‌ه‌شه وه‌ک بنه‌مایه‌ک به‌کاره‌ین. جگه له‌وه‌ش، پێویسته‌رێکخراوه‌نیوده‌وله‌تییه‌کانی وه‌ک ((TÜRKSOY و ولاتانی ئەندام له‌م ئەلفووبییه‌به‌ره‌می میژووپی و کولتووری هابو‌ه‌ش چاپکه‌ن. هه‌روه‌ها پێویسته‌داستانی "ماناس" به‌م ئەلفووبییه‌چاپکه‌یت، هه‌رچه‌نده ئەم داستانه له‌هه‌ر زاریکی تورکیدا جیاوازه‌(٧).

سووده‌کانی به‌کاره‌ینانی ئەلفووبی
هابو‌ه‌شی تورکی
وه‌ک سه‌رۆکی دامه‌زراوه‌ی زمانی تورکی
(Türk Dili Kurumu)، پ. د. عوسمان

گه شه سهندنی ته کنه لوژی: ستانداردکردنی نه و سیستمه نویسنه ی که له جهانی دیجیتالییدا به کارده هیئریت به زمانیکی هاوبه ش، گه شه سهندنی ته کنه لوژی له جهانی تورکییشدا خیرترده کات.

نایندهی نه لفوویی هاوبه شی تورکی
په سهندکردنی نه لفوویی هاوبه ش له جهانی تورکییدا هه نکاویکی گرنکه به ره و یه کیتی زمانه وانی و کولتووری. کۆبوننه وهی نه مسالی کۆمیسوونی نه لفوویی هاوبه شی تورکی له باکو پایته ختی نازه ریاچان کاره کانی له م بواره دا خیرترکردو په یوه نندی زمانی نیوان گه لانی تورکی پته وترکرد. پیشبینیده کریت نه م نه لفوویییه له سالانی دها توودا بواریکی فراوانتر بو به کاره یانان بدوژیته وه و بریاره به فه رمی له ناو ولاتانی نه ندای ریکخراوی دهوله تانی تورکدا به کاره یئریت.

نه لفوویی هاوبه شی تورکی هه نکاویکی گرنکه بو دهسته به رکردنی یه کیتی زمانی له جهانی تورکدا. به هوی نه م نه لفوویییه وه جیاوازی زمانی نیوان دهوله تانی تورک که مده بیته وه و کارلیکی کولتووری و زانستی زیاترده بیته. کاره کانی ریکخراوی دهوله تانی تورک له سه ره نه م پرسه یارمه تی جهانی تورک ده دات بو دامه زرانندی یه کیتییه کی زمانی و کولتووری به هیئرتر له دها توودا (٩).

سه روکی دامه زراوهی تورکی هه روها ناماژه ی به وه ش کردوو که تورکیک له به لقانه وه به پریده که ویت، جگه له قسه کردن، ده توانیت هه موو نه و نوسراوانه ش بخوینیته وه که به نه لفوویی هاوبه ش نوسراون هه تا ده گاته چین. هه روها ده توانیت بو چیای نالتای گه شتبات، واته "زمانی تورکی له به لقانه وه هه تا چین" به کاردیت و نه لفوویی هاوبه شی جهانی تورکی په یوه نندییه کانی نیوان کۆماری تورکیا له بواره کانی ته کنه لوژی او دیبلوماسی به هیئرترده کات و زمینه سازی ده کات بو دها تووییه کی هاوبه ش (٨).

به کاره یانانی نه لفوویی هاوبه شی تورکی له جهانی تورکییدا چه نندین سوودی تری هه یه، نه م سوودانه بریتین له: یه کیتی زمانی وانی: نه لفوویییه کی هاوبه ش له نیوان دهوله تانی تورکدا، به دهسته به رکردنی یه کگرتوویی زمان، یارمه تی خه لک ده دات باشر له یه کترتیبگه ن.

کارلیکی کولتووری: نه لفوویی هاوبه ش
ده بیته به هوی زیادکردنی کارلیکی کولتووری و ئاسانکاریده کات له بلاوکردنه وهی به ره مه نه ده بییه کان و توژیینه وه زانستییه کان.

په روهرده: هاما هه نگی نه و که ره ستانه ی که له په روهرده دا به کارده هیئرین له نیوان دهوله تانی تورکدا، رینگه به خویندکاران ده دات که به سیستمیکی زمانی هاوبه ش بخوینن.

نازه ریاجان، کازاخستان، قیرغیزستان، ته ته رستان، قوبرسی تورکی باکوورو ئوزبه کستان" دا ده کات.

تورکیا ماوهی (٣٥) ساله کار له سهر پرسی ئه لفوئی هاوبه شی تورکی ده کات. له نه جامدا نه م ئه لفوئی په سه ندرکراو له (٣٤) پیت پیکهاتوو. نه مه ش یه کیکه له کاره گرنکه کان له نیوان ده وله تانی تورکدا. ئه لفوئیکه ده پیت به به ردی بناغهی کاری هاوبه ش له بواری زمانی و کولتووری و نه ده بی بو ولاتانی تورک، ههروه ها ده پیت به پخوشکه ر بو لیکتیگه یشتن و کارلینی زیاتر.

ئه لفوئی هاوبه شی تورکی له ولاتانی

جهانی تورکیدا (تورکیا، نازه ریاجان، کازاخستان، قیرغیزستان، ته ته رستان، قوبرسی تورکی باکوورو ئوزبه کستان) په یروده کریت.

پررژه ی ئه لفوئی هاوبه شی تورکی نامانجی به هیژکردنی یه کیتی کولتووری و زمانه وانیه له پنگهی مامه له کردنه وه وهک پردیک له نیوان گه لانی جهانی تورکیدا، که له جوگرافیا جیاوازه کاندایه دژین. نه م پررژه گشتگیره نامانجی نه هیشتنی به ربه سته کانی په یوه ندی کردنه، به داینکردنی سیسته میکی هاوبه شی

نایا له گه ل په سه ندردی ئه لفوئی هاوبه شی تورکیدا؛ ئه لفوئی کوماری تورکیا ده گوریت؟

دوای راگه یاندنی ئه لفوئی هاوبه ش، پرساری زور له لایه ن هاو لاتانی تورکیا وه دروستبووه ده رباره ی نه گه ری گورانی ئه لفوئی کوماری تورکیا بو ئه لفوئی هاوبه شی تورکی. سه روکی دامه زراوه ی زمانی تورکی؛ پ. د. عوسمان مه رت، گوتوویه تی: "هیچ گورانکارییه ک له ئه لفوئی هه نووکه بی تورکیا و نازه ریاجان ناکریت، ئیمه به رده وامده بین له به کاره یانی نه و (٢٩) پیته، که هاوبه شن له گه ل زاره کانی دیکه دا" (١٠).

نه نجام

زمان سه رمایه ی کومه لگه یه. گرنگترین بنچینه یه له کولتووری نه ته وه بیدا. زوربه ی به ها کولتوورییه کان له پنگهی زمانه وه ده رده که ون. ده وله تان گرنگییه کی زور به بابه تی زمان ده دن. یه کیک له م ولاتانه تورکیا یه، که سالانه له پنگهی دامه زراوه ی زمانی تورکی، په یمانگهی یونس ئیمری (Yunus Emre Enstitüsü) و سه روکیا یه تی ئازانسی هه ماهه نگی و هاوکاریی تورک (تیکا) (TİKA) (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı) و وه قفی مه عاریفی تورکیا (Türkiye Maarif Vakfı) و پیکخراوی ده وله تانی تورکیا وه چه نندین کورو کوبوونه وه له گه ل ولاتانی "تورکیا،

فیرخوازه کان ئاسانترده کات. ده زگا کانی
 راگه یانندن به که لکوه رگرتن له ئەلفوویی
 هاوبه شی تورکی، ده توانن بگهن به
 جه ماوه رو وه رگری فراوانترو دهره تی
 ناساندنی کولتووره جیاوازه کانی جهانی
 تورکییان ده بیئت. ههروه ها هاوکاری
 له بواره کانی بازارگانی و گه شتوگوزارو
 توپژینه وهی زانستی به شدارده بیئت
 له گه شه سهندنی ئابووری. ئەلفوویی
 هاوبه شی تورکی دنیاییده دات له وهی به ها
 هاوبه شه کانی کولتووری تورکی پارێزراون و
 بۆ نه وه کانی داهاتوو ده گوازیینه وه.

پرسی ئەلفوویی هاوبه شی تورکی
 ده گه پته وه بۆ بیرۆکه کانی ئیسماعیل
 گاسپیرائییه (Ismail Gaspirali) له
 کۆتاییه کانی سه دهی نۆزدهیه مو
 سه ره تای سه دهی بیسته م، به لام
 بناغه که ی له کۆنگره ی زمانی تورکی له
 سائی (١٩٩١) دانراوه.

پروژهی ئەلفوویی هاوبه شی تورکی به
 هیژی یه کخستنی جهانی تورک دادهنریت.
 ئەم پروژهیه ههنگاویکی گرنگه به ره و
 نایندهیه کی هاوبه ش بۆ گه لانی تورک.
 له ماوهی داهاتوودا، به ههوی هاوبه شی
 هه موو ده ولتو و پیکهاته کانی تورک
 زیاتر په ره پیدهدریت و رۆلێکی گرنگ له
 یه کخستنی جهانی تورکدا ده گپیت.

نوسین بۆ زمانه تورکییه کان. ئامانجی
 سه ره کی پروژه که زیادکردنی کارلیکی
 کولتووری و خووشکردنی پنگه یه بۆ
 هاوکاری ئابووری له پنگه ی دنیابوون
 له وهی که ئەو که سانه ی به زاره
 جیاوازه کانی جهانی تورکی قسه ده که ن،
 باشتر له یه کترتیده گهن. ئەلفوویی
 هاوبه شی تورکی پشتیوانی له یه کگرتی
 ناوچه یی ده کات، به جه ختکردنه وه
 له سه ره وهی که جهانی تورک
 ناسنامه یه کی هاوبه شی هه یه.

پروژهی ئەلفوویی هاوبه شی تورکی
 گرنگیه کی زۆری هه یه بۆ داهاتووی
 جهانی تورک. ئەم پروژهیه به پته وکردنی
 یه کپیزی گه لانی تورک به شدارده بیئت
 له دهسته به رکردنی ناشتی و سه قامگیری
 له ناوچه که دا. ههروه ها ئەلفوویییه کی
 هاوبه ش له پرووی پاراستن و به ره وپیشبردنی
 به ها گشتگیره کانی کولتووری تورکییه وه
 گرنگیه کی زۆری هه یه.

به جییه جیکردنی سه رکه وتوانه ی پروژه
 ئەلفوویی هاوبه شی تورکی، جهانی تورک
 ده گات به یه کپیزییه کی به هیتر. ئەم
 پروژهیه ده بیئت به هۆی گۆرانکاری به رچاو
 له زۆر بواردا؛ له سیسته می په روه رده وه
 هه تا ده زگا میدیاییه کان، ههروه ها ده بیئت
 به هۆی ئەوهی که کولتووری تورکی بگات
 به ئاماده بوانی فراوانتر.

ئەلفوویی هاوبه شی تورکی ده بیئت به
 هۆی گۆرانکارییه کی گه وره له سیسته می
 په روه رده داو فیریوونی زمانی تورکی بۆ

detay/421931 17.11.2024

7-Kartal, Merve. Ortak Türk Alfabesi'nin Mesajı, 01.11.2024

<https://www.fikirtepedi.com/siyaset/ortak-turk-alfabesinin-mesaji/> 17.11.2024

8-Jurnal.İst, 19.09.2024, Ortak Türk Alfabesi'yle birlikte Türkiye'de alfabe değişecek mi?

<https://www.gzt.com/jurnalist/ortak-turk-alfabesiyle-birlikte-turkiyede-alfabe-degisecek-mi-3789594> 17.11.2024

9-Makedonya Danışmanlık, 12.09.2014, Ortak Türk Alfabesi Nedir?

<https://makedonyadanismanlik.com/blog/ortak-turk-alfabesi-nedir/> 17.11.2024

10-Jurnal.İst, 19.09.2024, Ortak Türk Alfabesi'yle birlikte Türkiye'de alfabe değişecek mi? <https://www.gzt.com/jurnalist/ortak-turk-alfabesiyle-birlikte-turkiyede-alfabe-degisecek-mi-3789594>

17.11.2024

سه رچاوه کان

1-Altınöz, İsmail, (2021). "Prof. Dr. Okan Yeşilot vd. (Ed.) (2020). Türk Dünyasında Ortak Alfabe: Uygulamalar, Arayışlar, Teklifler. İstanbul: Ötüken Yay.". Bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi 96:311-321. <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/421931> 17.11.2024

2-"Ortak Türk Alfabesi"ne ilişkin Duyuru, 11.09.2024

<https://tdk.gov.tr/icerik/basindan/ortak-turk-alfabesine-iliskin-duyuru-2/17.11.2024>

3-Girgin, Sevcan. Türkiye Gazetesi, 34 harften oluşan Ortak Türk Alfabesi nedir, ne zaman kullanılacak, hangi ülkeler var? 07.11.2024

<https://www.turkiyegazetesi.com.tr/haberler/34-harften-olusan-ortak-turk-alfabesi-nedir-ne-zaman-kullanilacak-hangi-ulkeler-var-1073041?s=1> 17.11.2024

4-Kartal, Merve. Ortak Türk Alfabesi'nin Mesajı, 01.11.2024

<https://www.fikirtepedi.com/siyaset/ortak-turk-alfabesinin-mesaji/> 17.11.2024

5-Güler, Hakan, (2019). Türk Dünyasında Ortak Yazı Dili ve Alfabe Meselesi. Türk Ekini (2), 14-20. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkek/issue/55573/760638> 17.11.2024

6-Altınöz, İsmail (2021). (a.g.m.) s. 314. <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/>

وہرزنامہ
تورکیاناسی

مېژووی سانسۆرکردنى "كوردو كوردستان" له بهلگه نامه كانى ئەرشیفى عوسمانى و كۆمارى

تورکیادا (۱۸۹۸-۱۹۶۵)

بهشى يهكهم

د. سامان مستهفا رهشید
دکتۆرا له مېژووی عوسمانى له زانکۆی ئهستهنبۆل

به رايى

زانراوه ماوه يهكی مېژووی درېژ به شېكى گه وره ی جوگرافيايى كوردستان له ناو قهله مېرهبوي دهوله تى عوسمانيدا بووه، دواى روخانى دهوله تى عوسمانى و دامه زراندى كۆمارى تورکیا له سهر پاشماوه ی نهو دهوله ته، ديسانه وه به شه گه وره كه ی خاكى كوردستان و زۆرترينى كورده كان بوون به به شېكو پېكهنه ريكي گرنكى كۆمارى تورکیا. هه موو نه وانەش كاريكي وه هايمان كردوو كه "كوردو كوردستان" پهنگدانه وه به كه گه وره گرانی هه بیته له ناو بهلگه نامه كانى هه ردوو ئەرشیفى دهوله تى عوسمانى و كۆمارى تورکیادا.

به له بهرچا و گرتنى گرنكى و بايه خى مېژووی و زانستی بهلگه نامه كانى هه ردوو ئەرشیفه كه بۆ تيشكخستنه سه رو رۆشنکردنه وه ی زۆر گۆشه ی تاريكى مېژووی سياسى، رۆشنبیری، ئابووری و كۆمه لایه تى كوردو كوردستان له سه رده مى عوسمانى و كۆمارى تورکیادا، كه به هه وئى كه سی و له ماوه ی خویندى دکتۆرا له و ولاته توانیومه چه ندىن دۆسيه ی گرنكى له و دوو ئەرشیفه دهستبخه م. هه وئده دم لیره به دواوه به چه ند زنجیره يه كو به خستنه پرووی چه ند بهلگه نامه يه ك، بۆ يه كه مین جار مېژووی پرۆسه ی سانسۆر و قه دهغه كردنى "كوردو كوردستان" له دهوله تى عوسمانى و تورکیا بخه مه پروو و شرۆفه و لیكدانه وه یان بۆ بكه م، دواتریش له بهرنامه مدایه به شیوه ی كتیبيكى بهلگه نامه یی كۆی نهو بهلگه نامه نه له ژېر ناوی "مېژووی سانسۆرکردنى كوردو كوردستان له بهلگه نامه كانى ئەرشیفى عوسمانى و كۆمارى تورکیادا (۱۸۹۸-۱۹۶۵)" چاپ و بلاوبكه مه وه. به و هیوايه ی نه م هه وئله بیته به كه رهسته و سه رچاوه يه كه گرنكو پرپایه خ بۆ توێژه ران و ئاره زوومه ندانى بواری مېژووی كوردو كوردستان.

سانسۆرکردنی "پۆژنامە ی کوردستان" له چەند بەلگە نامە یه کی دەولەتی عوسمانیدا

دوای پوختنی میرنیشینه کوردییه کان و لکاندنه وهی ناوچه کانی بنده ستیان به دهسه لاتنی راسته وخۆی دهولەتی عوسمانییه وه، زۆرێک له نه وه کانی بنه ماله فه رمانه واکانی میرنیشینه کوردییه کان له نموونه ی "بابان، به درخانیه کان" په رت و بلبوونه وه به سه ر ناوه نده پۆشنییری و کولتوورییه کانی ئەهوسای جهاند، له نموونه ی "ئهسته نبۆل، قاهیره، له ندهن، جنیفو فۆلکستۆن... هتد" دا. له ناو پاشماوهی بنه ماله ی میرانی میرنیشینه کوردییه کاند چەندان که سایه تی پۆشنییر و زمانزان و نوسه ری هه لکه وتوو ده رکه وتن، دوای بیئومیدبوون له خه باتی سیاسی و چه کداری په نایانبرده به ر خه باتی پۆشنییری، کولتووری و پۆژنامه وانی. پۆژنامه ی کوردستانیش له م گوشه نیگایه وه هاته بوون، دوای ئەوهی دهولەتی عوسمانی کۆتایی به میرنیشینی بۆتان هیئا، به ئامانجی کۆتایه پینان به جموجول و چالاکیان؛ نه وه کانی به درخانیا بۆ ئەسته نبۆل، قاهیره وه هه ندیکیان بۆ پایته ختی نه وروپا دوورخرانه وه، لئ ئەم هه ولە ی دهولەت نه ک نه بوو به هۆی نه هیشتی جموجولیان، به لکو دهرفه تی بۆ په خساندن که جارێکی دیکه به جوړیکی دیکه تهه ل بچنه وه وه ده ستبکه ن به

چالاکی پۆشنییری، له وه نیوه نده دا "میقداد مه دحه ت به درخان" بۆ یه که مین جار له میژووی کورددا له (٣٠) ی زیلقه عده ی سالی (١٣١٥) ی کۆچی / (٩) ی نیسانی (١٣١٤) ی پۆمی / نیسانی (١٨٩٨) ز) پۆژنامه ی کوردستان به زمانی کوردی له قاهیره ی پایته ختی میسر چاپ و بلبووه وه. (١)

میقداد مه دحه د له م باره یه وه له ژماره (١) ی پۆژنامه که یدا نوسیویه تی: "به ئیزنی خودا لێره به دواوه هه ر پانزه پۆژ جارێک، من جه ریده یه ک دهنوسم، ناوی ئەوم کردووه ته (کردستان) و له م جه ریده دا من باسی باشی زانسته و مه عریفه ت ده که م، له کوئی مرۆف فیژده بیئت، له کوئی مه درسه وه مه کته بی باش هه یه، نیشانی کوردی ده ده م. دواتر باسی ئەوه بۆ کورده کان ده که م له کوئی شه پ هه یه، دهولەته گه وره کان چۆن شه پ ده که ن، چۆن بازارگانیده که ن، هه تا ئیستا که س پۆژنامه یه کی وه های نه نوسیوه، ئەم جه ریده ی من هی یه که مه، بۆیه که موکورتی زۆری تییدا ده بیئت، هیوادارم که موکورتی جه ریده که مم بۆ بنوسن..." (٢)

به م جوړه یه که مین پۆژنامه ی کوردی کوردستان له میژووی کورددا ده رکه وت، دوای برینی چه ندين سه ختی و ناهاه مواری پۆژنامه ی کوردستان له (١٨٩٨) هه تا (١٩٠٢) ز، (٣١) ژماره ی له چه ند شوئینیکی جیاواز لێده رکرا، له ژماره (١) هه تا (٥)

پۆژنامه‌ی کوردستان له سه‌رده‌می
میقدا‌د مه‌دحه‌ت به‌درخاندا
١.١. سانسۆرکردن و قه‌ده‌غه‌کردنی
پۆژنامه‌ی کوردستان له (٣٠) ی نیسانی
(١٨٩٨)

وه‌کو له به‌لگه‌نامه‌ فه‌رمییه‌کاندا
ده‌رده‌که‌وێت، هه‌ر دوا‌به‌دوای ده‌رکردنی
پۆژنامه‌ی "کوردستان" له‌لایه‌ن میقدا‌د
مه‌ت‌حه‌ت به‌درخان‌وه به‌هه‌فته‌یه‌ک
له‌لایه‌ن ده‌ول‌ه‌تی عوسمانییه‌وه
به‌فه‌رمانی بال‌ای سول‌تانی (سول‌تان
عه‌بدول‌حه‌میدی دووم) له (٨) ی
زیل‌حه‌جی (١٣١٥) ی کۆچی / (١٨) ی
نیسانی (١٣١٤) ی رۆمی، که ده‌کاته (٣٠)
ی نیسانی (١٨٩٨ ز)، سانسۆرکراوه‌و
هینانه‌ناوه‌وه‌و بلا‌و‌کردنه‌وه‌ی له
ویلایه‌ته‌کانی ئه‌نادۆلی ده‌ول‌ه‌تی
عوسمانیدا به‌هه‌موو شی‌وه‌یه‌ک
قه‌ده‌غه‌کراوه. (٤)

به‌لگه‌نامه‌ی یه‌که‌م

وه‌رگێزانی ده‌قی به‌لگه‌نامه‌که

هو (به‌ناوی خودا) (٥)

کۆشکی پاشایه‌تی یه‌ل‌دز

دائیره‌ی باش کتابت

(١٤٨٨٤)

ئه‌و پۆژنامه‌ کوردییه‌ی که له میسر
به‌واژۆی به‌درخان پاشازاده میقدا‌د
مه‌دحه‌ت به‌درخان بلا‌و‌کراوه‌ته‌وه،
به‌ئیراده‌ی سه‌نیه (برپاری سول‌تان) ی
جه‌نابی خیلافه‌ته‌په‌ناهی هینانه‌ناوه‌وه‌ی

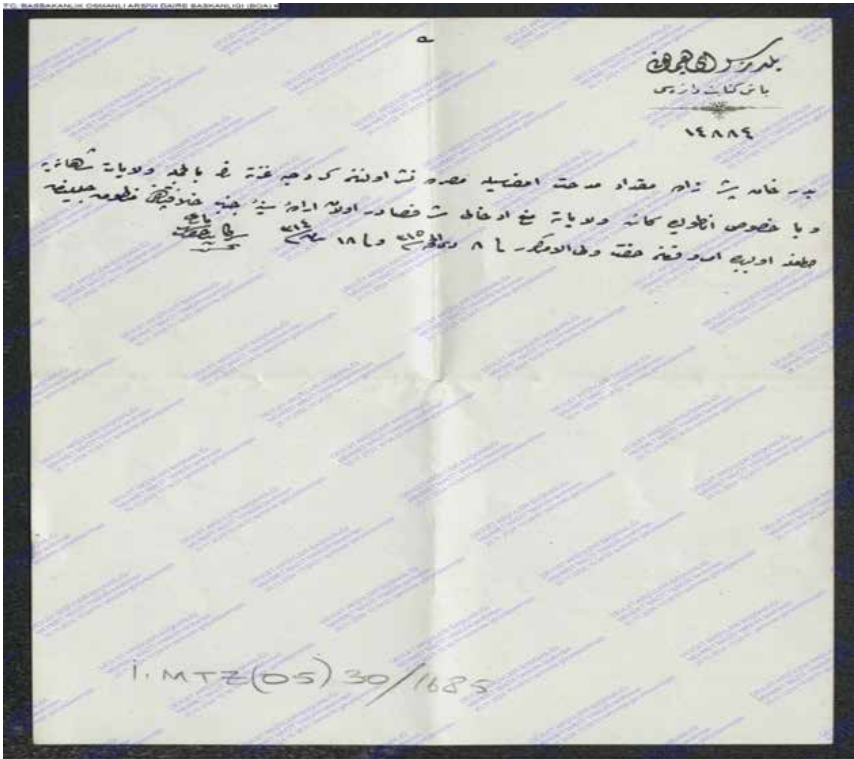
له‌لایه‌ن میقدا‌د مه‌دحه‌ت به‌درخان‌وه
له‌شاری قاهیره‌ی پایته‌ختی میسر
ده‌رچوو، به‌لام به‌هۆی نه‌خۆشکه‌وتی
میقدا‌د مه‌دحه‌ت به‌درخان و فشاری
ده‌سه‌لاتدارانی عوسمانییه‌وه، میقدا‌د
به‌درخان لێپرسراویه‌تی ده‌رکردنی
"پۆژنامه‌ی کوردستان" ی خسته‌ئه‌ستۆی
"عه‌بدول‌په‌رحمان به‌درخان" ی برای و له
ژماره (٥) به‌دواوه له‌لایه‌ن براکه‌یه‌وه
ده‌رچوو. له ژماره (٦) هه‌تا (١٩) له
جنیفی پایته‌ختی سویسرا، هه‌روه‌ها له
ژماره (٢٠) هه‌تا (٢٣) دووباره له قاهیره،
ژماره (٢٤) یش له‌هنده‌ن و ژماره (٢٥)
یش دووجار ده‌رچوو؛ یه‌که‌میان له
شاری له‌هنده‌ن و دووه‌میشیان له‌شاری
فۆلکستۆن هه‌ر له به‌ریتانیا، ژماره (٢٦)
- (٢٩) له‌شاری فۆلکستۆن، ژماره‌کانی
(٣٠) و (٣١) له جنیف ده‌رچوو‌ته‌وه.
به‌م جو‌ره ئه‌م پۆژنامه‌یه (٣١) ژماره‌ی
لێده‌رکراوه، له کۆی ئه‌و ژمارانه‌ته‌ها
ژماره (١٩) هه‌تا ئیستا نه‌دۆزراوه‌ته‌وه. (٣)
دواترو دوا‌ی ئه‌م هه‌ول‌ه‌ی میقدا‌د
مه‌دحه‌ت به‌درخان، چه‌ندان که‌سایه‌تی
تر هه‌و‌لی ده‌رکردنی پۆژنامه‌یان دا له
ئه‌سته‌نبول و چه‌ند جیگه‌یه‌کی دیکه،
له‌وانه‌ش پیره‌مێردو سه‌عید نورسی و پلوتی
زاده محه‌مه‌د خه‌لیل...هتد. ئه‌وه‌ی لێره‌دا
گرنگه، سانسۆرکردنی ئه‌و پۆژنامه‌نه‌بووه
له‌لایه‌ن ده‌سه‌لاتدارانی عوسمانییه‌وه،
که ده‌توانین به‌م جو‌ره بیخه‌ینه‌روو:
١. سانسۆرکردن و قه‌ده‌غه‌کردنی

بۆ ناو ته و اووی ویلایه ته کانی شاهانه (ویلایه ته کانی ده وله تی عوسمانی) و به تایبته ویلایه ته کانی نه نادۆل قه دهغه کراوه، له و باره یه وه فه رمان هیی نه و که سه یه فه رمانی له لایه. له (٨) ته حسین

ی زلیحجه ی (١٣١٥) ی کۆچی / (١٨) ی نیسانی (١٣١٤) ی رۆمی، که ده کاته (٣٠) ی نیسانی (١٨٩٨) ز.

سه رکاتب چه زره تی شه هریاری

وینه ی به لگه نامه ی یه که م

I.MTZ.(05).00030.01685.001

٢٠١. قه دهغه کردن و له ناوبردن (٣٠٠) نوسخه ی رۆژنامه ی کوردستان له لایه ن والی شام له (٢٥) ی مایسی (١٨٩٨) وه ک له به لگه نامه یه کی دیکه ی فه رمیدا، که بریتیه له نوسراویک له لایه ن والی شامه وه (ناظم)، به شیوه ی جفره بۆ ده وله تی عوسمانی نیژدراوه، تئیدا والی ناوبرا و ناماژه ی به وه کردوو ده وای نه وه ی نوسراویکی به واژۆی خودی به درخان پاشا زاده میقداد مه دحه ته وه بۆ هاتوو وه داوا ی کردوو ره یگه یبده ن (٣٠٠) نوسخه له رۆژنامه ی کوردستان بۆ شام بنیژیت، بۆ نه وه ی به سه ر کورده کاندای

به به پټوه به رایه تی پټسته، که له کاتی هاتی نه و نوسخانه له لایه ن حکومته وه له ناوبرین و پټگه نه درټ بدرټ به که س. ههروه ها دائیره ی پټلیس و ناسایشیش به توندی ناگادار کرانه ته وه، که به هه موو شیوه یه ک پټگریبکه ن له چونه ناوه وه و بلاو بوونه وه یان له ولاتدا. ناوبرا و بۆ بلاو کردنه وه ی فیکری تیکده رانه و خراپه کارانه ی نوسراوی بۆ والی و موته سه رپفه کان ناردوو وه وای نیشاندا وه گوایه رټنامه که ی هاوته ریب و پټکه له گه ل به رژه وه نندیه کانی حکومتدا، ویستوو یه تی به و شیوه یه پټگه ی داخلکردن و ناردنه ناوه وه ی بۆ ده ولته تی عوسمانی په یدابکات. نه وه ده خه ی نه پروو که بۆ به رپه چدانه وه ی نه و پیلانگپریه، گرتنه به ری رټوشوینی پټگری و قه دهغه کردن وابه سته یه به نه مری بالآوه.

له (٤) ی موحه رهمی (١٣١٦) ی کټچی / (١٣) ی مایسی (١٣١٤) ی رټومی، که ده کاته (٢٥) ی مایسی (١٨٩٨) والی ناظم

به هوی نه خو شکه وتی میقداد مه دحت به درخان و فشاری ده سه لاتداری عوسمانیه وه، له ژماره (٥) به دواوه رټنامه ی کوردستان له لایه ن عه بدولپر حمان به درخانی بر ایه وه ده رچوووه.

دابه شبکریټ. ناوبرا و به راشکاو ی نامازه ی به پیدانی ناگاداری به دائیره ی پټسته کردوه، که له کاتی گه یشتی نوسخه کان له لایه ن حکومته وه هه مووی له ناوبرین و نه هیلرټ به هیچ جوړیک بگات به ده ستی خه لک، له وهش زیاتر ناگاداری توندی داوه به پټلیس و ناسایش، که پټگری ته واوته ی بکه ن له داخلبوونی نه و رټنامه یه بۆ ناو خاکی ده ولته تی عوسمانی. نه مهش به لگه یه کی فه رمی روونه له مه ر سانسورکردن و قه دهغه کردنی رټنامه ی کوردستان له لایه ن حکومتی نه و کاته ی ده ولته تی عوسمانیه وه. (٦)

به لگه نامه ی دووهم

ده قی وه رگپرانی به لگه نامه که

هو

له ویلایه تی سوریا وه

جفره

له لایه ن به درخان پاشازاده میقداد مه تحه ته وه نوسراوینکی به واژوی خو ی بۆ هاتوو، داوایکردوو به مه به ستی بلاو کردنه وه و دابه شکردنی به سه ر کورده کانی شامدا (٣٠٠) نوسخه له رټنامه ی "کوردستان" ی ناردوو، که گوایه مه به سته تی له م پټگه یه وه مه عاریفو و بابه تی سوودبه خش بلاو بکاته وه. ده رکه وتوووه ناوبرا و ویستوو یه تی له و پټگه یه وه بیری تیکده رانه و خراپه کارانه ی بلاو بکاته وه، به و هویوه ناگاداری دراوه

به ریتانیا، دهو له تی عوسمانی له رینگه ی
 بالیۆزخانه که ی له له ندهن که وتوو ته
 شوینپه لگرتن و چاودیرکردنی وردی
 ناوبراووه. له و چوارچیوهیه داو له
 نوسراویک که به مۆری خودی بالۆزی
 گه وره ی عوسمانی له له ندهن له ریکه وتی
 (٨) ی ته مموزی (١٣١٦) ی رۆمی / (٢١)
 ی ته مموزی (١٩٠٠) ز) بۆ باش کتابی
 کۆشکی "مابین" پادشاهی ناروو، تپیدا
 ئاماژه ی به وه کردوو به درخان پاشا زاده
 عه بدولپه حمان لپره یه و هه و ئی دهرکردنی
 رۆژنامه یه کی کوردی و تورکی داوه، به لام
 هه و ئالمان هه یه تاوه کو ئیستا پیته کانی
 دهستنه خستوووه په یه داینه کردوو. (٨)
 هه رووه ها به گویره ی زانیاریه کانی ناو
 به لگه نامه یه کی دیکه ی بالیۆزخانه ی
 دهو له تی عوسمانی له له ندهن، که له (١٢)
 ی ئابی (١٩٠٠) له سه رۆکایه تی حکومه تی
 عوسمانیه وه نیردراوه، تپیدا هاتوووه:
 عه بدولپه حمان به درخان گه یشتوووه ته
 له ندهن و نیازی دهرکردنی رۆژنامه یه کی
 هه یه، دهیه ویت ناویلینیت "کوردستان".
 به لگه نامه که وه ک له خواره وه دهقه که ی
 به کوردی خراوه ته پروو، زانیاری له باره ی
 چه ند رۆژنامه نوسی دیکه و هه و له کانیانی
 تپیدا یه. (٩)

به لگه نامه ی سییه م
 دهقی وه رگپرانی به لگه نامه که
 (هو) (١٠)
 یلدز سرای همایونی

٢. سانسۆرکردن و قه دهغه کردنی
 رۆژنامه ی کوردستان له سه رده می
 عه بدولپه حمان به درخاندا
 زانیاری ناو به لگه نامه بلاونه کراوه کانی
 ئه رشیفی عوسمانی ئه وه مان بۆ
 پرونده که نه وه که دهو له تی عوسمانی زۆر
 به شیوه یه کی نه ریتی ته ماشای هه و له کانی
 به درخان پاشا زاده کانی کردوووه پپیاو بووه
 که کاری تیکد ره مه ترسیدارن و ده بن
 به هۆی بلاو کردنه وه ی بیرى تیکد ره انه و
 خراپه کاری له ناو کورده کاندا، له به رئه وه
 زۆر به وردی که وتوو نه ته چاودیریی
 جموجوله کانیان و دوابه دوا ی ئه وه ی
 عه بدولپه حمان به درخان ده چیته
 میسو له و ئیشه وه بۆ له ندهن و سويسرا.
 دهو له ت له رینگه ی بالیۆزخانه کانیه وه له و
 و لئانه دا ده که ویتته دوا ی هه نگا وه کانیان و
 پشتگویتیاننا خات. له م چوارچیوه دا
 وه ک ئه وه ی له چه ند به لگه نامه یه کی
 به رده ستدا هاتوووه، دهو له ت به هه موو
 هیزی خو ی هه و ئی قه دهغه کردن و
 سانسۆرکردنی هه و له نوسراوه کانی
 عه بدولپه حمان به درخانیشی وه ک
 میقداد مه دحه ت به درخان داوه. (٧)

١٠٢. چاودیرکردنی هه و ئی و نیازه کانی
 عه بدولپه حمان به درخان له له ندهن
 به درخان پاشا زاده عه بدولپه حمان دوا ی
 ئه وه ی به بئ مۆله ت فه رمانبه ریه تیه که ی
 به جپیشتوووه، پرووی کردوووه ته
 ئه وروپا، به تابه ت له ندهنی پایته ختی

تورکی داوه، به دهر له رٲساو یاساکان و به بی مؤلەت فه رمانبه ریه تییه که ی به جٲٲیش تووه و نیازی گه رانه وه ی بۆ ئەسته نبوۆ نییه، ئەوا ٲیوئسته فه رمانی یاسایی به سه ردا جیبه جیبه کرٲت، که خو ی ده بینٲته وه له دهر کردن له کاره که ی و هه تا ئاساییه که مافی هاو لا تی بوونی عوسمانی شی لٲسه نرٲته وه . (١١) به م شیوه یه دهر ده که وٲت که هه و له کانی عه بدولٲه حمان بۆ دهر کردن ٲوژنامه ی کوردستان و چوونی به بی مؤلەت بۆ له ندهن ده و له تی عوسمانی زۆر تورٲه و سه غله تکردوو وه به راده یه ک جیا له سانسۆر کردن و قه ده غه کردن ٲٲیان ئاسایی بووه له پای رٲه فتاره کانی مافی هاو لا تی بوونیشی لٲسه ننه وه. شایه نی باسه ئەم نوسراوه سولتانییه، که له خواره وه ده قه که ی به زمانی کوردی خراوه ته ٲوو، له هه مان ٲنکه وتی ده رچوونیدا به مه به ستی جیبه جیبه کردن ٲرٲاره کانی ناوی ئارٲاسته ی هه ریه که له وه زاره ته کانی ناوخۆ داد کراوه. (١٢)

"ٲه رٲه نه فره تلٲیکراوه کان" ناوٲکه له لایه ن والی به دلٲسه وه له نوسٲنٲکی عه بدولٲه حمان به درخان نراوه، ئەو نوسینه هیئده به مه ترسیدار وٲناکراوه، والی به دلٲس داو ایکردوو ه ته نانه ت "حاجیبه کورده کانیش به وردی ٲٲشکرٲن، کاتٲک له به نده ره کان دٲنه دهره وه".

باش کتابت دائره سی له با لٲوژخانه ی ٲایه به رزی له نده نه وه جف ره ٲٲشتر ٲراگه یه نراو ٲٲشکه شکره که به درخان ٲاشازاده ها تووه ته ناو له نده ن و نیازی دهر کردن ٲوژنامه یه کی هه یه، ناوبراو نیازی هه یه لٲره دا ٲوژنامه یه ک له ژٲر ناوی "کوردستان" دهر بکات. حه سه ن فه ه می که له میسر ورٲنه نامه یه کی به ناوی (امل) دهر کردبوو، ئەویش به ها تی بۆ له نده ن ده یه وٲت ٲوژنامه که ی لٲره چاپ بکات. به رمه بنا ی ٲراگه یه نراوی وه زاره تی ٲایه به رزی دهر وه، به مه به ستی ده ستوه ردا ن له کاری ئەمانه و له کاره کانی نووری ئەحمه دو نه زمی ئەفه ندی، که ٲوژنامه ی عوسمانی دهر ده که ن، ئاگادار کردنه وه ی ٲیوئست ئەنجام درا. ١٢ اغستوس ١٩٠٠ / ١٢ ی ئاب حامد.

٢٠٢. دهر کردن عه بدولٲه حمان به درخان له فه رمانبه ریه تی و لٲسه نده نه وه ی مافی هاو لا تی بوون له ده و له تی عوسمانیدا به گوٲره ی زانیاریه کانی ناو نوسراوٲکی فه رمی، که له (١١) ی رٲه بیعولئاخیری (١٣١٨) ی کوچ / (٢٥) ی ته مموزی (١٣١٦) ی ٲو می / (٧) ی ئابی (١٩٠٠ ز) له کو شکی ٲاشایه تی یه لٲدزه وه به ژماره (٢٦١٢) دهر چوو ه، تییدا ئاماژه به وه کراوه له به رنه وه ی له له نده ن هه وٲی دهر کردن ٲوژنامه یه کی به زمانی کوردی و

به لگه نامه ی چوارهم

ده قی وه رگیپراوی به لگه نامه که

هو (١٣)

کۆشکی پادشایه تی یه لئدز

باش کتابت دائره سی

(٢٦١٢)

بالئۆزخانه ی پایه به رزی له نندنه ئه وه ی
 راگه یان دووه که به درخان پاشازاده
 عه بدولپرهمان، که له له نندنه هه وئ
 بلاوکردنه وه ی رۆژنامه یه کی کوردی-
 تورکی داوه. سه بارهت به روونکردنه وه ی
 هۆکاری و چۆنیه تی هاتی بو له نندنه،
 نه وه روونبووه ته وه که ناوبراو به بئ نه وه ی
 به شیوه ی ئوسولئ مؤله توه ر بگریئت و
 جیگه ی مه ئموریه ته که ی به جئیشته وه وه
 سه ردانی نه ور وپای کردووه. به م برپاره ی
 دوایی ده رحه ق به فه رمانبه ران له لایه ن
 ده وئه ته وه وه رگیپراوه و بالئۆزخانه ی
 ناوبراویشی لیئاگادار کراوه ته وه.
 نه گه ر ده ربکه وئیت ناوبراو نایه وئیت
 بگه رپته وه بو ئه سته نبول، نه وا
 پیویسته برپاره کانی ده رحه ق به و
 جیبه جیبکریئن. له و دۆخه دا ناوبراو له
 مه ئموریه ته که ی وه ده رده نریئت، هه تا
 ئاساییه مافی هاو لاتیبوونی عوسمانییشی
 لیبسه نریته وه، به گویره ی نه وه فه رمانی
 باله له باره ی چۆنیه تی جیبه جیکردنیه وه
 ده رچووه، له گه ل نه وه شدا نه مرو فه رمان
 هبی نه وه یه که فه رمانی له لایه. له (١١) ی
 ره بیعولئاخیری (١٣١٨) ی کۆچی/ له (٢٥)
 ی ته مموزی (١٣١٦) ی رۆمی، که ده کاته

(٧) ی ئابی (١٩٠٠ ز).

نوسه ری تایبه تی سولتان

ته حسین

هه ر له چوارچیوه ی پرۆسه ی
 سانسۆرکردن و قه دهغه کردنی هه موو
 نه و نوسراوانه ی که ئاراسته ی کورده کان
 ده کران و باسیان له کوردبوون و شۆرش و
 یاخیبوون بووه له دژی سولتان و ده وئه تی
 عوسمانی، به رده وام چاوی ده زگا و
 دامه زراوه کانی حکومهت له سه ر نه و
 هه و لانه بووه به وردی خستونیه ته ژئر
 چاودیرییه وه. به گویره ی زانیاریه کانی
 ناو به لگه نامه یه کی ئه رشیفی ده وئه تی
 عوسمانییه وه، که رتکه وتی (٣١) ی ئابی
 (١٩٠٠ ز) له سه ره و له بالئۆزخانه ی
 پارسه وه به شیوه ی جفره بو "کۆشکی
 پادشایه تی یه لئدز" نیردراوه، باس له وه
 کراوه که سیکی خه لکی کوردستان، که
 ناوی "عورفی" بووه و قوتایی ماف (یاسا)
 بووه له مه کته بی مولکییه، رایگه یان دووه
 که له میسه ره وه ها تووه، هه وائی داوه له مه پر
 بلاوکردنه وه ی دوو بابه تی مه ترسیدار له
 ئاینده یه کی نزیکدا له میسر، یه که میان
 بریتیه له دانراویک به ناوی سو هام سایه
 (سهام صایه)، که له زیاتر له دووسه د
 فه رمووده ی پیروژ پیکهاتووه، که له دژی
 خیلافه تی مه زن به کارهاتوون له لایه ن
 که سیکی زۆر خاوه ن هه ژمونه وه له ناو
 کورده کاندانا ماده کراوه، خه ربکه هه ر
 ئیستا له میسر دا چاپ و بلاوده کریته وه،

ئاماژهی به وه کردوو و وپرای هه وئی له راده به ده ریان بو سانسورکردن و قه دهغه کردنی بو هاتنه ناو خاکی ده وئله تی عوسمانییه وه، نوسراوه کان له رنڭهی حاجییه کورده کانه وه له ناو خه لکی کورددا بلاوه پیکراوه و داویکردوو پشوشویتی توند له به نده ره کاندای بگیرته به رو حاجییه کان بپشکنرین له کاتی هاتنه ده ره وه بیان له به نده ره کاندای ئه مه ییش ئاماژه به کی پرونه بو راده ی توندی ئه و سانسور و قه دهغه یه ی که له سه ر کاره کانی عه بدولپر حمان به درخان دانراون.

میقداد مه تحتت به درخان هه وئیداو ه به شیوه به کی فه رمی و به مؤله تی ده وئله تی عوسمانی رۆژنامه ی کوردستان بنیڕتته وه و بلاویکاته وه.

به لڭه نامه ی پینجه م ده قی وه رگپراوی به لڭه نامه که هو (١٦)

باب عالی
دائره ی امور داخلیه
مکتوبی قلی
عدد

له ویلایه تی به دلایسه وه بو وه زاره تی ناوخوا ی پایه به رز ئه گه رچی هه وئی له راده به ده ری خو بیان

ئه گه ر ئه مه بلاویکریته وه، ئه واهه موو عه شائیرانی کورد له دژی زاتی پیروزی حه زره تی پادشا یاخیده بن و راده په پرن و ئاکامیکی یه کجار ترسناکو خرابی لیده که ویتته وه. (١٤) له دریژه ی زانیارییه کانی ناو به لڭه نامه که دا هاتوو، سه ره رای ئه و دانراوه، رۆژنامه یه که به ناوی (امداد) وه له میسر داده مه زینریت. هه وئله ده ره که ئاماژهی به وه کردوو که ئه گه ر ئه وه ش له ناو کورده کاندای بلاویکریته وه، ئه واهه بیت به هۆی هه لایسانی شوپرش و یاخیبوون. داویکردوو به زووی پشوشویتی پیویست بو قه دهغه کردن و رنڭیکردن له بلاوکردنه وه ی بگیرته به ر، ناوبراو ئاماده یی خو ی نیشانداوه. ئه گه ر پیویستبکات، ده گه رپته وه بو ئه سته نبول بو پیدانی زانیاری ته واهه و باره یه وه. ئه گه رنا هه ر لیره وه زانیاریتان به نوسراو بو ده نیڕت. پیویسته به زووی و ده سته به چی پادشا له م هه ولانه ناگادار بکریته وه. (١٥)

هه ره ها له یه کی که له و به لڭه نامانه ی له ویلایه تی به دلایسه وه بو وه زاره تی ناوخوا نیڕدراوه، ئاماژه به وه کراوه نوسینی که به درخان پاشازاده عه بدولپر حمان له (١) ی نیسانی (١٣١٧) ی رۆمی / (١٤) ی نیسانی (١٩٠١) ز له میسرده به زمانی کوردی بلاویکردوو ته وه و به لڭه نامه که ناوه نوپیه که ی به "په ره نه فره تلپیکراوه کان" ناوه ی ناوه. والی به دلایسه له نوسراوه که ییدا

داوه بۆ رېنگریکردن له هاتنه ناوهی ئەو پەره نه فرەتلیکراوه کانهی که به درخان پاشازاده عەبدولپەرەحمان له (۱) ی نیسانی (۱۳۱۷) (که دەکات به ۱۴ ی نیسانی ۱۹۰۱ز) له میسر به زمانی کوردی بلایکوردوووه تهوه بۆ ناو ویلايه ته که یان، ئی تیئینی ئەوه کراوه که وه رهقهی ناوبراو له ناو خەلکی کورددا هه بووه، ئەوهش له رېنگه ی دابه شکر دنیه وه به سەر ئەو حاجییه کوردانه ی له گه رانه وه یان له حیجاز به سوئیس و ئەسکه نده ریه دا تێپه رپون، بۆیه به پێویست ده زانریت ئەو حاجی یانه ی له کاتی هاتنه دهره وه له ئەسکه له ی (ئەو شوپنه ی خەلک تێیدا سواری که شتی ده بن و لێیدا ده به زن) نیوان ئەسته نبوول و ئەسکه نده روونه و کوردستاندا ئەو پەره و کاغه زانه ی پێیانه، پێشکەرت، فەرمانی کاریگەر له و باره یه وه بدریت. فرمان.

له (۴) ی نیسانی (۱۳۱۷) ی رۆمی / (۱۷) ی نیسانی (۱۹۰۱ز) حه سه ن

۳.۲. له باره ی قه ده غه کردنی رۆژنامه ی "کوردستان" هوه، که له سویسرا دهرکراوه

وهک به دیارده که ویت، دوا ی سانسۆرو قه ده غه و فشاره یه که له دوا یه که کانی ده ولته تی عوسمانی بۆ سەر رۆژنامه ی کوردستان له له ندهن؛ ئەم جار ه به درخان پاشازاده عەبدولپەرەحمان

په نایبردوووه ته به ر ولاتی سویسرا و له وی ده ستی به دهرکردنی رۆژنامه ی کوردستان کردوووه، ئی ده ولته تی عوسمانی له ویئیدا لێینه گه را ون و سانسۆرو یاسا غیان خستوووه ته سەر رۆژنامه که ی، به گوێره ی نوسراویکی فهرمی وه زاره تی ناوخوی ده ولته تی عوسمانی، که له رېنگه وتی (۳) ی تشرینی یه که می (۱۳۱۷) / (۴) ی ره جه بی (۱۳۱۹) ی کوچی، که ده کات به (۱۶) ی تشرینی یه که می (۱۹۰۱ز) بۆ هه ریه که له دائیره کانی رسوماتی پۆسته و ته له گراف، مه عاریف دهره وه، چاپه مه نییه کانی ناوخۆ... نێردراوه، تێیدا قه ده غه و یاسا غکردنی ئەو رۆژنامه ی ناوی کوردستانه و له لایه ن به درخان زاده عەبدولپەرەحمانه وه به زمانی کوردی و تورکی دهرکراوه، پشتراستکراوه ته وه و به ورپنه نامه (هذیاننامه) ناوی بردوووه. قه ده غه ی هاتنه ناوه ی بۆ ناو ده ولته تی عوسمانی به پێویست زانراوه و فەرمانگه و ویلايه ته کانی لێئاگادارکراوه ته وه. (۱۷) به م شیوه یه بۆمان دهرده که ویت که سانسۆرو قه ده غه یه کی به رده وام له سەر رۆژنامه ی کوردستان و به درخان زاده عەبدولپەرەحمان هه بووه. ئەم فشارانه بۆ سەر چالاکییه رۆشنییری و سیاسییه کانی عەبدولپەرەحمان له ولاتانی ئەوروپا به رده وام بووه، دیاره له کۆتاییدا ئەم فشارانه زۆر بۆ عەبدولپەرەحمان دین و ناچارده کریت بگه رپته وه بۆ ئەسته نبوول و پادشا به نوسراوی ژماره (۴۵۵۷) له

به مؤله تپیدان و به بن مؤله ت چاپکراوه. له و باره یه وه بو جیبه جیکردنی فه رمانی ناوبرا و هه موو لایه ک راسپیدراون. (١٩) شایه نی باسه، دوا به دوای فه رمانی قه دهغه کردنی ئەم فه رهه نکه به برپاری سولتان، نوسراویک له لایه ن دهسته ی "ته فیتیش و معاینه" وه له وه زاره تی مه عاریف (په روه رده) به ژماره ی تایبه تی (٢٦) و ژماره ی گشتی (٢٥٤٤٣) کراوه، ده رکراوه، تپیدا باسی له وه کردووه نه و فه رهه نکه کوردییه ی که له سه ر بنه مای نوسراوی وه زاره تی پایه به رز له (١٦) ی حوزهیرانی (١٩٠٦)، فه رمانی بالای بو قه دهغه کردنی ته واوه تی ده رچووه، به گویره ی نوسراوی سه رکاتب شه هریاری، هه موو نوسخه چاپکراوه کانی نه و کتیبه، که له کوگای وه زاره تـدان، برین و بخرینه مه خزه نیکه وه، به و پییه ی وا گومانبراوه که په نکه هه ندیک نوسخه ی له لای کتیبفرۆش و دوکانه کان مایته وه، دوای نه وه ی پشکنه ره کان گه ران و پشکنینیا نکر دووه، رنکه یان له هیچ نوسخه یه کی دیکه ی ئەم کتیبه نه که وتوووه، له گه ل نه وه یشدا داوا کراوه پشکنین به رده و امبییت. فه رمان ده رکراوه بو ویلایه ته کانی ده ولته ت، که له هه ر کتیبفرۆشی و دوکانیکدا نوسخه ی نه و کتیبه بینرا، ده موده ست لیان به سه نریت و بنیردیت بو وه زاره تی پایه به رزمان، له باره ی نه نجامدانی کاری پیوستیش ه وه له و باره یه وه فه رمانگه کانی

رنکه وه تی (٩) ی نه یلوولی (١٩٠٥ ز) دا فه رمانی لیخۆشبوونی بو ده رده کات. (١٨)

عه بدولپرهمان به درخان به بن مؤله ت فه رمان به ریه تیبه که ی به جیپیشتوووه و پوو یکردوو ته نه وروپا، ده ولته تی عوسمانییش کو تایی به فه رمان به ریه تیبه که ی هیناوه و ته نانه ت نه گه ری لپسه ندنه وه ی مافی هاو لا تیبوو نیشتی به په وا دانراوه.

٣. سانسۆر کردنی فه رهه نگیکی کوردی له سالی (١٩٠٦ ز) به گویره ی نوسراویکی فه رمی، سه رکاتب شه هریاری؛ نوسه ری تایبه تی سولتان ته حسین پاشا، که به ژماره (٣٠٥٣) له رنکه وه تی (٢٦) ی په بیعولئا خیری (١٣٢٤) ی کوچی / (٦) ی حوزهیرانی (١٣٢٢) ی رۆمی / (١٩) ی حوزهیرانی (١٩٠٦) ی زایینی، که له کوشکی پاشایه تی یه لده زوه ده رچووه، تپیدا ها تووه له سه ر بنه مای نه و نوسراوه ی له وه زاره تی پایه به رز (وه زاره تی مه عاریف) ه وه له (٣) ی حوزهیرانی (١٣٢٢) ی رۆمی / (١٦) ی حوزهیرانی (١٩٠٦ ز) نیردراوه و خراوه ته به رده م سولتان، به فه رمانی بالای سولتان؛ برپاری قه دهغه کردنی ته واوه تی نه و فه رهه نکه کوردییه دراوه، له به رنه وه ی پیچه وانه ی یاسای ژماره (٣١٠) ی تایبه ت

بنکه ی پۆلیسی "ئه مین ئۆنۆ" (۲۱) دهرده که ویت، که له ریکه وتی (۱) ی ئه یلوولی (۱۳۲۵) ی پۆمی / (۱۴) ی ئه یلوولی (۱۹۰۹) ی زاینیدا هاوپیچ له گه ل نوسخه یه کی کتیپی (ایکی مکتب مصیبتک شهادتنامه) یاخود (دیوان حرب عورفی و سعیدی کردی) (۲۲) بۆ به پتوه به رایه تی پۆلیسی ئه سته نبول نیردراوه، تییدا ئاماژه به وه کراوه که له م نوسینه دا (تفوهات و ترهات) زۆر بهرچاوده که ون و سه رنجرا ده کیشن، داوا یان کردوو ه کاری پتویست له باره یه وه بکریت (۲۳). شایه نی باسه، به پتوه به رایه تی پۆلیسی ئه سته نبول په راویزی له سه ر ئه و نوسراوه نوسیوه و ئاماژه ی به وه کردوو ه که له به رئه وه ی کتیبه که چه ندین ده سته واژه ی تییدا یه که ده بیته به هۆی وروژاندنی بیروبوچوونی گشتی، هاوته ریب له گه ل برپاری (دیوان حرب عورفی) دا برپاردراوه هه موو نوسخه کانی کتیبه که کۆبکریته وه. (۲۴)

به گویره ی نوسراویکی دیکه، که له (۲۰) ی ئه یلوولی (۱۳۲۵) ی پۆمی / (۳) ی تشرینی یه که می (۱۹۰۹) ی زاینیدا له وه زاره تی ناوخوو بۆ سه روکایه تی (برنجی دیوان حرب عورفی) نیردراوه، باس له وه کراوه که کتیپی (ایکی مکتب مصیبتک شهادتنامه) یاخود (دیوان حرب عورفی و سعیدی کردی)، که هبی که سیکه به ناوی به دیعوززه مان، به هۆی ئه وه ی نوسینه که چه ندین

وه زاره تی مه عاریف، وه زاره تی ناوخۆ، ئاسایش، پسومات، پۆسته و ته له گراف پاسپی دراو و ئاگادارکراونه ته وه. (۲۰) لیره دا چه ند خالیکی جیگه ی سه رنجه، یه که م: له هه موو ئه و پرۆسه ی سانسۆرکردنانه ی که پیشتر باسمانکرد، له سائی (۱۸۹۸) هه تا سانسۆرکردنی ئه م فه رهه نگه باس له بيمۆله تی و پیچه وانه یی یاسای مۆله تدان نه کرابوو. له قه دهغه کردنی ئه م فه رهه نگه دا باس له وه کراوه که له به رئه وه ی پیچه وانه ی یاسای ژماره (۳۱۰) ی تایبه ت به مۆله تپیدان و به بئ مۆله ت چاپکراوه، بۆیه به ته واوه تی قه دهغه کراوه. ئیدی لیره به دواوه هۆکاری پشت قه دهغه کردنه که پرونده کریته وه، وه ها نیشاندهریته ئه و نوسراوانه ی که قه دهغه ده کریتن، به بئ مۆله ت یان پیچه وانه ی یاسا به رکاره کان چاپ و بلاوکراونه ته وه، واته ئیدی لیره به دوا ی به گویره ی یاسا سانسۆر قه دهغه کارییه کان ده کریته. دوووم: ته واوی نوسراوه کان ته نها نوسیویانه (کردچه لغت کتابی)، واته فه رهه نگیکی کوردی، ئیدی خۆیان پاراستوو له ناوی فه رهه نگه که و ئاماده کارو نوسه ره که ی، بۆیه نه توانراوه ناوی فه رهه نگه که و نوسه ره که ی به ده سته بخریته!

۴. سانسۆرکردنی کتیپیکی سه عیدی نوری له سائی (۱۹۰۹) دا وه که له زانیارییه کانی ناو نوسراویکی

(١٩٠٤ز) بۆ وۆلاتی میسر دوورخراوه ته وه و له وئی له زانکۆی نه زهر خویندوو یه تی. سه ره پای سه ختی ژانی له تاراوگه، گرنگی و بایه خی به زمانی کوردی داوه. هه ره له وئی چوو ته بواری چاپه مه نیه وه و یه که مین کتیپی له قاهیره چاپ کردوو، نه ویش کتیپی "مه ولوودی پیغه مبه ری" مه لای باته یی بووه. نه مه یه که مین کتیب بووه که ناوبرا و به چاپیگه یاندوو (٢٧)

به گوێره ی به لگه نامه کان، کورده کان هه و لاینداوه رۆژنامه یه کی دیکه ش به ناوی (امداد) هوه له میسر ده ربکه ن.

دوای دوورخستن هوه ی ته واوی مالباتی به درخانه کان له نه سته نبول به هۆی کوشتی سه رۆکی شاره وان یی نه سته نبوله وه؛ رزوان پاشا له سائی (١٩٠٦ز)، کوردی زاده نه حمه د رامز زۆر به م دوورخستن هوه یه کاریگه رده ییت، به و هۆیه وه له سائی (١٩٠٧) له قاهیره و کتیبیک به ناوی (امیر بدرخان) له چاپخانه ی "ئيجتهاد" ی عه بدوللا جه وده ت چاپده کات، که تئیدا باس له بنه ماله ی به درخانه کان ده کات (٢٨).

دوای راگه یاندنی مه شروته یه ت له سائی (١٩٠٨) دا، گه راوه ته وه نه سته نبول یه که یک بووه له دامه زرینه رانی کۆمه له ی "ته عاون و ته ره قی کوردی"، به رده و امبووه

ده سته واژه ی "ترۆهات" ی تئدایه، که ده ییت به هۆی تیکدانی فیکری خه لکو کۆپیه کی بۆمان نیردراوه، هاوته رب به نوسراوی (دیوان حرب عورفی) بلا و کردنه وه و فرۆشتی قه ده غه کراوه و برپاریشه بدریت به کۆکردنه وه ی نه و نوسخانه ی که بلا بوونه ته وه (٢٥)

٥. سه پاندنی سزای دوورخستن هوه به سه ر کوردی زاده نه حمه د رامز له شوباتی ١٩١٢ دا

نه حمه د رامزی دیاره کری یان کوردی زاده نه حمه د رامز (١٨٧٨-١٩٤٠)، کور ی عه بدولئلا نه فه ندیه، له زهنگه سۆره ی قه زای لیجه ی سه ر به دیاره کرد له سائی (١٨٧٨) له دایکبووه. سه ره تا له لای باوکی ده ستی به خویندن کردوو وه دواتر له مه دره سه ی "مه سعودیه" ی دیاره کر خویندوو یه تی. دوای سائی (١٩٠٠ز) رپووی کردوو ته نه سته نبولی پایته ختی ده و له تی عوسمانی و له وئی سه رسامبووه به بیری عه بدوللا جه وده ت و کۆمه له ی عه زمی قه وی، نه گه رچی نه و کاته عه بدوللا جه وده ت له ده ره وه ی پایته ختی عوسمانی بووه (٢٦). کوردی زاده له نه سته نبول ناشنایه تی له گه ل ژماره یه کی زۆر خوینه وارو خاوه ن فیکری کوردی و سه رانی کۆمه له ی عه زمی قه ویدا په ی داده کات. به هۆی دژایه تیکردنی ده سه لاتی نه و کاته ی ده و له تی عوسمانیه وه، له سائی

نه گونجاویان تیدایه، ناوبراو له کاتی دادگاییکردنیدا دانی به وهدا ناوه که نه و چاپیکردوون. کوردی زاده هه میشه له دژی حکومت بووه له تورکیادا شوپنئیکی مانه وهی جیگیری نه بووه، له به رنه وهی مانه وهی نیشته جیبوونی له نهسته نبول به گونجانازانریت و به گویره ی مادده ی (٦) ی قه رارنامه ی ئیداره ی عورفیه ناوبراو وهک که سیکی گومانای دادهنریت و به زورینه ی دهنگ برپاری دوورخستنه وهی له ناوچه ی ئیداره ی عورفیه دراوه (٣٠). به م جوړه وهک ده رده که ویت، له چوارچیوهی سیاسه تی سه رکوتکارانه ی حکومتی "ئیتیحاد و ته رقی" بو سه ر چالا کوانان و رۆشنبرانی کوردو به بیانوی تیکدانی فیکرو بلاوکردنه وهی نوسین و کتیب و نامیلکه جارئکی دیکه برپاری دوورخستنه وهی کوردی زاده نه حمده پامز بو تاراوگه دراوه.

فشاری ده وئله تی عوسمانی؛

عه بدولپرهمان به درخانیس ناچار به گه رانه وه بو نهسته نبول ده کات و پادشا به نوسراوی ژماره (٤٥٥٧) له پیکه وتی (٩) ی نه یلوولی (١٩٠٥ ز) دا فه رمانی لیخوشبوونی بو ده رده کات.

بو جیبه جیگردنی نه و برپارنامه یه ی ئیداره ی عورفی له (١٦) ی کانونی دووهمی

له بایه خدان به چاپو بلاوکردنه وهی زمانی کوردی، دانراوه کانی: نه لغبای خه لیل خه یالی، (خلاصه عقیده) ی مه لا عه بدوللای به زمانی کوردی چاپکردووه (٢٩)

سه باره ت به دوورخستنه وهی کوردی زاده نه حمده پامز، له پیکه وتی (١٥) ی کانونی دووهمی (١٣٢٧) ی رۆمی / (٢٨) ی تشرینی دووهمی (١٩١٢) ی زایینی (دیوان حرب عورفی) نوسراویکی به واژوی سه رۆکی دیوان و ناوو مۆری هه موو نه ندامه کانی له مه پ سزادان و دوورخستنه وهی "کتیپی گه پوک نه حمده پامزی دیاربه کری کوردی نه فه ندی" بو وه رگرتی ره زامه ندی و فه رمانی سولتانی ناردووه. له نوسراوه که یاندا تۆمه ت و بیانوی تیکدانی فیکر (تخدیش اذهان) بو دوورخستنه وهی ناوبراو بو تاراوگه خستوو ته پروو. باسیان له وه کردووه نه و رۆژنامه نه ی وه کو (غیدیق، بیانو، سرستی، حقوق عمومیه) و نه وانی دیکه، که داخراون و سه رنوسه ره کانیا ن سزای دوورخستنه وه یان به سه ردا سه پینراوه، ناوبراو هاتوو گوتاره کانی نه و رۆژنامه نه ی کو کردوو ته وه و چاپو بلاویانده کاته وه و فیکری خه لکیان پیتیکده دات. له گه ل هه موو نه وانه ی شدا جه ساره تی نه وهی کردوو ه چه ند نامیلکه یه کی چاپبکات، بو نمونه (دیوانچه ده ری، مبعوثانمزه هدیه و حقیقت حال) ی چاپو بلاوکردوو ته وه، که چه نندین گوزارشتی

بالا بۆ دوورخستنیه وهی "ئه حمه د پامز کوردی دیاربه کری" ناگادار کردووه ته وه. ئه مهش به مه بهستی گرتنه بهری رپوشوینی پیویست بۆ جیبه جیکردنی فه رمانی حکومهت و دوورخستنیه وهی ناوبراو (۳۳). به م جۆره و دوای ته و او کردنی رپوشوینه کانی جیبه جیکردنی فه رمانه که، جارێکی دیکه رپوشنیرو خه مخۆری زمانی کوردی دوورخراوه ته وه بۆ تاراوگه.

سه ره پای ئه مانه ییش، لیره دا خه باتی کولتووری و رپوشنیبری و سیاسی ناوبراو کۆتایییپنه هاتووه، له سائی (۱۹۱۸) دا به شدارده ییت له دامه زرانندی کۆمه لهی "ته عالی کوردستان" و له سائی (۱۹۱۸-۱۹۱۹) دا به شداربووه له ئیداره دانی رپوژنامه ی کوردستان و بابه تی بۆ نوسیوه (۳۴) له سائی (۱۹۲۲) دا ئه سته نبوئی به جپه یشتوووه گه پراوه ته وه بۆ لیجه و چوو ته وه گونده که ی خۆی. له سائی (۱۹۲۵) و دوای هه لگیسانی شۆرشی شیخ سه عیدی پیران، چوو ته شام. له سائی (۱۹۴۰) له شام و له دووری زیدی خۆی کۆچیدوایی کردووه. (۳۵)

۱- پروانه: کوردستان، یه که مین رپوژنامه ی کوردی (۱۹۰۲-۱۸۹۸)، کۆکردنه وه و پێشه کی: د. که مال فواد، چاپی سییه م، تاران، (۲۰۰۶).

۲- کوردستان، عدد (۱)، سالا عولی، روپر (۱). رپوژا پنجشمی، ده (۳۰) ذوالقعه سه نه (۱۳۱۵)، پنجشنبه فی (۹) نیسان سه نه

(۱۳۲۷) ی رپومی / (۲۹) ی تشرینی دووهمی (۱۹۱۲) ی زایینی به مه بهستی وه رگرتنی ئیراده ی سه نییه (فه رمانی بالا)، به نوسراوی فه رمی و به واژۆی وه زیری جه ننگ خراوه ته به رده م سه ره و کایه تی حکومهت (سه دری ئه عزمه م). (۳۱) له (۵) ی شوپاتی (۱۹۱۲) دا وه لām بۆ وه زاره تی سه ربیه (جه ننگ) نیردراوه ته وه و تپیدا ئاماژه به وه کراوه که ناوه رپۆکی برپارنامه که ی په یوه ست به سزای دوورخستنیه وهی "ئه حمه د پامز ئه فه ندی دیاربه کری" یه وه په سه ندکراوه و ئیراده ی سه نییه ی پیدراوه بۆ جیبه جیکردن (۳۲).

هه تا قه ده غه کردنی فه ره نگیکی کوردی له سائی (۱۹۰۶) هۆکاری قه ده غه کردنی بلاوکراوه کوردیه کان له نوسراوه فه رمیه کانی ده و له تی عوسمانیدا رووننه کراوه ته وه، به لām له فه رمانی قه ده غه کردنی ئه و فه ره نکه کوردیه دا باس له وه کراوه که "له به رئه وه ی پیچه و انه ی یاسای ژماره (۳۱۰) ی تایبهت به مۆله تپیدان و به بی مۆلهت چاپکراوه، بۆیه به ته و او ته قه ده غه کراوه".

دواتر وه زاره تی جه ننگ به نوسراوی ژماره (۷۹۷) ی (۱) ی شوپاتی (۱۳۲۷) ی رپومی / (۱۴) ی شوپاتی (۱۹۱۲) ی زایینی، وه زاره تی ناوخۆی له ناوه رپۆکی فه رمانی

- (١٣١٤). دکتۆر که مال فواد، سه رچاوه ی پیشوو، ل ١١.
- ٣-هه مان سه رچاوه، ل ٣-١٠.
- ٤-BOA. İ. MTZ-(٠.٥). ٣٠. ١٦٨٥.
- ٥-BOA. İ. MTZ-(٠.٥). ٣٠. ١٦٨٥.
- ٦-BOA. Y. PRK. UM-(٠.٤). ٤٢. ١.
- ٧-بپروانه: BOA. DH. MKT; ١٠.٥. ٢٤٧٣; BOA.DH. MKT; ١٠.١. ٢٤٧٦,٨٨.
- ٨-EŞA BOA.Y.PRK. EŞA-(٠.١). ٣٥,١٠٨.
- ٩-EŞA BOA.Y.PRK. EŞA-(٠.١). ٢٢. ٣٦.
- ١٠-EŞA BOA.Y.PRK. EŞA-(٠.١). ٢٢. ٣٦.
- ١١-BOA. İ.HUS-(٠.٢). ٨٣,١٢٥.
- ١٢-BOA. BEO-(٠.١). ١١٤٧٣١. ١٥٣٠.
- ١٣-BOA. İ.HUS-(٠.٢). ٨٣,١٢٥.
- ١٤-EŞA BOA. Y.PRK. EŞA-(٠.٣٦,٤٨).
- ١٥-هه مان سه رچاوه.
- ١٦-BOA. DH. MKT-(٠.٢٤٧٣,١٠.٥).
- ١٧-BOA. DH.MKT-(٠.٢٥٤٥,٧٨,٠.١).
- ١٨-BOA. İ. HUS-(٠.١٣٣,١٧).
- ١٩-BOA.MF.MKT-(٠.٣.٩٣٨,٦٢).
- ٢٠-BOA. MF.MKT-(٠.٢.٦٣.٩٣٨).
- ٢١-ئیسئا ئه م ناوچه یه سه ر به ئیلچه، واته قه زای "فاتیح" ه له ئه سته نبول و به ئه مینۆنۆ (EMİNÖNÜ) ده نوسریت و که نارئکی ئاوی گرنگو به ناوبانگی هه یه، بنکه ی گواستنه وه ئاوی نیوان به شی ئه وروپی و ئاسیای شاره که له م ناوچه یه دایه.
- ٢٢-نوسخه ی ئه م کتیبه له لای نوسه ر به رده سته، ئه م کتیبه ی سه عیدی نوسری خۆی له (٤٨) لاپه ره دا ده بیینیته وه، له سائی (١٣٢٧) ی کۆچی له چاپخانه ی (اقبال ملت مطبعه سی) له لایه ن (کردی زاده احمد
- رامن) وه چاپکراوه. چه ندان بابته ی گرنگی له باره ی به رکه وتنیه وه له گه ل ده سه لاتی ئه و کاته ی عوسمانیدا تیدا یه وه له کۆتابی بابته ته کانداناوی خۆی به (سعید کردی، بدیع الزمان ملا سعید کردی و بدیع الزمان سعید کردی) نوسیوه.
- ٢٣-BOA. DH. EUM. THR-(٠.٥,٧,٣).
- ٢٤-BOA. DH. EUM. THR-(٠.٥,٧,٣).
- ٢٥-BOA. DH. EUM. THR-(٠.١.٦٨.٦).
- ٢٦-SEİD VEROJ, Kurdizade Ahmed-Ramiz (١٨٧٨-١٩٤٠), Weşanen Sitav, Lekolin ٢١, Van ١٩. ٢٠. ٩. s. ١٠-٩.
- ٢٧-SEİD VEROJ, Jederi peşi, s-١٢-١٣.
- ٢٨-Celal Temel, Kılıçlar Altında İlk-Dönem Kürt Önder Ve Aydınlar, <https://www.bernamegeh.com/kiliclar-altinda-ilk-donem-kurd-onder-ve-aydinlari-iii/> erişim tarihi ٢٠. ٢٤. ١١, ٢١.
- ٢٩-m-A.
- ٣٠-BOA. İ. HB-(٠.٢.١٣.١٠.٧).
- ٣١-BOA. İ. HB-(٠.٣.١٣.١٠.٧).
- ٣٢-BOA. BEO-(٠.١.٤٠٠٠, ٢٩٩٩٣٢).
- ٣٣-BOA. DH. SYS-(٠.٩١, ٠.٢.٥٥, ١).
- ٣٤-بۆ زانیاری زیاتر له باره ی ژیان و کاره کانی کوردی زاده ئه حمه د پامزه وه، بگه پروه بۆ کتیبه که ی: (SEİD VEROJ, Kurdizade) (Ahmed Ramiz) (١٨٧٨-١٩٤٠).
- ٣٥-Celal Temel, a. g. m-

وہر زنامہ ی
تور کیاناسی

مەزاري بزرکراو

(مەزاري سەرکرده کوردەکان لە تورکيا بە نموونە)

م. ی. رابەر سیوھیلی

ماستەر لە زانکۆی گازی / ئەنقەرە

مامۆستا لە بەشی میژووی کۆلیژی زانستە مرۆقايەتیەکان / زانکۆی سلایمانی

دەرۆازە

لێکۆڵینەووە لە میژووی کوردو سەرکردهکانی بزافی رزگاربخوازی کورد لە باکووری کوردستان و تورکيا، وینەیهکی ئالۆزی قۆناغە سەخت و دژوارەکانی خەباتی سیاسی، کۆمەلایەتی و فەرھەنگی دەخاتەبەرچاومان! زۆرێک لەو سەرکرده کوردانەیی کە بۆ داکۆکیکردن لە مافەکانی گەلی کورد سەرقاڵی چالاکی سیاسی و سەربازیی جۆریە جۆر بوون، لە پڕۆسەکەدا رووبەرۆوی فشاری جددی بوونەووە.

لە سەرەتای سەدەیی بیستەمەووە، لەگەڵ دامەزراندنی کۆماری تورکیادا، گوشارەکان بۆ سەر شوناس و کولتووری کوردی زیادیانکرد، ئەمەش لە یەكەم لێکەوتەیدا چارەنوسی سەرکردهکانی کوردی مەترسیدارترو نادیارترکرد، بە جۆرێک کە لە دواي گیانلێسەندنەووە لە سێدارەدانیا، گۆرەکانیشیان بزرکران، یان راستر بلێین، بە جۆرێک شاردرانەووە کە جگە لە چەند کەسێکی کەمی ناو دەزگا ئەمنییەکان نەبێت، هیچ کەس زانیاری لە سەر ئەسپەردەکردن و مەزارەکانیان نییە! ئەم دۆخەش هەتا ئێستا لە پزنی ئەو روداوانەدا هەژماردەکرین کە جێپەنجەیی خۆیان لە سەر میژووی سیاسی هەردوو کۆمەلگەیی کوردو تورک بە جێپێشتوووە.

ئامانجی ئەم توێژینەوویە بەدواداچوونە بۆ ئەو سەرکرده کوردانەیی لە تورکیادا مەزاریان ونەو تیگەیشتن لە ناسنامەو ئایدیال و خەباتەکانیان. بزبوونی جەستەیی ئەو سەرکرده کوردانە تەنھا بە واتای کۆتایی ژيانیان وەک تاک نییە؛ بەلکۆ ئاماژەیی بۆ برینێکی قوڵ، کە لە یادەوهریی میژوویی گەلێکدا دروستبوووە. هاوکات، خالێکی وەرچەرخانی پەخنەگرانەییە کە شوێنی گەلی کورد لە خەبات بۆ شوناسی نەتەوویی

خه لکی ناوچه که ی گرتووه ته ده ست و له پال کاروباری کارگپیدا، رابه رایه تپی ته ریه تی نه قشبه نندی شی له "پالو" کردووه و زیاتر له هزار موریدی هه بووه. ژیان شیخ سعید له گهل دوا قونای دهولته تی عوسمانی دامه زانندی کوماری تورکیادا تیکه لده بیئت. له کاتیکدا ئەم قونای به قونای گورانکاریه گه وره کان ناسراوه، هه م بۆ کوردو هه م بۆ نه ته وه و ئایینیبه کانی دیکه (۱).

سه رکرایه تی شیخ سعید نه ک ته نها له بواری ئایینیدا، به لکو له بواری کومه لایه تی و سیاسیشدا زور به پرونی درکیپیده کریئت. له گهل راگه یانندی کومار له تورکیادا، پیکهاته ی فره نه ته وه یی دوا قونای دهولته تی عوسمانی به ئاراسته ی دهولته تی تاک نه ته وه یی و عه لمانیدا هه نگاوینا. ئەم دۆخه ش بوو به مایه ی نارچه تی له لای کوردو نه ته وه کانی دیکه و زور جار پیکدادان و پشپویی لیکه وته وه. جولانه وه که ی شیخ سعید، که له سالی (۱۹۲۵) رویدا، به یه کیچ له گرنگترین جولانه وه کانی میژووی کوماری تورکیا داده نرئت، که داخواییه کانی وه ک پاراستنی ناسنامه ی گه لی کورد، به رته سکنه کردنه وه ی ئازادیبه ئایینیبه کان، بنه برکردنی سیاسه ته چه وسینه ره کانی حکومتی ناوه ندی و پراکتیکه کانی ده سالاتی نوئ، هینانه کایه ی پره نسپی عه لمانیه ته دوورخستنه وه ی ئیسلام له ئیداره ی

دیاریده کات، چونکه ئەم سه رکردانه له ناوچه جوړبه جوړه کانی تورکیا وه ک نوینه ری خه لک وه رگراون، به لام به شیکی زوریان به هوکاری نادیار یان کوژراون، یان بیسه روشوینبوون، که هوکاره کانی وه ک سیاسه تی دهولته ت، ململانی نه ته وه یی و هاوسه نگی هیزی نیوده ولته تی، کاریگه ریه کی راسته وخویان هه بووه له سه ر مردنیان.

باسوخواسی بزربوونی جهسته و مه زاری هه ریه که له "شیخ سعیدی پیران، سه ید ره زای دهرسیم و سه عیدی نوورسی" له گرنگترین ته وه ره سه ره کییه کانی ئەم توئینه وه یه ن. له و پروایه داین که دیارنه مانی سه رکرده کورده کان له تورکیا واقیعیکی میژووییه؛ له لایه که وه هیمای خوړاگری و خه باتی گه لیکه بۆ مانه وه و له لایه کی دیکه شه وه گوزارشت له ئازارو خه ساره تیکی قوول ده کات.

شیخ سعیدی پیران (۱۸۶۵-۱۹۲۵)
 شیخ سعیدی پیران ناوی ته واوی "شیخ سعیدی کوری شیخ مه محمودی کوری شیخ عه لی" یه. سالی (۱۸۶۵) له قه زای "پالو" ی هه رپه ی ئەلازیخ له دایکبووه. شیخ سعید له سه ر دهستی باوکی و موریده کانی باوکیه وه فیژی نوسین و خویندنه وه بووه، زانستی فیه و شه ریه تی ئیسلامی و میژووی خویندووه، دوا ی ته واوکردنی خویندنه که شی مؤله تی وانه گوتنه وه ی پیدراوه. دوا ی وه فاتی باوکی، ده سالات و کاروباری

مه زاری بزرکراو

بزرکردنی روفات و مه زاری شیخ سه عیدو هاورپی له سیداره دراوه کانی، یه کیکه له گهرمترین ئه و پرسانه ی که سالانه و به تایبه تی له سالیادی له سیداره دانیاندا دیته وه به ریاس و قسه ی جدیدی له باره وه ده کریت. هه چهنده سه باره ت به م پرسه دهنگوی جوراوجور هه یه، به لام هه تا ئیستا ده گمه نن ئه و که سانه ی زانیاریان هه بیته له سه ر شوینی ئه سپه رده کردن و مه زاری شیخ سه عیدو هاورپیان. به پیچه وانه وه، دهنگوی بلاو ئه وه یه که ناوبراوان له ناوچه یه کی سه ربازی له ناو شاری نامه ددا ئه سپه رده ی خاک کراون، ئه و ناوچه یه ش له ژیر چاودیری و ئاگایی ده ولته تدا یه. به و پییه ش که ناوچه یه کی سه ربازی به، به گویره ی یاسا پینگه به هیچ گه پانیک نادریته و ته نانه ت چوونه ژووره وه ی خه لکی مه ده نییش قه ده غه کراوه، به لام ئه وانه ی له سه ر ئه م باوه رهن، هه تا ئیستا چه نندین جار داویان له حکومه تی تورکیا کردوه که ئه و شوینه له ناوچه یه کی سه ربازی به بگوردریته بۆ مه زارگه یه کی گه وره و مزگه وتی تیدا دروستبکریته و بیته به جیگه ی سه ردانی هاو لاتیان. به لام حکومه تی تورکیا هه تا ئیستا وه لامی ئه و داواکارییه ی نه داوه ته وه و پییوایه شیخ سه عید که سایه تیه کی گه وره یه و جیبه جیکردنی ئه م داواکارییه رهنگه به ئاگاهاته نه وه ی نه ته وه یی لیبکه ویتته وه (٤).

ده ولته ت، هۆکاری سه ره کی بزواندن و به رپاکردنی ئه و جولانه وه یه بوون (٢). جولانه وه که ی شیخ سه عید له (١٣) ی شوباتی (١٩٢٥) له بینگۆل ده ستیپیکردو له ماوه یه کی کورتدا بۆ جوگرافیا یه کی فراوانتری وه ک دیاربه کر، ئه لاریخ و به تلیس بلاو بووه وه. له م جولانه وه یه دا، شیخ سه عیدی پیران وه ک سه روکی جولانه وه که و پابه ری رۆحی ده رکه وت، به لام به هوی کۆمه لیک هۆکاری ناو خۆبی و ده ره کییه وه، نه یه توانی جولانه وه که بۆ ماوه یه کی زور به رده و امیته و ئامانجه کانی به دیه یینیت، به لکو حکومه تی ناوه ندی هه ر زو و ئوپه راسیونی سه ربازی به رفراوانی بۆ سه رکوتکردنی جولانه وه که ریکه خسته و سه ره ئه نجام بزوتنه وه که له نیسانی (١٩٢٥) کۆتاییه ات. دوا ی سه رکوتکردنی جولانه وه که ش شیخ سه عیدو سه رانی جولانه وه که ده ستگیرکران و له دیاربه کر دادگاییکران. ئه وه ی جیی سه رنجه، پرۆسه ی دادگاییکردنه که هینده ی سه رکوتکردنی جولانه وه که مشتومری له سه ر بوو (٣). هه رچه نده شیخ سه عید به رگری له خۆی کردو هۆکاری به رپاکردنی جولانه وه که ی بۆ روونکردنه وه، به لام دادگا سزای له سیداره دانی به سه ر ناوبراوو که سایه تیه سه ره کییه کانی دیکه ی جولانه وه که دا سه پاند. سه ره ئه نجام شیخ سه عیدو (٤٦) هاورپی له (٢٩) ی حوزه ییرانی (١٩٢٥) له سیداره دران.

تورکیادا ناوو خه باته که یان تو مارکردووہ. هاوکات پئیانویاه جولانہ وهی دهرسیم شوینہ واری قوولئ ههم له سهر که سایه تی سهد رهزاو ههم له سهر پیکهاته ی سیاسی و کومه لایه تی ناوچه که به جئیشتووہ.

بیسه روشوینکردنی روفات و مه زاری سهد رهزاو هاوړپئیانی په یوه نندیبه کی راسته و خوئی هه یه به جولانہ وهی دهرسیم و نه و بارگرانییه ی که دانیشتوانی ناوچه که له نیوان سالانی (١٩٣٧-١٩٣٨) دا بو حکومتی ناوه نندیان دروستکرد، چونکه جولانہ وه که له بنه رته وه به رخودانیک بوو له دژی سیاسه ته کانی حکومتی تورکیا، که خوئی ده بینیه وه له زنجیره یه ک ئوپه راسیوئی سهر بازی به نامانجی مؤدیرنیزه کردنی دهرسیم و به ستنه وهی ناوچه که به حکومتی ناوه نندیبه وه. ئوپه راسیوئه کانیش بریتی بوون له سیاسه تی نیشته جئیکردنی زوره ملی، رپساکانی باجو شیوازه کانی دامه زانندی سهر بازی. سهد رهزاو خه لکی دهرسیمیش نه و بارودوخه یان وه ک هه ره شه یه ک بو سهر شوناسی عه له وی- کوردو ناوچه که ده بیئی، سهر نه نجام له سالی (١٩٣٧) دا جولانہ وهی دهرسیمی لیکه و ته وه و حکومتی تورکیاش به ئوپه راسیوئیکی سهر بازی گه وره وه لامی جولانہ وه که ی دایه وه.

هه رچه نده له سهره تاوه جوگرافیای شاخاوی و سه ختی گه یشتن به ناوچه که

هاوکات "عه بدولیا فورات" ی نه وهی شیخ سه عید، هاوشیوهی خه لکی دیاربه کر، پئیویاه که روفاتی باپیری و هاوړپکانی ههر له و ناوچه یه دا نه سپه رده کراون که تئیدا له سیداره دران، نه و ناوچه یه ش ئیستا ناوچه یه کی سهر بازیه و له دیدهنی و سهر دانیکردنی خه لکی قه ده غه کراوه. هاوکات نامازه به خالیکی گرنگتر ده کات و ده لئیت: "دواتر ده ولت روفاته کانی گواستوو ته وه بو شوینئیکی دیکه، که من نازانم کوئییه و ته نه ده ولت ده زانئیت." جئیکه ی باسه، هه تا ئیستا بنه مالئی شیخ سه عید چه نندین جار داوایان له دادگای کارگپیری نه نقه ره کردووہ بو ناشکراکردنی شوینی مه زاری ناوبراو، دادگای نه نقه رهش داوای له وه زارته ی ناوخو کردووہ که شوینی گوړه کان به به لگه نامه ی فهرمییه وه ناشکراکات، به لام وه زارته ی ناوخو ئهم داوییه ی ره تکر دووه ته وه و داوای له دادگا کردووہ که دؤسیه که پابگریت (٥).

سهد رهزای دهرسیم (١٨٦٣-١٩٣٧) سهد رهزا یه کیکی دیکه یه له سهر کرده دیار و خاوه ن خه باته کانی باکووری کوردستان، هاوکات یه کیکه له مه زار بزر بووه کانی سهد هی بیستم له تورکیا. سهد رهزا له سالی (١٨٦٣) له ناوچه ی ئوقاجیکی تونجه لی له دایکبووه. سهرچاوه میژوو ییه کان وه ک که سایه تییه کی مملانیکار له قونای سهره تای کوماری

شیوهیه تان کردووه! ئیمه بیئاگاین له گۆری که سیک به ناوی سهید رهزا، هیچ روداوینکی لهو شیوهیه نییه." (۷).

بزربوونی جهسته و مه زاری سه رکرده کورده کان له تورکیا ته نها به و اتای کۆتایی ژانیان وهک تاک نییه؛ به لکو نامازهیه بۆ برینینکی قول، که له یاده وه بری میژووی گه لیکدا دروستبووه.

به پیچه وانهی ئه و گوتیه وه، ره جهب ته یب ئه ردۆگان له کاتیکیدا سه رۆکوه زیرانی کۆماری تورکیا بوو، رایگه یاندا: "ئه گه ر پیوستم به داوایلیبوردن بییت، داوایلیبوردن ده که م. ئه رکی سه رۆکوه زیرانه که نوینه رایه تی ده ولته تیک ده کات، به بن گویدانه ئه وهی ئه و رۆژه کی له ده سه لاتدا بووه، داوایلیبوردن بکات له سه ر ئه و کۆمه لکۆژییه ی ده ولته ته که ی کردوویه تی. میکانیزمی داوایلیبوردن ته نها داوایلیبوردنیک زاره کی نییه. داوایلیبوردن به بن پروبه پروبوونه وه نییه. مه رچی یه که می پروبه پروبوونه وه که کردنه وهی هه موو ئه رشیفه گانی ده ولته ته بۆ ئاشکرکردنی شوینی به خاکسپاردنی سهید رهزا و هاوینکانی له گه ل سه رجه م زیانلیکه وتوانی ئه و کاره ساته دا." (۸).

له به رژه وه ندیی جولانه وه که بوو، به لام پاش ماوه یه ک سهید رهزا و سه رانی جولانه وه که نه یان توانی له به رانه بر هه لمه تی سه ربازی حکومه تدا خۆراپگرن و خه لکی ده رسیمیش زیانیکی زۆریان به رکه وت. ته نانه ت سهید رهزا و به شیکی دیکه له سه رکرده گانی جولانه وه که به دیلگیران و له دادگایه کی تایبه ت، که له ئه لاریخ دامه زرابوو، دادگاییکران و سه رنه نجام له (۱۵) ی تشرینی دووهمی (۱۹۳۷) دا له سیداره دران.

حه وت روفاتی بیسه روشوین

روفات و مه زاری سهید رهزا و هاوینکانی که پیکهاتبوون له پرسیک حوسین (کوری سهید رهزا)، سهید وشین (سه رۆکی عه شیره تی سه بان)، فندک ئاغای کوری که مه ر ئاغا، حه سه ن ئاغای کوری جو برائیل ئاغا، حه سه ن (له عه شیره تی قوره یشان)، عه لی ئاغای کوری میرزا عه لی، ماوه ی (۸۷) سا له به نه یینی له لای حکومه تی تورکیا ماوه ته وه (۶). هه رچه نده هه تا ئیستا زنجیره یه ک داواکاری فه رمی بۆ ئاشکرکردنی مه زاره کان پیشکesh به لایه نه په یوه ندیداره گانی تورکیا کراوه، به لام سه رجه میان به بن وه لام ماونه ته وه. له و باره یه وه "زیلها پولات" ی نه وهی سهید رهزا ده لیت: "کاتیک داواکاریمان پیشکesh به پارێزگاری ئه لاریخ کرد، راسته وخۆ له وه لامدا پیگوتین: ئیوه به مه به سستی نه یینی داوای دۆسیه یه کی له و

جیگه ی باسه، گه پان و به دوا دا چوون له سهر ئەم دۆسیه یه ههر به ته نها له په رله مان و لایه نه په یوه نیدیاره کانی ده و له تیدا نه بووه، به لکو خودی بنه ماله ی سهید ره زاش له رینگه ی پارێزهره کانیانه وه چه نیدین جار ئەم دۆسیه یان جولاندوووه. بۆ نموونه "حسین ئایگون" ی پارێزهری بنه ماله ی ناوبراو، له سالی (۲۰۰۷) داوا ی له پارێزگاری ئەلازیخ کرد که مه زاری سهید رهزا ئاشکرا بکات، به لام کاتیگ پارێزگار داواکاریه که ی به بی وه لام هیشته وه، حسین ئایگون داوا ی یاسای له دادگای کارگێری ئەلازیخ تۆمار کرد، به لام دادگا ده سته جی رایگه یانند که دامه زراوه کانی ده و له ت هه ج زانیاریه کیان نیه و پارێزگاری ئەلازیخ هه ج کاریکی نیاسای نه کردوووه. هه رچه نده ئەم بپاره ی دادگا له لایه ن پارێزهره که وه تانه یلیدرا، به لام دادگا له رنکه وتی (۳۱) ی ئیاری (۲۰۱۵) دا دووباره ئەو دۆسیه یه ی داخست. له قوئاغیکی دواتردا "جهان سۆیله مه ز" ی پارێزهری "رۆسته م پۆلات" ی نه وه ی سهید رهزا، داوا ی له دادگا کرد هه نگاوی جددی بنین بۆ ئاشکرا کردنی مه زاری سهید رهزا و هاوړیکانی، به لام ده سه لاتنی دادوهری هه ج ئاماده یه کی سه باره ت به و پرسه نیشاننه داو داواکاریه که ی جیبه جینه کرد (۱۰).

له لایه کی دیکه وه، "مسته فا ئۆزجیلک" ی سه رۆکی "پارتی ئازادی کوردستان (پاک) له سالی (۲۰۱۴) له

له ناوه پراستی تشرینی دووهمی (۲۰۲۳) شدا "سینان چیفتی یوریک" ی په رله مانتاری پارتی یه کهسانی و دیموکراسی گه لان (ده مپارتی) له کۆبوونه وه ی فه رمی په رله ماندا، سه باره ت به م دۆسیه یه، پرسیری ئاراسته ی "جهوده ت یه لمام" ی جیگری سه رۆککۆمار کردو راسته وخۆ داوا ی ئاشکرا کردنی مه زاری سهید رهزا و هاوړیکانی کرد. چیفتی یوریک له و باره یه وه گوتی: "له کاتیگدا که په تی سیداره یان کرده گه ردنی، ته مه نی سهید رهزا (۷۴) سال بوو، رنسیک حسینی کورپشی ته مه نی (۱۶) سال بوو. داوا ی له سیداره دانه کان، پروفاته کانیان پاده ستی بنه ماله کانیان نه کراون و له شوینیکی نادیاردا به خاک سپردراون. ئیستا که (۸۶) سال به سهر ئەو روداوه دا تیپه پروه، هه ج لیدونیک له لایه ن ده سه لاتداریانی ده و له ته وه سه باره ت به ئاشکرا کردنی مه زاره کانیان نه بیستراوه." هه ر له و دانیشتنه دا، چیفتی یوریک راسته وخۆ داوا ی له جهوده ت یه لمامی جیگری سه رۆککۆمار کرد که وه لامی ئەم پرسیارانه ی بداته وه: کوا گوړی سهید رهزا و هاوړیکانی؟ هۆکاری ئاشکرانه کردنی شوینی گوړه کانیان چییه؟ له بهر چ هۆکاریگ کۆنوس و تۆماری دادگا کان بۆ رایگشتی ئاشکرانا کرنت؟ ئایا هه ج کاریگ هه یه که له لایه ن سه رۆکیه تی کۆماره وه پلانی بۆ دانرابیته سه باره ت به ئاشکرا کردنی ئەو به لگه نامانه؟ (۹).

جیبه جیناکریت، که چی له دۆسیه ی له سیداره دانی سهد رهزاو کوره کهیدا یاساکان پیشیلکراون و سهد رهزا که ته مهنی راسته قینه ی خوی (٧٤) سال بوو، ساخته کاربی تیدا کراو ته مهنی که مکرابه وه، هاوکات ریسیک حسینی کورپشی، که ته مهنی (١٦) سال بوو، به (١٨) سال تۆمارکرا، بۆته وهی سزای له سیداره دانیان به سهردا جیبه جیبکریت. (١٢).

سه عیدی نوورسی (١٨٧٨-١٩٦٠) سه عیدی نوورسی، له سالی (١٨٧٦) له گوندی "نوورس" ی باکووری کوردستان له دایکبووه و چواره مندالی خانه واده که یانه. له ته مهنیکی مندالییه وه دهستی به خویندنی ئایینی کردووه. هاوکات شاره زاییه کی باشی له زانسته کانی کیمیا، فیزیا، زینده وهرزانی، جیؤلۆجی، بیرکاری، گهر دوونناسی و جوگرافیا دا پهیدا کردووه. یه که م که سه که هه وئیداوه بۆ دامه زانندنی زانکو له کوردستاندا، له گه ل کردنه وهی قوتابخانه ی کوردی و خویندنی زانسته کانی سهرده مدا شانبه شانی زانسته ئایینییه کان. له نیوان ساله کانی (١٩١٥-١٩١٧) دا له جهنگی نیوان دهوله تی عوسمانی و روسه کان له شه ری "قه فقاس" دا وهک به رپرسیکی گه وره به شداریی له جهنگی یه که می جیهانیدا کرد. ههر له وه جهنگه داو له سالی (١٩١٦) دا له شه ری به رگریکردن

به یاننامه یه کی نوسراودا نامازه ی به وه کردووه که "هه تا ئیستاش مه زاری سهد رهزاو هاوړیکانی ههروهک مه زاری شیخ سه عید به نهیئی ده هیلرته وه. نه وانیه ی گۆره کانیان شارده وه، پئیانوابوو کوردو کوردستان له میژوودا ده نیژن. نه مړۆ باس له داوایل پبوردن ده کریت بۆ سهد رهزاو کۆمه لکوژیی دهرسیم. نه گهر ده وله تی تورک به راستی دلسۆز بیته له هه وله کانیدا، پیویسته سهرته تا شوینی گۆره کانیان ئاشکرا بکریت و یاشان جیبه جیبکارانی نه و کۆمه لکوژییه دادگاییبکرین." (١١).

دیارنه مانی سهرکرده کورده کان له تورکیا و اقیعیکی میژووییه؛ له لایه که وه هیمای خۆپاگری و خه باتی گه لیکه بۆ مانه وه له لایه کی دیکه شه وه گوزارشت له نازارو خه ساره تیکی قوول ده کات.

جی خۆیه تی نامازه به وهش بکه یین که دۆسیه ی له سیداره دان و زیادو که مکردنی ته مهنی سهد رهزاو کوره که ی، هینده ی دۆسیه ی شاردنه وهی روفاته کانیان باسوخواسی له باره وهیه. به گویره ی یاساکانی نه و سهرده مه، سزای له سیداره دان بۆ نه و که سانه ی ته مهنیان له خوار (١٨) سال و نه وانیه ی ته مهنیان له سه رووی (٦٥) ساله وهیه،

له لایه ن چهنده که سیکه وه زور به توندی به ربه چیدرایه وه. له پال نه مه شدا ههر وازی له داوای دروستکردنی زانکوی "زههرا" نه هینا. له قونایگی دواتریشدا به هوی بیرو نفوزی ئایینی و کومه لایه تییه وه چه نندین جار دوچاری زیندانی و دهر به دهری بووه، به لام هیچ کات رپر نه بوون له درژهدان به خه بات و نویسنه کانی، ته نانهت به ره مه کانی هه تا نه مرؤش له لایه ن زوریک له بیرمهنانی مسولمانه وه گرنگی پییدهدریت.

تاقانه ی بیمه زار

سه عیدی نوورسی له (٢٣) ی ئاداری (١٩٦٠ ز) له شار ی ئورفه کوجیدوایی کردووه وه ههر له ویش نیژراوه، به لام له (١٢) ی ته ممووزی (١٩٦٠) دا له لایه ن حکومه تی تورکیا وه گوره که ی هه لدرایه وه وه دوورخرایه وه بو شوینیکی نادیار (١٤). هه لدانه وه ی مه زاری سه عیدی نوورسی و شار دنه وه ی روفاته که ی له شوینیکی نادیاردا، له سه ره تاوه دهنگدانه وه یه کی گهره ی له تورکیادا دروستکرد، دهیان سیناریۆ سه بارهت به و پرسه که وته سه ر زاری خه لکو لاپه ره ی رۆژنامه کان. هه ندیک بانگه شه ی نه وه یان ده کرد که روفاتی ناوبراو له پاش دهره ی نانه وه ی له گوره که ی به فرۆکه له ئورفه فرپدراوه ته ناو دهریاوه (١٥)، به لام به گویره ی وه سیه تنامه که ی خو، نه م پرسه به جوریکی دیکه لیکه دریتته وه:

له شاری به دلایس بریندارکراو به دیلی که وته دهست روه سه کان و بو ماوه ی یه ک سال به دهستبه سه ری مایه وه. له سائی (١٩١٧) له دهست روه سه کان هه لته ات و به ره وه نه سه ته نبول گه رایه وه وه بوو به نه ندانی کومه له ی (الدار الحکمه الاسلامیه)، که به رزترین کومه له ی فه توای نه وه سه رده مه بوو. هه روه ها له (١٥) ی شوباتی (١٩١٩) چوووه کومه له ی "هه لته اتی ئیسلام" وه وه له گه ل کومه له ی (المدرسیین) دا مایه وه (١٣).

له گه ل راگه یانندی کومار له تورکیادا، پیکه اته ی فره نه ته وه یی دوا قونای ده ولته تی عوسمانی به ئاراسته ی ده ولته تی تاک نه ته وه یی و عه لمانیدا هه نگاوینا. نه م دۆخه ش بوو به مایه ی نارچه تی له لای کوردو نه ته وه کانی دیکه و زور جار پیکدادان و پشیوی لیکه وته وه.

سه عیدی نوورسی له سه رده می مسته فا که مال نه تاتورکدا چوووه شاری نه نقه ره و بو ماوه یه ک له وئ مایه وه. وه ک که سایه تییه کی کورد له "کۆبوننه وه ی میلی" دا به شداریکرد، به لام به هوی نه وه به یاننامه یه ی که پیشکه شیکرد به حکومهت بو چاککردنی رهوشی تورکیا،

سال به نادیری ماو ته وه، به لام دوی ئه وهی که خویند کاره کانی به م باب ته ده زانن، هه ره که له "سه لیم گونتاچ، تاهیری موتلو، عه لی ئیحسان تولا، مسته فا گول، ساقلی حافز به کرو که سیکی دیکه"، بو جاری سییه م پوفاتی نوابراو له ئیسپارتاوه ده گوازنه وه بو گوندی ساف، به لام هیشتا ده نگوی ئه وه هه یه که ئه م گواستنه وه یه چه ند جارنک دووباره بووه ته وه (١٧).

سه ره تا پوفاتی نوابراو له گوپستانی خه لیل ئیبراهیم له ئورفه به خاکسپیردا، که له بنه پرتدا ئه و گوپستانه له لایه ن شیخ موسلیم حافز ئه فه ندییه وه له سالی (١٩٥٢) دروستکرا بوو، به لام کوده تاجییه کان له (١٢) ی ته ممووزی (١٩٦٠)، به و په زامه ندییه ی که به زور له عه بدوله جید نوورسی برای سه عیدی نوورسی وه رگیرا، گوپه که یان هه لدا یه وه وه به فرۆکه بردیانه شوینیکی نادیار (١٦).

ئه نجام

په وپه وهی میژووی روداوه کانی تورکیا کاریگه ری قوئی له سه ر پیکهاته ی نه ته وایه تی به جه ئیشتووه. له م چوارچه یه وه دا لیکوئینه وه له سه ر ژبان و مردنی سه رکرده کانی کورد وه که به شیک له هه وه له کانی رۆشنکردنه وهی رپرپه وه تاریکه کانی میژوو گرنگی خو ی هه یه، به لام دیارنه مان یان شاردنه وهی شوینی ناشتی ئه و سه رکرده نه که هه ر کیشه یه کی میژووی نییه، به لکو دیارده یه کیشه که کاریگه ری له سه ر یاده وه ری کۆمه لایه تی و شوناسی کوردی هه یه. بزوتنه وه کانی ناسیونالیزمی کورد، که له دواقوناهه کانی ده وه له تی عوسمانیدا سه ریانه لدا، له گه ل دامه زرانندی کۆماردا قوناهه کی نوپیان له خه باتی سیاسی و نه ته وایه تی ده ستپیکرد. به واتایه کی دیکه، چاره کی یه که می سه ده ی رابردوو، جولانه وه کانی کوردو هوکارو

بزرکردنی پوفات و مه زاری شیخ سه عیدو هاویری له سپداره دراوه کانی، یه کیکه له گه رمترین ئه و پرسانه ی که سالانه و به تاییه تی له رۆژیادی له سپداره دانیا ندا دپته وه به ریاس و قسه ی جدیدی له باره وه ده کریت.

پرسی مه زاره ونکراوه کان له تورکیا وه که پرسیکی سیاسی مامه له ی له گه لدا ده کریت و داواکارییه کان بو ئاشکر کردنی مه زاری سه رکرده کورده کان له لایه ن ده وه ته وه هه تا ئیستا په تده کریته وه.

به گوپره ی گوته ی هه ندیک شایه تحال، کوده تاجییه کان بو جاری دووهم پوفاتی نوابراویان له گوپستان به تابوتیکه وه به خاکسپاردوووه ماوه ی نزیکه ی (٩)

به پیچه وانه ی چاوه پوانیسه کانه وه، زیاتر یاده وه ری نه و سهرکردانه یان له کۆمه لگه ی کوردیدا به هیترکردو گۆره ونبوووه کان بوونه به هیمای به رخۆدان و پۆلیکی گرنگیان له بونیادنانی ناسنامه ی کورددا بینیوه. ئەم دۆخه ش ده کریت وهک ستراتژیژیک هه ژماربکریت که کۆمه لگه ی کوردی دایرپشتوو، بۆنه وه ی نه و سهرکردانه له بیرنه کهن و درێژه به خه باتیان بدریت.

پرسی مه زاره بزرکراوه کان په هه ندیکی یاسای و سیاسیی هه یه. له یاسا نیوده وه له تیبه کاندای دۆزینه وه و پاراستنی مه زار به به شیک له مافی مرۆف دادهریت. هاوکات شیواندن و شاردنه وه ی گۆری که سیک به پیشیلکردنی که رامه تی نه و که سه و بنه ماله که ی دادهریت، به لام له تورکیا ئەم پرسه به گشتی وهک پرسیکی سیاسی مامه له ی له گه لدا ده کریت و داواکارییه کان بۆ ناشکرکردنی مه زاری سهرکرده کوردانه کان له لایه ن ده وه له ته وه هه تا ئیستا ره تده کریته وه.

لێره دا ده گه ی نه نه و نه جمه ی که پرسی مه زاره بزرکراوه کان ته نیا کی شه یه کی میژووپی نییه، به لکو له رووی بونیادنانی شوناسی نه ته وه پی و پاراستنی یاده وه ری کۆمه لایه تیبه شه وه بایه خیکی زۆری هه یه. هاوکات زۆر گرنکه که دۆزینه وه و پاراستنی نه و مه زارانه نه ک هه ر وه ک گه ران به دوای مافه یاساییه کاندای، به لکو وه ک به شیک له چاکسازی کۆمه لایه تی و

نه جمه کانیا، یاخود ده ره ده رکردن و له سیداره دانی سهرکرده کانی له خۆیدا تۆمارکردوو، به لام هه شاردان یان ویرانکردنی مه زاری نه و سهرکردانه ده رخه ری نه و راستیییه که ده سه لاتیکی نوئ هه وئی قۆرخکردن و تواندنه وه ی په گه زه کانی دیکه ده دات له چوارچێوه ی سیاسه ت و به رژه وه ندییه کانی خۆیدا.

له سألانی به که می کۆماره وه له ناوبردنی سهرکرده کوردانه کان و هیماکانی یاخیبوون بووبوو ستراتژی ده وه ت. ئەم ستراتژیژ ته نیا له له ناوبردنی جه سه تیبیدا سنووردار نه بوو، به لکو هه ولپیکیش بوو بۆ شیواندن یاده وه ری کۆمه لایه تی کورد له باکووری کوردستان، چونکه بوونی مه زار ته نها شوینییک نییه که روفاتی که سیکی تیدا پارێزراو بیت، به لکو هیمایه بۆ کاریگه ری به رده وامی نه و که سه وه ک بوونیکی کۆمه لایه تی و کولتووری. به م واتیه، نه مانی گۆری سهرکرده کانی کورد، برینی قوولی له یاده وه ری به کۆمه لی پیکهاته ی کورددا لیکه وتوو ته وه. له لایه کی دیکه وه، ده وه له ت به شاردنه وه یان له ناوبردنی مه زاری نه و سهرکردانه هه ولیده دا کاریزمابوونیان له یادگه ی کۆمه لایه تیدا بسرپه ته وه و بناغه کانی ناسیۆنالیزی کوردی لاوازیکات.

هه رچه نده ناتوانین حاشا له کاریگه ربیه نه رتیبیه کانی مه زاره بزرکراوه کان بکه ین له سه ر کۆمه لگه ی کوردی له باکووری کوردستان، که چی له هه مان کاتیشدا

Kasım 2013), <https://www.halklarindemokratikkongresi.net/seyit-rizanin-mezari-nerede/532>, (12-08-2024)

9. <https://www.gazeteduvar.com.tr/sinan-ciftyurek-seyit-rizanin-mezari-nerededir-haber-1647440>, (12-08-2024)

10. <https://www.avrupademokrat3.com/83-yildir-yaniti-beklenen-soru-seyit-rizanin-mezari-nerede>, (12-08-2024)

11. <https://www.rudaw.net/turkish/middleeast/turkey/151120145>

12. Müjdat CAN: (14 Kasım 2023), <https://www.evrensel.net/haber/503460/seyit-rizanin-mezar-yeri-86-yildir-aciklanmadi>, (12-08-2024)

13. Abdülkadir İKBAL: (13.04.2024), <https://www.milatgazetesi.com/yazarlar/said-i-nursinin-mezari-urfada-cesedi-nerede-4234>, (13-08-2024)

14. https://nurpedia.org/wiki/Said_Nursi%27nin_Kabri

15. <https://www.haberturk.com/gundem/haber/822101-said-nursinin-mezari-nerede>

16. <https://sakev.org/bediuzzamanin-kabri-tr-455.html>

17. <https://sakev.org/bediuzzamanin-kabri-tr-455.html>

پووبه پووبوونه وهی رابردوو سهیربکریت. به واتایه کی دیکه، پرسی گۆره ونبووهدکان نه که ههر وهک کیشیه کی رابردوو، به لکو وهک کیشیه که له ئیستاو داهاتووهدا خووی نیشانده داتو چاره سهری ئەم کیشیه ده توانیته ههنگاوئیکی گرننگ بیته له پڕۆسهی دیموکراتیزه کردنی تورکیا و به شدار بیته له گه پانه وهی متمانه له نیوان کۆمه لگه ی کوردی و دهوله تدا.

سه رچاوه کان

1. Metin Toker (2015). Şeyh Said ve İsyanı. Ka Kitap. ss. 120-123
2. Abdulilah Fırat'la Röportaj, Şeyh Said - DoğruHaber, 02.07.2010
3. İlhami Aras, Adım Şeyh Said, İlke Yayıncılık, 1. Baskı Ocak 1992/İstanbul, s. 110.
4. Felat Bozarslan: (20.02.2022), <https://www.dw.com/tr/97-y%C4%B1l%C4%B1k-gizem-%C5%9Feyh-saidin-mezar%C4%B1-nerede/a-60838231>, (10.08.2024)
5. Maşallah Dekak: (29-06-2022), <https://www.rudaw.net/turkish/kurdistan/290620222>, (11-08-2024)
6. <https://www.avrupademokrat3.com/83-yildir-yaniti-beklenen-soru-seyit-rizanin-mezari-nerede>, (11-08-2024)
7. Ferhat Arslan: (17 Kasım 2010), <https://www.evrensel.net/haber/178984/seyit-riza-nin-mezari-nerede>, (12-08-2024)
8. Ertuğrul Kürkçü: (16

وہرگیڑان

تورکیاناسی

هەولەکانی پرۆسەى ئاشتى لە ساڵى (١٩٩٣) وە هەتا ئىستا لە تورکيا

ئامادەکردنى: فەرىد دەمىرئىل (Ferid Demirel) و نەدىم تورفەنت (Nedim Türfent)
تۆپى سەربەخۆى پەيوەندىى بىنائىت (Bianet Bağımsız İletişim Ağı)
وەرگىزراى لە تورکىيەو: تەحسىن وسو عەبدوللا؛ تۆئىزەرو مامۆستاى زانکۆ

لە ساڵى (١٩٩٤) وە هەتا ئىستا بۆ چارەسەکردنى پرسى کوردو کۆتايىپىنان بە بىستونۆيەمىن خەباتى کوردان (Kürt İsyanı، ٢٩)، چەندىن هەولى جۆراوجۆرى ئاشتى دراون، بەلام هەر جارێک لەبەر کۆمەلێک هۆکار ئەم هەولانە بىئەنجام بوون. هەرەك دەگوتىت: "لە دواى هەر شەپىك دەبىت ئاشتىيەك هەبىت"، سەرۆككۆمارى پىشوو تورکيا؛ سلىمان دىمىرئىل (Süleyman Demirel)، (١٩٩٣ - ٢٠٠٠)، ئەو شەپىكە لە ساڵى (١٩٩٤) وە دەستىپىكردبوو، ناوبرابوو بە "بىستونۆيەمىن خەباتى کوردان". ئايا ئەم سەرەلدانە چۆن بەرنگەيەكى ئاشتى چارەسەردەكرىت و كەى بە ئەنجام دەگات؟

ئەم پرۆسەيە، كە لە (١٥)ى ئابى (١٩٨٤) بە هپشى پارتى كرىكارانى كوردستان (پەكەكە) بۆ سەر خالە سەربازىيەكان لە ناوچەى ئىروح لە سىرت و شەمىنان لە هەكارى (جۆلەمىرگ) دەستىپىكردو بۆ ماوهى چل سال بەبى پىچران بەردەوامبوو، ئەگەرچى لە ماوهى چل ساڵى رابردوودا بىپارى ئاگرەبەست لە كاتە جيا جياكاندا دراوه، دانوستانەكان بە شىوازى جياواز كراوه لە نىوان لايەنەكاندا، كۆتا پرۆسە بە ناوى پرۆسەى چارەسەرى (Barış Süreci) دەستىپىكرد، بەلام پرسەكە بە چارەسەرنەكراوى ماوهتەوه.

لە ماوهى چل ساڵى رابردوودا، هەولەكانى ئاشتى و پرۆسەى چارەسەرى بە جۆرىك لە جۆرەكان بوون بە رۆژەف. ئەم هەولانە، كە لە ساڵى (٢٠٠٥) وە زۆر چىرتىبوون، لە ساڵى (٢٠١٥) وە بە كىردارى خزانەناو چەكەجەوهو پەردەى بە سەردا دراوه.

جه نگی په که که و ده و له تی تورکیا؛
جه نگی به رده و ام

له پوژانی سهره تای خه باتی چه کداری
له (۱۵) ی ئابی (۱۹۸۴) له ئیروح و
شه مزینان؛ په که که به "یه که م چالاکی
ته قه کردن" ده ستیپیکرد. تورگوت
ئوزال (Turgut Özal)، (۱۹۸۹ - ۱۹۹۳)،
سه روکوه زیرانی نه و کاته ی
تورکیا، گوزارشتی "کاری سی که سی"
یان پینج تالانچی" ی بو وه سفکردنی نه و
کرده و هیه به کارهینا، که رویدا بوو، به لام
ده و له تی تورکیا پاش ماوه یه که له رنگی
په ییره وکردنی سیاسه تیکی دیکه وه دانی
به وده ناوه که "کیشه که" له وه ئالوزتره
که نه وان چاوه پیمانده کرد.

نه م رپبازه نوی و بارودوخه سیاسیه،
که له کو تایی هه شتاکان و سهره تای
نه وده ده کان خرایه بواری جیبه جیکردنه وه،
دوای ماوه یه که له مه ده رچوو که کارتیکی
رؤتینی بیت، هه ر بویه نه م پرؤسه یه
پییده گوتریت پرؤسه ی جه نگی ساده
(Düşük Yoğunluklu Savaş) یان جه نگی
گه ریلایی (Kontrgerilla). ده و له تی تورکیا
به نامانچی رنگری بو خه لکی نه و ناوچانه
بو نه وه ی په یوه ندی به گه ریلکانی
په که که وه نه که ن، یان به پیچه وانه وه؛
په که که نه توانیت په یوه ندی به خه لکی
نه و ناوچانه وه بکات، کاتیک پرؤسه که
له وه ده رچوو که وه ک پرسیکی رؤتینی
مامه له ی له گه لدا بکرت، ئیدی بوو
به هوی پیشیلکاری زور جدیدی دژ به

مافه کانی مرؤف، که به درنژایی سالانی
نه وه ده کانی سه ده ی پابردوو به رده و ام له
ته شه نه سه نندندا بوو.

له م پرؤسه یه دا گونده کان سوتینران،
خه لک به زور ئاواره کران و له شوینی
نیشته جیبوونی خو یان دوورخرانه وه،
به هوی ئوپه راسیونه سه ربازیبه کانه وه
دارستانه کان ئاگریانتیبه دردا، خه لک به
زور بیسه روشوینکران. دامه زراوه یه که به
ناوی فه رمانده یی جه ندرمه وه هوالگری
رووبه رووبوونه وه ی تیروره وه (ژتیم)
(JITEM) پیکه پینرا. نه م دامه زراوه یه دوور
له هیچ لیپرسینه وه یه کی دادوهی چه نندین
تاوانی کردو هاولاتی بیسه روشوینکر؛
خه لکیان فرپدایه ناو بیره کانزاکانه وه
(Asit Kuyuları)، رنگری له به کارهینانی
مافی زمان ده کرا، چه کدارانی په که که
دوای کوژرانیان له پیکدادانه کاندایه
تهرمه کانیان ده شیونران، خه لک به
کو مه ل ده ستبه سه رده کران و له ماوه ی
ده ستبه سه ریدا رووبه رووی نه شکه نه
ده بوونه وه، هی رشی بومی ده کرایه سه ر
رؤژنامه کان، رؤژنامه نوس و دابه شکه رانی
رؤژنامه ده کوژران، شاره کانی وه ک
لیجه و شرناخ چه ندر رؤژیک له ژیر
گه ماروکده مانه وه، په رله مانتارانی
پارتی دیموکراسی (ده پ) (Demokrasi)
(Partisi) (DEP)، که پارتیکی کوردییه و له
سالی (۱۹۹۳) دامه زراوه، له په رله مان

نیسانی هه مان سالدئا، مردنی ته مومژاوی
تورگوت ئوزال؛ سه روکو هه زیرانی ئه و کاته ی
تورکیا، یه که م هه نگاو بوو بۆ له باربردنی
پرۆسه ی ناشتی. کوشتنی (٣٣) سه ربازی
تورکیا له لایه ن چه کدارانی په که که وه له
مانگی ئایاری هه مان سال و روداو هه کانی
دوای ئه وه بوون به هۆی دووباره چوونه ناو
قوناغی شه رو پیکدا دانه وه.

چه ند روداو یک، که دوای ئه وه پرویاندا وه
هه تا ئه مرۆش له کارنامه ی یاسای و مافی
مرۆفدا ماونه ته وه، روداو هه کانیش به م
شیویه نه: سه پاندنی پاسه وانی گونده کان
(Köy Korucuları) له ناوچه ی دیگۆزی
قارس، هه لکو تانه سه ر مالن، به هۆی
ده سترپژی گولله ی هیزه ئه منیه کانه وه
له و هاو لاتیانه ی که له (١٤) ی ئابی
(١٩٩٣) دژی ئه شکه نجه و فشاره کان
خوپیشانیان کرد، (١٧) که س له گه نجه و
مندال به ته مه ن گیانیان له ده سته دا.
رۆژنامه نوس و نوسه ر؛ موسا عه نته ر،
له (٢٠) ی ئیلوولی (١٩٩٢) له دیاربه کر
تیرۆرکرا، دوای تیرۆرکردنی فه رمانده ی
ناوچه ی جه ندرمه ی ئه و کاته؛ فه ریق
به هتیار ئایدن، له ناوچه ی لیجه ی
دیاربه کر له (٢٢) ی ئۆکتۆبه ری (١٩٩٣)،
ناوچه که گه مارۆدرا و (١٦) که س کوژران،
له (٣) ی کانونوی دووهمی (١٩٩٤) به
بۆمب هیزشکرایه سه ر سئ نوسینگه ی
رۆژنامه ی ئازادی و لات (Özgür Ülke
gazetesi) له ئه سته نبول و ئه نقه ره.
له کاتی کدا ئه م شه رو پیکدا دانه

ده سته سه رکران، حیزبه کوردیه که کان
داده خران، په رله مانتاران تیرۆرده کران،
روداوی ده رخوا رددانی پیسای به
دانیشه توانی گوندی یه شیلیورت له سالی
(١٩٨٩)، ته قه کردن له خه لک له شاری
جیزی له نه ورۆزی (١٩٩٢)، که به پی
سه رچاوه فه رمیه که کان (٥٧) که س و به پی
گوته ی خه لکی ناوچه که به سه دان که س
کوژران، به بیانوی هیزشی په که که وه
بۆ سه ر ناوه ندی شرناخ، له (١٩) ی ئابی
(١٩٩٢) بۆ ماوه ی چه ند هه فته په ک
گه مارۆی ناوه ندی ئه و شاره درا، ئه مانه
ته نه ا چه ند روداو یکن که له و ماوه یه دا
پرویاندا وه.

پراگه یانندی ئاگر به سته و دانوستان

سه ره رای به رده وامی و سه ختی شه رو
پرو به پرو بوونه وه کان، له راستیدا
هه ردوولا (ده ولته تی تورکیا - په که که)
به چه ندین شیوازی جیا جیا دانوستان و
دیداریان هه بووه.

پراگه یانندی یه که مه ن ئاگر به سته
تاکلا یه نه له (٢٠) ی ئاداری (١٩٩٣)
له لایه ن عه بدو للا ئۆجه لان؛ رپبه ری
په که که وه، وه ک ئامازه یه ک بۆ
کۆتایه پینانی بیسته نوویه مه ن خه باتی کورد
پا فه کرا وه و پیشبینیده کرا پرۆسه ی ناشتی
ده سته پیکات و چاره سه ری پرسی کورد
بکرت. له (١٥) ی نیسانی سالی (١٩٩٣)،
په که که ئاگر به سته بۆ دوو مانگی دیکه
درپژکرده وه. دوای دوو رۆژو له (١٧) ی

به رده و امبوو، ئۆجه لان له (۱۵) ی کانونی دووم می (۱۹۹۵) و (۱) ی ته یلوولی (۱۹۹۸) دوو ئاگر به ستی جیاوازی راگه یاندا.

سهرله نوئی ده ستیپیکردنی پرۆسه ی ناشتی

یه که مین ئاگر به ست به ئۆبه راسیۆنی پۆلا (Çelik Harekatı) شکینرا، ئەم ئۆبه راسیۆنه له (۲۰) ی نازاری (۱۹۹۵) بۆ سهر خاکی ههری کوردستان له و ناوچانه ی بنکه و باره گای په که که ی تیدا بوو، ده ستیپیکرد. ئاگر به ستی سائی (۱۹۹۸) له کۆتایی ئەو پرۆسه یه دا به دینه هات، ئەمه ش وایکرد ئۆجه لان سوریا به جیپیلپیت و له هه مان سالدای بچیته ئه وروپا. له کۆتایی ئەم پرۆسه یه دا، که ئۆجه لان به "پیلانیکی نیوده وئله تی" وه سفیکرد، له (۱۵) ی شوباتی (۱۹۹۹) ئۆجه لان له کینیا ده ستبه سه رکراو هیترایه وه تورکیا.

پیشهاته کانی (۱۵) ی شوباتی (۱۹۹۹) و دواتر، داتای زۆر گرنگ سه باره ت به کاریگه ریه ئه گه ریه کانی بیستونۆیه مین خه باتی کورد له سهر تورکیا و کیشه ی کورد ده خاته روو.

ئۆجه لان هیترایه وه تورکیا و له دورگه ی نیمراالی زیندانیکرا، ئەمه ش بوو به هۆی ناره زایه تی ده رپین، که بۆ ماوه یه کی درپژ له هه موو شاره کانی تورکیادا به رده و امبوو. پرۆسه ی دادگاییکردنی ئۆجه لان له دادگای ئاسایشی ده وئله ت (DGM)

به رده و امبوو، ئۆجه لان له (۱۵) ی کانونی دووم می (۱۹۹۵) و (۱) ی ته یلوولی (۱۹۹۸) دوو ئاگر به ستی جیاوازی راگه یاندا.

سهرله نوئی ده ستیپیکردنی پرۆسه ی ناشتی

یه که مین ئاگر به ست به ئۆبه راسیۆنی پۆلا (Çelik Harekatı) شکینرا، ئەم ئۆبه راسیۆنه له (۲۰) ی نازاری (۱۹۹۵) بۆ سهر خاکی ههری کوردستان له و ناوچانه ی بنکه و باره گای په که که ی تیدا بوو، ده ستیپیکرد. ئاگر به ستی سائی (۱۹۹۸) له کۆتایی ئەو پرۆسه یه دا به دینه هات، ئەمه ش وایکرد ئۆجه لان سوریا به جیپیلپیت و له هه مان سالدای بچیته ئه وروپا. له کۆتایی ئەم پرۆسه یه دا، که ئۆجه لان به "پیلانیکی نیوده وئله تی" وه سفیکرد، له (۱۵) ی شوباتی (۱۹۹۹) ئۆجه لان له کینیا ده ستبه سه رکراو هیترایه وه تورکیا.

پیشهاته کانی (۱۵) ی شوباتی (۱۹۹۹) و دواتر، داتای زۆر گرنگ سه باره ت به کاریگه ریه ئه گه ریه کانی بیستونۆیه مین خه باتی کورد له سهر تورکیا و کیشه ی کورد ده خاته روو.

ئۆجه لان هیترایه وه تورکیا و له دورگه ی نیمراالی زیندانیکرا، ئەمه ش بوو به هۆی ناره زایه تی ده رپین، که بۆ ماوه یه کی درپژ له هه موو شاره کانی تورکیادا به رده و امبوو. پرۆسه ی دادگاییکردنی ئۆجه لان له دادگای ئاسایشی ده وئله ت (DGM)

دهستبه سهرکردنی به کۆمه ل بۆ سیاسه تمه دارانی کورد، به پرسیانی هه لئژیدراو، رۆژنامه نوسان و نوینهرانی کۆمه لگه ی مه دهنی، به ناوی "نۆپه راسیۆنه کانی که جه که" وه رینگر بوون له به رده م نه وه ی پرۆسه ی ناشتی به نه نجامبگات.

له لایه کی دیکه وه فه رمانی ده ستگیرکردن بۆ (١٣) که س له (٣٤) نه ندای "گروپو ی ناشتی" له که مه کانی قه ندیل و مه خمور ده رچوو.

دژایه تی ئۆپۆزیسیۆن بۆ پرۆسه که دژایه تی ئۆپۆزیسیۆن له تورکیا، که خۆی له پارتی بزوتنه وه ی نه ته وه په رست (مه هه په) (Milliyetçi Hareket Partisi) (MHP) و پارتی گه لی کۆماری (جه هه په) (Cumhuriyet Halk Partisi) (CHP) دا ده بینیه وه، جیگه ی سه رنج بوو. هه ر له سه ره تای سالی (٢٠١٠) فراکسیۆنی جه هه په پێشنیاری لیکۆلینه وه ی له به شیر ئاتالای (Beşir Atalay)؛ یه کیک له وه زیره کانی ئاکپارتی، پێشککه ش به سه رۆکایه تی په رله مان کرد.

ده و له ت باخچه لی؛ سه رۆکی مه هه په، رایگه یاندا: "مه که ونه ته له ی ده ستپێشخه رییه وه". جه هه په و مه هه په نه ندانمان بۆ کۆمیسسیۆنی چاره سه ری له په رله مان تورکیا پێشککه شنه کرد.

شه وی (٢٨) ی کانونی یه که می (٢٠١١) فرۆکه یه کی جه نگه ی تورکیا بۆردومانی ناوچه ی "رۆبۆسکی" ی له باکووری کوردستان کردو له نه نجامدا (٣٤)

ئاکپارتی و پارتی دیموکراتی هه ریمه کان (ده به په) (Demokrat Bölgeler) و پارتی دیموکراتی گه لان (هه ده په) (Partisi) (DBP) و پارتی دیموکراتی گه لان (هه ده په) (Partisi) (HDP) ده ستپێکردو په که که له رینگه وتی جیا جیا بریاری ئاگر به ستی دا. حکومه تی ئاکپارتی له ژنر ناوی "پاکچی مافی مرۆف" دا هه ندیک هه نگاوی سه باره ت به زمانی کوردی نا. له سه ر بانگه وازی ئۆجه لان، دوو گروپو ی جیاواز له نه ورپاو قه ندیل وه به ناوی "گروپو ی ناشتی" چوونه تورکیا. "شاندی ئیمیرالی"، که له سیاسه تمه دارانی ده به په وه هه ده په پێکهاتبوون، له گه ل ئۆجه لاندا له ئیمیرالی کۆبوونه وه. ئۆجه لان له (٢١) ی ئاداری (٢٠١٣) دا نامه یه کی بۆ یادی نه ورۆز ناردو رایگه یاندا که مملانی نیوان تورکیا و په که که کۆتایه اتوو. گه ریلاکانی په که که له سه ر بانگه وازی ئۆجه لان ده ستیان کرد به ده رچوون له سنوره کانی تورکیا. "کۆمیسسیۆنی چاره سه ر" له په رله مان تورکیا دروستکرا.

له گه ل هه موو نه م پێشها تانه دا پرۆسه که به هیلکی راست به ره و پێشنه ده چوو. جگه له هه نگاوه کانی لایه نه کان به ره و چاره سه ر، پێشها تگه لیکیش هه بوون که رینگر بوون له پێشککه وتن و به ره و پێشچوونی پرۆسه که.

داخستنی پارتی دیموکراتی هه ریمه کان (ده به په) به کۆی ده نگ له لایه ن دادگای ده ستوورییه وه و لێسه نندنه وه ی مافی په رله مان تاری له هه ریبه ک له نه حمه د تورکو و ئایسه ل توغلوک،

هه‌ئسه‌نگاندنه‌کانی حکومه‌تی ئاکپارتی و خودی ره‌جەب‌ته‌یب‌ئه‌ردو‌غان؛ سه‌رۆک‌کۆماری تورکیا، سه‌بارەت به‌ کۆبانی، ره‌وتی پێش‌هاته‌کانی سه‌بارەت به‌ چاره‌سه‌ری ئاشتیانه‌ی بیستونۆیه‌مین خه‌باتی کوردانی برده‌ قو‌ناغ‌ئیک‌ی دیکه‌. له‌ نیوان (۶-۱۲) ی تشرینی یه‌که‌می (۲۰۱۴) له‌ زۆر شوێنی تورکیا نارە‌زایه‌تی دژی هێرش‌ی داعش بۆ سه‌ر کۆبانی پێ‌خراو له‌ ئه‌نجامدا (۴۱) که‌س گیانیان‌له‌ ده‌ستدا.

رۆژی (۲۸) ی شوباتی (۲۰۱۵) کۆنگره‌یه‌کی رۆژنامه‌وانی له‌ نیوان به‌‌پرسیانی حکومه‌ت و ئاکپارتی و ئه‌ندامانی شان‌دی ئیم‌رالی له‌ ئۆفیس‌ی سه‌رۆک‌ایه‌تی ئه‌نجومه‌نی وه‌زیرانی ئه‌و کاته‌ له‌ کۆش‌کی دۆلمه‌باخچه‌ له‌ ئه‌سته‌نبۆل کرا، که‌ به‌ "لیک‌تیگه‌‌یشتنی دۆلمه‌باخچه‌ (Dolmabahçe Mutabakati) ناسرا، ئه‌ردو‌غان سه‌ره‌تا پ‌شت‌گیر‌یی‌کردو دوای ماوه‌یه‌ک گو‌تی: "من دان به‌و لیک‌تیگه‌‌یشتنه‌دا نایم"، یه‌ک‌ئیک‌ بوو له‌ وه‌رچه‌رخانه‌ گ‌رنگه‌کان له‌ پرۆسه‌ی ئاشتیادا.

پێش‌هه‌ل‌بژاردنه‌ گ‌شتیه‌کانی (۷) ی حوزه‌یرانی (۲۰۱۵)، که‌ له‌ که‌ش‌ئیک‌ی ئالۆزدا به‌‌رپۆه‌چوو، لێدوانه‌که‌ی سه‌‌لاحه‌‌دین ده‌میرتاش؛ هاوسه‌رۆکی ئه‌وکاتی هه‌ده‌په‌ بۆ ئه‌ردو‌غان، که‌ گو‌تی: "ئیمه‌ تۆ ناکه‌‌ین به‌ سه‌رۆک" و (۱۲٪) ی ئه‌و ده‌نگانه‌ی هه‌ده‌په‌ له‌ هه‌ل‌بژاردنه‌که‌دا به‌‌ده‌سته‌م‌پینا، رینگ‌ر بوون له‌ ئاکپارتی بتوانی‌ت به‌ ته‌نها حکومه‌ت پێکه‌‌پین‌ئیت و جارنکی دیکه‌ به‌ ناسانی ده‌سه‌‌لات‌ب‌گ‌رتنه‌وه‌ده‌ست. له‌ گه‌‌ل

هاولاتی مه‌ده‌نی کورد کۆژران، که‌ زۆربه‌یان می‌ردمن‌دال بوون. له‌ پارسی پایته‌ختی فه‌رهنسا (۳) ئه‌ندامی په‌که‌که‌ به‌ ناوه‌کانی ساکینه‌ جانسز، فیدان دو‌غان و له‌یلا شایله‌مه‌ز کۆژران.

له‌ سالی (۲۰۱۱) کۆنگره‌ی کۆمه‌‌لگه‌ی دیموک‌رات (ده‌ته‌که‌) (Demokratik Toplum Kongresi) (DTK) خۆبه‌‌رپۆه‌به‌ری دیموک‌راتی راگه‌‌یان‌د.

ئه‌مانه‌و پێش‌هاته‌ هاوشیوه‌کانی کاتیک‌ ر‌ویان‌دا که‌ هه‌موان جه‌ختیان له‌ سه‌ر ئاشتی کۆمه‌‌لایه‌تی و چاره‌سه‌ری دیموک‌راسیانه‌ی کیشه‌ی کورد ده‌کرده‌وه‌، هه‌نگاوه‌کانی لایه‌نه‌کان و ئه‌و لێدوانانه‌ی که‌ ده‌یان‌دا، ناد‌لنیایی له‌ ره‌وتی پرۆسه‌که‌ لیکه‌وته‌وه‌. سه‌رکرده‌کانی که‌ جه‌که‌و ئۆجه‌لان و سیاسه‌تمه‌دارانی به‌ده‌په‌ ده‌ستیان‌کرد به‌ لێدوان سه‌بارەت به‌و کیشه‌و گ‌رفتانه‌ی که‌ له‌ پێش‌که‌وتنی پرۆسه‌که‌دا ئه‌زموون‌کران و به‌و واتایه‌ی که‌ چاوه‌‌روانییه‌کانیان له‌ پرۆسه‌که‌ ده‌بی‌ت جیه‌‌جیب‌ک‌رت.

پێش‌هاته‌ نه‌ر‌ئینییه‌کان له‌ پرۆسه‌ی چاره‌سه‌ریدا خۆپێشان‌دانه‌کانی گه‌زی پارک، که‌ له‌ سالی (۲۰۱۳) ر‌ویان‌داو راگه‌‌یان‌دنی ئۆتۆنۆمی له‌ رۆژئاوای کوردستان له‌ سالی (۲۰۱۴) دا وه‌ک پێش‌هاته‌گه‌‌لێک‌ هاوکات بوون له‌ گه‌‌ل ئه‌و قو‌ناغه‌ی ئاماره‌‌پێک‌راوه‌و کاریگه‌‌ری له‌ سه‌ر پرۆسه‌که‌ هه‌بوو. به‌ تابه‌تی پێش‌هاته‌کانی رۆژئاواو هه‌وێ گه‌‌مارۆدانی کۆبانی له‌ لایه‌ن داعشه‌وه‌، قسه‌و

پیکدادان له شارهکاندا

پراگه یاندنی "به یاننامه ی خوبه پرتوه بهری"، که له پاییزی (٢٠١٥) له شاره جیا جیاکانی باکووری کوردستان، به تایبه تی سوور، جزیره، نوسایبین، یوکسه ک ئوفا، سیلقان و سلۆپی و دواتر پیکدادانه کانی ئه و شارانه هه تا سائی (٢٠١٦) بهرده وامبوو، له م ماوه یه دا کۆمه لێک پێشها ت پویاندا، که له یاده وه ری خه لکی ناوچه که دا به گشتی و ته واوی تورکیادا به هه میشه یی جیگیربوون. گهریلاکانی په که که هه پشیمان کرده سه ر ئه و شارانه و به تایبه ت له قه زای جزیره و ناوچه ی "سوور/قه لا" له ناوه ندی دیاربه کردا پیکدادانی قورسی چه کداری له نیوان گهریلا و هه زه نه منیه کانی تورکیادا پویدا. له هه ندیک له و شارانه چه کداری په که که ده ستیان به سه ر چه ند ناوچه یه کدا گرت و شیوه یه ک له "خوبه پرتوه بهری" یان پراگه یاندو له بری دادگاکانی حکومت، "دادگای گهل (Halk Mahkemesi) دروستکرا. ئه و شارانه ی ئاماژه یان پیدراوه، هه ندیک جار به تانکو هه ندیک جار به فرۆکه بۆردومانده کران. بریاری قه دهغه ی هاتوچۆ درا، که چه ند مانگیکی خایاند. له و ماوه یه دا تاهیر ئیلجی؛ سه رۆکی سه ندیکای پارێزه رانی دیاربه کر، به هۆی ئه وه ی که وته نیوان رووبه روو بوونه وه یه کی چه کداری گهریلاکانی په که که و سوپای تورکیاوه، له ناوچه رگه ی دیاربه کر کوژرا. ده وڵه ت بریاری قه دهغه ی هاتوچۆی ره های له و شارانه پراگه یاند، هه ر بۆیه

بهرده وامبوونی پرۆسه که دا، دروستکردنی بنکه ی پۆلیس له ناوچه که و به درێژایی سنووره کان سه ربازه کان ده ستیانکرد به دامه زراندنی بنکه له و شوێنانه ی که پێشتر نه یان توانیوه پێبگه ن.

ئه نجامی هه لپێژاردنه کانی (٧) ی حوزه برانی (٢٠١٥) سه ره تای سه رده میکی نوئ بوو له تورکیا. بریاردرا له (١) ی تشرینی دووهمی (٢٠١٥) هه لپێژاردن دووباره بکریته وه. هه رشی بۆمب پێژکراو، که دوو رۆژ پێش هه لپێژاردنه کانی (٧) ی حوزه بران له میتینگه که ی هه ده په له دیاربه کر پویدا، هه رشی داعش له سوورچ له (٢٠) ی ته مموزی (٢٠١٥) و کۆمه لکوژی وێستگه ی شه مه نده فه ری نه نقه ره، که له (١٠) ی تشرینی یه که می (٢٠١٥) پویدا، داتای گرنگیان سه باره ت به پێشها ته کانی پرۆسه ی چاره سه ری پێشکه شکرد.

کوشتنی دوو ئه فسه ری پۆلیس له ماله کانیا ن له ناوچه ی جه یلانپنار له ئورفا له (٢٥) ی ته مموزی (٢٠١٥) له راستیدا یه کییک له خاله کانی سه ره تای کۆتایه پینانی پرۆسه ی ناشتی بوو. له پروانگه ی ده رته نجامه وه به هه مان شیوه ی روداوی کوژرانی (٣٣) سه رباز له بینگۆل له مانگی نیاری سائی (١٩٩٣)، که هۆکارێکی شکستی پرۆسه ی چاره سه ری بوو له و سه رده مه دا، کوشتنی ئه و دوو ئه فسه ره ی پۆلیسیش له جه یلانپنار یه کییک بوو له هۆکاره گرنگه کانی کۆتایه پینان به پرۆسه ی ناشتی له لایه ن ئاکپارتی و حکومته وه.

کردنه وهی دۆسیه ی تایبته بۆ داخستنی هه ده په، ده ستگيرکردنی په رله مانتاران و سه دان سياسه تمه داری هه ده په، له ناویاندا هاوسه رۆکانی هه ده په، به ده په و لابردنی سه رۆکشاره وانیه هه لېژنردراوه کانی هه ده په و دانانی قه یوم له جیگه یان، جیبه جیکردنی سياسه تی گۆشه گیرکردن (Tecrit) له سه ر ئۆجه لان بۆ ماوه ی چه ندين سال، به جوریک رینگه به که سوکاری و ته نانه ت پارنیره کانیشی نادریت چاویانیپیکه ویت، پیشهاته گرنگه کان له پرووی نیشانسانی ئه و خالهی دوا ی هه وله کان بۆ کۆتایه پینان به بیستونۆیه مین خه باتی کوردان و چاره سه ری دیموکراسی و ئاشتیانه ی کیشه ی کورد گه یشتنه بنه ست. سه ره پای ئه م پیشهاتانه، بۆنه وهی پرسى کورد له تورکیا به رینگه ی ئاشتی و دیموکراتی چاره سه ریکریت، که مپه ینی دایکانی ئاشتی و دایکانی شه ممه و که سوکاری بیسه روشوننه کان به رده و امبوون بۆ دروستکردنی زه مینه ی ئاشتی. دوا جار "دوا ی هه ر جه نگیگ ئاشتی دیته کایه وه".

لینکی بابه ته که له ئینته رنیت:

<https://bianet.org/haber-ten-gunumuze-baris-girisimleri>
google_vignette#۲۸۳۳۹۶

ته رمی بیگیانی جه میلی چاگیرگا (Cemil Çağırğa) ی ته مهن (۱۰) سال، که له پیکدانه کانی جزیریدا گیانیله ده ستدا، له لایهن دایکیه وه بۆ نه وهی جه سته ی تیکنه چیت، له به فرگر (موجه میده) دا بۆ ماوه ی هه فته یه که هه لگیرا. ته رمی تایبیت ئینان (Taybet İnan) ی ته مهن (۵۷) سال، که بۆ ماوه ی یه که هه فته له ناوه راستی شه قامه کانی شارۆچکه ی سیلۆپی مایه وه، هیزه ئه منیه کانیش رینگه یان به هیه چ که سیک نه دا ته رمه که لایبات. له و ماوه یه دا سه دان که س له خه لکی سفیل و پاسه وان گیانیانله ده ستدا، سه دان ئه کادیمی ته نها له به رنه وهی به یاننامه یه کی هاوبه شیان به ناویشانی نابینه هاوبه شی ئه م تاوانه (Bu Suça Ortak Olmayacağız) بلاوکرده وه، له ئه رکی حکومی ده رکران.

هه وئێ کوده تاکه ی (۱۵) ی ته مموزی (۲۰۱۶) و پیشهاته کانی دواتر، راگه یاندنی باری نااسایی، برپاری پلانی دارماندن (Çöktürme Planı)، که له لایهن دادگای ناسایشی ده ولته (DGM) وه ده رکرا، هیرشه کانی تورکیا بۆ سه ر رۆژئاوا ی کوردستان، ده سته سه رداگرتی عه فرین و سه ریکانی و گریسپی، هه روه ها ئۆپه راسیۆنه سه ربازییه کانی ئه و دیو سنوور، که له سالی (۲۰۱۹) وه له لایهن سوپای تورکیا وه بۆ سه ر بنکه و باره گاکانی په که که له هه رێهی کوردستان ده ستیانپیکرد، هیرشه کانی په که که له رینگه ی ئۆتۆمبیله وه بۆ سه ر بنکه کانی پۆلیس و خالهی کانی پشکنین و ناسایش،

كيشەى كورد لە توركييا؛ ئىستاو ئايندەى

ئاوئەندى توپۇنەو كوردىيەكان / دياربەكر (Kürt Çalışmaları Merkezi)
وەرگىپرانى: سەرکۆ ئەلى ئەبدولقادر

ئاساندن

ئەم بابەتە لە بنەپەتدا بەشىكە لە لىكۆلېنەوئەيەكى فراوانى ئاوەندەى توپۇنەوئە كوردىيەكان (Kürt Çalışmaları Merkezi) لە دياربەكر، بە ئاوينىشانى "كوردو (۱۰۰) سالى كۆمارى توركييا؛ راقەى (۱۰۰) سالى رابردوو، چاوەروانىيەكان بۇ (۱۰۰) سالى ئايندە". لىكۆلېنەوئەكە بە پالېشتى دارايى (European Endowment For Democracy) كراو.

لەم لىكۆلېنەوئەيدا لە رېنگەى گەفتوگۆى رۆبەروو لەگەل (۴۰) كەسايەتى كورددا لە باكوورى كوردستان و توركييا لە مانگەكانى تشرىنى دووئەم و كانوونى يەكەمى (۲۰۲۳) لە بوارەكانى سىياسەت، بازىرگانى، مېدىيا، رېكخراوئەكانى كۆمەلگەى مەدەنىدا، كە خاوەنى باكگراوندو دىدى جىاوازن، چوارچىوئەيەكى گشتى دەربارەى پرسى كورد لە توركييا گەلەلەكراو. لە توپۇنەوئەكەدا گەفتوگۆ دەربارەى بابەتەكانى "هەلېژاردنە گشتىيەكانى ئايارى (۲۰۲۳)ى توركييا، هەلېژاردنى شارەوانىيەكانى ئادارى (۲۰۲۴)، كيشەى كورد؛ ئىستاو ئايندەى، كوردو (۱۰۰) سالى كۆمارى توركييا، ئايندەى كوردەكان؛ چاوەروانىيەكان لە سەدەى دووئەمى كۆمارى توركيادا" كراو.

هەرچەندە ئەم توپۇنەوئەيە لە كۆتايى سالى (۲۰۲۳)دا كراو، بەلام بە هۇى هاتنەئاراي دۇخىكى نوپى سىياسى و دىپلۆماسىيەوئە لە توركييا و دەركەوتنى كۆمەلپىك ئاماژە بۇ دەستپىكردنەوئەى پىرۆسەى ئاشتى و ئەگەرى گەلپىكى نوپى دانوستان لە سەر پرسى كورد، بابەتى سىيەم و چوارەم و پىنجەمى لىكۆلېنەوئەكە بايەخىكى زۆرى پەيداكردوئە، لەبەرئەوئە توركياناسى بلاوكردنەوئەى ئەو بابەتەنى بەپىيۆستزانيوئە.

کیشه ی کورد؛ نیستاو ناینده ی

له پروی پرسی کوردده وه هیچ پیشکه وتنیک نییه و له هه مان کاتدا خه ریکه وینه به کی نه ریتی سه ره هه لده دات زۆرینه ی به شداربوانی توئینه وه که باس له وه ده که ن که نوئینه رایه تی سیاسی کورد ورده و رده لاوازده بیئت و له ژۆر فشاردایه. ئەم گوشارانە له سەر سیاسەتی کوردی نە ک هەر پێگەری له به پره وکردنی مافه دیموکراسیه کان ده که ن، به لکو کاریگه ریی نه رینی له سەر مۆرانی گشتی و به شداریی سیاسی کۆمه لگه ی کوردییش هه یه.

به به راورد له گه ل رابردوودا، هیچ پیشکه وتنیک پیکهاته یی به رچاو له پرسی کورد له تورکیادا نییه، به پێچه وانه وه هه ندیک له به شداربوان ئاماژه به وه ده که ن دۆخه که خراپترده بیئت. هه ندیک پیشهاتی ئه ریتی له رابردوودا هاتووه ته پیشه وه، نیستا دۆسیه ی ئه و پیشهاتانه له ناو ره فه ی دامه زراوه بالاکانی ده و له تدا توئیلینیشتوو. چاره سه رکردنی پرسی کورد به پوانگه یه کی توندو پشتگوئخستنی چاره سه ری ناشتیانه، به به راورد له گه ل رابردوودا به پاشه کشه داده نریت.

ره خه له سیاسه تی حکومه ت به رانه ر به پرسی کورد ده گیریت له لیکۆلینه وه که دا جه خت له وه کراوه ته وه که سیاسه ته کانی حکومه ت

زیاتر ئه منی و سه ربازی و سه ته مکارانه ن، مافو ئازادییه بنه ره تییه کانی کورد سنووردارکراون و له بریی چاره سه ری سیاسی، حکومه ت پێگه چاره ی هیژی پێباشتره. باس له وه ش کراوه ئەم سیاسه ته کیشه که قوولترده کاته وه و نائومیدی له کۆمه لگه ی کوردیدا دروستده کات. بۆچوونی گشتی ئه وه یه که حکومه ت بێتوانایه له به ره پیدانی سیاسه تیکی ناشتیانه و گشتگیر، که به قوولی سه رنجی له سەر پرسی کورد بیئت.

سیاسه تی به کارهینانی هیژ سه باره ت به پرسی کورد ده بیئت به هۆی پیشیلکردنی مافی مرۆف له ناوجه که دا. ئەو که سایه تیانیه ی چاوپێکه وتنیان له گه لدا کراوه، نیگه رانی خۆیان له باره ی پرسه کانی وه ک زیاده روپی له به کارهینانی هیژ له لایه ن ده زگا ئه منیه کان و ده سته سه رکردنی ئاره زوومه ندانه و کوشتی ده ره وه ی دادگاوه ده ورۆژین. سه رئه نجام ئەم دۆخه ده ستره گه یشتنی کورد به مافه سه ره تاییه کانی مرۆف سنووردارده کات و گرژی کۆمه لایه تی زیاترده کات.

"پێویسته پرسی کورد به تپرو انینیکی هه مه لایه نه چاره سه ریکریت، نه ک ته نها سیاسه تی به کارهینانی هیژ."

به شداربوان سنووردارکردنی زمان و کولتووری کوردی وه ک کیشه یه کی گرنگ سه یرده که ن، به تایه ت سنووردارکردنی زمانی کوردی

وه به رهینانی ده ولت، ئاژه لداری و که رته گه شتیاریه کانیشدا له دژی کورد جیبه جیده کریت.

ده ولت وه به رهینانی له و تیزه دا کردوه که ده لیت: "کورد یاخییه، بویه وه به رهینان له به ره و پشچوونی پرۆسه ی کورددا نییه". باس له وهش کراوه به پشتگوئخستی داواکاریه کانی کورد بۆ نازادی و مافه کان، ئامانجی ده ولت نه وه یه جیاوازی نیوان پۆژئاوا و پۆژه لاتی تورکیا له رنگیه وه به رهینانه وه نه هیلت و هیوادارن به م شیویه کورد داواکاریه کانی بۆ مافو نازادیه کان بوه ستینیت.

ئاینده ی پرسى کورد

هیوا یه کی که م هه یه که هه نگاوی ئه رینی له مه پرسى کورد بنریت

هیوا یه کی که م یان هیچ نییه که حکومت ده ستپشخه ریی پرۆسه ی چاره سه ریی نوئ بکات، به جوریک تایبه تمه ندیی دیموکراسی و مافی کورد له به رچاوبگریت. زۆرینه چاوه رپی ئه وه ناکه ن حکومت هه نگاوی کۆنکریتی به ره و چاره سه ری پرسى کورد بنیت، به لام هه ندیک له به شدارپوان باس له وه ده که ن ئه گه ر فشاری نیوده ولت له بواری دیموکراسی و مافی مرؤفدا زیاتربیت، رهنگه پشپهاته ئه رینییه کان بینه دی. تپروانیی ته سک بۆ ئاینده یه کی باش بۆ کورد به گشتی له سه ر بنه ماى هۆکاره کانی وه ک کارلیک و دیالوگی نیوده ولت، پشپهاته کانی په روه رده و

له په روه رده و ناوچه گشتیه کاندایه بیت به هوی سه رکوتکردنی ناسنامه و کولتووری کوردی و ئه م دۆخه ش ئاسته نگ دروسته کات بۆ پاراستی کیانی کولتووری و ناسنامه ی کۆمه لگه ی کوردی.

نایه کسانى ئابوورى و کیشه کانی گه شه پیدان جی تپرامان

نایه کسانى ئابوورى و که موکوورپیه کانی گه شه پیدان له ناوچه کوردنشینه کانی تورکیا جی سه رنجن. بیکاری، هه ژاری و لاوازی ژیرخانی ئابووری، دۆخی کۆمه لایه تی-ئابووری کورد دژواره کات. ئه م دۆخه ش بوو به به مایه ی نائومیدی له لای گه نجان و زه مینه بۆ نائارامی کۆمه لایه تی خوئشه کات.

وه به رهینان وه ک ئامرازکی تو اندنه وه ی کورد

باس له وه کراوه که زانکۆکان بۆ ماوه یه کی زۆره له پارێزگا کوردنشینه کان نه کراونه ته وه و دامه زراوه کانی خوئندنیش بوونه به ئامرازی خوگۆرین و سیاسه تی به تورکردن، ئه م سیاسه تانه یه له پشت چه مکه کانی وه ک دیموکراسی و شارستانیه ته وه چاودیریده کرین. دیسانه وه باس له وه ده کریت که سیاسه تی جیاکاری له هه موو تۆره کانی گواستنه وه، هیله کانی شه مه نده فه ر، گه شتی فرۆکه وانی، ناوچه سه ره کییه کانی

به شداریکردن فراوانتریکی و کورد زیاتر بخریته ناو پرۆسه ی سیاسییه وه وه له وه پرۆسه ناو شدا قسه ی خۆی هه بیئت. "نه وه ی گرنگه بۆ چاره سه ری کی شه ی کورد، دانپیدانان و زامنکردنی مافو نازادییه بنه ره تییه کانی کورده."

پیویسته ده وڵه ت ده سته به رداری سیاسیته فشار و توندوتیژی بیئت باس له وه کراوه حکومه ت پیویسته روانگه یه کی گشتگرترو دیالۆگی و ئاراسته کراو بۆ پرسی کورد بگریته بهر، ههروه ها پیویسته چ له سیاسیته ناوخواو چ له گوهره پانی نیوده وڵه تیدا هانی دیالۆگ و پرۆسه ی دانوستان له سه ر بابه ته کانی په یوه ست به کورده وه بدریئت. ئاماژه به وهش کراوه که کورد به مامه له کردن له گه ل پرهنسییه کانی مافی مرۆف و سهروه ری یاسادا، ده بیئت ده سته به رداری نه و سیاسیته تانه بیئت که ده بن به هۆکار بۆ پیشیلکردنی مافه بنه ره تییه کانی.

ههروه ها ئاماژه به وهش دراوه که له چاره سه ری کی شه ی کورده دا، له بری نه و سیاسیته تانه ی که له سه ر توندوتیژی و به کارهینانی هیز چرپه بنه وه، رنپازه کان له سه ر بنه مای دیالۆگ و رنپکه وتن بگریته بهر. داننان به مافه سیاسی و کۆمه لایه تی و کولتوو ریه کانی کورده داو ده سته به رکردنی نه و مافانه له چوارچیه ی ده ستووری و یاساییدا له

زیادبوونی هۆشیاری سیاسی نه وه ی گه نچ دامه زراون. له گه ل نه وه شدا به شداریوانی توژی نه وه که ئاماژه یان به وه داوه گه نجان هیوایه کی زیاتریان هه یه که هه نگاوی نه ریئی بنریئت.

"من چاوه رپی نه وه ناکه م حکومه ت هه نگاویکی نه ریئی به ره و مه سه له ی کورد بنیئت. خۆی له راستیدا نه وه هه نگاوانه ی که پیشتر ناویانه، وه ک جیگره وه یه ک پیشکه شمانیده که نه وه؛ حکومه ت ده یه ویت به نه هیشته ی سه رجه م سیاسییه کانی کورد به یه ک جار کارنک بکه ن که کورد بگه یه ننه خالیکی مه عقول و به بن نوینه ر ب مینییته وه وه هه و لپکی زۆر ده دات بۆ نه وه ی له رنکه ی دروشی بر ایه تییه وه کورد بخاته وه ناو تورکیا وه بیتوینییته وه."

داخوازی سه ره تایی دانپیدانان و ده سته به رکردنی مافو نازادییه بنه ره تییه کانی کورده

داواده کریئت هه نگاوی کۆنکریتی به ره و چاره سه ری کی شه ی کورد بنریئت. به شداریوان ئاماژه به وه ده که ن پیش هه موو شتیکی ده بیئت دان به مافو نازادییه بنه ره تییه کانی کورده دا بنریئت و ده سته به ریکرین. باس له وهش کراوه که پیویسته رنپز له مافه کانی زمان و رۆشنبری و په ره ورده بگریئت و پیشکه وتی به رچاو له و بوارانه دا به دیبیئت. جگه له وهش، نوینه ر ایه تی سیاسی و

تویژه کانی کۆمه لگه له خۆبگریت و بۆچوون و داواکاریسی جیاواز له بهرچاوبگریت. پێشنیاردده کریت ئامانجی چاره سه ریکی درێخایه ن و به رده وام له پێگه ی گه مگوو دانوستانه وه بیته، نه مه ش پێگه ی کی دووردرێژه وه به و پێه ستراتیژه که دابنریت. پێشنیاردده کریت له چاره سه رکردنی کیشه ی کورددا پز له هه ستیاری هه موو چین و تویژه کانی کۆمه لگه بگریته و زمانیکی یه کگرتوو نه ک جه مه سه رگیری به کاربه یتریت. جگه له وه ش، گرنگی پێشخستی پرۆسه ی چاره سه ری به شیوه یه ک که ماف و ئازادییه بنه رته تیه کانی کورد پێشیلنه کات و مافه کولتووری و ره سه نه کانی بیاریتریت. کوردو (١٠٠) سائی کۆماری تورکیا؛ سته م، نکولیکردن و ناکوکی

هه لسه نگاندنی گشتی

به گوته ی به شداریوان، ده کریت (١٠٠) سائی ته مه نی کۆماری تورکیا له روانگه ی کورده وه له ژیر ٤ ناوینشاندا بخریته روو: (١) نکولیکردن و تواندنه وه: سه ده ی پابردوو کورد له تورکیا به رابه ره به نکولیکردنی هه بوونی خووی و سیاسه تی تواندنه وه ی خه باتیکردوو. شوناسی کورد، فشارو سته م له دژی زمان و کولتوو به گرنگترین کیشه کان ویناده کرین.

(٢) پێشیلکاریسی مافی مروؤف: به هۆی سیاسه تی به کاره ینانی هیژه وه

پێشینه ی کاره. به م شیوه یه زه مینه بۆ چاره سه ری ئاشتیانه و دادپه روه رانه ی کیشه ی کورد ده ره خسینریت.

ناینده ی کورد چاوه پزنی رێبازیکی مه ده نی و دیبلۆماسی ده کات

بۆ چاره سه ری کیشه ی کورد ده بیته گۆرانکاری پێشه یی له پیکهاته ی سیاسی و کۆمه لایه تیدا بگریته به روانگه یه ک که له سه ر بنه مای پره نسپه کانی دیموکراتیزه کردن و دادپه روه ری و فره یی بیته، پلانه ستراتیژییه کانی سیاسیه کانی کورد بۆ داهاوو پێویسته مه ده نی بن، له سه ر بنه مای دیبلۆماسی و دانوستان بیته، هه روه ها سیاسه تی کوردیش له رێبازیکی به رخۆدان و قوربانیدانه وه په ره بسینریت بۆ رێبازیکی دیبلۆماسی سه رده میانه.

هه رچه نده نه م تویژینه وه یه له کۆتایی سائی (٢٠٢٣) دا کراوه، به لام له دۆخی ئیستای تورکیاشدا بایه خیکی زۆری په یدا کردوو، نه مه ش به هۆی پێشهاته نوپیه کانی نه و ولاته وه.

چاره سه ریکی شه فافو دادپه روه رانه به به شداریی هه موو لایه نه کان به شداریوان جه خت له وه ده که نه وه که پێویسته پرۆسه که هه موو چین و

چه وساندنه وه و نکولیکردنانه ی که کورد به درئزایی ته مه نی کۆمار پرووبه پرووبوو ته وه، ده سترپاگه یشتنیان به مافو ئازادییه بنه پرتیه کانی سنووردار کردوو وه ئه م دۆخه ش بووه به هۆی دورستبوونی ناکۆکی و نا ئارامی.

"له ماوهی سه ده ی رابردوو دا بینیمان کورد له رووی کۆمه لایه تی و ئابوو رییه وه پیشکه وتی به رچاوی به ده سه تپینا وه، به لام ئه م پیشه اتانه پیشکه وتی هاوته ربییان له رووی مافه سیاسییه کانه وه نه هینا وه ته کایه وه."

نکولیکردن له ناسنامه ی کورد یه کیکه له پرسه سه ره کییه کان

نکولیکردن له ناسنامه ی کورد به یه کیک له گرنگترین کیشه کانی کۆمه لگه ی کوردی و تورکیا له سه ده ی رابردوو دا ویناده کریت. نکولیکردن و چه وساندنه وه ی زمان و کولتوو رو مافه نه ته وه بییه کانی کورد له سالانی یه که می کۆمار وه بووه به هۆی زه بروزه نگی کۆمه لایه تی و کولتوو ری درئزخایه ن. باس له وه ییش کرا وه ئه م دۆخه ده ییت به هۆی ئه وه ی کورد له مافه سه ره تاییه کانی مرؤف بیبه شبکریت و ئازادیی راده برپینی به رته سکه ده ییته وه.

پرسی کورد ناسه واری قووئی له گۆره پانی سیاسییدا به جپیشتوو به گوته ی به شداربوان؛ کورد پرووبه پرووی

پیشیلکاری و دژواری گه وره ی مافی مرؤف هه یه.

(٣) خه باتی فه ره نه نگی و سیاسی: کورد سه ره پای فشار و چه وساندنه وه، له خه باتی کولتوو ری و سیاسی خۆی به رده وامه و زمان و ئه ده بو هونه ری کوردییش یه کیک له ئامرازه گرنگه کانی ئه و به رخۆدانه یه.

(٤) ره هه ندی نیوده وه لته تی و هه ولته دیبلۆماسییه کان: پرسه ی کورد سه رنجی نیوده وه لته تییشی بۆ خۆی راکیشا وه و ناوبه ناو له کارنامه ی دیبلۆماسی نیوده وه لته تیدا ده رده که ویت.

سه رده می کۆمار؛ نکولیکردن، سته م و ملمانی

سه د سائی رابردوو به قۆناغیک ویناده کریت که کورد له ناسنامه که ی بیبه شکرا و مافی کولتوو ری و زمانی و نوینه رایه تی سیاسی سنووردار کرا وه، له هه مان کاتدا ناچار بووه له ژینگه ی خه بات و ململانیدا بژی. زۆرتین ده سه ته واژه به کاره یئرا وه کان بریتین له "چه وساندنه وه"، "نکولیکردن"، "خه بات و ململان". ئه زمونه کانی کورد له سه ره تای دامه زراندنی کۆماری تورکیا وه هک ره نگدانه وه ی هه ولتی ده ولته بۆ بنیاتنانی دانیشه توانی تورکی هاوچه شن، که فره یی و فره چه شنی نه ته وه یی سه ره کۆتده کات، سه یرده کریت. باس له وه ش کرا وه که ئه و سیاسه تی

له م سالانه ی دوا ییدا هه ندیک پیشکته وتن له م بواره دا به ده پاتوو، به لام هیشتا سیاسی تیکی گونجاوو هه مه لایه نه به دیدینا کریت.

توندوتیژی و مملانی یه کییک له سه ره کیتیرن بابه ته گانی سه ده ی راپردوو بوون

له سه ده ی راپردوو دا کورد ناچار بووه رووبه پرووی ئه و کیشانه بیته وه که توندوتیژی و مملانی بۆ هینا بووه ئاراوه. به گوته ی به شداربوان؛ مملانی تیکیانی نیوان هیزه گانی ده ولته ت و گرووپه چه کداره کوردیه کان گرنگترین هۆکاری دیاریکردنی دۆخی گشتی تورکیا بووه. باس له وهش کراوه که کۆچکردنی زۆره ملی و پیشیلکارییه جدیدیه گانی مافی مرۆف وهک کوشتنی نادیار له و ماوه یه دا شویننه واری قووئی له یاده وه ری گشتی کورددا به جه یشتوو.

روداوه گانی (١٠٠) سانی راپردوو کاریگه ریان له سه ر دۆخی ئابووری و کۆمه لایه تی ناوچه کوردیه کان هه بووه دۆخی ئابووری-کۆمه لایه تی ناوچه کوردنشینه کان به به راورد له گه ل ناوچه گانی دیکه ی تورکیا لاوازه تره. به گوته ی به شداربوان؛ هۆکاره گانی وهک سنوورداریبوونی هه لیکارو ناته واویی ژێرخان و خزمه تگوزاری په روه رده یی رنگر بوون له گه شه سه نندی ناوچه کان. ئه م دۆخه ش بوو به هۆی

فشاری توند بووه ته وه بۆ نوینه رایه تی و به شداریی سیاسی، به ئاسته م توانیویه تی په یه روه ی مافه دیموکراسیه گانی خۆی بکات. له م پرۆسه یه دا زۆر جار سیاسی ته مه دارانی کورد ده کرانه ئامانج و پارته سیاسییه کان داده خران و چالاکییه سیاسییه گانیان سنووردارده کران، بۆیه هه تا ئیستاش پرسی کورد وهک یه کییک له بنه ره تیتیرن پرسه کان ماوه ته وه، که پپووسته له سیاسی ته تورکیادا چاره سه ربکریت.

سیاسه ته گانی حکومت زیاتر ئه می و سه ربازی و سه مکارانه ن، ماف و ئازادییه بنه ره تییه گانی کورد سنووردارکراون و له بری چاره سه ری سیاسی، حکومت رنجه چاره ی هیزی پپباشتره.

مملانی گرنگ له سه رمافه کولتووری و نایینییه کان کراوه

به گوته ی به شداربوان؛ له پرووی مافه رۆشنبری و نایینییه کانه وه، مافی کورد بۆ فایروون و به کاره ینانی زمانی خۆی پرسیکی گرنگ بووه. سالانیکی زۆره زمان و کولتووری کوردی به سیاسی ته فه رمی پشتگوینده خرین و سه رکوتده کرین. به شداربوان باس له وه ده که ن هه رچه نده

زیادبوونی نایه کسانیی ئابووری و گرژییه کۆمه لایه تییه کان.

ئافره تان دهنگی بزوتنه وه مه ده نییه کانیان به رزترکردوو ته وه

ئافره تانی کورد له سهر بنه مای په گه زو نه ته وه یی دوو چاری سته م و چه وساندنه وه ده بنه وه. به گوته ی به شداربوان؛ له کاتی کدا که کی شه ی جددی له مافی ژناندا هه بوو، ژنانی کوردیش به هۆی جیاوازی نه ته وه یی جیاکاریان به رانبه ر ده کرا. بزوتنه وه ی ژنانی کورد له م خه با ته دوولایه نه دا رۆلێکی گرنگی بینی و دهنگی خۆی له سهر یه کسانیی جێندهری و مافی کورد به رزکردوو هه.

گه نجانی کورد له نیوان میراتی پابردوو و چاوه رو انییه کانی داها توودا گیریانخواردوو هه

به گوته ی به شداربوان؛ سنوورداریبوونی دهرفته ی خویندن و دامه زراندن کاریگه ریی نه رینی له سهر چاوه رو انییه کانی داها تووی گه نجان هه یه. ئەم توپژهی کۆمه لگه، که له دهرپرینی ناسنامه ی کولتووری خۆیان و ده سترپا گه یشتن به مافه سیاسییه کانیشدا کی شه یان هه یه، هیوا یه کی لاوازیان هه یه بو گۆرانکاریی کۆمه لایه تی و داها توویه کی با شتر.

کورد له سه رده می عوسمانیدا ئازادتر بوو

هه رچه نده باس له وه ده کریت که په رله مان به شیوه یه کی دیموکراسیانه کار ده کات، له لایه ن کۆماره وه به رپنوه ده بریت، هه لپژاردن ده کات یان ده ستوورینی هه یه، به و واتایه نییه که که مینه کان ئازادن و بتوانن مافه کانیان به کاربه یین. وا بیرده کریته وه که کورد به درێژی میژووی سه د سالی کۆمار که و تووه ته ژپر سیاسی ته په تکردنه وه و نکو لیلێ کردنه وه، به لام له ده وله تی عوسمانیدا ئازادتر بووه.

"به و اتایه کی تر، کوردو تورک له سه رده می عوسمانییه کانه وه یه کترین ناسیوه، بوو بوونه هاو به شی پیکه وه گونجاو، ته نانه ت ئەم هاو به شیییه گۆرابوو بو مافی برایه تی. نه گه ر ئەم مافی برایه تییه وه ک ده وله تیکی سه ره به خۆ، ده وله تیکی فیدرالی، یان ته نانه ت نیشتمانیکی هاو به ش دامه زرابا، کوردو تورک ئە مرپۆش سوودیان له یه کتر وه رده گرت و زیانیان به یه کتر نه ده گه یاند."

ده ستکه وته کانی کورد به گوته ی به شداربوانی لیکۆلینه وه که؛ ده ستکه وته کانی کورد له ته مه نی (١٠٠) سالی کۆماری تورکیادا له م خالانه دا چرپوونه ته وه؛

(١) داننان به شوناس و زمانی کوردیدا وه ک و اقیعیک: ناسنامه و زمانی کوردی وه ک و اقیعی، کی شه ی کوردیش وه ک پرسی نه ته وه یه ک په سه ندکراوه.

داننان به شوناس و زمانی کوردیدا وهک
واقیعیک

به شیکی بهرچاو له به شداربوان
جهخت له وه ده که نه وه که دهستکه وته
"بچووکه کان"، که به دهست هاتوون،
هیچ واتایه کیان نابیت، مه گهر کاتیک
گه لیک که "هه بوونی رهتده کریته وه"،
"وهک گهلانی دیکه ی جیهانی شارستانی
نازاد بکریت". له لایه کی دیکه وه، باس له وه
ده کریت ئەم دهستکه وتانه له ئەنجامی
قوربانیدانی زۆره وه به دهست هاتوون.
گرنگترینی ئەو دهستکه وتانه به
داننان به ناسنامه و زمانی کوردیدا
وهک واقیعیک وه سفده کریت. جگه
له وهش، دامه زرانندی که نالی ناسمانی
ته له فزیۆنی تی ئارپی کوردی (TRT
kurdi)، کردنه وهی به شی زمان و ئەدهبی
کوردی له هه ندیک زانکۆ دانانی وانهی
بژاردهی کوردی له سی پۆلی کۆتایی قوونای
بنه رپه تی به دهستکه وت هه ژمارده کرین.
له لایه کی دیکه وه، باس له وه کراوه کورد
پیوستی به وه دهستکه وته بچووکانه نییه،
به لکو ده بیئت بگات به مافو نازادییه
راسته قینه کانی.

"ده زانیت نکۆلیکردن ته نها ئەوه نییه
کورد له دهقه یاساییه کان دوور بخریته وه،
به لکو وهک گوتم؛ هه موو شتیپک له
بارهی کورده وه له هه موو لیکۆلینه وه
زانستییه کان و به رهه مه هونه ریه کان و
به رهه مه ئەده بییه کان و ته نانه ت دهقی
نایینی شه وه دوورده خریته وه. ئە گهر
ئەمه نکۆلیکردن نه بیئت، ئە ی چیه!"

(٢) نوینه رایه تی سیاسی و ناماده بوونی
حیزبه کوردییه کان: کورد له په ره له مان و
شاره وانیه کان به شداره و نوینه رایه تی
هه یه، بزوتنه وه سیاسییه کوردییه کان
به تایبهت له سالانی نه وه ده کانه وه زیاتر
دیارو کاریگه رتر بوون.

(٣) بوژانه وهی کولتووری: بوژانه وه یه ک
له ئەده بو هونه ری کوردیدا به دهیاته وه.
که ناله ته له فزیۆنییه کان و رادیۆکان؛
به رهه می ئەده بی به زمانی کوردی
په خشده که ن.

(٤) دانپیدانانی نیوده و له تی: کیشه ی
کورد زیاتر له پلاتفۆرمه نیوده و له تییه کان
ناسینرا. پرسی کورد پیگه یه کی گرنگی له
په یوه ندیه نیوده و له تییه کاند گرتوه، به
تایبهت له گه ل هاتنه ئارای پیشهاته کانی
پۆژه لاتی ناوه راستدا.

(٥) بزوتنه وه کانی کۆمه لگه ی مه ده نی و
مافی مروفت: خه باتی کورد بو مافه کانی
مروفت و دیموکراسی؛ بزوتنه وه کانی
کۆمه لگه ی مه ده نی له تورکیا
به هیتر کردو دهنگی زیاتر به دیارکه وت.

بیکاری، هه ژاری و لاوازی ژیرخانی
نابووری، دوخی کۆمه لایه تی-نابووری
کورد دژوارده کات. ئەم دوخه ش بووه
به مایه ی ناومیدی له لای گه نجان و
زه مینه بو نانا رامی کۆمه لایه تی
خۆشده کات.

دهستکه وته کانی بوازی زمان و نه ده بی کوردی گرنگ

له ماوهی سه دهی رابردوودا زمان و نه ده بی کوردی په ره سه نندیکی به رچاوی به خو به وه بینیه. سه ره پای قه ده غه کردن و سنووردار کردنه کان، زمان و نه ده بی کوردی وه که ره مزینکی خه بات بۆ شوناسی کورد به رده و امبووه، به رده و ام نوسه ران و شاعیران و رۆشنبیرانی کورد هه و ئیانداوه بۆ زیندوو رپاگرتنی کولتوووری زمانی کوردی، ته نانه ت له هه لومه رجه سه خته کانیشدا. ئەم پرۆسه یه له رووی پاراستن و په ره پیدانی ناسنامه ی کورده وه گرنگیه کی زۆری هه یه.

پرسی کورد له گۆره پانی نیوده و له تیدا گه رمه

پرسی کورد نه ک ته نها له سنووره کانی تورکیا، به لکو له گۆره پانی نیوده و له تیشدا جی بایه خپیدانه. له سه دهی رابردوودا، به تایبه ت له چوارچۆیه ی پێشهاته کانی رۆژه لاتی ناوه رپاست و په یوه نندییه نیوده و له تیه کاندا، پرسی کورد ره هه ندی جیاوازی به ده سه ئینا و ئەم دۆخه ییش وه ک هۆکارینکی گرنگ، که کاریگه ریی له سه ر سیاسه تی دهره وهی تورکیا هه یه، به رده و امه.

له رووی نوینه رایه تی سیاسی کورده وه دهستکه وتی رنژی به ده سه تاتوو

نوینه رایه تی کورد له کایه ی سیاسیدا له سه دهی رابردوودا پێشکه وتننیکه به رچاوی به خو به وه بینیه. پرۆسه که

که به قه ده غه کردن و سه رکوتکردنی بزوتنه وه سیاسییه کوردیه کان ده ستیپیکرد، دوا جار درێژبووه و بۆ نه وهی کورد نوینه رایه تی له په رله ماندا هه بیته و رۆژی کارا له شاره وانیه کاندا بگپریت. ئەم پرۆسه یه وایکرد کورد زیاتر له گۆره پانی سیاسیدا دیارو کاریگه ر بیته، به لām ناکۆکی و گرژیی سیاسییشی به دوا ی خویدا هیئا.

ئۆتۆنۆمی بۆ کورد دۆخیکه ئه رینی بۆ کوردو ده و له تیش دروسته کرد

به شداربوان پێیانوايه ئەگه ر له (١٠٠) سائی یه که می تورکیادا پێکهاته یه کی کارگپرسی ئۆتۆنۆم یان له جووری فیدراسیۆنی هه بوايه، ده کرا چاره سه رینکی بونیادنه رترو ناشتیانه تر بۆ کێشه ی کورد به دیهاته یه. باس له وه ییش کراوه کورد ده توانیت ئازادانه تر زمان و کولتوووری خو ی دهر بپریت و مافی نوینه رایه تی زیاتری هه بیته له بواره په روه رده یی و کارگپرییه کاندا.

ئەم دۆخه ده توانیت به شدار ی له پێشکه وتنه کۆمه لایه تی و ئابوو رییه کانیشدا بکات. هه روه ها ره نگه کوالیته ی خزمه تگوزارییه سه ره تاییه کانی وه ک په روه رده، ته ندروستی و ئابوو ری له شاره کانی باکووری کوردستاندا زیاد بکات و جوړاو جوړیی کولتوووری زیاتر قبول بکرت و ناشته وای کۆمه لایه تی به هیژ تر بیته. ره نگه ئۆتۆنۆمی بیته به هۆی نه وهی کورد زیاتر هه سه ت به وه بکات که به شیکه له تورکیا و به شداربکات له

ئاینده ی کورد به نده به ریگه ی به دیموکر اتیزه کردنی تورکیاوه به شیک له به شداربوان پیدانوایه نه گهر تورکیا به رهو به دیموکر اتیزه کردن هه نگاوبنیئت، پرسی کورد ده توانیئت بچپیتته ناو ریگه یه ک یان چاره سه ریگی ئه ریئتیره وه. داواکارییه کان بو دیموکراسی کردن به زیاد کردنی پهروه رده وه شیار ی، به تایبته له ناو نه وه ی گه نجدا پالپشتیده کریئن. کاریگه ری کومه لگه ی نیوده وه له تی له سه ر تورکیا له لایه ن به شیک له به شداربوانی توژیینه وه که وه ک هۆکاری ئومید به خش بو داهاتووی کورد سه یرده کریئت. له هه مان کاتیشدا زیادبوونی گوشاره نیوده وه له تییه کان، به تایبته سه باره ت به مافه کانی مرؤف و به ها دیموکراسیه کان، په نگه به شداربیئت له چاره سه رکردنی کیشه ی کورد.

سیاسه تی جیاکاری له توره کانی گواستننه وه، هیله کانی شه مه نده فهر، گه شتی فرۆکه وانی، ناوچه سه ره کییه کانی وه به ره یئانی ده و له ت، ئازه ئداری و که رته گه شتیاریه کانی شدا له دژی کورد جیبه جیده کریئت.

سیناریۆی نه ریئی سه باره ت به ئاینده ی کورد به شیوه یه کی سه ره کی له ده وری ته وه ره ی ناسه قامگیری سیاسی و چه قبه ستووی و چه وساندنه وه دا

یه کپارچه یی و سه قامگیری ولاتدا. له لایه کی دیکه وه، باس له وه ده کریئت که نه مرؤ زور نه سه ته مه کورد به پیکهاته ی به ریوه بردنیکی له و شیوه یه رازیبیئت.

ئاینده ی کورد

ئاینده یه کی نادیار له سه ده ی دووهمی کوماردا

بوچوونی گشتی نه وه یه که دۆخی سیاسی ئیستا ئاینده یه کی نادیار بو کورد پیشکه شده کات. ئەم نادنیاییه هه م له پرووی نوینه رایه تی سیاسی و هه م له پرووی ماف و بارودۆخی ئابووری-کومه لایه تییه وه باسه ده کریئت. ئەو ئالنگاری و ده رفه تانه ی که له داهاتوودارووبه پرووی کورد ده بنه وه، به پی پیشهاته کانی سیاسه تی ناوخۆ و ده وه ی تورکیا، ده کریئت جیاواز بن. کاریگه ری پرۆسه کانی دیموکراسی کردن له سه ر سیاسه تی ناوخۆ و فشاره کانی کومه لگه ی نیوده وه له تی له سه ر تورکیا له هۆکاره کاریگه ره کانی دروستبوونی نادنیایین له سه ر ئەم پرسه. زۆرتین ده سه ته واژه دووباره بووه کان سه باره ت به داهاتوو، وه ک "دیموکراسی"، "نازادی" و "دادپه روه ری"، ئیستا ده رده که ون و ئەم قسانه گوزارشت له چاوه پروانی و خواسته بنچینه ییه کانی کومه لگه ی کوردی ده که ن. ئاینده ی کورد ته نیا به ند نییه به چاره سه ری کیشه ی کورده وه، به لکو له هه مان کاتیشدا به نده به پرۆسه ی دیموکراتیزه کردنی گشتی تورکیاوه.

جیگیرکردنی هۆشیاریی شوناس؛
وهک هیوایهک بۆ سهدهی دووهم
پیناسهدهکریت

سه ره پای شهوهی کورد له سهدهی
رابردوی کۆماری تورکیادا بیبه شبووه
له به خته وهری، نارامی، ئیرادهی خۆی و
بونیدانانی داها تووی، به لام هۆشیاریی
ناسنامهی خۆی له دهستنه داوه.
هه رچه نده باجه که ی قورس بووه، به
میلیۆنان کهس ناسنامهی خۆیان پاراست.
سه ره پای سیاسهتی فشارو نکۆلی له
کورد، پیشکه وتنی به رچاو له پاراستن و
ده ربیرینی ناسنامه دا به دهستپاتوووه. ئەم
دهستکه وته وهک هیوایهک بۆ سهدهی
دووهم سه یرده کریت.

"هه رچه نده خیزانه کان ئایندهی
مناله کانیا ن لیسه نر ایه وه، به لام
دهستبهرداری ئاگایی نه ته وه یی و شوناس
نه بوون. ئەمه ییش هۆشیارییه کی
نه ته وه یی دروست کردوووه، که به
شپوهیه کی سروشتی (١٠٠) بۆ (٥٠٠)
سائی تر به رده و امده بییت، به لام گۆرانی
ئه م رۆحه بۆ جهسته، و اته کیان،
روداویکی ته وا و دامه زراوه یی ده بییت و
کاتی زۆرتری پیوسته".

لینکی بابه ته که له ئینته رنیت

https://kurdish-studies.org/yayinlar/kurt-kanaat-barometresi-1-cumhuriyetin-100-yili-ve-kurtler/chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://kurdish-studies.org/wp-content/uploads/2024/05/KSC_KanaatBarometresi_01_Cumhuriyetin100YiliveKurtler.pdf

چرپه بیته وه. ئەم نیگه رانیانه به هۆی
رپکاره ئەمنیهه کان حکومه ته وه بۆ پرس
کورد زیاتر ده بن. هه روه ها سنووردارکردنی
مافه زمانی و کولتوو رییه کان کورد و
ناسته نگه ئابوو رییه کان له توخمه
سه ره کییه کان سیناریۆ نه رینیهه کان
داها توودان. ئەم دۆخه ییش ناسته نگه
جددی دروسته دکات، به تایبه تی له
بواری په روه رده و دامه زرانندا.

له سه دهی دووهمی کۆماردا خه ون به
تورکیایه کی دیموکر اته وه ده بیتریت
خه ونیک هه یه به تورکیایه که وه که تییدا
دهستبهرداری سیاسهت و پراکتیکه کان
سه دهی رابردوو ببیت و هه موو چین و
تویژه کان بتوانن به ئیراده و ناسنامه ی
خۆیان بژین و کوردیش وهک گه لیک
پیگه ی خۆی هه بییت.

چاوه پروانییه کان کورد له سه دهی دووهمی
کۆماری تورکیا، بریتین له دیموکراسی
زیاتر، نوینه رایه تی سیاسی و داننان به
مافه زمانی و کولتوو رییه کان و یه کسان
ئابوو ری-کۆمه لایه تی. چاوه پروانییه کان
کورد له سه دهی دووهم ده توانین
کورتیکه یه وه له کۆمه لگه یه کی ئازادتر و
دادپه روه رتر، چاره سه ریک ئاشتیانه و
دیموکراسیانه بۆ کیشه ی کورد،
ده رفه تی خویندن و هه لیکاری باشر
بۆ نه وه ی گه نج. زۆرتین دهسته واژه
به کاره یزواوه کان بریتین له "دیموکراسی"،
"ناشتی"، "یه کسانی" و "مافی کولتوو ری".

بۆچى ئەردۇغان لە نەيارە ناوخۇيەكانى نزيكەيىتەوہ؟

نوسىنى: كەرەم سەئىد (مركز الابرار للدراسات السياسية والاستراتيجية)
وہرگىرانى: توركياناسى

لە ماوہيەى رابردوودا چەندىن يىشەت لە گۆرەپانى ناوخۇى توركيادا پويانداوہ، لەوانە: ھەولدان بۇ دووبارە دارشتنەوہى ئەو پەيوەندى و كارليكانەى كە لە نيوان ھىزە سياسىيە سەرەككەكاندا روددەدەن، بە تايبەتتەيش نزيكبوونەوہى بەرچاوى نيوان پارتى دادو گەشەپيدان (ئاكپارتى) ى دەسەلاتدارو ھىزە ئۆپۇزسيۇنەكان، ئەمەش لە كۆبوونەوہى نيوان رەجەب تەيب ئەردۇغان؛ سەرۆكى ئاكپارتى و ئۆزگور ئۆزىل؛ سەرۆكى پارتى گەلى كۆمارى (جەھەپە) دا لە (۲۰) ى حوزەيرانى (۲۰۲۴) بەرچەستەبوو، ئەوہش لە پەراوئىزى ئاھەنگى ئەو بۇنە تايبەتەى كە لە توركييا بە سالىرۇزى "ئۆپراسيۇنى ناشتى" ى سەربازى لە باكورى قوبرس ناسراوہ.

ئەم نزيكبوونەوہيە تاكە ئاماژە نەبوو، بەلكو لە (۱۱) ى حوزەيرانى ئەمسالىشدا ئەردۇغان سەردانى بارەگاي پارتى گەلى كۆمارىي كرد، دواتر لەگەل سەركردەو كەسە ديارەكانى پارتە ئۆپۇزسيۇنە چالاكەكانى گۆرەپانى توركيادا كۆبووہوہ. رەنگە ئەمە رەنگدانەوہى ھەولئىكى پارتى دادو گەشەپيدان يىت بۇ كەمكردنەوہى جەمسەرگىرى و گرژيە سياسىيەكان لە ولاتدا، بە تايبەتەى دواى دابەزىنى رىژەى دەنگو ئەنجامەكانى لە ھەلبۇزردنى شارەوانىيەكان لە كۆتايى ئازارى ئەمسال، كە ھاوكات بوو لەگەل ھەولەكانى ئەردۇغان بۇ ھەمواركدنەوہى دەستور، ئەمە جگە لە ھەولە شكستخواردووہكان بۇ دەربازبوون لەو پاشەكشە ئابورىيەى كە لە ولاتدا ھەيە.

ئاماژە سەرەككەكان

كۆمەلئىك ئاماژە ھەن لە بارەى گۆرانكارىيەكى رىژەى لە ديدى پارتى دەسەلاتدار لە توركييا بەرانبەر بە ھىزە سياسىيە كىپرکىكارەكان، كە ديارترينيان برىتين لە:

له (۵) ی حوزه ییرانی ئە مسالدا، ره جەب تەیب ئەردووغان لە ئەنقەرە پێشوازیی له میژال ئاکشەنەر؛ سەرۆکی پێشوو "ئی پارتی" ی ئۆپوزسیۆن کرد، بە تاییبەتی کە ئاکشەنەر هەولیدابوو گرتییەکانی لەگەڵ ئەردووغاندا کە مەبکاتەو، هەر وەها پیرۆزیایی سەرکەوتنی لیکرد لە هەلبژاردنەکانی سەرۆکیەتیدا، کە لە مانگی نیاری (۲۰۲۳) دا بەرپۆه چوو. جیا لەو، لە (۲) ی نیاری ئە مسال، ئەردووغان چاویکەوت بە ئۆزگور ئۆزئیل؛ سەرۆکی جەهەپە، کە گەورەترین پارتی ئۆپوزسیۆنە لە تورکیا، ئەمەیش یە کەم کۆبوونەووی لەم جۆرە بوو لە ماوێ (۸) سائی رابردوودا لە نیوان سەرکردە ی هەردوو پارتی دەسەلاتدارو ئۆپوزسیۆنی تورکیادا بەرپۆه چوو.

۳. کۆکردنەووی پالپشتی بۆ بییری ئەتاتورک: هاوتەریب لەگەڵ کۆبوونەووی دووقۆلییەکان لەگەڵ سەرکردەکانی ئۆپوزسیۆندا، ئەردووغان لە ماوێ رابردوودا کاریکردووە بۆ کۆکردنەووی پشتیوانی لە بییری ئەتاتورک، ئەمەش لە پیناوی بەهێزکردنی پینگە ی خو ی لە لای نەتەو پەرستو ئەتاتورکییەکان، کە جەهەپە دەیهوئیت لە پینگە ی تۆمەتبارکردنی ئەردووغان بە دژایەتی بییری ئەتاتورک؛ پشتیوانانی بییری ئەتاتورک لە ئەردووغان دووربخاتەو. لێرەو ئەردووغان دەیهوئیت پشتیوانی بۆ ئەنجامدانی راپرسی سەبارەت بە هەموارکردنەووی

۱. قبوڵکردنی ئەنجامی هەلبژاردنی شارەوانییەکان: بە پێچەوانە ی هەلبژاردنی شارەوانییەکانی ئاداری (۲۰۱۹)، کاتیئک ئەردووغان ئەنجامەکانی رەتکردەووە پێداگر بوو لە سەر دووبارەکردنەووی هەلبژاردنی شارەوانی ئەستەنبول، کە بینالی یەلدرمی کاندیدی پارتەکە ی دۆرابوو، بەلام ئەنجامی هەلبژاردنی شارەوانییەکانی ئاداری ئە مسالی قبوڵکرد، هەرچەندە ئۆپوزسیۆن شارەوانییە گەورەکانی وەکو ئەستەنبول و ئەنقەرە ی بردبوووە.

لەو چوارچۆیەدا، ئەردووغان لە لیدوانەکانیدا لە سەرۆبەندی کۆتایی هەلبژاردنەکە دا گوئی: "ئەنجامەکان دەبن بە خالی وەرچەرخان و بەلێندەدەین پێداچوونەووە بە ئەدای پارتەکەماندا بکەین"، لە درێژە ی قسەکانیدا گوئی: "پارتی دادو گەشەپێدان رێز لە ئەنجامی سندوقەکانی دەنگدان دەگریئتو پایەندەبین بە دیموکراسییەو". بەلینیشیدا کە شیکردنەووە بۆ ئەنجامەکانی هەلبژاردن بکەن و پڕۆسە یەکی رەخنەگرتنی خودی بۆ راستکردنەووی هەلەکانی ناو حیزب دەستپێبکەن.

۲. کەمکردنەووی گرژی لەگەڵ نەیارانی ناوخودا: لە ماوێ رابردوودا جوڵە یەکی بەرچاو لە نیوان پارتی دادو گەشەپێدان و پارتە سەرەکییەکانی ئۆپوزسیۆنی تورکیادا هەبوو، لەوانە:

له کۆبونوهوی پېشوی له گه ل گرووی پهرله مانی پارتی گه لی کۆماری، بۆ تاووتویکردنی پرسى هه موارکردنه وهی دهستور، که پارتی دادو گه شه پیدان پېشنیاریکردوه.

قبولکردنی نه نجامی هه لېژاردنی
 شاره و انییه کان، که مکردنه وهی گرزی
 له گه ل نه یارانى ناوخوا، کۆکردنه وهی
 پالېشتی بۆ ییری نه تاتورك،
 فراوانکردنی بازنه ی هاریکاری
 پهرله مانی؛ نامازه گه لیکن بۆ مه یلی
 پارتی دهسه لاتداری تورکیا بۆ گۆرانکاری
 له تېرو انین و سیاسه تیدا.

پېشبینیده کریت ئەم ئاراسته نوپیه ی ئاکپارتی به رده و امبیّت، که جه ختده کاته وه له سهر قولکردنه وهی په یوه ندییه پهرله مانییه کانى له گه ل نه یاره سیاسیه کانیدا، ئەمه ش له لیدوانه کانى نوعمان کورتولموشدا دهرده که ویت، که ده لیت: پئویسته سه ره تا لایه نه سیاسیه کان ده سبخه نه ناو ده ستی په که وه، دیالۆگ له رینگه ی شه ره بۆ کسه وه به ده ستنه هیژیت و ئەسته مه بتوانن له په کتر تیبه گن و ریکبکه ون.

پالنه ره جیاوازه کان
 ئەم گۆرانکاریه به رچاوه ی له شیوازی

دهستور له قوناعی داها تودا به ده سته ییت، ئەمه ش له دهرکردنی فه رمانیکی سه رۆکایه تی له (۲۳) ی نایاری ئەمه سالددا دهرکه وت که تئیدا لیبوردرنی بۆ ژماره یه ک له ژهنه پاله کانى سه ره به ره وتی توندپه وی عه لمانی نه تاتورکی له خوگرتبوو، که تۆمه تبارکرا بوون به وهی حکومه تی ئیسلامی نه جمه دین نه ره کانیا ن ناچارکردبوو به دهرکردنی چه ند یاسایه ک دژ به بالاپۆشه کان، وه کو رپگریکردن له کارکردنیا ن له دامه زراوه فه رمیه کانى ده ولته تدا. ئەمه جگه له رۆلی هه ندیک له وه ژهنه رالانه له روخاندنی حکومه ته که ی نه ره کان له سائی (۱۹۹۷).

۴. فراوانکردنی بازنه ی هاریکاری پهرله مانی: سووربوونی ئاکپارتی له ماوه ی رابردوودا بۆ فراوانکردنی بازنه ی هاریکاری له گه ل ئەو لایه نه ئۆپۆزسیۆنانه ی که نوپنه رایه تییا ن له ناو پهرله مانی تورکیادا هه یه، بۆ تاووتویکردنی پرسه ناوخوا ییه کان و گه یشتن به دیدیک سه باره ت به و ئالنگاریانه ی رووبه پرووی و لآت ده بیته وه. لێره دا ده توانریت ئەوه روونبکریته وه که نوعمان کورتولموش؛ سه رۆکی پهرله مانی تورکیا و پهرله مانتارانى پارتی ده سه لاتدار کۆبونوه وه کانى له گه ل کوتله پهرله مانییه کاندایا تر چرکردوه ته وه. له (۲۹) ی نیسانى ئەمه سالددا، له گه ل سه رۆکی سئ پارتی ئۆپۆزسیۆندا (دهمپارتی، پارتی سه عاده ت و ئی پارتی) کۆبووه وه، جگه

گۆرپانی سیاسی ناوخوییدا، بۆنه وهی پیشنیارهکانی له دهستووری نویدا جیبکاته وه، یان به لایه نی که مه وه به شیکی بهرچاویان تیپه پرنیت.

۲. دابه زینی ئاستی جه ماوه ری مه هه په ی هاوپه یمانی ئه ردوغان: نه و نزیکبوونه وه یه که له نیوان ئه ردوغان وهی ئه پوزسیونه کاندایا روده دات، به شیکی په یوه سته به دابه زینی ئاستی جه ماوه ری هاوپه یمانه که یه وه، که پارتی بزوتنه وه ی نه ته وه په رست (مه هه په) یه به سه رۆکابه تی ده ولت باخچه لی، به هوی تونیدی مامه له کردنی له گه ل مه له فه ناوخوییه کان و پیدایه ری له سه ر پابه ندبوون به رپبازی ته قلیدییه وه، که له سه ر بنه مای پشتگیریکردنی سیاسه تی جه مسه رگیری له گه ل نه یاراندا دامه زراوه.

دیداری ئه ردوغان له گه ل ئوزگیور ئۆزلی سه رۆکی جه هه په دا ئامازه بوو بۆ ئاساییکردنه وه ی دوخی سیاسی و په یوه ندییه کانی نیوان به ره ی ده سه لات و ئه پوزسیونی تورکیا، به لام ئه م دوخه هه تا چه ند به رده وامده بییت، هیشتا ناروونه.

ئه وه ی جی سه رنجه له م نیوه نده دا، ئیستا له ناو پارتی دادو گه شه پیداندا

په یوه ندی و کارلیکی نیوان ئاکیپارتی و هیزه سیاسییه نه یاره کانیدا روده دات، ده کریت له ژیر رۆشنایی چه ند پالنه ریکدا رونه کریته وه:

۱. تیپه پرناندنی گۆرپانکاری دهستووری: له گه ل هه وله کانی پارتی دادو گه شه پیداندا بۆ هه موارکردنه وه ی دهستوور، زیادبوونی پیویستی کۆکردنه وه یه که خستی هه لوسته کانی ئه پوزسیون له به رژه وه ندی په سه ندرکردنی ئه م هه موارکردنه وان ه زیاترده بییت. هه رچه نده هه موو لایه نه ئه پوزسیونه کان له سه ر پیویستی دارپشتی دهستووریک نیو بۆ ولات کۆکن، به لام ناکۆکی و ترس هه یه سه به رت به به شیکی له و مادانه ی پارتی دادو گه شه پیدان خستویه تیپه پروو، که پیدایه گیده کات له سه ر تیپه پرناندنیان له دهستووری نویدا، له وان ه یش: پرسی ئازادیی بالاپۆشی و نه بوونی مافی رنگیرلییکردنی و پاراستنی سیسته می سه رۆکابه تی، هه روه ها پیشنیاریک بۆ هه موارکردنه وه ی سیسته می هه لپژاردنی سه رۆکۆمار له یه ک خولدا سنورداریکریت له بری دوو خول، جگه له هه لوه شانده وه ی مه رچی به ده سه تپنانی (۱+۵۰) بۆ به ده سه تپنانی کورسی سه رۆکابه تی کۆمار. له گه ل په تکردنه وه ی ئه و پیشنیاران ه له لایه ن ئه پوزسیونه وه، پارتی دادو گه شه پیدان گره له سه ر لیکتیزیکبوونه وه ی هپورکردنه وه ی گرزییه کان ده کات له

گه لی کۆماری به ته نه ا توانی زۆرینه ی
 شاره وانیه گه وره کان بیاته وه، ئەمه
 سه رباری بردنه وه ی ژماره یه ک له و
 ناوچانه ی که به شیوه یه کی ته قلیدی
 له سه ر پارتی دادو گه شه پیدان
 ئە ژمارده کران. ههروهه پارتی ره فاهی
 نو ئی دوای ئە وه ی ره تیکرده وه بچینه ناو
 هاوپه یمانی کۆماره وه به سه رۆکایه تی
 پارتی دادو گه شه پیدان، توانی به ته نه ا
 (٦.٢٪) ی کۆی ده نگه کان به ده ستم پنت و
 دوو شاره وان ی له باشوورو ناوه راستی
 تورکیا له کاندیده کانی دادو گه شه پیدان
 برده وه.

٤. به رده وامي قه يرانی ئابووری:
 نزيكبوونه وه ی ئە ردۆغان له گه ل
 ئۆپۆزسيۆندا جياناكريته وه له به رده وامي
 قه يرانی ئابووری و داکشانی دۆخی دارایی
 و لآت، که گه يشتوونه به ئاستی کی بیۆینه،
 به و پیه ی رنژهی هه لآوسانی سالانه هه تا
 کۆتایی مانگی ئایاری (٢٠٢٤) گه يشت
 به نزيكهی (٧٥.٥٪)، جگه له وه ی رنژهی
 بیکاری گه يشتووه به (٨.٥٪)، ئە مه ش
 به و واتایه یه که هه تا ئە م ساته وه خته
 ئە ردۆغان نه يتوانیوه ئە وه ی به ئینیدا بوو
 له کاتی بانگه شه ی هه لآژاردنی
 سه رۆکایه تی له مانگی ئایاری (٢٠٢٣)
 دا، جیبه جیيانبکات و دۆخی و لآت که ی
 بگۆریت بۆ زله یزکی پيشه سازی و زالبوون
 به سه ر ئاسته نگه ئابووریه کانداه
 دا بینکردنی هه لیکاری زیاتر بۆ گه نجان.
 له ژۆر رۆشنا یی ئە و دۆخه وه له

ترسو گومان له زيادبووندا یه سه باره ت
 به توانای درنژه دان به هاوپه یمانی
 له گه ل مه هه په دا، که له هه لآژاردنی
 شاره وانیه کانی ئە مسالدا پله ی پینجه می
 به ده ستم پینا، له کاتی کدا پارتی یه کسانی و
 دیموکراسی گه لان (ده مپارتی) و پارتی
 ره فاهی نو ئی، که به سه رۆکایه تی فاتیح
 ئە ربه کانی کورپی نه جمه دین ئە ربه کان
 چه ند سالی کی که مه دامه زراوه، پله ی
 سییه م و چواره میان به ده ستم پینا.
 شایه نی باسه که مه هه په له هه لآژاردنی
 په رله مانی تورکیادا، که له ئایاری (٢٠٢٣)
 به رنژه چوو، به به ده ستم پینانی (٥٠)
 کورسی پله ی چواره می به ده ستم پینا بوو.

ئه ردۆغان ده یه ویت له رنژه ی
 ختوکه دانی بیری نه ته وه په رستی و
 پیا به لدان به مسته فا که مال
 ئە تاتورکو بۆ چوونه کانیه وه، ده یه ویت
 سۆزی ئە تاتورکیه کان بۆ لای خۆی
 رابکیشیت و پشتیو انیان بۆ گۆرنا کاری
 ده ستووری به ده ستم پینیت.

٣. ئە نجامه دیاره کانی ئۆپۆزسيۆن له
 هه لآژاردنه کانداه: پارته کانی ئۆپۆزسيۆن
 هه م به تا کو هه م وه ک هاوپه یمانی
 سه رکه وتوو بوون له به ده ستم پینانی
 ئە نجامی به رچا و له هه لآژاردنی
 شاره وانیه کانی ئاداری (٢٠٢٤)، پارتی

ئىستا له گه ل ئۆپۆزسيؤندا له ناوخوی تورکیادا ههیه، بقۆزیته وه بۆ گه یشتن به ئامانجه کانی، به شیوهیه ک که نه گه ری ههنگاوی زیاتری لیده کریت بۆ که مکردنه وه ی پروبه ری جیاوازییه کان له گه ل نه یاره کانی له قۇناغی داها توودا.

لینکی بابه ته که له ئینته رنیت

<https://acpss.ahram.org.eg/News/21200.aspx>

چوارچیوه ی زیادبوونی مه ترسییه کانی نه ردؤغان له خراپی ئابووری ئىستا، که کاریگه ری نه رننیان هه بیته بۆ سه ر پیگه ی سیاسی له گه ل حیزبه که یدا، بۆیه به شدارپییکردنی ئۆپۆزسيؤن له ئیداره دانى قه یرانه ئابووریمکاندا ئىستا بووه به پیوستیه کی به رچاو، له به رئه وه پیشبینیده کریت نه ردؤغان کاربکات بۆ پشتبه ستن به هه ندیک له و که سایه تیبانه ی که سه ر به ئۆپۆزسيؤن بۆ ئیداره دانى هه ندیک له مه له فه ئابووریه کان، به لام نه مه ئاسان نییه، به تایبه تی ئۆپۆزسيؤنیش درک به وه ده که ن که نه ردؤغان ده یه ویت له رپی به شدارپییکردنیان وه به رپرسیاریه تی به شیک له و دؤخه خراپه ی ئابووری بخاته نه ستویان.

له به رئه وه ی ژماره ی په رله مانتارانی هاوپه یمانی کۆمار (ناکپارتی و مه هه په) ناتو انن گۆرانکاری ده ستووری مسۆگه ربکه ن، بۆیه نه ردؤغان ده یه ویت پشتیوانی پیوستی په رله مانتارانی به ره ی ئۆپۆزسيؤن بۆ هه مواری ده ستوور کۆبکاته وه.

له کۆتاییدا ده توانین بلیین: نه ردؤغان هه ولده دات نه و نزیکبوونه وه یه که

چون چه قبه ستووی به رد هم

په یوه نندیه کانی تورکیا و ئیران تیده په پرنیږن؟

نوسینی: سرهان ئافاجان (Serhan Afacan)
ناوهندی توپرنیوه کانی ئیران (Iran Araştırmaları Merkezi)
وه رگپران: رابهر سیوهیلی

هه رچه ننده په یوه نندیه کانی تورکیا و ئیران له شیوه سروشتیه که ی خویدا فرده په هندو ئالوزه، به لام له ناو نه و ئالوزیه دا پرسى ئاسایش وه کو بابه تیکی لاهو کی دیته به رچاو! به واتایه کی دیکه، نه گهر هه ردوو ولات بتوانن له به رهنکار بیونه وه ی "تیرور" دا هاریکاریکی جدیدی یه کدی بن، نه و به دلنیا ییه وه کاریگه رپی ئه رینیی له سه ر په وتی گشتی په یوه نندیه کانیان دروستده بیټ.

هه روه کو له ناو نیشانه که دا ئامازه پیپکراوه، نه م لیکوئینه وه یه تیشکده خاته سه ر نه و له مپه رو به ربه ستانه ی له په یوه نندیه کانی تورکیا و ئیراندا به رده و امییان هه یه، له گه ل وردبوونه وه له شیوازو چونیته تی تیپه راندنی نه و به ربه ستانه. راستیه کی حاشاهه لنه گر هه یه، پیمانده لیت: په یوه نندیه کانی نیوان هه ردوو ولات به راورد به توانا کانیان له ئاستیکی زور نزمدا یه! به تایبهت له بواره کانی ئابووری و ئاسایشدا، به لام پیویسته نه وه ییش بگوترنیت که هه وئی جدیدی هه یه بو باشترکردنی په یوه نندیه دوقوئلییه کانی نیوانیان؛ بو نمونه: کوبوونه وه ی (۹) ی حوزه ایرانی (۲۰۱۴)، که له نه نقه ره ی پایته ختی تورکیا به سه ر روکایه تی په رجه ب ته یب نه ردوغان؛ سه ر روککوماری تورکیا و حه سه ن رپوحانی؛ سه ر روککوماری پیشووتری ئیران، به رپوه چوو، له گه ل کوبوونه وه ی (۲۴) ی کانوونی دوومه ی (۲۰۲۴)، که به هه مان شیوه به سه ر روکایه تی نه ردوغان و ئیبراهیم په رپه یی؛ سه ر روککوماری پیشووی ئیران (که به م دوا ییانه کوجیدوایی کرد)، به رپوه چوو، به زامنی به ره وپیشبردن و سیسته ماتیککردنی په یوه نندیه دوقوئلییه کانی نیوان هه ردوو ولات دینه هه ژمار.

ده توانین بلین: به یاننامه و لیدوانه کانی دوا ی کوبوونه وه که ی (۲۴) ی کانوونی دوومه، بیروکه ی گرنگی سه بارهت به دؤخی نه م دوا ییه ی په یوه نندیه کانی تورکیا و

لوتکه ی (٢٤) ی کانونی دووهم، هه موو چاودیران کۆدهنگ بوون له سهر نه وهی برپگه ی سهره کی کارنامه ی کۆبوونه وهی ئه ردوغان و ره یسی "شه پری دژی تیرۆر" ده ییت. هه روه کو چۆن له (١٦) ی کانونی دووهمی (٢٠٢٤) هاکان فیدان؛ وه زیری دهره وهی تورکیا، به ئه ندامانی په رله مانی تورکیای راگه یاند: "تورکیا له چوارچێوهی مافی به رگریکردن له خۆی، شه پری سنوربه زاندنی دژی په که که، یه په گه و لایه نگرانیان ده کات، هه تا چالاکیه تیرۆرستییه کانی ناوبراوان به ته واوی لاوازه کریت". پاشان گوتی: "له بهر ئه م هۆکاره بووه به پیوستیه که بۆ هه موو دراوسی و هاوپه یمانه کانمان، که به دلسۆزیه وه پشتیوانی له شه پری ئیمه له دژی رنکخواه تیرۆرستییه کانی ناوچه که بکه ن". له کۆنگره رۆژنامه وانیه هاوپه شه که ی سه رۆکی هه ردوو و لاتدا، که له دوا ی کۆبوونه وه که ی (٢٤) ی کانونی دووهم به رپه وچه وو، ئه ردوغان هاوخه می خۆی بۆ ئیران دهر پری و رایگه یاند: "تورکیا هاوکاری ئیرانه له شه پری دژی تیرۆرداوا پالپشتیه کانمان له زیادبووندا یه". هه روه ها گوتیشی: "تیشکمانخسته سهر گرنگی به هیژکردنی هاوکاریه کانمان له دژی په که که، په یه ده، یه په گه و پژاک، که ئاسایشی و لاتان و ناوچه که مان ده که نه ئامانج"، به لام به پیچه وانیه ئه م گوتانه ی ئه ردوغانه وه، لیدوانه کانی ره یسی له سهر ئه م پرسه

ئیران خستوو ته پروو، به تایبهت له پرووی به هیژکردنی هاوکاری سیاسی، نابووری، کولتووری، زانستی و نه منیه وه. هه روه ها جه ختکردنه وه له سهر ئه و بیرۆکه یه ی که هه ردوو و لات دهر فته ی به رفراوان و ئیراده ی هاوپه شیان هه یه بۆ به ره نگرابوونه وهی هه ر جۆره "دیاردیه کی تیرۆر" له و ناوچانه ی که هه ژموونی تورکیا و ئیرانی تیدا ملۆبووه. ئه م جه ختکردنه وه یه له لایه ن ئیرانه وه پاش ماوه یه کی که م له دوا ی "هیژشه تیرۆرستییه که" ی (٣) ی کانونی دووهمی ئه مسال دیت، که رپه وچه سی سالیادی کۆچیدواپی قاسم سوله یمانی له گۆرستانی "گولیزاری شوه ده دا" ی پارێزگای کرمانی کرده ئامانج، هیژشه که له لایه ن (٢) خۆکوژه وه کرا و بووه هۆی گیانله ده ستدانی (٩٥) که س. سه بارهت به تورکیاش له کاتیکدا یه که ئۆپه راسیۆنه کانی دژ به "تیرۆر" / په که که له لایه ن هیژه نه منیه کانی تورکیا وه له (٢٧) ی مایسی (٢٠١٩) به ناوی ئۆپه راسیۆنی (چنگ-١) وه له ناوچه ی خواکوړک له باکووری عیراق ده ستیپ کردوو وه له سالانی دواتردا فراوان تر بوو. هه روه ها ئۆپه راسیۆنی چنگ، که له (١٧) ی نیسانی (٢٠٢٢) ده ستیپ کرد، بایه خیکی زیاتری به خشی به و رپککه وتنه هاوپه شانیه ی نیوان هه ردوو و لات. چه ند رۆژنیک پيش کۆبوونه وهی

ناوچه که ده زانین"، به لَام ئەم لیدوانه نهیتوانی ناروونیی کۆی قسه کانی ناوبراو په رده پۆشبات.

هه له ناییت، ئە گهر بلین: چاوه پروانییه کانی تورکیا له ئیران بۆ "رووبه پروووننه وهی تیرۆر"، که له م کۆبووننه وهیه دا خۆی بۆ ناماده کردبوو، به گویره ی پپویست نه هاته دی! ئەمه ش هۆکاری سه ره کی چه قبه ستوویی په یوه ندییه کانی تورکیا و ئیران بوو. ئەوهی لیره دا گرنکه، هه له سه نگاندنه بۆ ئەو دوو لیدوانه ره خنه گرانه یه ی یاشار گپوله ر؛ وه زیری به رگری تورکیا، که له سه ره تایی مانگی ئایاری ئە مسالدا سه باره ت به و پرسه ئیرانی به ئا مانجگرت! گپوله ر یه که م لیدوانی له به نامه یه کی که نالی سی ئین. ئین تورکدا بوو، کاتیکی گوتی: "ئیمه له گه ل دۆسته ئیرانییه کانمان قسه ده که یین، ئەوان له م خاله وه تپه پین و رۆیشتن بۆ ئەوی، ئیمه ش به دویاندا ده رۆین، به لَام ئیمه له فرۆکه بیفرۆکه وانه وه سه یرده که یین، که فرۆکه ی سه یاهه!" هه روه ها گپوله ر له چاوپیکه وتنیکی دیکه دا، که (١٣) ی مایسی ئە مسال له رۆژنامه ی میللیه تدا بلاو کرایه وه، تیشکی خسته سه ر په یوه ندییه کانی نیوان ئیران و ولاته که ی و به زمانیکی ره خنه گرانه گوتی: "به داخه وه، دۆسته ئیرانییه کانمان به هه مان شیوه ی ئیمه سه یری تیرۆریستانی په که که ناکه ن". له رۆشنایی ئەم گوتانه وه ده گه یینه ئەو بروایه ی که

ناروون بوون! به تایبته کاتیکی گوتی: "کۆماری ئیسلامی ئیران هیچ دودلییه کی بۆ به رهنگار بووننه وهی تیرۆر پاراستی ناوچه که له تیرۆریستان نیشانه داوه". هه روه ها ره یسی له درێژهی قسه کانیدا ناماژه ی به رنکخراوی تیرۆریستی داعش کردوو وه رایگه یاندا که ئەو رنکخراوه له لایه ن ئەمریکاوه دامه زراوه، ئەوه ش به ناماژه دان بۆ لیدوانه کانی دۆنالد تره مپی سه رۆکی پیشووی ئەمریکا.

په یوه ندییه کانی ئیران و تورکیا به راورد به تو اناکانیان له ئاستیکی زۆر نزمدا یه!

له راستیدا ئەم گوتانه ی ره یسی جپی ره زامه ندی نه بوون بۆ تورکیا، به تایبته کاتیکی گوتی: "ئه مرۆ گرووپه تیرۆریستییه کان به سه ره رشتی ولاتانی رۆژئاوا له تورکیا، عیراق، سوریا، ئەفغانستان و ولاتانی دیکه ی ناوچه که کوشتاریکی زۆر ده که ن". ئەمه له کاتیکی که ولاته که ی خۆی له م دوییه دا دوو چاری هیرشی تیرۆریستی داعش بووه وه، به لَام ناوبراو هیچ ناماژه یه کی پینه کرد! هه رچه نده سه رۆککۆماری ئیران له کۆتایی قسه کانیدا گوتی: "ئیمه پیمانوا یه ئاسایشی تورکیا و ولاتانی ناوچه که ئاسایشی ئیمه یه و بچوو کترین پیشوی له ده وله تیکدا به پیشویی هه موو

بکه ینه وه، ئه وه یه که تورکیا به شیوه یه کی گشتی له شه ری دژ به "تیرۆر" دا ته نها باله وه ئیرانیش وه ک زۆر ئیک له ولاتی دیکه هه ر له سه ره تاوه خۆی له پرۆسه ی هاوکاری و ناسانکردنی کاره کانی تورکیا له م بواره دا به دوورگرتووه. ئه م هه لۆیسته ی ئیرانیش له مانگی ئابی (۲۰۱۱) دا گه یشته لوتکه، کاتیک رۆژنامه کانی تورکیا پرۆپاگهنده ی ئه وه یان بلاوکرده وه که موراد قه ره یلانی سه رکرده ی ئه و "رێکخراوه تیرۆریستییه" له لایه ن هێزه ئه منیه کانی ئیرانه وه ده ستگیرکراوه، به لām دوای دوو رۆژ له ده سته سه رکردنی، نازادکراوه. هه رچه نده ئه م ده نگۆیا نه له لایه ن ناوه نده سیاسی و میدیاییه کانی ئیرانه وه هه ر زوو ره تکرانه وه، به لām له سالانی دواتریشدا ده نگۆی هاوشیوه دووباره ده بووه وه. هه ر سه به ارت به و پرسه، ئیران له سه ر ئاستی بالۆ له لایه ن عه لی ئه کبه ر سألجی وه زیری ده ره وه ی ئه و کاته ی ئیرانه وه به فه رمی نیه تی ولاته که ی نیشاندا، کاتیک دوای ماوه یه کی که م له سه رقائیی رۆژنامه کانی تورکیا به م تۆمه تانه، له تشرینی یه که می (۲۰۱۱) دا به سه ردانیکی فه رمی گه یشته ئه نقه ره و گوئی: "قه ره یلان هه رگیز له لایه ن ئیرانه وه ده ستگیرنه کراوه. ئه گه ر بمانگرتبایه، بۆ نازادمانده کرد! ئه مه ده رفه تیکی زۆر باش ده بوو بۆ یارمه تیدانی برا تورکه کانمان. ده کرا چ به رژه وه ندییه کمان هه بیته بۆ گرتن و نازادکردنی قه ره یلان! دوو پاتیده که ینه وه

مادام هاریکاریه کی ریشه یی له نیوان ئیران و تورکیا له "به ره نگاری بونه وه ی تیرۆردا" ئه وه نده گرنه گه، که وایه پیویسته ره هه نده کی شه داره کانی نزیکه بونه وه ی ئیران له په که که له پوانگه ی تورکیا وه رونه بکریته وه، پیش ئه وه ی تیشکبخریته سه ر ئه وه ی که چۆن بتوانریت به سته له کی په یوه ندییه کان بتوئیریتته وه.

جه وه هری مملانیکه چییه؟

گرنه گه نامازه به و خاله بکه ین که پارٹی ژبانی نازادی کوردستان (پژاک)، که دیرۆکراوه ی په که که یه و له سالی (۲۰۰۴) وه له ناوچه سنوورییه کانی باکووری رۆژئاوای ئیراندا ده سته به "چالاکی تیرۆریستی" کردوه. هه ر له به ر ئه م هۆکاره، له هه مان سالدا ده سه لاتدارانی تاران به فه رمی په که که یان به "رێکخراویکی تیرۆریستی" ناساند. هه رچه نده تواناو کاریگه ری رێکخراوی "تیرۆریستی" ی پژاک به راورد له گه ل په که که سنوورداره، به لām هه ره وک وه زیری به رگری تورکیا له (۱۳) ی مایسدا رایگه یاند: "ئه گه ری ئه وه هه یه په که که بیته به هه ره شه یه کی به رچاو بۆ سه ر ئیران. باوه رپم وایه که دۆسته ئیرانییه کانمان ناگاداران که په که که کی شه یان بۆ دروستده کات، هه ر بۆیه هیوادارم چاره سه رتیک بۆ ئه م بابه ته بدۆزیتته وه".

خائیکی دیکه که ده بیته جه ختی له سه ر

"هاوکاری ستراتژی" له گه ل عیراقد، که رۆژ به رۆژ پرو له به هیزی دهکات. پاشان له درېزه ی به یاننامه که دا گوتی: "جه ختکراوه ته وه له سهر ئه وهی که له داهاتوودا له ناوچه که ماندا جیگه ی رنکخراوه تیرۆریستییه کان و لایه نگرانی ئه وان نابیتته وه. گرنکه بۆ هه موو ئه و لایه نانه ی هانی رنکخراوه تیرۆریستییه کان ده دن، عاقلانه تر مامه له بکه ن و په یوه ندییه کانیا ن له گه ل تیرۆر بۆ هه میشه یی و به بی دواکه وتن کۆتایی پېچین". هه رچه نده له و به یاننامه یه دا ئاماژه به ناوی هه موو "رنکخراوه تیرۆریستییه کان" درابوو، به لام ئامانجی سهره کی تورکیا بریتیه له "په که که، که جه که، په به ده و یه په که".

جی باسه، ئه و دۆخه ی له م کیشمه کیشمه دا سهرنجی هه موو لایه ک بۆ خۆی راده کیشیت، یه کیتی نیشتمانی کوردستانه له شاری سلیمانی، که په یوه ندییه کی باشی له گه ل ئیراندا هه یه. هاکان فیدان؛ وه زیری دهره وهی تورکیا، له چاوپیکه وتنه که یدا له گه ل ته له فریونی ئاخه بهری تورکیدا له (۴) ی شوباتی ئه مسالدا، دوا ی بیره یانانه وهی ئه و سنووردارکردنه جدیدیانه ی که پیشوو تورکیا له گواستنه وهی ئاسمانیدا به سهر فرۆکه خانه ی سلیمانیدا سه پاندبووی، گوتی: 'هه میشه به سلیمانی ده لپین: ئه گه ر خۆتان له "تیرۆر" و هاوکاری گروپه تیرۆریستییه کان بپارێزن،

که په که که و پژاک گروپ تیرۆریستین". خالی سهرنجراکیش له م لیدوانه دا ئه وه بوو که وه زیری دهره وهی ئیران دۆسیه ی "تیرۆری په که که و قهره یلان" ی وه ک کیشه ی "براتورکه کان" ده بینی و سه باره ت به ولاته که ی خۆی وه کو هه ره شه ویناینه کرد! هاوکات بابه تی گرنگتر ئه و پرسیاره بوو که بۆچی ئیران قهره یلان ئازادده کات، ئه گه ر ده ستگیریبکات! ئیمه ده توانین که مپک پرسیاره که فراوانتریکه ی و پرسین: ده کړت هۆکاری ئه و هه لۆبسته ی ئیران که هانده ره بۆ په که که، چی بپت!

هه له نابیت، ئه گه ر بپین:

چاوه رو انیبه کانی تورکیا له ئیران بۆ "رووبه رووبوونه وهی تیرۆر" له ناستی پپووستدا نه بووه.

په جه ب ته یب ئه ردوغان به ر له وهی له (۲۲) ی نیسانی (۲۰۲۴) به سهردانیکی فهرمی بچپته عیراق، له (۴) ی نیساندا سهرۆکایه تی کۆبوونه وه یه کی ده زگای ناسایشی نیشتمانی کردو له کۆتایی کۆبوونه وه که دا به به یاننامه یه ک جه ختی کرده وه له سهر به هیزی ئیراده ی تورکیا بۆ به ره نگاربوونه وهی هه موو جوړه "رنکخراویکی تیرۆریستی"، هاوکات ره زامه ندییشی دهریری له سهر

به رانبهر به هه ننگاوه ئه رننیه کانی پښککه وتی ئاسایشی ئاو له نیوان تورکیاو عیراق له لایه ک و پرژوهی رڼگه ی گه شه پیډان له لایه کی دیکه وه، که به هاوبه شی له گه ل تورکیا، عیراق، قه ته رو ئیماراتدا بونیادده نریت.

نیران زور دلخوش نییه به ره وتی
به ره وپیشچوونی په یوه نندییه کانی نیوان
ئه نقه ره - به غدا و ئه نقه ره - هه ولیر.

ململانې نیوان تورکیاو نیران له چوارچپوهی "تیرۆرزمی په که که" دا ته نها له په یوه نندییه کانی به ره ی "نیران-سلیمانی- په که که" دا سنووردار نییه! به لکو ده بیت له هه لویستی نیران به رانبهر به په یکه ری په که که له قه ندیل و هه روه ها په یه ده و په په که که ش شاره زاین. هه رچه نده به راورد به په که که، په یه ده و په په که که، وه ک پرسیکی جیاواز سه یرده کرین، به و پپیه ی له قولای ملمانیکانی سوریدا چالاکیان هه یه، به لام وه زیری دهره وه ی تورکیا له گوتاره که یدا گوتی: "نیمه جیاوازی نیوان سوریاو عیراقمان نه هیشتووه. گرنگ نییه هیرشه که له کوپوه بیت، نیمه رنکخراوه که له هه ردوو ولات ده که ینه ئامانج". دووپاتیشیکرده وه که نه م جیاکاریه بو تورکیا کارنکی ره و نییه. نه مه ش له راستیدا به ره و کیشه یه کی

ده توانین واز له م سزایه بهینین، به لام نه گه ر به م شیوه یه به رده و امین، ده بیت هه ننگاوی زیاتر پیاده بکه یین". هاوکات وه زیری دهره وه ی تورکیا به رده و امه له و هوشدارییانه و له (١٩) ی ئاداری نه مسالیشدا به م شیوه یه ره خنه ی له به پرسانی یه کییتی نیشتمانی کوردستان گرتووه: "په یوه ندی و دل سوزی سه ر کردایه تی یه کییتی نیشتمانی کوردستان له سلیمانی له گه ل په که که دا، له وه زیاتره که نیمه ته نها وه کو کیشه یه ک لپیروانین، به لکو بووه به هه ره شه یه ک بو سه ر ئاسایشی نیشتمانی ولاته که مان". له لایه کی دیکه وه، هه فال ئه بو به کری پارتنگاری سلیمانی له میانی دیداره که یدا له گه ل محه ممه د ته یب سه حرایی پارتنگاری کرمانی نیران، که رژی (١٠) ی ئادار له بینی پارتنگای کرمان کر، رایگه یانده بو: "زور سوپاسگوزارین بو پاراستن و هاوکاریه کانی کوماری ئیسلامی نیران. نیمه ده مانه ویت په یوه نندییه کانمان له گه ل نیران و به تایبه تی له گه ل کرماناندا زیاتر په ره بسینیت".

له راستیدا ده توانریت هه لویستی لیبورده یی نیران به رانبهر به په که که، له رڼگه ی سیاسه تی تارانه وه له کیپرکی ناوچه یی به رانبهر به تورکیا به گشتی و عیراق به تایبه تی روونبکریته وه. نیران زور دلخوش نییه به ره وتی به ره وپیشچوونی په یوه نندییه کانی نیوان ئه نقه ره-به غدا و ئه نقه ره-هه ولیر! ته نانه ت به دگومانیشه

تورکیا بووه"، به لَام له گه لَ بلاو بوونه وهی هه وائیکی لهو شیوهیه له رۆژنامه کانی تورکیادا، که ئۆپه راسیۆنیکی هاوبهش کراوه، دهستبه جی لایه نی ئیرانی و ته نانه ت نازانسی هه وائی فارسییش ئه و هه وائه یان په تکرده وه. هه چهنده سۆیلو ئاماژه ی به وه کردوه که به پرسیکی سه ربازی ئیران دوا ی په تکرده وهی تۆمه ته کانی ئۆپه راسیۆنی هاوبهش، گوتوویه تی: "هیزه چه کداره کانی ئیران به توندی دژی ئه و رنکخراوانه ده جه نگن که به نیازن پشپوی له ولاته که ماندا دروستبکه ن"، به لَام ئه مانه و لیدوانه هاوشپوه کانی ئیران ئه وه دهرده خه ن که تاران هیچ هه نگاوێک بۆ زامنکردنی ئاسایشی تورکیا ناگریتته به رو قه ندیل وه ک هه ره شه یه ک نابینیت.

وه زیری دهره وهی تورکیا گوتوویه تی:
 "ئیمه جیاوازی نیوان سواریا
 عیر اقمان نه هیشتوو. له هه رکوی
 بیته، په که که و درنژکراوه کانی له
 هه ردوو ولاته ده که یه نه ئامانج".

جی باسه، له م چه ند سألله ی دوا ییدا هیژی قودسی سوپای پاسداران له سه ر ئاستی بالای ئیران بایه خیکی زوری پیدراوه. به تایبه ت له دوا ی کوژرانی فه رمانده "محهمه د هادی حاج په حیعی"، که له هیژشه که ی (١) ی نیسانی سه ر

گه وره هه نگاوده نیته، ئه گه ر ئیران ئه و رنکخراوانه به "رنکخراوی تیرۆریستی" نه ناسینیت. یه کیکی دیکه له کیشه گرنگه کان چیا ی قه ندیله، که ناوچه یه کی په یوه سه ته به سلیمانیه وه له سه ر سنووری ئیران و عیراق هه لکه وتوو. سه رچاوه هه وائگریه کان ئاماژه به وه ده که ن که په که که له دیوی ئیرانی چیا ی قه ندیلدا بنکه و باره گای هه یه و ته نانه ت وه زیری به رگری تورکیا له (٢) ی مایسدا به روونی ئاماژه ی به م خاله کردوه. هه چهنده ئیران به شیوه یه کی نه ریتی هه ولده دات تورکیا دلنیا بکاته وه له و به شه ی قه ندیل، که ده که ویتته سنووری ولاته که یه وه، هیچ مه ترسییه کی بۆ تورکیا تیدا نییه، ئه مه راست نییه! چونکه داواکانی تورکیا بۆ ئۆپه راسیۆنی هاوبهش له قه ندیل له لایه ن ئیرانه وه وه لماندریتته وه. ته نانه ت نمونه یه کی به رچاوه له دوودلی ئیران سه بابه ت به م پرسه له مانگی ئاداری (٢٠١٩) دا به روونی به دیکرا، ئه ویش کاتیک سوله یمان سۆیلو؛ وه زیری ناوخوی ئه و کاته ی تورکیا له چاوپیکه وتنی کدا، که (٦) ی ئادار له گه ل نازانسی ئه نادۆلدا کردی، رایگه یاند: "به هاتی شان دیک له ئیرانه وه هه ندیک هه لسه نگاندن کراوه. بۆ یه که م جاره ئه مه ده لیم: به هیوا ی ئه وه ی له گه ل ئیراندا پیکه وه ئۆپه راسیۆنیکی له دژی په که که بکه یه ن. به یه که وه کارکردن ماوه یه کی له میژینه یه، که ویدیستی ده ولته تی

سەر تورکیا بکات، بانگه شهی ئه وهی کرد کرد که شهنگال هیچ په یوه نندیه کی به تورکیا وه نییه و گوئی: "له بهر ئه م هۆکاره هه ره شه یه ک ره تده که یه وه، جا له تورکیا وه بی ت یان هه ره لایه نیکی دیکه". ته نانه ت گوئی شی: "هه ره ده ستیوه ردانیکی سه ربازی له عیراق ره تده که یه وه. هیزی چه کداری تورکیا نابی ت بی ت به هه ره شه بۆ سه ر خاکی عیراق و داگیر بکات". دوا به دوا ی ئه و لیدوانانه، بآلیۆزی ئیران له ئه نقه ره بانگه یشتی وه زاره تی ده ره وه کرا و له سه ر ئه و پرسه داوا ی روونکردنه وه ی لیکرا.

سه رچا وه هه و آلگری به کان ناماژه به وه ده که ن که په که که له دیوی ئیرانی چپای قه ندیلا بنکه و باره گای هه یه و ته نانه ت وه زیری به رگری تورکیا له (۲) ی مایسدا به روونی ناماژه ی به م خاله کردوه.

هه رچه نده په یوه نندیه کان ی تورکیا و ئیران له شیوه سه روشتی به که ی خۆیدا فره ره هه ندو ئالۆزه، به لام له ناو ئه و ئالۆزی به دا پرس ی "ناسایش و نه منیه ت" وه کو بابه تیکی لاوه کی دیته به رچا و! به واتایه کی دیکه، ئه گه ره هه ردوو و لات بتوانن له به ره نگاری بونه وه ی "تیرۆر" دا هاوکاری جدیدی به کدی بن، ئه وا به

بآلیۆزخانه ی ئیران له دیمه شق له لایه ن ئیسراییله وه کوژرا. دوا به دوا ی ئه و رودا وه، فه رمانده "ئیره جی مه سجدی"، که رابردوو یه کی قووی له سوپای پاسداراندا هه بو، وه ک یاری ده ده ری به پرس ی هه ماهه نگ ی فه رمانده ی سوپای قودس؛ ئیسماعیل قانانی ده ستینیشانکرا و له راستییدا بو وه یه کی که له که سایه تی به کاریگه ره کان ی سوپا که له دوا ی قانانی و محه مه د ره زا فه لاح زا ده ی جیگری.

مه سجدی، که پیشتر له پۆسته گرنگه کان ی و لات هه که ی له عیراقدا کاری کردوه، ناویکی نامۆ نییه بۆ ناوه نده سیاسی و سه ربازی به کان ی تورکیا. کاتی که ئۆپه راسیۆنه کان ی "دژه تیرۆر" ی تورکیا له باکووری عیراق به رده و امی یان هه بو، ناوبرا و بآلیۆزی ئیران بو له به غدا، به لام کاتی که هیزه چه کداره کان ی تورکیا له (۱۳) ی شوباتی (۲۰۲۱) ئۆپه راسیۆنیکیان له ناوچه ی گاره ده ستپیکرد. مه سجدی له چاوپیکه وتنیکیدا له گه ل تۆری میدیای پودا ودا له (۲۳) ی شوباتدا، لیدوانی مشتمل پراوی سه باره ت به هه و له کان ی تورکیا بۆ نه هیشتی بوونی په که که له شهنگال داوه. به واتایه کی دیکه، مه سجدی له کاتی که ئه و لیدوانانه ی دا له دوا ی ئه نجامدانی ئۆپه راسیۆنی تورکیا له شهنگال، که یه کی که له ناوچه گرنگه کان ی جموجوی په که که، گفتوگو له سه ر گاره ده کرا، به لام ناوبرا و به بئ ئه وه ی ناماژه به هه ره شه ی په که که بۆ

دنیاییه وه کاریگه ری نه رینی له سهر ره وتی گشتی په یوه نندییه کان دروستده بیئت. نامانجی گه یشتن به قه باره ی بازرگانی (۳۰) ملیار دۆلار، که زورجار له لایه ن سهر کرده کانی هه ردوو ولاته وه جه ختی له سهر ده کرتته وه، ههر له چوارچپوه ی نه م لایه نه دا خوی ده بینیتته وه. هاوکات بو ئه وه ی په یوه نندییه دووقۆلییه کانی نیوانیان بگاته خا ئیک که له گه ئل توانا کانیاندا یه کانگیر بیئت، پیوستیان به بنیاتنانی زه مینه یه کی هاوبه ش و گشتگیرتره له شه ری "دژی تیرۆر" دا، تاوه کو نه و چه قبه ستووییه تیپه رنیریت. زالبوون به سهر نه م دۆخه شدا به نده به ئیراده یه کی روونه وه. کاتیک تاران نه م ئیراده یه ی نیشاندا، نه و به ره ستانه هه تا پاده یه کی باش تیده په رن.

لینکی بابته که له ئینته رنیت

<https://www.iramcenter.org/turkiye-iran-iliskilerindeki-tikaniklik-nasil-asilir-2498>

چاوپیکه وتن

تورکیاناسی

ئالتان تان: دەولەت بۆ باشوور، ئۆتۆنۆمى بۆ رۆژھەلات و رۆژئاوا، ديموكراسى بۆ توركييا؛ تاكە چارەسەرى كېشەى كوردە

سازدانی: توركياناسى

ئالتان تان (Altan Tan) لە (۱۱)ى ئەيلوولى (۱۹۵۸) لە شارى باتمانى باكوورى كوردستان لەدايكبوو. دەرچووى كۆلىژى ئەندازىارىيە لە زانكۆى ئەنقەرە. جگە لە زمانى كوردى، توركى و ئىنگلىزى بە باشى و ھەتارادىيەك زمانى عەرەبىيىش دەزانىت، باوكى شەش منداڵە.

دواى تەوكردىنى خویندىن و چوونەناو كارى سياسىيەو، ماوہيەك جيگري سەرۆكى شارەوانىي كەچيۆرەن (Keçiören) بوو لە ئەنقەرە. لە سالى (۱۹۸۷) دەبىت بە ئەندامى پارتى رەفا (Refah Partisi) و ھەك سەرپەرشتى ناوچەكانى باشوورى رۆژھەلاتى ئەنادۆل (باكوورى كوردستان) كارىكردوو. لە ھەلبژاردنە گشتىيەكانى (۱۹۹۱)ى توركيادا بە ھۆى پىكەينانى ھاوپەيمانى لەگەل پارتى بزوتنەوہى نەتەوہپەرستدا (مەھەپە) لەلايەن

پارتی رەفاوه، دەستیلە کارکیشاووتەوه. سائی (١٩٩٣) لە گەڵ ئایدن مەندەرس (Aydin Menderes) و چەند کەسیکی دیکەدا پارتی گۆرانکاری گەوره (بەدەپە) (Büyük Değişim Partisi (BDP)) یان دروستکردوووه و ئالتان تان وەک جیگری سەرۆکی پارتە که دەستبە کاربووه. دواى هەلۆه شانندنه وهى بەدەپە، چوووتە رێکخستنه کانی پارتی دیموکراته وه.

لە سألانی (٢٠٠٠-٢٠٠٢) بووه به ئەندامی سەرکردایه تپی پارتی دیموکراسی گەل (هادهپ) (Halkın Demokrasi Partisi (HADEP)). له هەلئێژاردنه گشتیه کانی (٢٠١١) وەک کانیدی دیاربه کری هادهپ بووه به ئەندامی پەرله مانی تورکیا بۆ خولی (٢٤)، ههروهها له خوله کانی (٢٥) و (٢٦) ی پەرله مانیشدا له سەر لیستی پارتی دیموکراتی گەلان (هەدەپە) هەلئێژێردراوه. سائی (٢٠١٨) له پزە کانی هەدەپە دەستیلە کارکیشاووتەوه، هەرچهنده له هەلئێژاردنه گشتیه کانی ئەو سألەدا کانیدی ئەسته نبول بووه له سەر لیستی پارتی سه عادهت، به لām نهیتوانی بگات به پەرله مان.

جگه له کاری سیاسی، گوتاری بۆ چەندین رۆژنامه و گۆقارو پیگه ی ئەلیکترۆنی وهک (Yeni Gundem, Yeni Şafak, Zaman, Özgür Politika, Özgün Duruş, Star ve Endipendent Türkçe) نوسیوه، ههروهها به شداری سەدان به رنامه ی تهله فزیونی و چاپی که وتی رۆژنامه وانی کردوووه. به کێک بووه له ئەندامانی گروپی ناشتی و دیموکراسی له ماوه ی

پرۆسه ی ناشتیدا. ئالتان تان خاوهونی بیرى ئیسلامی میانرپه وه یاخود پارێزکاری نه ته وه ییه، هەر بۆیه له سه ره تاکانی کاری سیاسیدا له چەند پارتیکی پارێزکارو فیکری ئیسلامی تورکیادا کاربکړدوووه، دواتریش هاتوووته پزە کانی بزوتنه وه ی نه ته وه یی کوردده وه له تورکیا و بۆ ماوه ی دوو خول ئەندامی پەرله مانی تورکیا بووه له سەر لیستی هەدەپە، دواجار به هۆی جیاوازی بۆچوونه وه به تایبەت له مەر پرۆسه ی ناشتی و هەلۆیستی هەدەپە وه به رانبەر به ده وله تی تورکیا و په که که؛ له هەدەپە دەستیلە کارکیشاووتەوه. چەندین کتیی دەرپاره ی کێشه ی کورد له تورکیا و رۆژه لاتی ناوه راس ت ب لاوکردووته وه. له ئیستایشدا وهک نوسه رو چاودێرکی سیاسی به رده وامه له شیکاری و بۆچوونه کانی دەرپاره ی کێشه ی کورد له تورکیا و رۆژه لاتی ناوه راس تدا. له گەڵ سه ره لاندانی ئامازه کان بۆ ده ستپێ کردنه وه ی پرۆسه یه کی نوئی ناشتی له تورکیا، وه رزنامه ی تورکیاناسی به پێویستی زانیوه له م ژماره یه دا چاپی که وتنیکی تایبەت له گەڵ ئالتان تاندا بکات.

تورکیاناسی: له تورکیا چی ده گوزەرت؟
ئالتان تان: ئەمه پرسیاریکی زۆر فراوانه. له راستیدا دۆخی ئیستای تورکیا بریتییه له قسه کردن له سەر کێشه ی کوردو پارتی کریکارانی کوردستان (په که که). ئەو پرۆسه یه کی که له رۆژی (١) ی تشرینی یه که می ئەمه سال له دواى

په یوه سته به هه لوستو رږلی هیزه ناو خوږی و دهره کیسه کانه وه، واته نه وانه ی که نایانه ویت پرږسه ی ناشتی سه ریگریټ، نه وانه ی که ککرتووی تورکو کوردیان ناویت، هه روه ها نه وانه ی که ده یانه ویت پیکدادانی چه کداری به رده و امبیټ، واته له ناو خوږی ولاتدا (تورکه نه ته وه په رسته کان، ده ولته تی قوول، که مالیسته کان و فاشیسته کان)، له دهره وه ی تورکیا یاشدا ده ولته تانی وه ک ئیران، نه مریکا، روسیا، نه لمانیا، به ریتانیا و... هتد ده ستیانخستوه ته ناو پرږسه که وه. له به رته وه نه بوونی پرږزه یه کی سیاسی مه واد رنژو پیکنه هینانی گروویکی به تواناو لیوه شاوه بو چاره سهری کیسه که له لایه ن ده ولته وه له لایه که وه، له هه مان کاتدا به هیژی و کاریگری نه و گرووی و ده ولته تانه ی هه م له ناو خوږی ولات و هه م له دهره ویش، که نایانه ویت کیسه ی کورد چاره سه ریټ، رنجر بوون له وه ی هه ولته کانی چاره سهری بگه نه نه جام.

تورکیاناسی: که واته هؤکاری شکسته یینانی نه و هه ولته ی که ره جبه ته یب نه ردوغان؛ سه رږکوماری تورکیا، له سالانی سه ره تای هاتنه سه ر ده سه لات له تورکیادا به ناراسته ی پرږسه ی ناشتی نابووی، هه ر هه مان نه و دوو هؤکاره ن که نامازه تانپیداوه، یا خود هؤکاری دیکه ییش هه بووه؟ به تایبه ت هؤکاریک که له کورده کانه وه سه رچاوه یگریټیت.

نالتان تان: نیستا پیویست به قسه ی زور له سه ر نه م بابه ته ناکات، هؤکاره

یه که م کوبونه وه ی وه رزی سیه می خولی نوپی یاسادانانی په رله مانی تورکیا به هوی سلاوکردنی ده ولته ت باخچه لی؛ سه رږکی پارتی بزوتنه وه ی نه ته وه په رستی تورکیا وه (مه هه په) له په رله مانترانی پارتی یه کسانو و دیموکراسی گه لان (ده م پارتی) ده ستیپیکرد، هیشتا به رده و امه و پیشهاتی نوپی لیده بیته وه. هه روه ها چاودیرانی دؤخه که قسه و شیکاری زوریان دهره ی نه م پیشهاته نوپانه کردوه، نیمه ییش چاودیری دؤخه که ده که ین.

تورکیاناسی: هه تان نیستا چه ندین جار هه ولدراوه بو چاره سهری کیسه ی کورد به شیوه یه کی ناشتیانه، بو نه م مه به سته ییش ده ست به چه ندین "پرږسه ی ناشتی" کراوه، بوچی سه رجه میان شکسته ییناوه؟

نالتان تان: دوو هؤکاری سه ره کی و گرنگی هه یه. یه که میان په یوه سته به ده ولته ی تورکیا وه، که خاوه نی پرږزه یه کی سیاسی مه واد رنژ نییه که چاره سهری پرسه ی کورد بکات، هه ولته کان له چوارچیوه ی پرږزه یه کی کاتی و سه ریپیدا خراونه ته بواری جیبه ییکردنه وه، واته ده ولته ت داوایکردوه سه ره تا په که که چه کد ابنیټ، پاشان گفتوگو له سه ر کیسه ی کورد بگریټ. نه مه ییش دلنیای به کورده کان نه به خشیوه، له به رته وه ی نیازی تورکیا له وه ی که ده لیت: با په که که چه کد ابنیټ، پاشان گفتوگو له سه ر کیسه که ده که ین، بو شاییه کی گه وره دروستده کات. هؤکاری دووهم

نین، هه وهها هیشتا پروون نییه کن وهک ئەندامی لیژنهی دانوستان چ له لایهن دهولت و چ له لایهنی بهرانبهر به دهولت دیاریده کریت و چون کارده کهن. ئەوهی دیاره، ئیستا ئامانجه که بریتیه له چه کدانانی په که که، به لام سیاسهتی دهولت بهرانبهر به کوردو به تایبه تیدیش هه لۆیستی تورکیا بهرانبهر به رۆژئاواوی کوردستان، که زۆر گرنگه بزانین دهولتهتی تورکیا چ هه لۆیستیکی دهییت، نازانیت. تورکیاناسی: دهولتهتی قوول یاخود وهک خۆتان ده لێن ئەنقهرهی قوول له م

پرۆسهیدا چون کارده کات؟

ئالتان تان: ههر له سه ره تاوه دهولتهتی قوول رازینه بووه و نییه به چه کدانانی په که که، له بهر نه وهی دهولتهتی قوول بوونی په که که وهک به هانه یه ک به کارده هیئت بۆ به پتوه بردنی تورکیا و بهرده و امیدان به سیاسهتی خووی و گوتنه وهی دروشمه کانی "ولت پارچه پارچه دهییت، دین و نیشتمان له دهسته دهین". له م رینگه یه وه په رده به سه ره هه موو گه نده لێ، نایه کسان، نادادپهروه ری، دزی، فشار و سته مه کانیدا ده دات، به لام سیاسهت وهک شه تره نچ وایه؛ بۆنه وهی سه رکه وتن به دهسته هیئت، پپووسته پلانیکی وهها به کاره یئت که پلانی یاریزانی بهرانبهر هه لپوه شیئیه وه.

تورکیاناسی: گومانی ئەوه ده کریت هه ول و لپدوانه کانی دهولتهت باخچه لی ئەنجامی ناکۆکیه کانی ناوبرا و بیت له گه ل ره جه ب ته یب نه ردو غاندا. رای ئپوه چیه؟

سه ره کییه کان گرنگه، که ناماژه مپیدان. له راستیدا پپووست بوو دهولتهت پرۆژهیه کی سیاسی دوورمه و دای بۆ چاره سه ری کیشه که هه بوایه و که سانی شایسته بۆ دانوستان هه لپژدرانایه، ههروهها رنگیریکرایه له وه که سو هیزانه ی که ده یانویست پرۆسه که توشی شکست بکه ن. وهک ده زانن، سیاسهت وهک شه تره نچ وایه؛ بۆنه وهی پلانی یاریزانی بهرانبهر شکسته ییئت، پپووسته پلانی به هیترتو کاریگه رتر دابنیت.

نه بوونی پرۆژهیه کی سیاسی

مه و دادریژی دهولتهت و پیکنه هینانی

گرووپیکی به توانا و لپوه شاوه بۆ

چاره سه ری کیشه ی کورد، ههروهها

به هیتری و کاریگه ری نه و گروو پو

دهولته تانه ی هه م له ناوخوی ولت و هه م

له ده ره وهیش که نایانه ویت کیشه ی

کورد چاره سه ربیئت، رنگیر بوون له وهی

هه ولته کانی چاره سه ری بگه نه نه نجام.

تورکیاناسی: که واته هه ولته کانی دهولتهت باخچه لیش وهک پرۆژهیه کی کاتی و سه ریپی و بۆ ئاراسته کردنی رایگشتی و گۆرینی رۆژه فی شه قامی تورکیا و باکووری کوردستان رافه بکه یین؟

ئالتان تان: پرسیارکی گرنگه، له راستیدا نازانن، هه وهها ئامانجه کورت و مامناوهندی و دوورمه وداکانی دهولتهت له م پرۆژه پپشنیاره ی باخچه لییشدا دیار

قسه بکات، ئیدی گفتوگو له سهر قسه کانی ئوجه لان ده ستپیده کات. ئاخو چی ده لیت؟ له بهرئه وهی نه گهر رینگه به ئوجه لان بدریت قسه بکات، یا خود وهک باخچه لی ئاماژه پیداو، بانگه پشته بکریت، نه و کاته ئوجه لان نه خسه رپیه ک ده خاته پروو. له راستیدا خودی خوم زور به بایه خه وه ته ماشای قسه کردنی عه بدوللا ئوجه لان ده که م، له بهرئه وهی هه تا ئوجه لان قسه نه کات، هه موو قسه کانی ئیمه بوشده بیت و وهک "هه ولدانه بو هینانی ئاو له سوزگیدا".

نیازی تورکیا له وهی که ده لیت: با په که که چه کدا بنیت، پاشان گفتوگو له سهر کیشه که ده که ی، بوشاییه کی گهره و بیمتانه یی دروستده کات.

تورکیاناسی: له پیناوی گرهنتی جیبه جیکردنی پرۆسه ی ئاشتی وهک خوی: کورده کان داوای هیزی سییه م ده که ن بیه ناو پرۆسه که وه، ده ولته تی تورکیایش به توندی رهتیده کاته وه، نه گهر هیزی سییه م بیه ناو پرۆسه که وه، هه تا چه ند گرهنتی سهرکه وتنی ده کریت؟ ئالتان تان: هاتنه ناوهی هیزی سییه م بو ناو پرۆسه که جگه له خه یالپیک، که جیبه جینابیت، هیچی دیکه نییه. ده ولته تی سییه م ناتوانیت برواته ناو پرۆسه که وه، نه گهر برواته ناویشیه وه، تیکیدهدات، له بهرئه وهی هه تا ئیستا

ئالتان تان: ههر نه گهره و گومانیک ده کریت هه بیت. ته نانه ت باس له وه ده کریت که پهنگه به ئامانجی دووباره هه لپژاردنه وهی ره جبه ته یب نه ردوغان وهک سهرۆککۆماری تورکیا نه م هه لمه ته بکریت، به لام نه وهی بو کورد گرنگ بیت، قوستنه وهی ههر دهرفه تیکه که ئاماژه بیت بو چاره سهری کیشه ی کورد. گرنگ نییه باخچه لی و نه ردوغان بوچی نه م پرۆسه یه ده ستپیده که ن، به لکو گرنگ نه وه یه ههر که سییک نه م دۆخه بقۆزیته وه و بوچوونی خوی دهرباره ی پرۆزه ی ئاشتی بخاته پروو.

تورکیاناسی: نه گهر پرۆسه ی ئاشتی ده ستپیدکات، هه لویستی تورکیا به رانه بر به رۆژئاوای کوردستان چون ده بیت؟ نایا وهک دیفاکتویه ک خۆبه رتوه به ربی کورد له رۆژئاوا په سه ندده کات؟

ئالتان تان: ئیستا هیچ یه کیک له مانه نازانریت، واته پرۆزه یه کی به یانکراو بو رایگشتی له ئارادا نییه، ئیمه ش ته نه ا له سهر بنه مای پیشه یی قسه ده که ی. له بهرئه وهیشه بانگه شه که ی باخچه لی بو قسه کردنی عه بدوللا ئوجه لان له کۆبوونه وهی فراکسیونی پارتی یه کسانو دیموکراسی گه لان (ده مپارتی) له په رله مانی تورکیا زور گرنگه، له بهرئه وهی هه تا ئوجه لان قسه نه کات، هه رچیه ک بگوتریت، ته نه ا تپروانیی تایبه تی که سه کان ده بیت، واته قسه له سهر پرۆزه یه ک ناکریت، ته نه ا گفتوگو له سهر لیدوان و بانگه شه که ی ده ولته باخچه لی ده کریت، به لام نه گهر ئوجه لان

دیاریکراوی خوینان، باشه بۆچی په که که له گه ل هه ریمی کوردستاندا شه پده کات! دهردی په که که بریتیه له دروستکردنی فه رمانه وایه تیه که له پارچه خاکیکی دیاریکراودا؛ هاوشیوهی نه و سیستمی دیکتاتوریهی که له ناو نه و حیزبه دا جیبه جیده کریت. له به رنه وه به ده ولته تی تورکیایش ده لئین: په که که چه کدا بنیت یا خود نا، ده ولته ناچاره دان به مافه دیموکراتیه کانی کورده کاندان بنیت. جاریکی دیکه جه ختی له سه ر ده که مه وه، هه تا ده ولته تی تورکیا له بری په که که له گه ل کورده کاندان پکنه که ویت و دان به مافه دیموکراتیه کانیاندان نه نیت، ناتوانیت بوونی خوئی له رۆژه لاتی ناوه راستیشدا به رده و امیپیدات. تاکه پنگه چاره یه که له به رده م ده ولته تی تورکیادا بریتیه له خستنه پرووی پرۆژه یه کی چاره سه ربی وه ها که زۆرینه ی خواستو داواکاریه کانی کوردی تیدا جیگه ببیتته وه، نه ویش بریتیه له تورکیایه کی دیموکرات، که یه کسانی له مافی هاو لاتی بووندا جیبه جیبه کات، واته ده ولته تی هاوبه ش بیت. هه روه ک ئۆزگیور ئۆزیل؛ سه رۆکی پارتی گه لی کۆماری (جه هه په)، له ماوه ی پابردوودا له دیاربه کر گوتی: "من به لئینی ده ولته تی کوردی به کورده کان ده دم، نه ویش کۆماری تورکیایه"، واته تورکیا بکریته به نیشتمانی هاوبه شی تورکو کورده کانیش. هه مواری نه و ماددانه ی ده ستوور بکریته وه که پیوسته یه کسانیان تیدا جیبه جیبه کریت، نه مه ییش مؤدیلیکی

نه نه مریکا و نه به ریتانیا و نه هیه هیزیکی دیکه ی هاوشیوهیان کاریکیان له به رزه وه نندی خه لکی نه م ناوچه یه نه کردووه. جگه له مانه ییش، ئیستا په که که خه یالیکی له م جوړه ی هه یه، که گوايه له گه ل ده ولته تی تورکیادا له سه ر میزی گفتوگو داده نیشیت، کۆمه لیک داواکاری ده خاته پروو، ده ولته تیش نه و داواکاریانه ی بو جیبه جیده کات، هیزی سییه مییش وه ک گرهنیتی جیبه جیکردنی نه و داواکاریانه له ناو پرۆسه که دا ده بیت. به هیه جۆریک شتی وا پرونادات، نه مانه خه یالین.

تورکیاناسی: که واته نه گه ر ده ولته هیزی سییه م په تبکاته وه، کورده کانیش متمانه به ده ولته ناکه ن. چاره سه ری کیشه ی کورد چۆن ده کریت؟

نالتان تان: پکنه که وتنی ده ولته تی تورکیا و په که که مومکین نییه، من به رده وام پرۆژه. پینشیاری خۆم به م جوړه خستووه ته پروو. پیوسته ده ولته تی تورکیا له گه ل کوردا پکنه که وتن بکات، له به رنه وه ی په که که خاوه نی ئایدۆلۆژیایه کی دیکه یه، پروون و پاشکاوانه ده یلیم: پرۆسه ی چاره سه ری له گه ل په که که دا ناکریت، له به رنه وه ی په که که ی قه ندیل له دهستی ئیراندایه و له رۆژئاوای کوردستانیش له دهستی نه مریکادایه، واته داواکاری نه وان بریتیه له دروستکردنی فه رمانه وای له ناوچه و خاکیکی دیاریکراودا، په که که له گه ل هه ریمی کوردستانیشدا له شه ردايه، کورده کانی باشوور به جۆریک له جوړه کان خاوه نی کیان و ده ولته تیکی

ئیسرائیل و هاوشیوه کانیاندا هیچ دهستکه و تیکی سیاسی و نه ته وه یی بۆ کورده کان فراهه مناکات، ته نها کۆتایی به کورد ده هیئیت. ده ولته تی تورکیا به هیچ جۆرئیک رینگه به جیبه جیبوونی سیناریبۆیه کی له م جۆره نادات، هه تا ملیۆنان که س نه کورژیت و ناوارنه بن، هه تا داروبه ردی کوردستان به سه ریه که وه بمیئیت، تورکیا رینگه به و کاره نادات، ئەمه ش واتای کۆتاییه اتی کورده کانه.

په که که چه ندين ساله له گه ل بارزانیدا شه رده کات، بارزانی به ناپاکو هاوکاری تورکیا تۆمه تبارده کات، باشه بارزانی چی بکات! له گه ل په که که دا ریکبکه ویت و له قه ندیله وه شه رپي تورکیا بکات! بارزانی کارئیکی له م جۆره بکات، ناتوانیت له هه ولیر بمیئیته وه، ته نانه ت له چیاکانیش ناتوانیت دابنیشیت، له به رئه وه پیوسته ئەم بابه تانه له ژینگه یه کی ئارامدا گفتوگۆی له سه ر بکریت.

له لایه کی دیکه وه، ناییت ئەوه وه مان له یادبچیت که دۆخی کورد له تورکیا له دۆخی کوردی عیراق و ئیران و سووریا ناچیت. له راستیدا هه ر یه کییک له م پارچانه خاوه نی تایبه تمه ندی خۆیه تی، له به رئه وه ته نها رینگه چاره ی ئاشتی و ریککه وتن له گه ل کورده کاندایه به رده م کۆماری تورکیا دایه، هه م له ناوخۆی تورکیا وه هه م له ده ره وه ی سنوره کانیشتی. به هه مان شیوه تاکه رینگه چاره ی به رده م کورده کانیشت بریتییه له ریککه وتن له گه ل ده ولته تی تورکیادا له رینگه ی دیموکراتییه وه، هه رچه نده قورس ییت،

چاره سه ری و فه رمانه وایه تییه له به رده م ده ولته تی تورکیادا. کۆماری تورکیا هه تا به کورده وه له واقیعدا کورده کان نه هیئیته رپی خۆیه وه، هیچ شتیکی بۆ ناکریت.

هه رله سه ره تاوه ده ولته باخچه لی پازینه بووه نییه به چه کدانانی په که که.

کورده کانیشت بۆئه وه ی له رۆژه لاتی ناوه راستدا به رده وای به مانه وه ی خۆیان بده ن و ئەو مافانه به ده ستمیئن که لپیانزه وتکراره، ناچارن له گه ل کۆماری تورکیادا ریکبکه ون. ته نها دوو رینگه له به رده م کورده کاندایه یه، یان له رینگه ی ریککه وتن له گه ل ده ولته تی تورکیا و هاوالتیانی تورکه وه ئەم مافانه به ده ستمه هیئن، یان له رینگه ی جه نگه وه ده ستیانده که ویت. هه ندیک له کورده کان ده لپن: با له گه ل ئەمیریکادا ریکبکه وین و دژی تورکیا بجه نگین، بۆئه وه ی ده ولته تیکی کوردی له رۆژئاوای کوردستان دابمه زینین. ته نانه ت بۆچوونئیکی دیکه له م چه ند مانگه ی دوایدا هاتوه ته ئاراهه، باس له ریککه وتنی ئاشکرای کوردو ئیسرائیل ده کات، که له ئاینده شدا کۆنفیدراسیۆنی کوردستان و ئیسرائیل دابمه زریت. به لپن، خه لکانئیک هه ن باس له دامه زرانندی کۆنفیدراسیۆنی کوردستان-ئیسرائیل ده که ن. له راستیدا ریککه وتن کورد له گه ل ئەمیریکا، به ریتانیا، روسیا،

هه رچه ند کاتی زۆر بخایه نیت. جگه له م رینگه چاره یه، هه ر پنبازو شیوازنیکی دیکه فه لاکه تیکی گه وره ی لیده که ویتته وه، چه ند مال و نیشتمانی تورک کاولبکات، زیاد له وه مال و نیشتمانی کورده کان ویرانده کات.

ئه گه ر رینگه به ئۆجه لان بدریت
 قسه بکات، یا خود وه ک باخچه لی
 ئامازه ی پیداه، بانگه یشتبکریت،
 ئه و کاته ئۆجه لان نه خسه ر رینگه یه ک
 ده خاته روو.

تورکیاناسی: له ژیر رۆشنایی ئه م بۆچوونه تاندا چۆن شرۆفه ی ئه و لیدوانه ی ده ولت باخچه لی ده که ن که گوته بووی: "با ئۆجه لان قسه بکات"، به لام په که که وه قه ندیلی خستوو ته دهر وه ی هاوکیشه ی چاره سه ره ی کیشه ی کورد؟ مه گه ر ئۆجه لان و قه ندیل یه کیک نین؟ ئالتان تان: نه خیر یه کیک نین. ئیستا له ناو په که که دا سئ چوار بال هه یه، هه ر له به رته وه یه ئیمه ییش ده ئین: با ئۆجه لان قسه بکات، له به رته وه ی هه ر کاتیک ئۆجه لان قسه بکات، دهر ده که ویت کام له و بالانه ی ناو په که که گوته پرایه لیده بیت و کامیان ره تیده کاته وه، واته له کاتی قسه کردنی ئۆجه لاندا روونده بیتته وه کئ له ناو په که که دا گوته پرایه لی ئۆجه لان ده بیت و کئ گوته پینادات. باشه که وایت، چاره سه ره چییه؟ پیویسته

هه ر که سیک باش ئه مه بزانیته که کوردی تورکیا، عیراق، سوریا و ئیران له روانگه ی کۆمه لابه تی، سیاسی، ئابووری و کولتوورییه وه جیاوازن، هه ر پارچه یه ک تایبه تمه ندی خۆی هه یه، له به رته وه ییش چاره سه ره ی کیشه ی کورد له هه ر یه کیک له و پارچانه پیویسته جیاواز بیت. چاره سه ره ی پارچه یه ک مه رج نییه له پارچه کانی دیکه بتوانیت جیبه جیبکریت. به بۆچوونی من، چاره سه ره ی کیشه ی کورد به م جوړه ده کریت: پیویسته ده ولته ی کوردی له باشووری کوردستان دروستبکریت، به جوړیک سنووری ئه و ده ولته ته که رکوکو موسلیش بگرته وه، ژماره ی دانیشتوانی ئه و ده ولته ته نزیکه ی (١١) بۆ (١٢) ملیون که س ده بیت، له م ریزه یه ش (٦٥٪) بۆ (٧٥٪) ی کورد ده بیت، ریزه ی (٢٠٪) ی عه ره ب ده بیت، ریزه ی (١٠٪) یی له تورکمان و مه سیحیه کان پیکدیت. له کتیی "به ره و کۆماری سییه م" دا ته نانه ت سنووره کانی ئه م ده ولته ته م دیاریکردوه، پیویسته تورکیاییش پشتیوانی له چاره سه ره یکی له م جوړه بکات. تورگوت ئوزال: سه روکی پشوووتری تورکیا، بیری له م چاره سه ره کردبووه. له راستیدا گرووپیکی جددی، به لام لاواز پشتیوانی بیرۆکه یه کی له م جوړه ده که ن. هه ریه ک له رۆژه لات و رۆژئاوای کوردستان له چوارچۆیه ی ئه و ده ولته ته ی ئیستا تیدا ده ژین، بین به خاوه ن هه ریمیکی دیاریکراو، به شیوه ی ئۆتۆنۆمی یان فیدراسیۆن، یا خود شیوازی ئه یاله ت. ناو گرنگ نییه، ئه وه ی

بوچی ئەستەنبول وابه‌ستە ی که رکوک بکریت؟ با دان به و راستییه‌دا بنیین که له پروی سیاسی، ئابووری و هیزه‌وه تورکیا ناوه‌ندی راکیشانی سه‌رنجی ئەم ناوچه‌یه‌یه، ئەم مۆدیلە ده‌کریت وه‌ک یه‌کییتی ئەوروپا ناوینریت فیدراسیونی رۆژه‌لاتی ناوه‌پاست.

تورکیاناسی: به‌گویره‌ی ئەم پرۆژه‌یه‌ی ئیوه‌ بی‌ت، پیوسته‌ گۆرانکاری ریشی‌ی له‌ ده‌ستووری تورکیا و به‌ تابه‌ت چوار مادده‌ی سه‌ره‌تا و مادده‌کانی (٤٢) و (٦٦) ی ده‌ستوردا بکریت، وانییه‌؟

ئالتان تان: به‌لێ پیوسته‌ هه‌موو ئەوانه‌ بگۆردین؛ هاو‌لاتیبوون، مافی زمانی دایک، نه‌ته‌وه‌په‌رستی ئەتاتورک، هه‌موو ئەم ماددانه‌ به‌ شیوه‌یکی گونجاو له‌گه‌ڵ بانه‌ماکانی دیموکراسیدا داده‌نێژینه‌وه‌.

تورکیاناسی: له‌ ئەگه‌ری ده‌ستپیکردنه‌وه‌ی پرۆسه‌ی ئاشتی‌دا؛ پینگه‌ و رۆلی هه‌ولێر چۆن ده‌بی‌ت؟

ئالتان تان: له‌ کۆنفرانسه‌که‌ی زانکۆی ئەمریکی له‌ ده‌هۆک، مه‌سه‌وود بارزانی له‌ گوتاره‌که‌یدا ئاماژه‌ی به‌وه‌ دا که "کورد له‌ پینگه‌ی تیرۆره‌وه‌ به‌ هیچ شتی‌ک ناگات". ئەم ده‌رپینه‌ ئاماژه‌یه‌ بو‌په‌که‌که‌، هه‌رچه‌نده‌ ناویشی نه‌هیناییت. هه‌روه‌ها بارزانی پشتیوانی بو "هه‌ر چاره‌سه‌ریک له‌ تورکیادا" ده‌رپری. پیوسته‌ له‌ دۆخیکی له‌م جۆره‌دا هه‌ولێر هه‌لوێستی نه‌رپنی ده‌رپری‌ت، واته‌ پشتیوانی پرۆسه‌که‌ بکات.

گرنگ بی‌ت، چوارچیوه‌یه‌کی سیاسی و یاسایی بو‌ کورده‌کان دیاریبکریت، که‌ تیدا مافه‌ تابه‌تی و گه‌شتییه‌کانیان پارێزراو بی‌ت. له‌ تورکیایش ده‌وله‌تی هاو‌به‌شی تورک و کورده‌کان هه‌بی‌ت، ده‌وله‌تیک یه‌کسانی له‌ هاو‌لاتیبوون و مافه‌ بانه‌رته‌یه‌کان بو‌ کوردو تورک دابینبکات. کۆمارێکی دیموکرات بی‌ت، که‌ گۆرانکاری ده‌ستووری تیدا بکریت. ئەمه‌ باشترین و گونجاوترین چاره‌سه‌ری پرسی کورده‌ له‌ رۆژگاری ئەم‌رۆدا. هه‌ول‌دان بو‌ پیکه‌ینانی یه‌کگرتوویی هه‌ر چوار پارچه‌ی کوردستان و پاشان دامه‌زراندنی ده‌وله‌تی کوردستان سه‌رناگری‌ت، له‌به‌رئه‌وه‌ی هه‌م له‌ روانگه‌ی واقیعه‌وه‌، هه‌میش له‌ روانگه‌ی هاوسه‌نگی هیزه‌وه‌ کاریکی له‌و جۆره‌ ریتیناچیت، له‌ ناینده‌یشدا سوودیکی وه‌ها به‌ کورد ناگه‌یه‌نی‌ت، له‌به‌رئه‌وه‌ به‌ گویره‌ی دۆخی ئەم‌رۆ، ده‌وله‌ت بو‌ باشووری کوردستان، ئۆتۆنۆمی بو‌ رۆژه‌لات و رۆژئاوا، دیموکراسی بو‌ تورکیا و باکووری کوردستان پیوسته‌، به‌لام وه‌ک یه‌کییتی ئەوروپا رینگری گومرگی و پاسپۆرت له‌ نیوان سنوری ئەم چوار پارچه‌یه‌دا هه‌لبگیریت، هاتوچۆی بازگانی سه‌ره‌ست بی‌ت. دل‌نیام له‌وه‌ی خه‌لکانیک له‌ تورکیا دژی ئەم بیرۆکه‌یه‌نو ده‌لێن: ئەگه‌ر پیکه‌اته‌یه‌کی له‌م جۆره‌ دابمه‌زیت، دواتر کورده‌کان ده‌وله‌تی کوردستانی گه‌وره‌ دروستده‌که‌ن، به‌لام پیوسته‌ ئیمه‌ ئەو پرسیاره‌ له‌ خۆمان بکه‌ین: بوچی ده‌بی‌ت دیاربه‌کر وابه‌ستە ی هه‌ولێر بکریت؟

کتیناسی

تورکیاناسی

هیچ نه گۆراوه؛ پەرله مانتاره کورده کان له پەرله مانه وه بۆ زیندان

ئاماده کردنی: تورکیاناسی

ناوی کتیب: هیچ نه گۆراوه؛ پەرله مانتاره کورده کان له پەرله مانه وه بۆ زیندان (Değişen)
(Bir Şey Yok: Meclisten Mahpushaneye Kürt Milletvekilleri
نوسەر: خهیری ده میرو حه سه ن کلچ (Hayri Demir - Hasan Kılıç)
زمان: تورکی
چاپخانه: (Dipnot yayınları)
نۆبه تی چاپ: یه که م
ژماره ی لاپه ره: (۲۴۰)
سائی بلاموونه وه: (۲۰۱۹)

ئه م کتیبه باس له قوئاغی دوا ی هه لگرتنی پارێزبه ندی له سه ر (۱۳۸)
ئه ندای پەرله مانی تورکیا ده کات له (۲۰) ی ئایاری (۲۰۱۶)، که (۵۱) پەرله مانتاریان
له سه ر لیستی پارتی دیموکراتی گه لان (هه ده په) بوون و هه وئی کوده تا (انقلاب)
شکسته خوار دووه که ی (۱۵) ی ته مموزی (۲۰۱۶) و رۆژه کانی دیکه ی ده کات. له کاتی کدا
شیکاری بۆ ئه و "هه له میژووییه" ده کات که له میژووی هاوچه رخێ تورکیادا رویداوه،
له هه مان کاتدا چۆنیه تی راستکردنه وه ی سیسته می دیموکراسی له تورکیا و ورده کاری
روداوه، هه ستیاره کانی ئه و قوئاغه ده خاته پروو.
له کتیبه که دا هه ره به ک له رۆژنامه نوس خه یری ده میر له گه ل پسیپۆری بواری سیاسه ت؛
حه سه ن کلچدا، پرۆسه ی هه لگرتنی پارێزبه ندییان له سه ر پەرله مانتاره کورده کان و
ده ستبه سه رکردن و توندکردنیان له سوچی زیندانیان باسکردووه.
کاتی پیری (Kati Piri)؛ ئه ندای پەرله مانی یه کیتی ئه وروپا و راپۆرتنوسی یه کیتییه که،
له سه ر دۆخی تورکیا پێشه کی کتیبه که ی نوسیوه و کۆتا گوته یش له کتیبه که دا

له لایه ن مورات سه فینچ (Murat Sevinç) نوسراوه. کاتی پیری له پیشه کی کتیبه که دا باس له قاقالیدان یه رله مانتاران ی پارتی دادو گه شه پیدان (ئاکیپارتی) (Adalet ve Kalkınma Partisi) ده کات له کاتی ده نگدان بۆ هه لگرتنی پارێزه ندی له سهر (١٣٨) هاویشه یان، پیری ئەم قاقایانه "وهک گوزارشت له ئایدۆلۆژیایه ک که زه برێکی کوشنده له پرۆسه ی دیموکراسی له تورکیا ده دات"، ناوزه ده ده کات. له هه مان کاتدا کاتی پیری به توندی ره خنه له پارتی گه لی کۆماری (جه هه په) ده گریت، که به پشتیوانی ئەو حیزبه ئاکیپارتی توانیوه تی پارێزه ندی له سهر (١٣٨) په رله مانتار هه لگرت، که دوانیان له سهر لیستی جه هه په خۆی بوون، ته نانه ت پیری پئیوايه "هۆکاری ناته بایی و لیکترازی ناوخۆیی جه هه په و ته نانه ت به ره ی ئۆپوزسیۆنیش به هۆی ئەو هه لۆیسته مه ترسیداره ی جه هه په وه بووه".

له به شی یه که می کتیبه که دا نوسه ران باسیان له سیسته می به خشیی پارێزه ندی به په رله مانتارو به پرس و دیبلۆماتکاران له جیهان و تورکیا کردوو. وهک له کتیبه که دا پروونکراوه ته وه، ئەندامی په رله مان له رێگه ی به خشیی پارێزه ندییه وه پئی هه تا هه لگرتنی ئەو پارێزه ندییه له سه ری، له لایه ن دادگا و دامه زراوه ئەمنیه کانه وه ده ستگیرناکریت و نابیت لیبیکۆلرته وه. له م کتیبه دا ئاماژه به پارێزه ندییه کی دیکه بۆ په رله مانتار کراوه، که خه لکی و

له لایه ن مورات سه فینچ (Murat Sevinç)؛ پارێزه رو پسیپۆری بواری دادگای ده ستووری نوسراوه. له م کتیبه دا دیوی پشته وه ی لابرندی پارێزه ندی له سه ر په رله مانتاره کورده کان و هه لمه تی ده ستگیرکردن و دادگاییکردنیان له (٤) ی تشرینی دووهمی (٢٠١٦) و رۆژانی دواتر خراوه ته به ر دیدی خویننه ران. هه ر له کتیبه که دا نوسه ران دوا ی چاوپێکه وتن له گه ل سه لآحه دین ده میرتاش، فیگه ن یوکسه کداغ، عه بدوللا زه یدان، سه لما ئرماک، چاغلار ده میرهل، گیولسه ر یه لدرم، بورجو چه لیک ئۆزکان، فه ره ات ئینجو، سه ری سوره بیا ئۆنده رو ئیدریس بالوکه ن و چه نندین په رله مانتاری زیندانیکراوی دیکه ی هه ده په، له زمانی زیندانییه کانه وه باس له کاتی لیکۆلینه وه، پرۆسه ی دادگاییکردن و به رگریه کانیا ن ده کات. گرنگی و بایه خی ئەم کتیبه ییش له وه دایه که له کاتیکدا ده رگای زۆرێک له ناوه نده میدیاییه کانی تورکیا به رووی په رله مانتاره زیندانیکراوه کاندایا خرابوو، له رێگه ی ئەم کتیبه وه به رگریه کانی ئەوان له کاتی دادگاییکردندا خراوه ته به ر دیدی رایگشتی تورکیا و باکووری کوردستان. ئەم کتیبه پیکهاتوو له پیشه کی و سه ی به ش و کۆتا گوته. پیشه کییه که ی له لایه ن کاتی پیری (Kati Piri)؛ ئەندامی په رله مانی یه کیتی ئەو روپا و راپۆرتنوسی یه کیتییه که، له سه ر تورکیا نوسراوه. کۆتا گوته ییش له لایه ن پارێزه رو پسیپۆری بواری دادگای ده ستووری مورات سه فینچ

سه ر ئه م مافه ی دووهمیش ده که نه وه و به جوړیک له جوړه کان ده یانه ویت بلین، نه ک مافی دووهم، که زور گرنکه، به لکو مافی یه که می پارټیزبه ندی، که بریتیه له پنگری له دامه زراوه دادوه ری و ئه منیبه کان بو دستبه سه رکردن و لیکو لینه وه له په رله مانتار به کورده کان نابه خشریت.

به شی دووهمی کتیی "هیچ شتیک نه گوړاوه؛ په رله مانتاره کورده کان له په رله مانه وه بو زیندان" ته رخانکراوه بو خستنه پرووی پیشه اته کانی دوی خو پیشاننده کانی باکووری کوردستان بو پشتیوانی له کو بان، گرژی و پیکدادانه چه کداریبه کانی نیوان گه ریلکانی پارتی کریکارانی کوردستان (په که که) له گه ل سوپای تورکیا له قه لای دیاربه کر، جزیره، شرناخ و ژماره یه ک شارو شاروچکه ی باکووری کوردستان و دواچار هه لپه ساردنی پرؤسه ی ناشتی. نوسه ران له گه ل ئه وه ی جه خت له وه ده که نه وه که ئه و پیشه اتانه زه مینه یان سازکرد بو قوناعی دواتر، که به لبردنی سه روکی شاره وانیه کانی هه ده په و دانانی قه ییوم له جیگه یان، ده ستیپکردو به هه لگرتی پارټیزبه ندی له سه ر په رله مانتارانی هه ده په به رده وامه و دواتر ده ستیگرکردنیان و ده ستیپکردنی پرؤسه ی دادگاییکردن و (جگه له چه ند په رله مانتاریک) سزادانی هه ربه که یان به ماوه یه کی دیاریکراوی زیندانی. ده توانین بلین: ناویشانی سه ره کی ئه م کتیبه (هیچ شتیک نه گوړاوه؛ په رله مانتاره

ته نانه ت شاره زایانی سیاست و ده وله تداریش درکیانپینه کردوه، ئه وه یش بریتیه له به خشینی پارټیزبه ندی به په رله مانتار له مافی نازادی پاده رپرین و گوزارشت له بیروپا که سیبه کانی خو ی په یوه ست به پیشه اته ناو خو یبه کان و دهره وه ی ولات.

گرنگی و بایه خی ئه م کتیبه له وه دایه که له کاتیکدا دهرگای زوړیک له ناوه نده میدیاییه کانی تورکیا به پرووی په رله مانتاره زیندانیکراوه کورده کانددا داخر ابوو، له پنگه ی ئه م کتیبه وه به رگریبه کانی ئه وان له کاتی دادگاییکردندا خراوه ته به ردیدى رایگشتی تورکیا و باکووری کوردستان.

وه ک ده زانریت، له و ولاتانه ی سیسته می دیمو کراسی و پزگرتن له نازادی پاده رپرین په یوه ده کريت. په رله مانتاریش وه ک هه ر هاو لاتیبه ک نازادانه رای خو ی دهرده بریت، به لام هه ندیک جار ده ولت یان خودی په رله مان له هه ندیک بابه ت و دؤخی نائاساییدا ده کريت پنگریبه کن له هاو لاتیان و په رله مانتارانیس بو پاده رپرین له سه ر ئه و بابه ت یا خود دؤخه نائاساییه، به لام خالی دووهمی پیدانی پارټیزبه ندی به په رله مانتار گره نتی پاراستی مافی پاده رپرینی په رله مانتار له دؤخه نائاسایشیه کانددا ده کات. نوسه رانی ئه م کتیبه یش جه خت له

جه ختیان له سهر نه گۆرانی دۆخی ئەو وڵاتەو چاره سهر نه کردنی کیشە ی کورد کردوو ته وه. له و رۆژەدا سڤی ساکک هاواریکرد که "ئەم بڤیاره وهک په له یه کی رهش دهرواته میژووی تورکیاوه". ساکک له درنژە ی قسه کانیدا جه ختی له وه کردوو ته وه که "ئەمڤۆ له په رله مان روداویکم بۆ جاری دوووم به چاوه کانی خۆم بینیم، ئەویش بریتیه له وهی که له کاتیکیدا خه ریکه کیشه کانمان چاره سهر ده بیئت، تیگه یشتین له وهی که ده وڵهت جگه له رینگه ی ده ستگبرکردن، کوشتن و له ناوبردن هیچ رینگه و رنبازیکی دیکه ی ئەزموننه کردوو".

کاتی پیری له پیشه کی کتیبه که دا پیکه نین و قاقالییدیانی په رله مانتاران ئاکپارتی له کاتی دهنگدان بۆ هه لگرتنی پارێزبه ندی له سهر (١٣٨) هاوپیشه یان "وهک گوزارشت له ئایدۆلۆژیایه ک که زه بریکی کوشنده له پرۆسه ی دیموکراسی له تورکیا ده دات"، ناوزه دده کات.

نوسهران خه ییری ده میرو حه سه ن کلچ به شی سڤیه می کتیبه که یان ته رخانکردوو بۆ گوته ی ئەو په رله مانتاره زیندانیکراوانه ی که چاوپیکه وتنیان له گه لدا کردوون و له سه ره تای ئەم بابه ته دا ناوه کانیان خراوه ته رپوو. ئەو په رله مانتاره زیندانیکراوانه ی هه ده په،

کوردەکان له په رله مانه وه بۆ زیندان گوزارشته له به شی دووهمی کتیبه که، ئەمه ییش له رینگه ی چیرۆکی ژیا نی یه کیکی که په رله مانتاره کانی هه ده په، که پاش (٢٢) سا ل هه مان سیناریۆی به سه ردا دووباره ده کړیته وه.

له م به شه دا باس له سڤی ساکک (Sirri Sakik)؛ په رله مانتاری هه ده په، کراوه، که له سائی (١٩٩٤) کاتیکی له سه ر لیستی پارتی دیموکراسی (دیپ) (Demokrasi Partisi) (DEP) ده بیئت به ئەندامی په رله مانی تورکیا، پاش ماوه یه ک به تۆمه تی "جوداخوازی" پارێزبه ندی له سه ر سڤی ساکک، له یلا زانا، هاتیپ دیجله، مه حمود ئالناک، سه لیم سادا ک، ئۆرهان دۆغان، زوبه ییر ئایداری و نه حمه د تورک هه لگیرا، دوا ی کردنه ده ره وه یان به پال له هۆ ئی په رله مان به زۆر له به رده م ده رگای په رله مان ده ستبه سه رکران و دوا ی دادگایی کردنیان هه ره که یان به (١٥) سا ل زیندانی سزادرا. دوا ی تیپه رپوونی (١٠) سا ل به سه ر سزاکه یاندا، سائی (٢٠٠٤) ئەنجومه نی دادوه ریی تورکیا (Yargıtay) به پشتبه ستن به بڤاریکی دادگای مافه کانی مرۆقی ئەوروپا سزاکه یانی هه لوه شانده وه و سه رجه میان ئازادکران. له به شی دووهمی کتیبه که دا نوسهران له رینگه ی گواسته نه وه ی گوته کانی سڤی ساکک، که له رۆژی هه لگرتنی پارێزبه ندی له سه ر خۆی و (٥٠) په رله مانتاری دیکه ی هه ده په له (٢٠) ی نایاری (٢٠١٦) له هۆ ئی په رله مانی تورکیا،

ییبایه خیی بهرژه وه ندییبه که سییه کان و نه ترسان له سزادانی که سی، فراوانیی خه باتی ئافره تی کوردو سه لماندنی پیگه یان له هر کات و شوینیکدا، له کوتا بابه تیشدا کۆمه لیک راستی تال و گرنگ له لایه ن گیلوسهر یلدرم؛ په رله مانناری زیندانیکراوی هه ده په وه، خراوه ته پروو.

کۆتایی ئه م کتیبه ته رخانکراوه بۆ گوتهی پارێزهرو پسپۆری بواری دادگای ده ستووری و زانستی سیاست؛ مورات سه فینچ (Murat Sevinç). ناوبراو له گه ل ئه وهی نامه ی ماسته رو دکتۆراکه ی ده رباره ی په یوه ندیی یاسا و سیاست نویسه، ئه زموونیکیی باشیئی له گه ل برپاره کانی دادگای ده ستووری تورکیادا سه باره ت به دۆسیه ی داخستی پارتی سیاسییه کان به گشتی و پارتی سیاسییه کوردییه کان به تایبه تی هه یه. چه ندین کتیب و توئینه وهی له م بواریه شدا بلاو کوردووه ته وه. مورات سه فینچ له گوتاره که یدا جه ختی له وه کوردووه ته وه که "به هانه ی سه ره کی به ده ست دادگای ده ستوورییه وه بۆ داخستی پارتی سیاسییه کان؛ بریتیه له ته وه ره ی ئیسلامی سیاسی و بزوتنه وهی سیاسی کوردی". له لایه کی دیکه وه سه فینچ باس له بابه تی پارێزه ندی ده کات، پیپوایه "له کاتیکدا مافی پارێزه ندیی به خشش و ده ستکه وتیکیی یاسایی گرنگه بۆ سیاسه تمه دارانی کورد، به لام ده ولت ئه م به خششه ی کوردووه ته داویک بۆ کورده کان، به و واتایه ی هه رچه نده نوخبه ی سیاسی و رۆشنیرو دیبلوماتکاری

که بریتین له هاوسه رۆکانی پیشووی ئه و حیزبه؛ فیگه ن یوکسه کداغ و سه لاحه دین ده میرتاش، له گه ل (٨) په رله مانناری دیکه ی زیندانیکراو. هه ریه که یان له رینگه ی نویسنی گوتاریکه وه خه رمانی کتیبه که ی ده میر و کلچیان ده ولت مه ندرت کردووه. پوخته ی بۆچوونی ئه و (١٠) په رله مانناره بریتیه له کوده تای ده ولت به سه ر دیموکراسی و خه لکدا له رینگه ی زه وتکردنی مافی نوینه ره کانیان و توندکردنیانه وه له به ندیخانه، تیکۆشان بۆ پرووبه پرووبوونه وهی فشارو سته می فاشیزم له پیناوی دیموکراسی و نازادی، تاووتوئیکردنی روداوه کانی پیش (٤) ی تشرینی دووهمی (٢٠١٦)، که له و رۆژهدا ده میرتاش و یوکسه کداغ و ئه و (٨) په رله مانناره ی دیکه ی ده ستگیرکران، ناشکرکردنی هۆکاری زیندانیکردنی ئه و په رله ماننارانه، که بریتی بووه له به رگری له مافی ئه و خه لکانه ی ده نگیانپیداو، جه ختکردنه وه له سه ر تیکه لنه کردنی پیشهاته جوراوجۆره کان، به تایبه ت جیاکردنه وهی پیشهات و روداوه ئه می و چه کدارییه کان له که سایه تییه سیاسییه کان و په رله ماننارو خه باتی مه دهنی و دیپلۆماسی، دلنیاایدان له وهی که هه ده په هیزو پشتیوانی له جه ماوه ره وه وهرده گریت نه ک له چه ند که سو به رپرس و ریکخراوو ده ولت تیکه وه، ویناکردنی هه لگرتنی پارێزه ندی و سزادانی په رله ماننارو سیاسه توان و چالاکانی کورد به کۆمه لکوژی سیاسی، وره به رزی و جه ختکردنه وه له سه ر

کۆتاییدیت.

لیره دا به پیوستیده زانین ئاماژه به ناویشانی کتیبیکی دیکه بدهین، که له پرووی ناویشان و هه تا رادهیه که ناوه رۆکیشه وه نزیکه له م کتیبه ی خهیری ده میرو چه سه ن کلچ، ئه ویش کتیبی "هیچ شتیک نه گۆراوه" (Değışen Bir Şey Yok) ه، که له لایه ن دو یگو ئاسینا (Duygu Asena) وه نوسراوه. هه رچه نده ناویشانی سه ره کیی هه ردوو کتیبه که یه ک رسته یه، به لām کتیبه که ی ده میرو کلچ باس له پرۆسه ی گواستنه وه ی په رله مانتاره کورده کان ده کات له په رله مانی تورکیا وه بۆ زیندان به زه بری یاسا وه یز، به لām کتیبه که ی ئاسینا ده مانگپرته وه بۆ (۴۰) سال به ر له ئیستا وه ده مانخاته وه دۆخی کۆمه لایه تی، ئابووری، کولتووری و نه ته وایه تی کورده وه له و سه رده مه دا. ده یه ویت دۆخی کیشه ی کورد له (۴۰) سال له مه وه به ر به راوردبکات به دۆخی ئیستا و پیمانبلیت چی گۆراوه ئه وانه چین که له جی خۆیاندا ماونه ته وه.

به بروای کاتی پیری، هۆکاری ناته بای و لیکترازی ناو خۆیی جه هه په و ته نانه ت به ره ی ئۆپۆزسیۆنیش ده گه رپته وه بۆ پشتیوانی جه هه په بۆ هه ئمه ته که ی ئاکپارتی بۆ هه لگرتی پارێزبه ندی له سه ر (۱۳۸) په رله مانتار، که (۵۱) یان له فراکیسیۆنی هه ده په بوون.

کورد به خششی پارێزبه ندی به ده رفه تیک ده زانن بۆ به هیزکردنی پیگه ی خۆیان و به ده سه پینانی مافی زیاتری کورده کان، به لām ده ولت لیده گه رپت هه تا ئه و که سانه له رپگه ی چالاکی سیاسی و هه لبژاردنه وه خۆیان ده خه نه په نای پارێزبه ندیبه وه. لیره وه ده ولت له رپگه ی دامه زراوه ی دادوهری و یاسادانانه وه په ناگه که یان بۆ ده کات به داویک که ده ربازبوونیان لی زه حمه ت ده ییت". دیاره مه به ستی سه فینچ ئه وه یه که ده ولت قسه ناکات، به لکو دیموکراسی و هه لبژاردن به ده رفه تیک ده زانیت بۆ ئه وه ی چالاکوان و سیاسه تمه دارانی کورد بینه په رله مانه وه له په نای پارێزبه ندیدا هه ولی گه شه پیدانی چالاکیه کانیا ن بدن، به لām ده ولت له رپگه ی دادگا وه دۆسیه یان بۆ ده کاته وه به کۆی ده نگی په رله مانتارانی پارتیه ده سه لاتداره کان و هه ندیک پارتی ئۆپۆزسیۆنیش مافی پارێزبه ندیبه یان له سه ر هه لده گریت و فریاندده اته سوچی زیندانه وه.

ئه گه ر ئه م تپروانینه ی مورات سه فینچ پیچه وانه بکه ینه وه، جوړیک له ره خه گرتی له سیاسه توانانی کوردیش تیدایه، به و واتایه ی کاتیک ده گه نه په رله مان، به راست و چه پدا هه لده دن، قسه ده که ن، هاوارده که ن و سه رده که ن به هه موو کون و قوژبنیکدا، ده ولتیش ئه م هاتوه اوارو بینه وه به رده یان بۆ هه ندیک شوین ده قوژیته وه و تۆمه تباریانده کات، دوا جار به هه لگرتی پارێزبه ندی له سه ریان و زیندانیکردنیا ن

له هه مان کاتدا دویگو ئاسینا له ریگه ی تیکه لکردنی کیشی کوردو کیشی ژن له کۆمه لگه ی تورکیا وسته ملیکراوی هه ردووکیان، به شیوه یه کی ناراسته و خو ره خنه له به پرسانی بزوتنه وه نه ته وه بی کورد له باکووری کوردستان و نافره تانی تورکیا ده گریت که به شیکی هۆکاری چه وسانده وه و کیشه کانیا له خویانه وه سه رچاوه ده گریت.

ئه م دوو کتیبه ی که یه که میان به ورده کاریه وه له م باسه دا خراوه ته پروو و دوو میشان به کورتی ناماژه پیدراوه، دوو سه رچاوه ی گرنگ بو تیگه یشتن له کیشی کوردو دۆخی دوا ی تیکچوونی پرۆسه ی ناشتی و پیشهاته کانی دواتری. ئه مه جگه له وه ی کلاورۆژنه یه کی گرنگ ده بیست، خوینه ره ده توائیت به سوود ره گرتن له ناوه رۆکه که ی، راهه ی پیشهاته و پوداوه کانی رۆژگاری ئه مرۆ بکات، به تایبهت بو تیکه یشتن له هه لۆیستی ده ولته ت و به پرسه سیاسییه کانی تورکیا له مه ره هه نگاوانیان به ناراسته ی ده ستپیکردنه وه ی پرۆسه ی ناشتی و چاره سه رکردنی کیشی کورد.

له ئاماده کردنی ئه م بابته دا سود له م سه رچاوه یه وه رگراوه:

1.Serra Bucak X, Aile devletten sonra gelen en gerici kurumdur!, 17.01.2023, <https://x.com/serrabucak/status/1618911185776283649?lang=en>, 28.11.2024

دویگو ئاسینایش له کتیبه که یدا هه ولیدا وه به راوردکاری له نیوان کیشی ئافرهت و چه وسانده وه ی له لایه ن پیاوانه وه له گه ل کیشی کوردو چه وسانده وه ی له لایه ن ده ولته تی تورکیا وه بکات. ئه م تپروانینه ی دویگو ئاسینا هه مان بوچوونی سیپرا بوجاک (Serra Bucak): سه رۆکی شاره وانی دیاره به کر، له سه ر لیستی ده مپارتی به بیری خوینه ره ده هیئیتته وه، کاتیک له (١٧) ی کانونی دووهمی (٢٠٢٣) له تۆری کۆمه لایه تی تویته ره (X) رایگه یاند: "خیزان له دوا ی ده ولته ت دواکه وتووترین دامه زراوه یه (Aile devletten sonra gelen en gerici kurumdur)!" (١). مه به ستی ناوبرا وه م بوچوونه ی چه وه ساندنه وه ی که مینه کان و خه لکی ساده ی کۆمه لگه یه له لایه ن ده ولته ته کان و چه وساندنه وه ی خه لکی کوردو هاو لاتیانی ساده ی تورکیا وه له لایه ن ده ولته ته که یانه وه به هه مان شیوه چه وساندنه وه ی کچان و ژنان به دایکانیشه وه له چوارچیوه ی خیزاندا، دیاره لیرده مه به ست له چه وساندنه وه ی ره گه زی میینه یه له لایه ن نیڕینه وه.

نوسه ران جه خت له وه ده که نه وه، نه ک مافی دووهم، که زۆر گرنگه، به لکو مافی یه که می پارێزه ندی به په رله مانتاره کورده کان ره وانا بیئیت.

چه مکناسی

تورکیاناسی

گوندپاریز (Köy Korucusu)

ئاماده کردنی: تورکیاناسی

گوندپاریز بهو که سانه دهگوتریت که له گوندهکانی باکووری کوردستان له تورکیا دهژین و وهک "نیمچه سهر باز" به پشتیوانی یاسایی، دارایی و سهربازی دهولت "گوندهکانیان له هیژی چه کداری" دهپاریزن. ناوی تهواوی ئەم هیژه بریتیه له هیژی ئەمنی گوندپاریزی تورکیا (Türkiye Güvenlik Köy Korucuları) و له کۆمه لگه و میدیادا دهسته واژهی گوندپاریز (Köy Korucusu) یان بۆ بهکارده هیتریت، واته ئەم که سانه وهک "جاش" وان، که له سهردهمی فه زمانپه وایی سهدام حسین له باشووری کوردستان هه بوون و دژی پیشمه رگه شه پاننده کرد، گوندپاریزانیش دژی گه ریلکانی پارتی کریکارانی کوردستان (په که که) شه پرده که ن.

بنه پهرتی گوندپاریز ده گهرپته وه بۆ سهره تاکانی دامه زانندی کۆماری تورکیا، له کاتی کدا ژماره ی ئەندامانی سوپا و هیژه کانیه جهرمه و هیژه ئەمنیه کان له ئاستیکدا نه بوو که به سهرجه م ناوچه کانیه تورکیادا بلاو بکرینه وه و له هه مان کاتدا توانای دارایی و سهربازی دهولتیش له و ئاسته دا نه بوو بنکه ی سهربازی و هیژه ئەمنیه کان له ناوچه دووره دهسته کان بکاته وه، له به رانه ریشدا کاری چه ته یی و پنگری له ناوچه دووره دهسته کان و پنگاکان له زیاد بوون و فراوان بووندا بوو، بۆیه له سالی (۱۹۲۴) یاسای گوندپاریزی کاتی (Geçici Köy Korucuları Kanunu) ی ژماره (۴۴۲) له په رله مانی تورکیا وه ده رکرا. له سهره تاوه ئەندامانی ئەم هیژه دابه شکران به سهر "ئه ندامی به کری" (Ücretli) له گه ل خۆبه خشی (Gönüllü)، هه ر ئەندامیکی ئەم هیژه به گویره ی تایبه تمه ندی "کری و خۆبه خشی" چه کو پیدایهستی سهربازی پیده درا. هه رچه نده پاش شه ش سال له جیبه جیکردنی یاساکه، ورده ورده به هۆی زیاد بوونی

ژماره ی نه ندامانی هیژه نه منییه کان و سوپا و له هه مان کاتدا باشبوونی توانا سه ربازییه کان و فراوانبوونی بنکه سه ربازییه کان سوپای تورکیا، "گوندپاریزی کاتی" له مهیداندا نه ما، به لّام یاساکه وهک خوئی مایه وه. دوای دروستبوونی په که که وه فراوانبوونی مهیدانی شه پری گه ربیلایی له نیوان سوپای تورکیا، به هوئی نه بوونی بنکه ی سه ربازی پیویستی سوپا و هیژه نه منییه کان به تایبته له ناوچه دووره دهسته کان جارئکی دیکه په رله مانی نه و ولّاته له ئاداری (١٩٨٥) هه مواری یاساکه ی کرده وه و له ژیر ناویشانی گوندپاریزان (Köy Korucuları) له مهیداندا دهستکرایه وه به به کارهینانی. سه ره تایی جیبه جیکردنه وه ی یاساکه له سائی (١٩٨٥)، ژماره ی گوندپاریز نزیکه ی (٨) هه زار که س بووه، له م رنژیه شه نزیکه ی (٤) هه زاریان چه کدار کرابوون. له (١٩٨٥) هه تا (١٩٩٠) له رنژگی دانوستانی فه رمانده کان سوپا له گه لّ سه روکی عه شیرته کان ناوچه کوردییه کان "گوندپاریز" وه رده گیرا، له به رانبه ردا پشتیوانی ماددی و مه عنه وی ده ولّته بۆ سه روکی عه شیرته کان زیاترده بوو.

هیژه له سالانی سه ره تایی دامه زراندنیدا نزیکه ی (٨) هه زار که س بووه، نه م ژماره یه هه تا سائی (١٩٩٠) ده بیته به (١٨) هه زارو له سائی (١٩٩٤) گه یشتوو به (٦٣) هه زار که س. ئیستایش هه رچه نده داتییه کی دروستو متمانه پیکرا و نییه، به لّام ژماره یان هه تا کوئی سائی (٢٠١٨) به گویره ی هه وائی که نائی ته له فزیوئی (TRT Haber) ده ولّته تی تورکیا (٢٥٠) هه زار که س بووه. رهنکه ئیستا نه و ژماره یه نزیکه بو بیته وه له (٣٠٠) هه زار که س، نه مه ییش به هوئی زوریوونی ژماره ی دانیشتون، قهیرانی دارایی و به رزیوونه وه ی به رده وامی هه لّاوسان و گرانی و زوری رنژیه ی بیکارییه وه له ته وای تورکیا و به تایبته له باکووری کوردستان و دواکه وتووی نه و ناوچانه له پرووی رپوشن بیری و گه شه سه نندی ئابوورییه وه.

هوکارو ئامانجی سه ره کی پیکهینانی نه م هیژه بریتی بووه له شاره زایی نه و که سانه ی ده بوون به نه ندامی هیژه به و جوگرافیا، زمان، ناین، کولتور، که ش و تایبه تمه ندییه کوومه لایه تییه کان نه و ناوچه یه ی که نه رکی سه ربازیان تیدا جیبه جیده کرد. له راستیدا به شیکی زوری نه ندامانی نه م هیژه له لادیکانی خوئیان یان ده ورو به ری گونده کان خویاندا نه رکردار ده کران.

هه رچه نده "گوندپاریز" سه ره تا ته نها بۆ پارێزگاری له خوئیان و گونده کانیان

به گویره ی زانیاریه نافه رمیه کان، هتا ئیستا زیاتر له دووهه زار گوندپاریز له شهرو پیکدادانه کان له گه ل گه ریلکانی په که که دا کوژراون و برینداربون. ژماره یه که له مانه به هو ی به شداریکردنیانوه له ئوپه راسیونه کانی سوپای تورکیا بو سه ر خاکی هه ریعی کوردستان بووه.

به گویره ی وته ی دانیشتوانی گونده کانی باکووری کوردستان، "گوندپاریزه کان" تۆمه تبارن به تاوانی کوشتن و بریندارکردن و رفاندنی هاو لا تیانی مه ده نی بی تاوان. بو نمونه به گویره ی راپورتی رپکخراوی مافه کانی مرؤف له تورکیا (İnsan Hakları Derneği)، "له نه وه ده کانی سه ده ی رابردووه وه زیاتر له (٢٠٠) کهس له لایه ن گوندپاریزه وه کوژراوه و نیکه ی (٣٠٠) که سیش بریندارکراون". له لایه کی دیکه وه له به ره وه ی "گوندپاریزه کان" پاریزه نندیان هه یه، ده ستیان کردووه به کاری قاچاخی له سنوره کانی نیوان عیراق تورکیا و به م هو یه یشه وه چه ندین کهس مال و سامانیکی زوریان کو کردووه ته وه. ههروه ها به گویره ی راپورتیکی وه زاره تی ناوخوی تورکیا، که سالی (٢٠٠٦) ناماده کراوه، نیکه ی پینجه زار نه ندانی هیزه کانی گوندپاریز تۆمه تبارن به نه نجامدانی تاوانی جوړاوجوړ.

پیکه پینانی هیزه کانی گوندپاریز له لایه ن دهوله ته وه رینگه یکرده وه بو په که که بو

له لایه ن دهوله ته وه وه که هیزیکی ناپره سی دروستکراوه، به لام دواتر له چوارچیوه ی رینمای گوندپاریزان (Köy Korucuları Yönetmeliği)، که له لایه ن وه زاره تی ناوخوو ده رکراوه، قالبیکی نیمچه فهرمیان بو دروستکراوه. له هه مان کاتدا له لایه ن فهرانده یی جه ندرمه (Jandarma Komutanlığı) پیداویستی و راهینانی ئه منی و سه ربازیان پیده کرتت.

گوندپاریزه کان له ژووړیک یاخود خانوویه کی ناو گونده کان یان شوینه گرنگه کانی ده وره به ری گونده کانداه سه ره پاسه وان ی ناوچه کانی خو یان ده که ن. له هه مان کاتدا دوا ی وه رگرتی راهینانی سه ربازی پویستی و دابینکردنی پیداویستییه کانیان به شیک له م هیزانه شانبه شانی سوپای تورکیا به شداری له ئوپه راسیونه زه مینییه کان دژی گه ریلای په که که له باکوورو باشووری کوردستان ده که ن، ئه مه جگه له وه ی خالی پشکنیی کاتی (سه یته ره) له سه ر رینگه ی نیوان قه زوا ناحیه و پاریزگا کانی باکووری کوردستان داده نین.

هه ندیک له گوندپاریزه کان له رینگه ی راهینانی سه ربازی و دابینکردنی پیداویستی ته واوه وه له رووی ئه رک و چالاکییه وه هیچ جیاوازییه کیان له گه ل سه ربازانی سوپای تورکیادا نییه، له گه ل ئه وه ی شدا مافه دارایی و کۆمه لایه تییه کانیان هاوشیوه نین.

هاولاتیانی باکووری کوردستاندا به یه کدی. وهک گوندپارنزه کان خویان ده لئین: "ناتوانین له ههر شوئینیکدا به ئاشکرا بلئین گوندپارنژین"، ئەمەیش له بهرئەوهی وهک خویان ده لئین: "خه لک به چاویکی سوک ته ماشامانده که ن و ناماده نین هاوکاری و مامه لئە ی کۆمه لایه تی و بازارگانیمان له گه لدا بکه ن."

ههروهه ئه م دابه شبوونه چه کداریه یی کوردو باکووری کوردستان به سه ر گه ریلای په که که و گوندپارنژی سه ر به ده ولته دا بووه به هۆی دابه شبوونی ئایینی، نه ته وه یی و کۆمه لایه تی، واته به شیک له کورده کان رووده که نه شاخ و وهک گه ریلای دژی ده ولته ده جه ننگن، به شیک دیکه ییش به پشتیوانی ماددی و سه ربازی ده ولته دژی په که که ده جه ننگن، به م جوړه هاو لاتیانی باکووری کوردستان له دوو به ره وه چه که لده گرن و ده جه ننگن، ئەمەیش پنگریکی سه ره کی گه شه سه نندی ئابووری ناوچه کورديه کانه، له بهرئەوهی به شیک سه ره کی توانای خه لکه که ی، به تایبه ت گه نجه کانی، به هۆی چه کداری و شه رو پیکدا دانه وه به هه ده ره د پروات.

سه رچاوه کان

1. Al Jazeera Turk, Korucunun birgünü, 19.02.2015, <https://www.youtube.com/watch?v=Y2cdGySV8yA>, 03.12.2024

ئه وهی ئه و حیزبه ییش له کۆنگره ی سییه می خۆیدا له تشرینی یه که می (١٩٨٦) پیدا چوونه وه به مه کته بی سه ربازیدا بکات، به م جوړه له لایه ن په که که وه به شداری کردنی هاو لاتیانی باکووری کوردستان له "هیزی رزگاری خه لکی کوردستان" که بالی سه ربازی په که که بوو، کرا به ناچاری. ههروهه له بهرئەوهی په که که پیو ابوو "گوندپارنژ ناپاکی له خه لکی کورد ده کات، بۆیه وهک ناپاک ناوزه دیکر دوون، ئەمە جگه له وهی وهک پارنزه ی سیسته می ده ره به گایه تییش ناسینراوه له لایه ن په که که وه"، هه ر بۆیه گوندپارنزه کان زیاتر له سه ربازانی سوپای تورکیا له لایه ن گه ریلای په که که وه کراونه ته ئامانج.

سه ره رای ئە مانه ییش، گوندپارنزه کان له لایه ن ده ولته ته وه وهک کارمه ندی نیمچه فره می هه ژمارده کرین و هه مان مافی هیزه سه ربازی و ئە منیه کان به گوندپارنزه کانیش ره وانابینریت. ئە ندامانی هیزی گوندپارنژ گله یی له حکومه تی تورکیا ده که ن که مووچه ی که میان پیده دات و هه تا ئیستایش بیمه ی ته ندروستی و ده ولته تییان نییه، ههروهه ها جگه له مووچه یه کی که می مانگانه و پیدانی چه ک و فیشه ک خه رجیه کانی دیکه یان له سه ر باخه لئ خویانه.

گوندپارنژی به ده ره له کیشه ئە منیه کان، بووه به هۆی دروستبوونی کیشه ی کۆمه لایه تی و نه مانی متمانه له ناو

Korucuları, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Cilt:28, Sayı:1, Yıl:2013, ss.169-196, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/210934, 03.12.2024

9.Wikipedia, Village guard system, 31.10.2024, https://en.wikipedia.org/wiki/Village_guard_system, 03.12.2024

2.Anadolu Agency, Van'ın "kırgız" korucuları, 15.04.2013, https://www.youtube.com/watch?si=0VrfnpctsjVWzWoZ&v=itxF2pSGaCw&feature=youtu.be, 03.12.2024.

3.Artisirt, Siirtli güvenlik korucusu kuzey Irak'ta şehit düştü, 23.05.2024, https://www.artisiirt.com/siirtli-guvenlik-korucusu-kuzey-irak-ta-sehit-dustu/117286/, 03.12.2024

4.Hürriyet, Şırnak'ta bir güvenlik korucusu şehit düştü, 24.01.2023, https://www.hurriyet.com.tr/gundem/sirnakta-1-guvenlik-korucusu-sehit-oldu-42208212, 03.12.2024

5.Lexpera, Köy Koruyucuları Yönetmeliği, 05.07.2004, https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/yonetmelikler/koy-koruyuculari-yonetmeliği, 03.12.2024

6.Resmigazete,KÖY KORUCULARI YÖNETMELİĞİNDE DEĞİŞİKLİK, 10.01.2012, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/01/20120110-4.htm, 03.12.2024

7.TRT Haber, Korucular nasıl yetişiyor, hangi eğitimleri alıyor?, 25.12.2018, https://www.youtube.com/watch?v=QOMBiwRMz-I, 03.12.2024

8.Veysel ERAT, Kamu Görevlisi Kavramı Açısından Geçici Köy

سياسهت و رښمايي نووسين له گوڅاري توركياناسي

توركياناسي

رینمایی نووسین و وهرگیژان

١. رینمایی نووسین

١. نووسین به تایپکراوی و به فایل Word وهرده گیریت.
٢. په یکه ری نووسین و توئینه وه کان له م به شانه پیکدیٹ: پیشه کی، ناوه پوک، نه نجام، پیشنیار و پاسپارده (ئه گهر هه بوو)، لیستی په راویز و سه رچاوه کان.
٣. پیشه کی توئینه وه له نیوان ١٠٠ بو ١٥٠ وشه دا بیٹ.
٤. کوی توئینه وه که له نیوان ٣٠٠٠ بو ٥٠٠٠ وشه دا بیٹ.
٥. جی پی شتی (٢ سم) بو شای بو هه ر چوارلای لاپه ره.
٦. بو شای نیوان دپره کان (١٥، ١ سم) بیٹ.
٧. قه باره ی فونتی ناوینیشانی سه ره کی توئینه وه ١٦-ی بو لد بیٹ و ناوینیشانه لاهه کییه کان ١٤-ی بو لد بیٹ.
٨. قه باره ی فونتی ناوه پوک توئینه وه ١٤ بیٹ.
٩. سه رجه م توئینه وه، وهرگیژان، رانان و چاوپیکه وتنه کان به زمانی کوردی بلاوده کرینه وه.
١٠. پیوسته توئهر فونتی یونیکود (Calibri) به کار بهینیت.
١١. وینه و چارته کان به شیوه ی (JPG) و هاویچی فایل نووسراو به جیا بنیردین.
١٢. توئینه که وه له هیه شوئینیکی بلاونه کرابیته وه و پاش بلاوکردنه وهش مافی بو گوڤاری تورکیاناسی پارنزاوه.
١٣. له ئه گهری ره چاونه کردنی رینماییه کان یان پیوستی چاککردن، توئینه که وه بو توئهر دهنیردیتته وه.
١٤. پادداشتی توئینه وه له به شی کارگیژی گوڤاره که وهرده گیریت و پیوسته توئهر یان پاسپردراویکی به نووسراو ناماده ی وهرگرتنی بیٹ.

٢. شیوازی نووسینی په راویز و سه رچاوه:

- په راویز و سه رچاوه پیکه وه له کوئی توئینه وه که دا ده بیٹ و به شیوازی (Insert footnote) له پروگرامی (Word) دا ده بیٹ.
- ژماره ی هه ر په راویزک له کوئی رسته یان په ره گراف له ناو که وانه (... دا دابنریت و له لیستی سه رچاوه کانداهه مان شیوه ی ریزبه ندی ناو توئینه وه که دابنریتته وه.
- په راویزی خواره وهی لاپه ره په سه ند نییه و به کارناهیتریت.
- له لیستی سه رچاوه کان، بو هه ر جو ره سه رچاوه یه ک به مشیوه بنووسریت و به هه مان زمانی سه رچاوه که ش ناماژه کانی وهک (هه مان سه رچاوه و سه رچاوه ی پیشوو بو کوردی، هه مان و هه مانجا بو فارسی، مصدرالسابق و المصدر نفسه بو عه ره بی، Ibid

بۆ ئینگلیزی) دابنریت:

کتیب

-ناویی خیزانی نووسەر، نووسەر (سالی چاپ)، ناوینیشانی کتیب، وەرگیپر و پیداچوونه وه (ئه گهر هه بوو)، شوینی چاپ: دهزگای بلاقردنه وه گهر نه بوو چاپخانه، ل (لاپه ره).

نمونه: م.س. لایزف و نه وانیتەر (٢٠١٠)، میژووی کوردستان، وەرگیپران هوشیار عبدالله سهنگاوی، هه ولیپر: رۆژه لات، ل (لاپه ره).
تیببئی: به ویبیه ی که له عیراق و هه ریعی کوردستان به گشتی ناوی خیزانی بوونی نییه، له م کاته دا ناوی سیانی نووسەر دهنوسریت.

نمونه: توانا رهشید که ریم (٢٠١٢)، سلیمانی له نیوان سالانی ١٩٤٥-١٩٥٨، لیکۆلینه وه یه که له بارودۆخی سیاسی و رۆشنیری، سلیمانی: نه ندیشه، ل (لاپه ره).

گۆفار و توئینه وه

-ناویی خیزانی نووسەر، نووسەر (سالی چاپ)، "ناوینیشانی توئینه وه که"، ناوی گۆفار، ژماره ی خول (به رگ)، ژماره ی گۆفار، ل (لاپه ره).

ÖZTAY, Oğuz Han, (2022), 31 Mart 2019 Yerel Seçimleri Özelinde Bir Değerlendirme, İletişim Çalışmaları Dergisi, 4. Yıl, Sayı 1, Cilt 8, Sa 101

رۆژنامه

-ناوی خیزانی نووسەر، نووسەر (رۆژ و مانگ و سالی دهرچوون)، "ناوینیشانی بابه ته که"، ناوی رۆژنامه، ژماره ی رۆژنامه، لاپه ره.

تیببئی: ئه گهر بابه ته که نووسه ری نه بوو، به مشیوه یه: ناوی رۆژنامه (رۆژ و مانگ و سالی دهرچوون)، "ناوینیشانی بابه ته که"، ژماره ی رۆژنامه، ل (لاپه ره).

نمونه: که نعان مه کیه (٦-٣/٢٠٢٠)، "هاولآ تیبوون و بیرۆکه ی عیراق"، وەرگیپران: کورد هوان محه مه د سه عید، رۆژنامه ی کوردستانی نوئ، سالی بیست و نۆیه م، ژماره ٨١٠٣، ل ٨.

مائپه ر

-ناوی خیزانی نووسەر، نووسه ر (رۆژ و مانگ و سالی دهرچوون)، "ناوینیشانی بابه ته که"، لینکی مائپه ره که.

نمونه: Adler, Katya (٢٠٢٠/٣/٢), "Brexit: What to expect from UK-EU trade", (accessed) ٥١٦٥٧.٨٤-talks", <https://www.bbc.com/news/world-europe> (٢٠٢٠/٣/١١).

نمونه: ئومید ره فیک فتاح (٦/٣/٢٠٢٠)، "مه ترسییه کانی رۆژئاوا له ریکه وتنه که ی پۆتین - ئه ردۆگان"، <https://www.centerfs.org/matrsekani-rozhawa-la->

rekawtnakay-potin-ardoghan/، (به ردهسته: ٢٠٢٠/٣/١٤).
 نمونه: السافل، فراس (٢٠٢٠/٣/٣)، "حقیقة اللاجئین أمام أبواب أوروبا"،
<https://blogs.aljazeera.net/blogs>، ٣/٣/٢٠٢٠، (متاح علی: ٢٠٢٠/٣/٦).
 نمونه: محمد قراسوی، محمد (١٣٩٦/١١/٢٨)، "محور مقاومت اسلامی، ابعاد
 و مؤلفه-ها"، <http://alwaght.com/fa/News>، ١٢٤٣٨٩/، (قابل دسترسی:
 ١٣٩٦/١١/٣٠).

تیبینی ١: به ویپیهی که لینکی مآلپهر له وانیه دواى ماوویهك له به ردهست نه مینیت و
 بسردریتته وه، پیویسته له کۆتایی لینکی سه رچاوه که، ریککه وتی ته واوه تی سه ردانی کردنی
 توئژر بو مآلپهر که بنووسریت.
 تیبینی ٢: نه گهر بابه ته که نووسه ری نه بوو، به مشیوهیه: ناوی مآلپهر (رؤژ و مانگ و
 سائی بلا بوونه وه)، "ناونیشانی بابه ته که"، لینکی مآلپهر.
 تیبینی ٣: نه گهر بابه تی مآلپهریک، ریککه وتی پیوه نه بوو، له م کاته دا ته نیا ریککه وتی
 سه ردانکردنه دهنووسریت.

چاویپکه وتن

-چاویپکه وتی (ناوی دیدار کهر) له گه ل که سی دیدار کهراو، ریککه وتی دیدار، شوینی
 دیدار.

نمونه: چاویپکه وتی یاسین ته ها له گه ل هشام الهاشی (٢٠٢٠/٢/٢٥)، سلیمانی.
 فیدیو

-ناونیشانی مآلپهر (رؤژ و مانگ و سائی دانانی فیدیو)، "ناونیشانی فیدیو"، لینکی
 مآلپهر.

نمونه: یوتیوب (٢٠٢٠/٢/٢٦)، "الاتجاه المعاكس - هل ينفجر الوضع بين تركيا وروسيا
 في شمال سوريا؟"، <https://www.youtube.com/watch?v=MxGYEGLu4nw>،
 (متاح علی: ٢٠٢٠/٣/٣).

٣. پینمای وه رگپران:

-وه رگپران ته نیا به زمانی کوردی وه رده گیریت.
 -پیویسته له په ره گرافیکدا پروفایلی (٥٠) وشه یی نووسه ری بابه ته که یان نه وه سه نته ر
 و گوڤاره ی که توئینه وه ی لیوه رگپراوه ناماده بکریت.
 -وه رگپرانی بابه ت، پیویسته به هه مان شیوازی بابه ته وه رگپردراوه که بیته له شیوازی
 په راویز و سه رچاوه دا.

Center for Future Studies

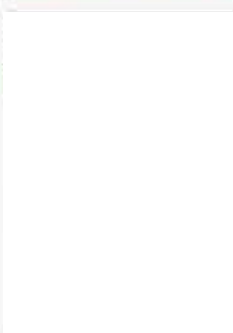
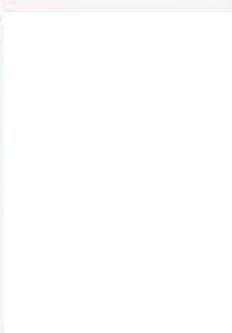
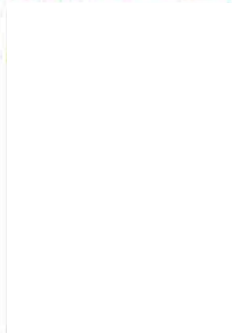
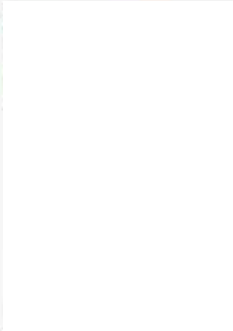
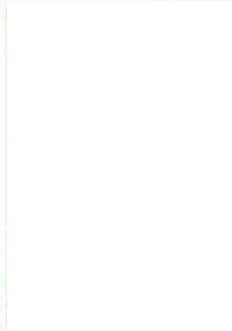
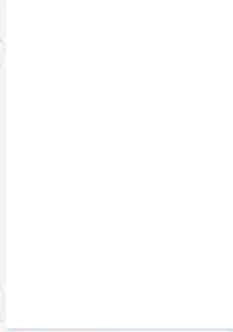
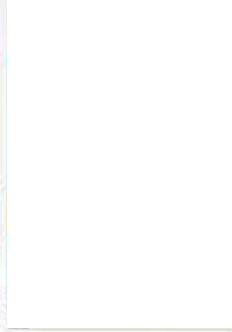
به شیک له بلاوکراوه کانی سهنته ری لیکۆلینه وهی ئاینده یی

Center for Future Studies

به شیک له بلاوکراوه کانی سهنته ری لیکۆلینه وهی ئاینده یی

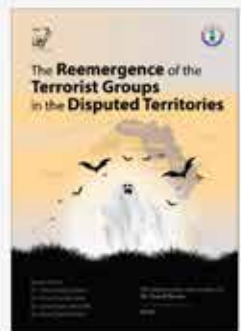
به شیک له بآو کراوه کانی سه نته ری لی کۆ لینه وهی ئاینده یی

Center for Future Studies

Center for Future Studies

به شیک له بلاو کراوه کانی سهنته ری لیکۆلینه وهی ئاینده یی

گۆفاریکه گرنگی به توپژینهوهی ستراتیجی و نایندهیی
سهبارت به تورکیا ده‌دات، سه‌تنه‌ری لیکۆئینهوهی نایندهیی ده‌ریده‌کات.

وه‌رزنامه‌ی تورکیاناسی

ژماره (٦) سالنی دووه‌م، کانونی به‌که‌می ٢٠٢٤

